

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

Ústav slavistiky

Teorie a dějiny slovanských literatur

Mgr. Marie Zoufalá

**Pojetí ženy v povídkové a novelistické tvorbě
chorvatských spisovatelek v meziválečné Jugoslávii
(1919–1941)
Disertační práce**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D.

Brno 2017

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Brně dne 25. srpna 2017

.....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat svému školiteli doc. PhDr. Václavu Štěpánkovi, Ph.D., za odborné vedení, vstřícnost, cenné rady a připomínky. Velký dík patří také Mgr. Ladislavu Míčovi, Ph.D., a Mgr. Veronice Lužové a všem, kteří mě při psaní podporovali.

Obsah

Úvod	6
1 Žánr povídky a novely.....	18
1.1 České a světové poměry	18
1.2 Chorvatská literární věda	22
1.3 Problémy terminologického určení povídky	27
2 Pohled na postavení chorvatských žen v průběhu první poloviny 20. století.....	29
2.1 Společenské poměry od počátku 20. století	29
2.2 Ženské hnutí.....	31
2.2.1 Ženské spolky a sdružení	33
2.2.2 Ženské časopisy	40
2.2.3 Volební právo	45
2.3 Meziválečná chorvatská ženská literatura.....	51
3 Postavy žen v povídkách a novelách chorvatských spisovatelek.....	56
3.1 Ženské postavy a jejich kategorizace.....	56
3.2 Adela Milčinovičová (1878–1968)	63
3.2.1 <i>Sjena</i> (Stín, 1919)	64
3.2.2 <i>Gospodja doktorica</i> (Pani doktorová, 1919)	66
3.2.3 <i>Novele I–IV</i> (Novely I–IV, 1921)	68
3.2.3.1 Typy ženských postav ve sbírkách A. Milčinovičové.....	72
3.3 Zdenka Markovičová (1884–1974).....	75
3.3.1 <i>Let</i> (1919).....	76
3.3.1.1 Typy ženských postav ve sbírce <i>Let</i>	79
3.4 Jagoda Truhelková (1864–1957).....	80
3.4.1 <i>Božja ovčica, Mali kadija, Šah kralju</i> (Beruška, Malý kádí, Šach králi, 1926).....	81
3.4.1.1 Typy ženských postav v povídce <i>Božja ovčica</i>	82
3.5 Štefa Jurkičová (1895–1971)	84
3.5.1 <i>Legenda u bojama i druge priče i pripovijetke</i> (Barevná legenda a jiné příběhy a povídky, 1927)	85
3.5.2 <i>Nevidljiva kraljica</i> (Neviditelná královna, 1941)	87
3.5.2.1 Typy ženských postav ve sbírkách Š. Jurkičové.....	88
3.6 Josipa Glembayová (1861–1941).....	91
3.6.1 <i>Za narod svoj</i> (Pro svůj národ, 1929).....	92
3.6.1.1 Typy ženských postav v povídce <i>Za narod svoj</i> J. Glembayové	93
3.7 Verka Škurlová-Ilijičová (1891–1971).....	95

3.7.1	<i>Djevičanstvo</i> (Panenství, 1929)	97
3.7.1.1	Typy ženských postav ve sbírce <i>Djevičanstvo</i> V. Škurlové-Iljićové	106
3.8	Marija Tucakovićová-Grgićová (1878–1967).....	108
3.8.1	<i>Majka</i> (Matka, 1928)	109
3.8.2	<i>Razbacana srca</i> (Rozptýlená srdce, 1931).....	111
3.8.2.1	Typy ženských postav ve sbírkách M. Tucakovićové-Grgićové	114
3.9	Zdenka Jušićová-Seuniková (1905–1989).....	115
3.9.1	<i>Novele</i> (Novely, 1940).....	116
3.9.1.1	Typy ženských postav v <i>Novelách</i> Z. Jušićové-Seunikové	119
3.10	Eva Tićaková-Vajlerová (1905–1969)	120
3.10.1	<i>Suputnici. Novele</i> (Spolucestující. Novely, 1940)	120
3.10.1.1	Typy ženských postav ve sbírce <i>Suputnici</i> E. Tićakové-Vajlerové	123
3.11	Mara Švelová-Gamiršková (1900–1975).....	125
3.11.1	<i>Šuma i Šokci</i> (Les a Šokci, 1940)	126
3.11.1.1	Typy ženských postav ve sbírce <i>Šuma i Šokci</i> M. Švelové-Gamirškové	130
3.12	Mila Miholjevićová (1898–1997).....	132
3.12.1	<i>Za svijetlom</i> (Za světlem, 1941)	133
3.12.1.1	Typy ženských postav ve sbírce <i>Za svijetlom</i> M. Miholjevićové	136
	Závěr	138
	Zusammenfassung	147
	Resumé.....	149
	Seznam literatury.....	151

Úvod

Cílem předkládané disertační práce bylo zkoumat pojetí ženy v knižně publikovaných povídkách a novelách chorvatských autorek vydaných v období mezi dvěma světovými válkami, tedy v letech 1919–1941. Zvolené téma patří v chorvatském prostředí k nereflektovaným tématům. Tato práce si klade otázku, zda zobrazované ženské postavy a jejich postoje odrážely aktuální společenské dění a moderní názory na úlohu ženy ve společnosti, které byly ve zkoumaném období předmětem diskuse. Výběr období není samoúčelný. V dané době se totiž v chorvatských zemích začaly vytvářet vhodnější podmínky pro literární činnost žen, která do té doby byla marginální. Souviselo to jednak se změnou společenského klimatu po první světové válce, během níž ženy musely zastávat také práce dříve vykonávané muži,¹ jednak s aktivitou vzdělaných žen (zejména učitelek), které iniciovaly založení nejrůznějších ženských spolků, ať už na podporu charitativní a umělecké činnosti nebo vzdělávání, či takových, které se zabývaly politikou, snahou vydobýt volební právo pro ženy a celkově postavením ženy v soudobé společnosti. Kromě spolků postupně začaly vznikat ženské časopisy. Zaměřovaly se na módu či domácnost, pedagogická, ale také na sociální či politická témata. V rámci těchto časopisů pak měly ženy možnost prezentovat svoje názory, myšlenky a postoje. Kromě toho se některé ženské spolky věnovaly také vydavatelské činnosti a umožňovaly tak svým členkám publikovat knižně. Další autorky volily cestu vydání svých děl vlastním nákladem či prostřednictvím soudobých vydavatelství².

Ani výběr žánru povídky a novely není v tomto kontextu náhodný. Jedná se o zcela nezpracovanou problematiku, neboť zájem badatelů se doposud soustředil především na románovou tvorbu několika známých spisovatelek, zejména pak se zaměřením na feminismus. Prózám krátkého až středního rozsahu byla věnována jen okrajová pozornost. V případě povídky a novely jde navíc o žánry, které byly ve své době libovolně zaměňovány, takže text může být označen jako povídka, přestože nese spíše znaky novely a naopak. Nejednotná terminologie se projevuje také v literární vědě, kdy pro jeden konkrétní literární text existuje více žánrových označení. Proto jsme považovali za vhodné věnovat se na začátku práce stručně oběma žánrům, uvést hlavní znaky povídky a novely a jejich zařazení do

¹ Jednalo se nejen o neodbornou či málo placenou práci v zemědělství a průmyslu, ale také o práci vyžadující odbornou kvalifikaci; to se však týkalo především oblastí, které odpovídaly tradičním rolím ženy v běžném životě – sociální oblasti, oblasti vzdělávání a výchovy či uměleckých profesí.

² Např. Matica hrvatska, Zaklada tiskare Narodnih novina, Klub hrvatskih književnika i umjetnika, Kuća dobre štampe, Knjižara Stjepan Kugli a mnohé další.

kontextu literární teorie, a to zejména chorvatské a české, a jejich pojetí v době jejich vzniku a dnes. Primárním cílem této práce ovšem nebylo přesné stanovení žánrů zkoumaných děl, nýbrž zkoumání jejich obsahové stránky. Z tohoto důvodu jsme tento literárněteoretický exkurz uvedli pouze pro lepší přehlednost a pochopení zkoumaného tématu.

Pro meziválečné období je charakteristický rozvoj ženského hnutí v Chorvatsku, s nímž jsou spojeny otázky ženské emancipace³ či feminismu⁴. Těmto tématům se dnešní chorvatská literární věda věnuje ve větší míře než kdykoli předtím. Je to nepochybně způsobeno zesíleným zájmem o feminismus, který se v chorvatské literární vědě projevuje od osmdesátých let 20. století.⁵

Dosud komplexně neprobádaná oblast chorvatské ženské literatury, a tím spíše novely a povídky, je nepochybně velmi lákavým tématem. Abychom si však mohli utvořit jednotnější obrázek kulturně-sociálního klimatu, ve kterém vznikala ženská literatura, bylo třeba vycházet především z dílčích studií na vybraná témata. Práce, které by poskytly ucelený pohled na dané období a jeho jednotlivé aspekty (školství, ženské spolky, časopisy, literaturu aj.), zatím chybí. Dostupné informace o jednotlivých autorkách pak představují velmi nevyváženou oblast. Zatímco u některých spisovatelek (jsou to například Marija Jurićová Zagorka⁶ a Ivana

³ Pojem emancipace znamená propuštění, nezávislost, zrovnoprávnění, osvobození. Obecně jde o různé způsoby, jakými se jednotlivci nebo skupiny snaží osvobodit z nějaké formy útlu. PETRUSEK, Miloslav a kol.: *Velký sociologický slovník. 1, A–O*. Praha 1996, s. 254.

⁴ Jde o označení pro ženské hnutí, které vychází z názoru o nevýhodném postavení žen ve společnosti (ve srovnání s muži). Feministické hnutí je pak tradičně považováno za hnutí žen usilujících o rovnoprávnost. PETRUSEK, M. a kol.: *Velký sociologický slovník. 1*, s. 308.

⁵ Feministické hnutí je z časového hlediska rozdělováno na tři etapy, tzv. vlny. První vlna proběhla v období asi od poslední třetiny 18. století přibližně do roku 1930. Jejimi hlavními požadavky bylo přiznání základních občanských a politických práv pro ženy, získání stejných práv žen s muži (zejména volebního práva). Panoval totiž názor, že prosazením rovnoprávnosti brzy pomínou i ostatní formy diskriminace na základě pohlaví. HEYWOOD, Andrew: *Politické ideologie*. Praha 1994, s. 205. V Chorvatsku však k rozvinutí ženského hnutí došlo až na sklonku této první vlny. Druhá vlna se klade do šedesátých až devadesátých let 20. století. Pozornost se zaměřovala na ženu a formulaci její zkušenosti či na rozdíly mezi pohlavími. Hnutí této vlny požadovalo, aby odlišnost pohlaví nezakládala nerovnost. Tamtéž, s. 205, 207–209. Protože v této době již ženy měly přístup ke vzdělání, přesunulo se hnutí postupně především na univerzitní půdu a vznikl samostatný vědní obor – ženská studia. HAVELKOVÁ, Hana: *Druhá vlna feminismu*. In: *Ženská práva jsou lidská práva: sborník přednášek ze semináře*. Brno 2002, s. 15–16. Třetí vlnu pak můžeme sledovat od devadesátých let 20. století. V tomto případě se nejedná o jednotné teoretické či politické hnutí. Naopak, znakem třetí vlny je velká rozmanitost. Směry třetí vlny kladou důraz na propojení genderu a dalších kategorií nerovností (etnická příslušnost, rasa, sexuální orientace, věk, náboženské vyznání apod.). FORMÁNKOVÁ, Lenka; RYTÍŘOVÁ, Kristýna (eds.): *Abc feminismu*. Brno 2004, s. 206–207.

⁶ M. Jurićová Zagorka (1873–1957), významná chorvatská novinářka, spisovatelka, dramatička a fejetonistka, aktivní bojovnice za ženská práva v první polovině 20. století. Svoji novinářskou a spisovatelkou činnost zahájila již na konci 19. století, ovšem historické romány, které jí získaly velkou čtenářskou oblibu a popularitu, začaly vycházet teprve od roku 1912. V letech 1912–1953 napsala Jurićová asi dvacet románů, které vznikly na popud chorvatského biskupa Josipa Juraje Strossmayera (1815–1905), vycházely na pokračování v různých chorvatských časopisech a dočkaly se také mnoha knižních vydání. Jsou to např. sedmidílný cyklus *Grička vještica* (Gričská čarodějnice, 1912–1913), dvanáctidílný cyklus *Gordana* (1934–1935), dále romány *Republikanci* (Republikáni, 1914–1916), *Kći Lotrščaka* (Dcera Lotrščaku, 1921–1922), *Plameni inkvizitori*

Brlićová-Mažuranićová⁷) můžeme v knihovnách najít jak kompletní primární literaturu, tak množství sekundární literatury, které naznačuje zájem badatelů o tyto spisovatelky srovnatelný se zájmem o jejich mužské kolegy, informace o životě a díle jiných autorek jsou mnohem skromnější, nebo dokonce téměř žádné. Tato skutečnost se projevila také v naší práci, kdy biografii některých autorek jsme mohli věnovat dostatečný prostor, zatímco o části z nich nebylo možné dohledat žádné podrobné informace. Ve většině případů se jedná o jména, která jsou naprosto neznámá nejen chorvatské veřejnosti, ale dokonce i mnohým literárním badatelům. Totéž samozřejmě platí i pro jednotlivá díla. Mnohá z nich vyšla pouze v rámci ženských časopisů vydávaných od počátku 20. století (například v časopisech *Na domaćem ognjištu* či *Novi ženski list*) a literatury vydávané ženskými spolky (především Sdružením chorvatských spisovatelek ve druhé polovině třicátých let 20. století, jehož *Almanach* ovšem vyšel pouze dvakrát). Některá díla se dočkala také knižního vydání.

Povědomí o autorkách a jejich dílech ovlivňovala také literární kritika, která dílo často posuzovala nejen z hlediska jeho literárních kvalit, ale třeba jen na základě pohlaví autorky.⁸

(Ohniví inkvizitoři, 1928–1929), *Vitez slavonske ravni* (Rytíř ze slavonských rovin, 1937–1938) či *Jadranka* (1953). Mimoto je Jurićová autorkou prvního zdařilého detektivního románu v chorvatské literatuře. Je jím román *Kneginja iz Petrinjske ulice* (Kněžna z Petrinjské ulice, 1910). Autorka také napsala několik autobiografií, z nichž románově je její život zpracován v knize *Kamen na cesti* (Kámen na cestě, 1938). Část jejího díla byla přeložena také do češtiny. Román *Grička vještica* se u nás dočkal několika vydání. Poprvé vyšel již v letech 1929–1930 pod názvem *Gričská čarodějka* v překladu Louisy B. Mužikové. V letech 1992–1997 byl pak vydán v překladu Dušana Karpatského jako *Gričská čarodějnice* (nakladatelství Ivo Železný). Že měl román velký úspěch, dokládá jeho nové vydání, tentokrát v nakladatelství XYZ, kde byla sága vydávána v letech 2007–2011. Kromě toho vydalo nakladatelství Ivo Železný v letech 1997–2000 také část dvanáctidílné ságy *Gordana* (opět v překladu D. Karpatského). Jedná se první dva díly originálu, které v českém vydání vyšly ve čtyřech svazcích.

⁷ I. Brlićová-Mažuranićová (1874–1938), chorvatská spisovatelka. Narodila se v Ogulinu, od roku 1882 žila v Záhřebu. Zde navštěvovala dvě třídy dívčí školy, další vzdělání si doplnila soukromou výukou. Roku 1892 se vdala za advokáta Vatroslava Brliće (1862–1923), s nímž pak žila v Brodu na Sávě. Měli šest dětí, dvě z nich brzo zemřely. I. Brlićová-Mažuranićová vyrostla a pohybovala se v prostředí významných osobností – jejím dědečkem byl básník a politik Ivan Mažuranić (1814–1890) a také rodina Brlićů byla velmi vážená, angažovala se ve veřejném a politickém životě. Už v šestnácti letech se však autorka rozhodla, že spisovatelská činnost se neshoduje s ženskými povinnostmi, a touhu psát v sobě potlačovala, a to až do doby, kdy její děti dosáhly školního věku. Největšího úspěchu dosáhla svými knihami *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (Podivuhodné příběhy ševcovského učně, 1913), zejména však díky pohádkám s mytologickými náměty *Priče iz davnine* (Pohádky z dávných dob, 1916). Roku 1937 byla jako první spisovatelka vybrána za člena Jihoslovenské akademie věd a umění. Několikrát byla navrhována na Nobelovu cenu za literaturu. Některá její díla byla přeložena do češtiny. V roce 1929 vyšel překlad *Pohádek z dávných dob* od Jana Hudce a v roce 1979 vyšlo totéž dílo v překladu D. Karpatského (ovšem pod jménem překladatelky Ireny Wenigové (1931), viz *Databáze českého uměleckého překladu* [online]. [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: <<http://databaze.obecprekladatelu.cz/databaze/ZZPREKLADY/totalsrbtinaaacharvatstina.htm>>). V češtině byly vydány i *Podivuhodné příběhy ševcovského učně*, a to v roce 1930 v překladu Josefa Filouše.

⁸ Známý je případ novinářky a spisovatelky M. Jurićové z roku 1914. Její dramatinizace románu *Kletva* (Prokletí, 1882) spisovatele Augusta Šenoy (1838–1881) vyhrála konkurz a byla anonymně uvedena v Chorvatském národním divadle v Záhřebu. Následně tato dramatinizace získala pochvalné kritiky. Ovšem poté, co vyšlo najevo, kdo je autorem, prohlásili titíž kritici dramatinizaci za špatnou. Navzdory tomu bylo publikum nadšené. Podobná situace se pak opakovala při dramatinizaci románu *Grička vještica* o dva roky později. PERIĆ, Martina:

Právě proto se mnohá díla nacházejí ve fondech knihoven, aniž by je kdo četl, nebo v dobových časopisech, kde je mohou objevit už jen badatelé,⁹ či v rámci sborníků a výborů z děl. Výše uvedené ovšem neznámá, že by díla spisovatelek vycházela pouze v rámci ženských časopisů. Naopak, jejich díla jsou rozeseta také po běžných novinách či časopisech, jako byly například *Narodne novine*, *Politika*, *Hrvatska prosvjeta*, *Novo doba*, *Savremenik*, *Hrvatska Revija*, *Kolo* a mnohé další.

Primární i sekundární literaturu jsme čerpali z fondu chorvatské Národní a univerzitní knihovny (Nacionalna i sveučilišna knjižnica) a Knihovny Filozofické fakulty (Knjižnica Filozofskog fakulteta) Univerzity v Záhřebu. Primární literaturu tvoří sbírky novel nebo povídek vydané téměř výhradně ve zkoumaném období 1919–1941. Výjimku tvoří pouze povídka *Sjena* (Stín) Adely Milčinovićové, kterou jsme čerpali ze sbírky *Izabrana djela* (Vybraná díla) vydané roku 1997 v Záhřebu, a sbírka *Nevidljiva kraljica* (Neviditelná královna) Štefy Jurkićové, u níž jsme vycházeli z reprintu z roku 1995. Některé sbírky nebo jejich části byly totiž vydány znovu, většina jich však existuje pouze v původním vydání.

Základna pro vypracování jednotlivých kapitol a podkapitol je velmi nevyvážená, především vzhledem ke skutečnosti, že literatura daného období psaná ženami není příliš reflektovaným tématem a chybí ucelený pohled na tuto problematiku, ať už co se týče historie ženského hnutí daného období, nebo samotných spisovatelek a jejich děl. Proto také pojetí ženy v rámci ženské literatury není dostatečně probádaným tématem. K problematice ženských postav v literatuře se sice někteří chorvatští literární vědci (Dragutin Prohaska, Dunja Fališevcová, Krešimir Nemeč aj.) již vyjadřovali, zabývali se však především obrazem ženy v dílech spisovatelů, a to typově nepříliš různorodým. Jedná se totiž převážně o literaturu do konce 19. století, kdy byla žena zobrazována velmi schematicky.¹⁰ Z toho důvodu pro nás bylo zobrazení ženy v meziválečném období velmi zajímavým objektem

Kronologija života i rada. Marija Jurić Zagorka [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <<http://zagorka.net/kronologija-zivota-i-rada/>>.

⁹ Přesto však k tomu někdy dochází – příkladem může být vydání románu *Plein air* Jagody Truhelkové, který roku 1897 vycházel na pokračování v sarajevském časopise *Nada*. Knižního vydání se dočkal pouze v českém překladu v roce 1920. Teprve přesně po sto letech od časopiseckého vydání byl román knižně vydán i v Chorvatsku v rámci vybraných děl dvou spisovatelek – J. Truhelkové a Adely Milčinovićové.

¹⁰ Jedná se např. o články: PROHASKA, Dragutin: *Ženska lica u hrvatskoj književnosti* (Ženy v chorvatské literatuře, Zagreb 1916); PETRAČ, Božidar: *Lik žene u hrvatskoj književnosti* (Postava ženy v chorvatské literatuře, 1991); SABLÍČ TOMIĆ, Helena: *Ženski likovi sa prijelaza stoljeća (na primjeru novela Josipa Kozarca, Živka Bertića, Joze Ivakića i Josipa Kosora)* (Ženské postavy z přelomu století – na příkladu novel Josipa Kozarce, Živka Bertiće, Jozy Ivakiće a Josipa Kosora; 2001); NEMEC, Krešimir: *Čuvarica ognjišta, svetica, vamp. Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća* (Strážkyně krbu, světiče, svůdkyně. Obraz ženy v chorvatské literatuře 19. století; 2003); FALIŠEVAC, Dunja: *Žena-autorica i lik žene u hrvatskoj novovjekoj književnoj kulturi (od XVI. do XVIII. stoljeća)* (Žena-autorka a postava ženy v chorvatské novověké literární kultuře, od XVI. do XVIII. století; 2003) aj.

analýzy, který chce přispět k širšímu chápání doby a literatury tím, že se snaží zaplnit místa, která byla dosud opomíjena. Literární vědkyně Tatjana Dujićová například uvádí, že pokud historii literatury chápeme především jako historii kontinuity literárního života jednoho národa, pak nemůžeme získat její skutečný obraz, vezmeme-li v potaz zapojení spisovatelek do literárního života tak, jak je zobrazeno v dějinách literatury. Ženy jsou zde totiž chápány především jako inspirace či část čtenářstva. Jako autorky zmiňovány obvykle nejsou, ačkoli to neznamená, že by nebyly zapojeny do tvůrčího procesu.¹¹ Více než pregnantně tento názor vyslovila spisovatelka a překladatelka Ana Kapraljevićová, podle níž je „*literatura naneštěstí vždy předurčována pohlavím, rasou a národností. (...) Spisovatelé a spisovatelky jsou i přesto méně předurčovani než literární kritici, kteří vštěpují literárním dějinám pouze pečlivě vybrané texty těch spisovatelů, které mají samotní kritici nejraději. Problém ženského psaní není ten, že je to specifická zkušenost, která popisuje ženské osudy (...), avšak ženské psaní je problematické, protože se s ním literární kritik, nejčastěji právě muž, nemůže identifikovat.*“¹²

Odborných publikací, které pojednávají o literatuře daného období psané ženami, neexistuje mnoho. Důležitým dobovým pramenem pro zjištění, jaké autorky v dané době působily, je kniha *Bibliografija knjiga ženskih pisaca štampanih u Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini do svršetka godine 1935.* (Bibliografie knih spisovatelek vydaných v Chorvatsku, Dalmácii, Bosně a Hercegovině do konce roku 1935; Zagreb 1936). Tato publikace je zdrojem informací o vydaných dílech chorvatských autorek, která jsou zde řazena podle abecedy. Kromě obvyklých údajů obsahuje také překlad názvů děl do francouzštiny, jež je doplňujícím jazykem této bibliografie. Mimo původní díla zde najdeme také seznam knih přeložených překladatelkami¹³ a seznam časopisů a novin vydávaných ženami. Přitom je třeba poznamenat, že při sestavování této bibliografie vycházely její autorky (knihovnice Branka Dizdarevićová a Jelka Mišićová-Jambrišková) rovněž z publikace *Jihoslovanská a československá literatura ve vzájemných překladech: (Knihopisné příspěvky)*¹⁴ vydané v Praze roku 1935.¹⁵ Zcela zásadní charakter pak má publikace Dunji

¹¹ DUJIĆ, Tatjana: *Modeli hrvatske ženske proze*. Doktorski rad 2012. Vedoucí práce: prof. dr. sc. Helena Sablić Tomić. Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, s. 10.

¹² KAPRALJEVIĆ, Ana: *Women in the Croatian Literature of the First Half of the Twentieth Century – Zdenka Marković and Mara Švel-Gamiršek*. Most 3–4, 2009, s. 188.

¹³ Jako překlady z češtiny jsou zde např. uvedena díla: *Babička* Boženy Němcové (1863, přeložila Ljubica Maříkova) a drama *R. U. R.* Karla Čapka (1921, přeložila Nina Vavrova).

¹⁴ THON, Jan: *Jihoslovanská a československá literatura ve vzájemných překladech: (knihopisné příspěvky)*. Praha 1935.

¹⁵ V meziválečných dvaceti letech vznikaly překlady jak českých a slovenských autorů do jihoslovanských jazyků, tak naopak. Po celé 19. a 20. století docházelo k rozvoji vzájemných kulturních styků, v jejichž rámci byla pěstována právě také překladová literatura. DOROVSKÝ, Ivan: *K periodizaci dějin česko-slovensko-*

Detoniové-Dujmićové *Ljepša polovica književnosti* (Krásnější polovina literatury, Zagreb 1998), která podává přehled o ženské literatuře od národního obrození do poloviny 20. století. V první části je ženská literární tvorba chronologicky zařazena do kontextu chorvatské literatury, jsou uvedeny charakteristické znaky, témata, žánry aj. Druhá část publikace se pak formou literárněhistorické studie věnuje jednotlivým autorkám, kterých je zpracováno celkem dvacet sedm. Jednotlivé studie zachycují literární vývoj spisovatelek, zpracovávaná témata, pohled na svět. Žádná další srovnatelná či rozsáhlejší publikace o uvedeném období zatím nevznikla.¹⁶ Určitý prostor věnuje spisovatelkám také Krešimir Nemeč v knize *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine* (Dějiny chorvatského románu v letech 1900–1945; Zagreb 1998). Do svých *Dějin* nezapomíná zařadit přehled jmen spisovatelek, jež se v této době profily jako autorky románů, a uvádí k nim podrobnější informace. Zmiňuje přitom nejen známé a uznávané spisovatelky, jako jsou M. Jurićová či I. Brlićová-Mažuranićová, ale také ty, které v běžných dějinách literatury nenajdeme (Ema Božičevićová,¹⁷ Gina Altarasová¹⁸ aj.). Neméně významným zdrojem je *Hrvatski biografski leksikon* (Chorvatský biografický lexikon), který je dostupný také na internetu¹⁹ a obsahuje medailony významných osobností nejen chorvatských, ale i zahraničních, jež jsou s chorvatským prostředím nějak spojeny.

Informace o době, v níž analyzovaná literatura vznikala, lze čerpat z tematicky zaměřené knihy Rebeky Anićové *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću* (Více než úkol. Ženy v církvi v Chorvatsku ve 20. století; Split 2003), která analyzuje postavení ženy v katolické církvi během tří hlavních etap 20. století – období předkomunistického, komunistického a postkomunistického. Kvalitním zdrojem informací

jihoslovanských kulturních styků [online]. [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/103073/X_SlavicaLitteraria_10-2007-1_10.pdf?sequence=1>, s. 91–93. Jako příklad chorvatských děl, která vyšla v českém překladu, můžeme uvést i několik románů chorvatských spisovatelek, např. již zmíněné romány *Plein air* J. Truhelkové a *Grička vještica* M. Jurićové, v letech 1939–1940 byl v *Lidových novinách* vydáván román Zdenky Jušićové Seuníkové *Svojim putem* (Svou cestou) v překladu Věry Vrzalové.

¹⁶ V roce 2011 vydala autorka publikaci s názvem *Lijepi prostori: Hrvatske prozaistice od 1949. do 2010.* (Krásné prostory: chorvatské prozaičky v letech 1949–2010), která je jistým pokračováním první knihy.

¹⁷ E. Božičevićová (1879–1942), spisovatelka, autorka vyprávění pro děti, povídek a románu *Alemka* (1918). Ve spolupráci se spisovatelem Milanem Begovićem (1876–1948) napsala dvě povídky – *Kako je Bariša udao kćer* (Jak Bariša provdal dceru) a *Udovica* (Vdova) – obě vyšly v *Národních novinách* roku 1909. Dílu E. Božičevićové bývá vytýkána naivita, strojenost, slabá fabule. ŠOJAT, Olga: *Ema Božičević*. In: *Hrvatski biografski leksikon* [online]. [cit. 2015-10-20]. Dostupné z: <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2608>>. Některá díla autorky byla později vydána znovu – konkrétně v roce 2013 to byl román *Alemka* a příběhy pro mládež *U carstvu ispunjenih želja* (V říši splněných přání).

¹⁸ G. Altarasová (data nezjištěna), spisovatelka. Napsala román *Lia* (1918).

¹⁹ Zatím ovšem nikoli v plném rozsahu, neboť dosud vyšlo osm svazků tohoto lexikonu (A–Li) a devátý se připravuje. Podrobněji viz: <<http://hbl.lzmk.hr/>>.

o ženském hnutí na počátku 20. století je také publikace Nataschy Vittorelliové *Frauenbewegung um 1900. Über Triest nach Zagreb* (Ženské hnutí kolem roku 1900. Přes Terst do Záhřebu, Wien 2007), v níž si autorka klade otázku, zda vůbec v tomto období v daném prostoru nějaké ženské hnutí existovalo. Dobovou atmosféru a poměry vykresluje na postavě Zofky Kvedrové, představitelky slovinského ženského hnutí, která žila v Terstu, Praze i v Záhřebu; dále pomocí prvního slovinského ženského časopisu *Slovenka* a Dobročinného spolku srbských žen z Nového Sadu. Nakonec obrací svou pozornost do Záhřebu, kde hledá odpověď na výše uvedenou otázku, a to v kontextu bojovnic za ženská práva, ženských spolků a časopisů. Texty Lydie Sklevické v knize *Konji, žene, ratovi* (Koně, ženy, války; Zagreb 1996) se zabývají dějinami se zaměřením na ženy, významnými postavami ženského hnutí, a to nejen chorvatskými, dále antropologií ženy a politickou antropologií. Podrobně rozebírají také Antifašistickou frontu žen, ženskou organizaci, která působila za druhé světové války v Jugoslávii a fungovala až do roku 1953 a která se kromě národněosvobozeneckého boje angažovala v oblasti politické emancipace žen.

Dále je třeba vyzdvihnout tematické články, díky nimž je možné udělat si obrázek o jednotlivých aspektech historie ženského hnutí, literatuře psané ženami apod. Jednou z významných kapitol na toto téma je školství a vzdělání žen. Ida Ograjšková Gorenjaková přibližuje otázku vzdělávání žen ke konci 19. století, politické a společenské poměry a složitou cestu vedoucí k otevření ženského lycea v článkách *Otvaranje ženskog liceja u Zagrebu* (Otevření lycea pro ženy v Záhřebu; Povijest u nastavi IV, 2006) a *Odgovorne pred historijom. Prve učenice privremenog ženskog liceja* (Odpovědné před dějinami. První žačky Prozatímního lycea pro ženy v Záhřebu; Historijski zbornik LIX, 2006). Dinko Župan pak v cyklu článků zpracovává téma vyšších dívčích škol ve Slavonii a v Bánském Chorvatsku na konci 19. století.²⁰ Vysokoškolským vzděláním žen se zabývá Tihana Luetićová v článku *Počeci visokoškolskog obrazovanja za žene u Hrvatskoj i usporedba sa stanjem u susjednim zemljama* (Začátky vysokoškolského vzdělávání žen v Chorvatsku a srovnání se stavem v sousedních zemích; Historijski zbornik LIX, 2006), v němž dochází

²⁰ Konkrétně se jedná o články: *Viša djevojačka škola u Osijeku (1882.–1900.)* (Vyšší dívčí škola v Osijeku v letech 1882–1900; *Scrinia Slavonica* 5, 2005); *Više djevojačke škole u Požezi, Đakovu i Osijeku (1876.–1900.)* (Vyšší dívčí školy v Požezi, Đakovu a Osijeku v letech 1876–1900; *Anali za povijest odgoja*, č. 7, 2008); „Uzor djevojke“: *Obrazovanje žena u Banskoj Hrvatskoj tijekom druge polovine 19. st.* („Vzor dívky“: vzdělání žen v Bánském Chorvatsku během druhé poloviny 19. století; *Časopis za suvremenu povijest*, roč. 33, č. 2, 2001).

k závěru, že Chorvatsko bylo v oblasti vysokoškolského vzdělání žen na podobné úrovni jako ostatní země monarchie.²¹

Kromě toho byla pro naši práci důležitá témata ženských organizací a sdružení či profesní život žen. Nejrozsáhlejší je v tomto ohledu publikace Jovanky Kecmanové s názvem *Žene Jugoslavije u radničkom pokretu i ženskim organizacijama 1918–1941* (Jugoslávské ženy v dělnickém hnutí a ženských organizacích v letech 1918–1941) vydaná v Bělehradě roku 1978. Kecmanová se zde podrobně zabývá postavením ženy ve společnosti v daném období se zaměřením na účast žen v dělnickém hnutí a různých ženských organizacích. Relevantní informace jsme mohli čerpat také z textu Dubravky Peiřové-Čaldarovićové *Osnovne karakteristike profesionalne djelatnosti žena u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova (1918.–1941.)* (Základní charakteristika profesní činnosti žen v Chorvatsku mezi dvěma světovými válkami; Časopis za suvremenu povijest 29, 1997), v němž se autorka zabývá činností žen v meziválečném období v rámci různých spolků a sdružení, uvádí jejich charakteristiku, aktivity a přínos, nebo „*Ženska posla*“ *između obitelji i profesije* (*Profesionalna djelatnost žena u Hrvatskoj 1918.–1941. u društveno-ekonomskom kontekstu*) („Ženské práce“ mezi rodinou a profesí. Profesní činnost žen v Chorvatsku v letech 1918–1941 ve společensko-ekonomickém kontextu; OTIUM 7–8, 1999–2000). Zde autorka zkoumá pozici žen v kontextu rodinného práva v rámci různých oblastí chorvatského státu, dále volební právo, právo na zaměstnání a výdělek. Dále Suzanu Lečkovou zajímají aktivity Chorvatské rolnické strany a ženských organizací v jejím rámci v článku „*Dosada se samo polovica hrvatskog naroda borila*“. *Hrvatska seljačka stranka i žene (1918.–1941.)* („Dosud bojovala pouze polovina chorvatského národa“. Chorvatská rolnická strana a ženy; Historijski zbornik LIX, 2006). V oblasti literární ženské produkce jsou velkým přínosem příspěvky Heleny Sabličové Tomićové, z nichž můžeme vyzdvihnout především článek *Počeci slavonskog ženskog pisma* (Začátky slavonského ženského psaní, 2008) aj.

Historické přehledy a lexikony chorvatské literatury zaznamenávají pouze ty nejznámější spisovatelky – prakticky jsou to zmínky v přehledech literatury *Povjest književnosti hrvatske i srpske* (Dějiny literatury chorvatské a srbské, Zagreb 1898) Đura Šurmina, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije* (Chorvatská literatura od obrození po vznik Jugoslávie, Zagreb 1964) Antuna Barce, *Panorama hrvatske književnosti XX. stoljeća* (Panorama chorvatské literatury XX. století, Zagreb 1965) Vlatka

²¹ LUETIĆ, Tihana: *Počeci visokoškolskog obrazovanja za žene u Hrvatskoj i usporedba sa stanjem u susjednim zemljama*. Historijski zbornik LIX, 2006, s. 67.

Pavletiče, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća* (Chorvatská literatura 19. a 20. století, Zagreb 1997) Miroslava Šicela, *Autobiografije hrvatskih pisaca* (Autobiografie chorvatských spisovatelů, Zagreb 1997) Vinka Brešiče či v obsírnější pojednávajících publikacích *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne* (Dějiny chorvatské literatury. Tisíciletí od Bašćanské desky po postmodernu, Zagreb 2004) Dubravka Jelčiće a *Povijest hrvatske književnosti. Od Bašćanske ploče do danas* (Dějiny chorvatské literatury. Od Bašćanské desky po dnešek, Zagreb 2003) Slobodana Prosperova Novaka.²²

Ve větší míře se literatuře chorvatských spisovatelek věnují různé (částečně výše zmíněné) studie, zaměřené ovšem zejména na feministické aspekty děl. Tato zkoumání vycházejí jak z univerzitního prostředí,²³ tak z prostředí různých feministických organizací a časopisů.²⁴ Povídkové či novelistické tvorbě meziválečného období však do této chvíle samostatný prostor vyhrazen nebyl, ať už se jedná o zaměření na feministická, či jiná témata.

Ze zkoumané primární literatury nevyšla většina děl opakovaně.²⁵ Výjimku tvoří publikování děl v rámci různých výborů, z nichž lze uvést především edici *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (Pět století chorvatské literatury) vydávanou od šedesátých let 20. století Maticí chorvatskou. Zde vyšla roku 1968 vybraná díla I. Brlićové-Mažuranićové, Adely Milčinovićové, Zdenky Markovićové; roku 1970 například díla Jagody Truhelkové, Verky Škurlové-Ilijićové, Mily Miholjevićové, Mary Švelové-Gamirškové. V současné době dochází ke znovuobjevování a vydávání již zapomenutých či málo známých autorek ve větší míře.

²² DUJIĆ, T.: *Modeli hrvatske ženske proze*, s. 15. Dějin literatury existuje samozřejmě mnohem více, než uvádíme, všechny tyto publikace však jmenují jen několik nejznámějších spisovatelek první poloviny 20. století.

²³ Viz například sylabus předmětu s názvem *Hrvatske spisateljice 20. i 21. stoljeća* (Chorvatské spisovatelky 20. a 21. století) vyučovaného na Univerzitě v Zadaru [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjtarG1OXSAhXFGCwKHQg4BkkQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.unizd.hr%2FPortals%2F8%2FSilabus-2017%2FSpisateljice%252020%2520i%252021%2520silabus.docx&usg=AFQjCNEfym5py-Q9Z7p8_zLcZnevpEbbA&sig2=5B50Lzx_IGSvCO9rIz6G9A&bvm=bv.149760088,bs.1,d.bGs&cad=rja>.

²⁴ Například feministický časopis *Kruh i ruže* (Chléb a růže) vydávaný v letech 1993–2009 institucí Ženska infoteka (Ženské informační dokumentační centrum; fungovalo v letech 1992–2011). MARUŠIĆ, Antonela: *Gdje su danas arhivi ugašenih feminističkih organizacija?* [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <<https://www.voxfeminae.net/cunterview/kultura/item/7869-gdje-su-danas-arhivi-ugasenih-feministickih-organizacija>>. Dále je to například organizace Centar za ženske studije (Centrum ženských studií), založená roku 1995, která propaguje feministická témata a mj. spoluorganizuje konferenci *Dani Marije Jurić Zagorky* (Dny Marije Jurićové Zagorky), jež se zaměřuje také především na feministické aspekty literárních děl. *Centar za ženske studije* [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <<https://zenstud.hr/o-nama/>>.

²⁵ Jedná se například o povídku Josipy Glembayové *Za narod svoj*, o novely A. Milčinovićové a Marije Tucakovićové-Grgićové a mnohá další díla, která v této práci analyzujeme.

Vedle opakovaných vydání děl M. Jurićové či I. Brlićové-Mažuranićové se objevují také například prózy Štefy Jurkićové, M. Miholjevićové či M. Švelové-Gamirškové.²⁶

Zkoumaná problematika pojetí ženy v dílech chorvatských spisovatelek úzce souvisí se změnami, které probíhaly ve sledovaném období v chorvatských zemích, zejména co se týče postavení žen a souvisejícího ženského hnutí. Proto jsme považovali za nezbytné věnovat se tématu pojetí ženy v širším společenském kontextu. Zatímco se tedy první kapitola věnuje žánru povídky a novely (zejména v kontextu chorvatské a české literární teorie) a reflektuje nejednotné terminologické ukotvení žánru povídky, stejně jako nejednotné používání tohoto označení pro texty povídkové i novelistické, které jsou základem pro naši analýzu, následuje poměrně podrobná kapitola zabývající se společenskými a literárními poměry chorvatských žen ve stanoveném období. Zabývá se hlavními cíli a činnostmi ženského hnutí, včetně vydávání časopisů a úsilí o dosažení volebního práva, dále tvorbou a tématy spisovatelek.

Stěžejní je pak třetí kapitola disertační práce. Nejprve uvádí přehled kategorizace ženských postav v chorvatské literatuře, jaké typy žen jsou zobrazovány v literatuře 19. a počátku 20. století a jaká díla stojí v základu existujících klasifikací. Následně se věnuje konkrétním autorkám a jejich sbírkám vydaným knižně v letech 1919–1941. Autorky byly vybrány na základě toho, zda v dané době publikovaly knižně povídkové či novelistické dílo s ženskou hrdinkou. Do práce je jich zahrnuto celkem jedenáct. Jsou jimi Adela Milčinovićová, Zdenka Markovićová, Jagoda Truhelková, Štefa Jurkićová, Josipa Glembayová, Verka Škurlová-Ilijićová, Marija Tucakovićová-Grgićová, Zdenka Jušićová-Seuniková, Eva Tićaková-Vajlerová, Mila Miholjevićová a Mara Švelová-Gamiršková. Zajímalo nás, jak a zda se obraz ženy tvořený původně jen ženskými literárními hrdinkami chorvatských spisovatelů změní či obohatí, když zahrneme také díla žen, navíc v období rozvíjejícího se ženského hnutí.

Je bezesporu zajímavé, že z patnácti děl, která jsme v této práci zkoumali, vznikla většina ve dvacátých letech a pak až na konci meziválečného období, tj. na počátku čtyřicátých let 20. století. Ve třicátých letech 20. století nastupuje na scénu literární tvorby nová generace autorek. Ačkoli by se tedy dalo předpokládat, že i toto období bude zastoupeno podobným počtem publikací, není tomu tak; ze třicátých let byla pro analýzu vybrána pouze jedna sbírka. Povídkových knih přitom ve třicátých letech vycházelo poměrně hodně, avšak většinu z nich nebylo možné do této práce zahrnout. Často se totiž jednalo o sbírky povídek

²⁶ JURKIĆ, Š.: *Nevidljiva kraljica*. Zagreb 1995; MIHOLJEVIĆ, M.: *Kratko vrijeme*. Zagreb 1992; Táž: *Dva obraza*. Zagreb 2002; ŠKURLA-ILJIĆ, V.: *Dalmatinke*. Zagreb 2000; ŠVEL-GAMIRŠEK, M.: *Šuma i Šokci*. Zagreb 1990; Táž: *Portreti nepoznatih žena*. Vinkovci 1993 a 1994 atd.

pro děti se zvířecími hrdiny, o přírodě, pohádky či sbírky, jejichž hrdinové byli muži nebo děti.²⁷

Disertační práce zaplňuje bílá místa chorvatské ženské literatury, neboť zahrnuje i díla, jež do bádání literárních vědců obvykle nejsou zařazena. Tato díla mají různou uměleckou a literární hodnotu, důležitá pro nás však byla primárně jejich stránka obsahová. Také nebylo možné zahrnout některé povídky z děl, která v práci předkládáme, neboť ne všechny povídky se věnují postavě ženy. Při závěrečných korekturách se podařilo dohledat další autorky, jejichž literární tvorba spadá do vymezeného období. Vzhledem k tomu, že text disertační práce byl již dokončen, budou nově zjištěné poznatky prezentovány v dílčích studiích.

Téma práce se dotýká jak literárněteoretických, tak literárněhistorických a historicko-sociálních aspektů. Literárněteoretický přístup byl uplatněn v úvodní části práce, která vymezila žánr povídky a novely na pozadí soudobého bádání. Aby bylo možné přistupovat ke zkoumané látce s pochopením, bylo nutné načrtnout také relevantní dění ve společnosti a literatuře daného období. Již od druhé poloviny 19. století se ve společnosti začaly objevovat snahy o napravení nerovnoprávného postavení žen, zakotveného v současné společenské a politické situaci. Předpokládali jsme, že toto hnutí se adekvátně promítalo také do témat, která spisovatelky zpracovávaly. Vycházeli jsme z toho, že spisovatelky byly ženy vzdělané, převážně učitelky, které si svou situaci velmi dobře uvědomovaly, rovněž vzhledem k omezením, s nimiž se setkávaly jak v běžném, tak i profesním životě. Proto se také zapojovaly do ženského hnutí, které zažívalo ve zkoumaném období velký rozkvět. Dále jsme chtěli především na pozadí doby ukázat, jakým způsobem se v literatuře realizovaly chorvatské spisovatelky se zaměřením na postavu ženy. Tato analýza a interpretace se uskutečnila na poměrně rozsáhlém vzorku publikací. Protože jsme chtěli poskytnout analyticko-syntetický vhled do problematiky, používali jsme deskriptivní, komparativní a deduktivní metodologické postupy.

²⁷ Zvířecí hrdiny má například sbírka *Palčičev kraljevski let* (Střízlíkův královský let, 1932) J. Truhelkové, která ve dvacátých a třicátých letech vydala několik podobných sbírek pro děti. V. Škurlová-Ilijićová napsala ve třicátých letech mnoho děl pro děti, ať už povídkových (např. *Tihe priče*, Tiché příběhy, 1935), nebo pohádek (*Djeca kraljeva i druge bajke*, Královské děti a další pohádky, 1930) aj. Karla Kolesarićová (data nezjištěna) vydala v roce 1931 sbírku povídek *Priče i pripovijetke sa Plitvičkih jezera* (Příběhy a povídky z Plitvičských jezer), jejichž námětem je vznik a pojmenování Plitvičských jezer, a v roce 1937 delší povídku *Velika obitelj. Zgode i nezgode momčeta Dragutina* (Velká rodina. Příběhy chlapce Dragutina), která svým námětem připomíná známé příběhy *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (Podivuhodné příběhy ševcovského učně, 1913) I. Brlićové-Mažuranićové. Dále například Zdenka Smrekarová (1884–1946) publikovala pověsti pro mládež vázané k různým místům v Chorvatsku a Bosně s názvem *Grička bakica priča* (Gričská babička vypráví) atd.

Všechny cizojazyčné citáty v této práci jsou přeloženy autorkou. Citace z primární literatury jsou v textu ponechány v originálním znění s překladem v poznámce pod čarou, zatímco citace ze sekundární literatury překládáme přímo do textu.

1 Žánr povídky a novely

Žánr povídky vznikl v období romantismu a k jeho rozvoji a diferenciaci začalo docházet od poloviny 19. století. V našich i chorvatských podmínkách byl chápán (vzhledem k románu) spíše jako podřadný žánr – na rozdíl od severoamerické literatury, kde je umění povídky považováno za stejně prestižní jako umění románu.²⁸

Naopak novela jako žánr vznikla již v době renesance – jejím zakladatelem byl Giovanni Boccaccio (1313–1375). Novely s převážně milostnou a erotickou tematikou byly často sdružovány do cyklů a spojovány v jeden souvislý celek pomocí rámcové novely. Ta měla obvykle formu besedy mezi přáteli a známými, a umožňovala tak zařazení nejrůznějších příběhů, jen velice volně tematicky vzájemně propojených. Základy novodobé novelistiky však byly položeny až v období preromantismu a romantismu. Novela již nebyla určena pouze ke krácení dlouhé chvíle – rozšířil se její tematický repertoár a osamostatnila se. Vzhledem k tomu, že začaly vycházet novely jako samostatný celek, anebo v rámci románu, zmizela také potřeba rámcové novely.²⁹

Označení novela pochází z italského slova *novella* (novinka) a právě tato novost či nápaditost je její hlavní charakteristikou, neboť důraz je kladen na překvapivý závěr (pointu). Děj, který je ohraničen relativně krátkým časem, je jednoduchý, sevřený, dramaticky se stupňuje, dějové odbočky či popisné pasáže se vypouštějí. Kromě toho zde vystupuje omezený počet postav.³⁰ Novela je považována za „formálně nejvyhraněnější ze tří základních žánrů novodobé prózy“³¹ (novela, povídka, román). V dalším textu se proto zabýváme především problémy s vyhraněností povídky.

1.1 České a světové poměry

Česká literární teorie povídku definuje dosti nejasně, a nenaplnuje tak potřebu precizního stanovení charakteristiky žánru. Podle Hrabákovy *Poetiky* povídka – „na rozdíl od novely

²⁸ PILAŘ, Martin: *Podoby českého povídkového cyklu ve XX. století*. Ostrava 2008, s. 7–8. „Psaní povídek bylo v českém prostředí velmi dlouho chápáno jako projev autorova ‚učednického‘ období, po němž by měl následovat ‚mistrovský‘ kus, čili román.“ Tamtéž, s. 7.

²⁹ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl 2004, s. 418.

³⁰ Tamtéž, s. 417.

³¹ Tamtéž, s. 417.

a romaneta – nemá vyhraněné rysy ani morfologické, ani ideové“³² ve *Čtení o románu* charakterizuje Hrabák povídku jako „útvár bezpříznakový, (...) jakýkoli středně rozsáhlý epický útvár“.³³ Podle Vlašínova *Slovníku literární teorie* je povídka „žánrově velmi široké označení pro kratší prozaické útvary s jednoduchou fabulí“³⁴ v *Encyklopedii literárních žánrů* se dočteme, že povídka je „kratší próza ztvárňující v jistém nadhledu zvolený moment lidské existence“.³⁵ Je ovšem zajímavé, že *Encyklopedie literárních žánrů* uvádí kromě obvyklé definice také pojem novela jako synonymum k termínu povídka.³⁶ Podle *Literární genologie* Iva Pospíšila je pak povídka „obvykle stručnější než novela, vystupuje zde omezený počet postav, které se zpravidla nevyvíjejí, příběh je jednodušší, dílko staví spíše na detailech a popisech“.³⁷

Skutečně podrobně se žánru povídky věnoval literární historik a teoretik Martin Pilař (1955) ve své studii o problémech s genologickou definicí povídky.³⁸ Srovnává definice českých a slovenských literárních teoretiků a dochází k závěru, že „neměnným distinktivním rysem povídky je vlastně pouze její příslušnost ke krátkým nebo středním epickým žánrům. V dalších bodech definic se dozvídáme, čím povídka není, ale s čím má mnohé podobné rysy (novela, romaneto, črta), čím se nevyznačuje (napětím)“.³⁹ Většinou se však povídka vymezuje vůči novele.

V českém, francouzském, ruském a německém pojetí krátkých a středních epických žánrů se projevuje potřeba odlišovat povídku a novelu. Pilař konstatuje, že české pojetí povídky a novely je zřejmě „na úrovni literární teorie závislé na německém, historicky zakořeněném obdivu k ‚Novelle‘“.⁴⁰ Francouzskému pojetí je podle něj český přístup bližší na úrovni literární kritiky a možná i čtenářského vnímání hierarchie žánrů, v němž je novela žánrem na pomezí povídky a románu.⁴¹

V anglosaské oblasti najdeme vícero přístupů. Tradičním je pojetí amerického básníka a prozaika Edgara Allana Poea (1809–1849), který je považován za prvního teoretika

³² HRABÁK, Josef: *Poetika*. Praha 1973, s. 308.

³³ Týž: *Čtení o románu*. Praha 1981, s. 16.

³⁴ VLAŠÍN, Štěpán (ed.): *Slovník literární teorie*. Praha 1984, s. 288.

³⁵ Zahnuje též poznámku o značné rozkolísanosti tohoto pojmu uvnitř jednotlivých národních literatur. MOCNÁ, D. – PETERKA, J. a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 515.

³⁶ Tamtéž, s. 417.

³⁷ POSPÍŠIL, Ivo: *Literární genologie*. Brno 2014, s. 25.

³⁸ PILAŘ, M.: *Pokus o žánrové vymezení povídky*. Ostrava 1994, s. 9.

³⁹ Tamtéž, s. 16.

⁴⁰ Tamtéž, s. 19. Vzhledem k bohaté novelistické produkci německé literatury v 19. století kanonizovala německá kritika již na přelomu 19. a 20. století *Novelle* jako prestižní žánr epické prózy krátkého a středního rozsahu, *Kurzgeschichte* naproti tomu začala být považována za nižší žánr. Tamtéž, s. 31.

⁴¹ Tamtéž, s. 19.

povídky.⁴² Jeho vymezení *short story* se však blíží českému pojetí novely, českému termínu povídka pak spíše odpovídá výraz *tale*. V anglosaské literární teorii se upouští od rozlišování *short story* (v německém a českém pojetí se jedná o novelu, je srovnatelná s francouzskou *conte*) a *tale* (krátká epická próza, kategoricky je méně vymezená). Je dosti znepokojivé, že v jednotlivých národních pojetích existují tak zásadní rozdíly, pokud jde o definování povídky a novely, neboť to zároveň znesnadňuje možnosti komparativního studia.⁴³

Pokud vycházíme z amerických a anglických pramenů, lze stanovit šest distinktivních rysů povídky, jimiž jsou:

- omezený rozsah, kdy lze povídku přečíst najednou, bez přerušení;
- obvykle jediná hlavní postava je individualitou, často prožívá intenzivní pocit osamění;
- jde o přímočaré směřování k jednomu účinku (ten je předem stanoven), tím se dosahuje celistvosti a jednotného dojmu (i v povídkách, jejichž epičnost je potlačena do pozadí);
- okamžik krize je okamžikem, kdy povídka vrcholí a kdy hlavní postava odhalí „epiphany“⁴⁴;
- epiphany lze dosáhnout také prostřednictvím příběhu každodenního všedního života, kde není podstatná zápletka;
- povídka je hybridním žánrem, který je otevřený jak lyrickým, tak dramatickým (klasické zákony a jednoty, dialog) a jiným postupům.⁴⁵

V německém pojetí je povídka (*Erzählung*) definována jako „*narativní literární text kratšího až středního rozsahu*“,⁴⁶ který se vymezuje například vůči románu. Také jde o nejednoznačně formulovaný pojem pro literární žánr (*tale, story, conte*) na rozdíl od žánrů

⁴² Viz Poeův referát o knize *Twice-Told Tales* (Převyprávěné příběhy) Nathaniela Hawthornea (1804–1864) z roku 1842.

⁴³ PILAŘ, M.: *Pokus o žánrové vymezení povídky*, s. 19.

⁴⁴ Pojem „epiphany“ se hojně používá v anglosaských teoriích povídky. Aktualizovaný výklad tohoto slova podal James Joyce (1882–1941) v první verzi románu *A Portrait of the Artist as a Young Man* (Portrét mladého umělce). Podle tohoto výkladu epiphany znamená „*okamžik náhlého osvětlení, kdy člověk přestane vnímat určitý celek jako soubor jednotlivostí, ale v jakémsi momentu zaostření odhalí dříve netušené souvislosti, jimiž v jeho očích získá sledovaný předmět nebo problém naprosto novou – duchovní či noetickou – kvalitu.*“ PILAŘ, M.: *Pokus o žánrové vymezení povídky*, s. 27.

⁴⁵ Tamtéž, s. 30.

⁴⁶ FRICKE, Harald – GRUBMÜLLER, Kl. – MÜLLER, J.-D.: *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft: Neubearbeitung des Reallexikons der deutschen Literaturgeschichte. Band I. A–G*. Berlin 1997, s. 519. Termín *Erzählung* se v němčině ovšem používá také jako nadřazený pojem pro ty druhy textů, které zobrazují „*reálné či fiktivní události, popř. děje v ústní, písemné nebo vizuální podobě*“ (tamtéž, s. 517), a odpovídá tak českému termínu vyprávění. V návaznosti na typologickou a strukturalistickou naratologii se termín používá jako nadřazený pojem pro všechny literární, popř. fiktivní narativní texty. Tím pádem do určité míry nahrazuje z velké části tradiční pojem epika. Tamtéž, s. 517.

definovaných, jako jsou novela či pohádka. I zde se však hovoří o tom, že přesně definovat pojem *Erzählung* jako žánr není možné.⁴⁷ Kromě toho se pro označení povídky používá také pojem *Kurzgeschichte* (z angl. *short story*) a termíny *Erzählung*, *Kurzgeschichte* a *Novelle* se částečně překrývají.⁴⁸

Pro vymezení polského a českého pohledu na žánr povídky lze vycházet z hesel pro novely a povídky publikovaných v časopise *Zagadnienia rodzajów literackich* (Problémy literárních žánrů), které zpracovala Tereza Cieslikowská⁴⁹. Podle tohoto vymezení je pro novely charakteristická kondenzace děje od momentu vzniku konfliktu až do rozuzlení a ukončení pointou, dále ohraničenost času výpovědi (tu vyžaduje dramatická stavba), která odráží nutnost rychle uspokojit čtenářovo očekávání. V důsledku ohraničeného času vyprávění dochází k silné intenzifikaci času fabule a času akce (rozvíjející se události), který se pak zaměří jen na nejzákladnější prvky. Dějové elementy se rozvíjejí, popisné se redukují. Přímo nebo nepřímo je v příběhu signalizována také přítomnost vypravěče. Povídku pak charakterizuje silně exponovaná osoba vypravěče, která je spojena s tendencí lyrizace a subjektivizace. Protože je tok vyprávění pomalejší a více uvolněný, má povídka sklon k digresivní stavbě a epické rozvleklosti. Epická struktura je pak spíše než na základě dramatické konfliktnosti budována na základě následnosti. Povídka směřuje k silně zdůrazněnému konci, který podtrhuje subjektivní stanovisko vypravěče.⁵⁰

Novodobou definici povídky najdeme v již zmíněné *Encyklopedii literárních žánrů* z roku 2004. Tato publikace rozlišuje tři pojetí povídky:

- Prvního (nejširšího) pojetí, které je typické především pro angloamerické prostředí, se užívá pro všechny typy kratší prózy (spadá sem novela, pohádka, pověst, legenda apod.), přičemž základním kritériem je krátkost. Vymezuje se obzvláště vůči románu, soustředí se na jednu dějovou linii a zobrazuje určitý výsek z životní reality.
- Užším pojetím je takové, které se snaží o žánrovou specifikaci povídky (běžné ve středoevropských literaturách, zejména polské, částečně i české). Povídka se v tomto případě vymezuje vůči novele, zdůrazňuje se její stavební uvolněnost oproti novele, oblíbené jsou digrese a popisné části. Zatímco novela se tedy soustřeďuje na příběh, povídka na naraci a zvýšenou aktivitu subjektivizovaného vypravěče. Takové pojetí přibližuje povídku k črtě, fejetonu a reportáži, přičemž některé jejich výrazové

⁴⁷ Tamtéž, s. 519.

⁴⁸ PILAŘ, M.: *Pokus o žánrové vymezení povídky*, s. 17.

⁴⁹ Teresa Cieslikowská (1926), polská literární vědkyně (Lodz).

⁵⁰ PILAŘ, M.: *Pokus o žánrové vymezení povídky*, s. 31–32.

postupy přejímá a zpětně tyto (nesyžetové) žánry ovlivňuje například tím, že vnáší příběhové momenty. Toto zobecnění ovšem vychází z literární tradice 19. století, obecnější platnost mají jen některé rysy.

- Nejužší pojetí povídky, které je typické pro německou literární teorii, je založeno na tvorbě prozaiků 20. století a jejich přímých předchůdců – jsou to především Anton Pavlovič Čechov (1860–1904), Guy de Maupassant (1850–1893), z amerických povídkářů zejména E. A. Poe. Rozsah pojmu se zužuje na tzv. moderní povídku (vnímá se jako paralela k moderní lyrice a dramatu). Důraz se klade na výrazovou úspornost, koncentraci na klíčové momenty lidské existence, má zobecňující sklon. Proto se zdá, že povídka je žánr, který může pojmut mnohotvárnou realitu současnosti. Navíc tím, že v ní nejde o završený příběh, dokazuje svou otevřenost vůči různým nepředvídatelným životním situacím.⁵¹

Povídka je relativně mladým žánrem, u něhož stále ještě dochází k dynamickému rozvoji. Definici se pak lze přiblížit tím, že se pokusíme rozlišovat její distinktivní a variabilní rysy. Za zásadní považujeme Pilařovo zjištění, že pro povídkový žánr jsou charakterističtější rysy tradičně užívané v anglicky mluvících zemích a že distinktivní rysy vžitě v Evropě jsou spíše variabilní. Konstantní rysy byly zmíněny výše. Hrabákovu koncepci považuje autor za již překonanou.⁵²

1.2 Chorvatská literární věda

Při definici povídky (označované nejčastěji jako *pripovijetka* či *pripovijest*)⁵³ se vyskytují též v chorvatské literární vědě těžkosti, neboť se pojmu povídka jako pojmenování žánru užívá ve více významech. Tuto situaci vystihuje tvrzení, že „*čím kratší narativní forma, tím více názvu*“.⁵⁴ Jedním z důvodů je to, že texty menšího rozsahu vyhovují vícero různým funkcím a názvy jednotlivých žánrů vyjadřují nejen vztah ke skutečnosti, ale mimo jiné také přání čtenářů.⁵⁵

⁵¹ MOCNÁ, D. – PETERKA, J. a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 515–516.

⁵² PILAŘ, M.: *Pokus o žánrové vymezení povídky*, s. 101.

⁵³ Termíny *pripovijetka* a *pripovijest* se v chorvatštině používají pro označení žánru povídky. Zatímco v některých publikacích se chápou jako synonyma, v jiných se významově mírně odlišují, například *Rječnik hrvatskog književnog nazivlja* (Slovník chorvatského literárního názvosloví) charakterizuje *pripovijetku* jako obšírnější a propracovanější novelu, *pripovijest* jako popis a zobrazení nějaké události. BLAŽANOVIĆ, Stjepan: *Rječnik hrvatskog književnog nazivlja*. Zagreb 1997, s. 217.

⁵⁴ FRANGEŠ, Ivo – ŽMEGAČ, Viktor: *Hrvatska novela – interpretacije*. Zagreb 1998, s. 11.

⁵⁵ Tamtéž, s. 11.

Ani v chorvatské literární teorii tedy nepanuje terminologická jednotnost. V roce 2007 byla vydána publikace s názvem *Teorija priče. Panorama ideja o umijeću pričanja 1842.–2005.* (Teorie vyprávění. Panorama myšlenek na téma umění vyprávět z let 1842–2005), která zahrnuje zahraniční i domácí příspěvky na téma teorie krátké a střední prózy.⁵⁶ Spisovatel Tomislav Sabljak (1934) ji souhrnně označuje pojmem *priča* (vyprávění), aby se tak vyhnul terminologickému zmatku, a to i přesto, že je tento pojem příliš široký a navíc nejméně přesný. Jedná se o necelou stovku textů, které pokrývají období více než 160 let a názory jak anonymních, tak významných domácích i světových literárních historiků či kritiků.

Z chorvatských textů můžeme zmínit například text autora písničho pod označením L. Š. z roku 1863 s názvem *O pripovedci* (O povídce), v němž již tehdy mj. zmiňuje, že se termín *pripovedka* (povídka) v poslední době pomíchal s pojmem *novela*.⁵⁷ Dále také spisovatel August Šenoa (1838–1881) v roce 1879 v textu *O našoj noveli* (O naší novele) používá oba termíny (*novela, pripovedka*) v témže významu.⁵⁸ O dva roky dříve však klasický filolog a profesor řečtiny Franjo Petračić (1833–1922) hovoří o rozdílu mezi povídkou a novelou.⁵⁹ Anonymní autor š. se v roce 1936 zabývá osudem novely své doby. Tvrdí, že chorvatská literatura zahrnuje především povídku a novelu. „*U nás se ovšem za novelu často považuje každý fragment narativní prózy.*“⁶⁰ Přitom tvrdí, že o novelu v současnosti moc zájem není. Text literárního kritika Ljubomira Marakoviće (1887–1959) se v negativním smyslu poněkud dotýká terminologie, když tvrdí, že spisovatelé mladší generace, kteří zažili první světovou válku jako děti či o něco starší, si s otázkou literárních žánrů nedělají starosti: „*Když píšu, nepíšu, abych vytvořil novelu, vyprávění nebo povídku, ale abych podal kus života, jeho pokud možno co nejvěrnější a nejbezprostřednější část.*“⁶¹ Chorvatský básník a publicista Ivan Goran Kovačić (1913–1943) vyzývá k návratu k novele, ovšem tato výzva platí zejména čtenářům; dále vyslovuje otázku, zda se tvůrci novely vždy drží pravidel žánru.⁶² Také chorvatský prozaik a dramatik Slavko Kolar (1891–1963) poznamenává, že sice napsal několik knih novel, ale při psaní „*myslel na všechno ostatní více*

⁵⁶ SABLJAK, Tomislav (ed.): *Teorija priče. Panorama ideja o umijeću pričanja 1842.–2005.* Zagreb 2007.

⁵⁷ L. Š.: *O pripovedci*. In: SABLJAK, T. (ed.): *Teorija priče*, s. 16.

⁵⁸ ŠENOVA, August: *[O našoj noveli] (1874.)/(1879.)*. In: Tamtéž, s. 18–20.

⁵⁹ PETRAČIĆ, Franjo: *Roman – novela (1877.)*. In: Tamtéž, s. 21.

⁶⁰ š.: *Današnja sudbina novele (1936.)*. In: Tamtéž, s. 77.

⁶¹ MARAKOVIĆ, Ljubomir: *[Cjepidlačarija ili ljubav prema književnom „zanatu“?] (1937.)*. In: Tamtéž, s. 80.

⁶² KOVAČIĆ, Ivan Goran: *Natrag k noveli (1940.)*. In: Tamtéž, s. 87–88.

než na to, co je a jaká má být novela a zda bude mít uvedená povídka opravdu charakter novely“.⁶³

Nejednotnou terminologii a nesoustavné označování (někdy i totožných) textů jako povídka a novela mají tedy na svědomí také sami spisovatelé. Zejména od romantismu totiž kratší prózy ztrácejí spojení s tradicí klasické (původní) novely a vydávají se novými směry, čímž se vzdalují od tradiční novely. Jak již bylo zmíněno, označení pro tyto texty v chorvatské literatuře zdomácněla pod názvy *pripovijetka* nebo *pripovijest* a někdy také *priča*. Právě spisovatelé pak různě přistupovali k terminologii. Někteří se pomocí tohoto neutrálního označení (může se vztahovat k jakémukoli vyprávění) snažili v terminologii vytvořit protiklad povídky a novely.

Jednu z mnoha ukázek velmi volně užívané terminologie najdeme například v textu o spisovatelce Mile Miholjevićové (1898– 1997) z roku 1970:⁶⁴

Originál

Překlad

„*Pripovijesti* *Mati i Zalog* (1940) znače *sretnu prekretnicu u njenom književnom radu*.“

Povídky *Matka a Zástava* (1940) znamenají šťastný přelom v její literární tvorbě.

„*Obasuo pohvalama njene dvije već spomenute novele*.“

Zahrnul chválou její dvě již zmíněné **novely**.

„... *fragmenat iz novele Zalog*...“

... fragment z **novely** *Zástava*...

„... *te relativno kratke pripovijesti*...“

... ty relativně krátké **povídky**...

„... *građa za pripovijetku Zalog koja je svojevremeno toliko oduševila Gorana. Ono što se nameće u ovoj pripovijesti nije posebnost lokalnog kolorita*...“

... látka k **povídce** *Zástava*, která svého času tolik nadchla Gorana. To, co se v této **povídce** vnucuje, není zvláštnost místního koloritu...

Důležité je ovšem vzít v úvahu též historické změny v žánrovém označení novely. Terminologický chaos a nedůslednost nastaly i proto, že se někteří spisovatelé v 19. a 20. století, kteří se vzdálili od konceptu klasické novely, nechtěli vzdát tohoto

⁶³ KOLAR, Slavko: *Predavanje o noveli (oko 1948.)*. In: Tamtéž, s. 91.

⁶⁴ Všechny ukázky jsou z textu: MATUTINOVIĆ, Ljerka: *Mila Miholjević*. In: TRUHELKA – ŠKURLA-ILJIĆ – PFANOVA – MIHOLJEVIĆ – ŠVEL-GAMIRŠEK: *Izabrana djela*. Zagreb 1970, s. 267–268. S ohledem na to, že – jak bylo již dříve naznačeno – v chorvatštině existuje vícero pojmenování žánru povídky, dovolíme si udělat výjimku a uvést v textu pro názornost původní znění textu společně s překladem.

tradičního označení. Z toho důvodu pak existují díla označovaná jako novely, která bychom jako novelu neklasifikovali, ale také texty, jimž autoři dávají různá jiná označení, ačkoli je spojitost s novelou zjevná. Příkladem mohou být situace, kdy překladatel změní žánrové označení při překládání, či spisovatelé, kteří nedůsledně užívají jednou toho, podruhé onoho žánrového pojmenování. Například chorvatští spisovatelé Milan Begović (1876–1948) a Miroslav Krleža (1893–1981) trvali na označení *novela*,⁶⁵ ačkoli většina jejich kratších děl má podle literárních historiků Iva Frangeše (1920–2003) a Viktora Žmegače (1929) od původní novely daleko. S podobným příkladem se koneckonců setkáme také v německé literatuře, kde spisovatel Thomas Mann (1875–1955) nazývá svá díla *Tonio Kröger* (1903), *Tristan* (1903) či *Der Tod in Venedig* (Smrt v Benátkách, 1912) jednou jako *Novellen*, podruhé jako *Erzählungen*.⁶⁶

Chorvatský literární teoretik a historik Milivoj Solar (1936) napsal v roce 1985 k problematice terminologie článek, v němž říká, že je sporné, zda je chorvatská *pripovijetka* to samé co *novela*, nebo zda se jedná o různé literární žánry, a to vzhledem k tomu, že „*se (...) rozlišuje mezi novelou jako kratším a povídkou jako o něco delším prozaickým žánrem, aby se později, s průnikem doslovného překladu anglického názvu short story, zavedla stupnice podle délky: krátká povídka, novela a povídka s možností, že novela a povídka si vymění místo, a pokusy dalších tematických rozlišení (...)*“.⁶⁷ Zde tedy připouští, že novela i povídka jsou co do rozsahu zaměnitelné. Přitom ovšem Solar upozorňuje na to, že ačkoli nelze určit pevnou hranici a rozdíly mezi žánry *novela*, *priča*, *crtica*, *kratka priča*, *pripovijetka* a *pripovijest*, zpravidla se nepovažují za synonyma.⁶⁸ Tím pádem ovšem kritérium krátkosti/délky není v žádném případě dostatečné.

Novelu Solar chápe v nejširším smyslu, tedy že novela zahrnuje všechny výše uvedené žánry. V tomto pojetí jsou pak *pripovijetka*, *pripovijest*, *priča* a *kratka priča* pouze užšími označeními bez generických rozdílů mezi novelou a ostatními jmenovanými žánry (*pripovijest*, *pripovijetka* a *priča*). *Crtica* (črta) je přitom osobitý název, který Solar spojuje

⁶⁵ Možná hypotéza o důvodech této terminologické nedbalosti je ta, že chorvatští spisovatelé období moderny chtěli i v názvu vyznačit posun od Augusta Šenoy (představitele realismu) či Vjenceslava Novaka (1859–1905) a přizpůsobit se evropské tendenci. FRANGEŠ, I. – ŽMEGAČ, V.: *Hrvatska novela – interpretacije*, s. 17.

⁶⁶ Tamtéž, s. 15–17.

⁶⁷ SABLJAK, T. (ed.): *Teorija priče*, s. 375.

⁶⁸ „*Vyprávění*‘ (...) vyvolává myšlenku podobnosti s pohádkou nebo pak s nějakou základní strukturou *vyprávění*, zatímco *„pověst“* obvykle znamená něco jako *povídka* s historickou tematikou.“ Tamtéž, s. 376.

s básní v próze (ačkoli upozorňuje, že je dobré oba žánry rozlišovat) a *kratka priča*, *pripovijetka* a *pripovijest* pak podle něj mohou být názvy pro žánry v rámci novely.⁶⁹

Ve slovníku *Rječnik književnog nazivlja* (Slovník literárního názvosloví) z roku 2006 udává M. Solar u hesla *pripovijetka* ve stejném významu též termín *pripovijest* a někdy i *priča*. Povídku zde opět charakterizuje dosti nejednoznačně. Tvrdí, že se jedná o žánr, který se těžko určuje vzhledem k tomu, že jeho zařazení podle délky může vést jak k postupům typickým pro novelu, tak pro román. Připomíná také názor některých teoretiků, kteří z těchto důvodů uznávají dělení prózy pouze na román a novelu (s možností přechodných tvarů). Povídka v tomto pojetí tedy není samostatným žánrem.⁷⁰

Povídku jako obširnější a propracovanější novelu uvádí také publikace *Rječnik hrvatskog književnog nazivlja* (Slovník chorvatského literárního názvosloví; 1997).⁷¹ U samotného pojmu povídky však již tato skutečnost zmíněna není.⁷² Dílo A. Šenoy *Prijan Lovro* (Kámoš Lovro, 1873), které je zde uvedeno jako příklad povídky,⁷³ však literární vědec Krešimir Nemeč (1953) označuje jako novelu.⁷⁴ To jen dokazuje, jak nejednotné a rozkolísané je v chorvatském prostředí také dnes užití žánrových označení povídky a novely. Potvrzuje to také Helena Sabličová Tomićová,⁷⁵ když říká, že „*genologická interpretace novely, povídky, črty a krátké povídky jako ‚stejného literárního žánru‘, jako výrazů stejného významu, hovoří ve prospěch slabé terminologické organizace literárních kategorií kratší prózy*“.⁷⁶

Za zajímavý považujeme také přístup srbského spisovatele a kritika Mihajla Pantiće (1957), který se zabýval chorvatskou a srbskou novelou a povídkou v letech 1918–1930. Zdůrazňuje, že vzhledem k neustálým proměnám literárních tvarů dochází k relativizaci pokusu o pevné vymezení žánru, což se týká i povídky a novely. Upozorňuje, že v srbské literatuře má povídka historicky pevně vymezené místo, zatímco v chorvatské

⁶⁹ Tamtéž, s. 376.

⁷⁰ SOLAR, M.: *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb 2006, s. 233.

⁷¹ BLAŽANOVIĆ, S.: *Rječnik hrvatskog književnog nazivlja*, s. 217.

⁷² Uvádí, že jde o prozaický žánr středního rozsahu, který lze s ohledem na jeho různorodost jednoznačně určit velmi těžko. Jako jeho základní rysy nicméně udává, že děj se soustředí na nejvýše dvě postavy, které se v průběhu děje nerozvíjejí; dějová linie je jednoduchá. Tamtéž, s. 255–256.

⁷³ Tamtéž, s. 256.

⁷⁴ NEMEČ, K.: *Antologija hrvatske novele*. Zagreb 1997, s. 7.

⁷⁵ Helena Sabličová Tomićová (1968), literární teoretička, kritička, působí na Umělecké akademii v Osijeku jako děkanka. Z díla: *Intimno i javno – ogledi o suvremenoj autobiografskoj prozi* (Intimní a veřejné – eseje o současné autobiografické próze, Zagreb 2002); *Slavonski tekst hrvatske književnosti* (Slavonský text chorvatské literatury, Zagreb 2003), *O strasti, čitanju, dokolici. Mali eseji* (O vášnivosti, čtení, volném čase. Malé eseje, Zagreb 2011) aj.

⁷⁶ SABLJIĆ TOMIĆ, H.: *Što kratku priču čini kratkom? (Problemi teorije kratke priče)*. In: SABLJAK, T. (ed.): *Teorija priče*, s. 417.

literatuře se pro tuto formu používá označení novela. Problém definice žánru povídky a novely řeší následovně: „*Pojem povídka, popřípadě novela budeme používat (...) v závislosti na tom, v jaké míře jsou obvyklé v národní tradici (konkrétně v srbské povídka a v chorvatské novela) převážně pro ty (...) prozaické útvary, které v žánrové terminologii předcházejí románu. Přitom jsme si vědomi jistého analytického rizika (...) vzhledem k tomu, že pojmy povídka a novela (...) nejsou synonyma, ale ani mezi nimi nelze stanovit jasnou hranici.*“⁷⁷

1.3 Problémy terminologického určení povídky

Zjistili jsme, že povídka se většinou vymezuje vůči novele, přesto však není jednoduché přesně stanovit rozdíly mezi oběma žánry. Povídka by se ovšem na základě výše uvedeného dala zjednodušeně charakterizovat pomalým dějovým spádem, menším napětím, soustředěním se na jednu událost (jednu zápletku) a přítomností popisných pasáží. Za novelu pak můžeme považovat díla s rychlým dějovým spádem, menší popisností a větší dramatičností a nečekaným koncem (pointou). Tato charakteristika by odpovídala jak chorvatskému, tak českému pojetí.

Podle rozsahu díla ovšem chorvatská literární věda povídku obvykle zařazuje mezi novelu a román, kdežto česká stupnice řadí povídku na první místo, teprve pak následuje novela a román. Chorvatská literární věda užívá pro žánr povídky více názvů, z nichž asi nejpresnější je termín *pripovijetka*, jako synonyma (případně označení s jistými nuancemi) jsou používány také termíny *pripovijest* a v širším smyslu i *priča*.⁷⁸

Od doby vzniku próz, které v naší práci analyzujeme, tedy především od dvacátých a třicátých let 20. století, se situace v oblasti rozlišování a správného označování žánrů změnila jen málo. Neustále se zvyšuje počet odborných pojednání, která na situaci sice upozorňují, nicméně ji neřeší tak, aby bylo možno tyto rozpravy nějak jednoznačně uzavřít.

Rozdíly mezi pojetími povídky ve světové literární vědě, pojetím českým a chorvatským jsou dány odlišným vývojem v tom kterém prostředí. Zatímco novela bývá považována za poměrně vyhraněný žánr, u povídky se snahy o její definování neseťkávají s úspěchem. V tomto kontextu bychom se ztotožnili s tvrzením M. Pilaře, že „*uměle*

⁷⁷ PANTIĆ, Mihajlo: *Modernističko pripovedanje. Srpska i hrvatska pripovetka/novela 1918–1930*. Beograd 1999, s. 59–60.

⁷⁸ Kromě povídky a novely se v chorvatském prostředí ještě rozlišují žánry kratší, odvozené od povídky a novely, jako jsou *noveleta*, *critica* a *kratka priča*.

vytvářené napětí mezi ‚povídkou‘ a ‚novelou‘ (...) je povrchně akademické“.⁷⁹ Jeho výzkum dokázal, že s mnohými distinktivními rysy novely se můžeme setkat právě také v povídce.⁸⁰ Objevují se však i názory, které povídku neuznávají jako literární žánr, ale pouze jako přechodný typ prózy.⁸¹

V této práci jsme se zabývali knižně publikovanými povídkovými i novelistickými texty chorvatských spisovatelek a další žánry střední a krátké prózy (pohádky, črty apod.) jsme ponechali stranou. Přestože jsme žánr povídky ani novely dále nezkoumali, neboť jsme pozornost zaměřili na obsahovou stránku vybraných textů, považovali jsme za užitečné definovat tyto žánry alespoň do té míry, kterou umožňuje stav současného bádání.

⁷⁹ PILAŘ, M.: *Pokus o žánrové vymezení povídky*, s. 100.

⁸⁰ Tamtéž, s. 100.

⁸¹ S tímto názorem se můžeme setkat například v německé literární teorii. Viz FRICKE, H. – GRUBMÜLLER, K. – MÜLLER, J.-D.: *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*, s. 521.

2 Pohled na postavení chorvatských žen v průběhu první poloviny 20. století

Ve sledovaném období se na území Chorvatska vystřídalo několik státních útvarů. Po rozpadu rakousko-uherské monarchie to byl v roce 1918 velmi krátce Stát Slovinců, Chorvatů a Srbů, od prosince 1918 do roku 1929 Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. V letech 1929–1941 pak stát fungoval pod názvem Království Jugoslávie. Za druhé světové války (1941–1945) zde vznikl Nezávislý stát Chorvatsko (NDH).

Kromě toho, že se na území Chorvatska střídaly různé státní útvary, komplikovala situaci během uvedeného období i skutečnost, že v různých oblastech Chorvatska platily ve stejnou dobu různé zákony. Například občanský zákoník Království Jugoslávie nebyl jednotný a v jeho šesti správních oblastech platily různé zákoníky z 19. století. Hovořit na téma právního postavení ženy v tomto období tak může být velmi obtížné.

Naše práce se sice týká především dvacátých a třicátých let 20. století, pro lepší pochopení tohoto období je ovšem nutné sledovat některé jeho aspekty (zejména historii ženského hnutí) od začátku. Proto nastíníme společenské poměry a situaci, za které vznikalo ženské hnutí, i v době před rokem 1918.⁸²

2.1 Společenské poměry od počátku 20. století

Konec 19. století a první polovina 20. století je obdobím, jež je mj. charakteristické úsilím žen o dosažení rovných práv s muži, a to jak v oblasti politické, kde šlo zejména o přijetí volebního práva pro ženy, tak i v oblasti vzdělávání apod. Situaci, v jaké se nacházely ženy v chorvatských zemích ve zkoumaném období, nám pomohou lépe pochopit data,⁸³ která zpracovala Jadranka Rebeka Anićová⁸⁴:

- Ženy neměly do roku 1945 volební právo ani právo veřejně vystoupit v politickém životě.
- Do roku 1941 bylo 67 % žen negramotných.

⁸² Prezentovaný text druhé kapitoly upravuje a rozšiřuje text magisterské práce *Ženská otázka v chorvatské literatuře první poloviny 20. století*, kterou autorka obhájila na Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v roce 2010.

⁸³ ANIĆ, Jadranka Rebeka: *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*. Split 2003, s. 85–86.

⁸⁴ Jadranka Rebeka Anićová (1960), školská františkánka, teoložka, zabývá se pastorální a feministickou teologií a feministickou sociologií, mj. také otázkou postavení ženy v církvi a společnosti.

- V roce 1895 přijala Univerzita v Záhřebu ženy pouze za mimořádné posluchačky. Až roku 1901 mohly studovat jako řádné studentky. První doktorát byl ženě udělen v roce 1904. Přesto však ženy nemohly ani poté studovat bez problémů. Hned po maturitě například nemohly pokračovat ve studiu na Akademii pro učitelky. Musely se zápisem počkat jeden rok. Přitom se doufalo, že během tohoto roku se vdají, a nebudou tak již dále studovat.
- Hospodářsky aktivní ženy byly nejvíce zastoupeny v zemědělství. V době Království Jugoslávie představovaly dělnice čtvrtinu celkového počtu dělníků.
- Zaměstnavatelé nerespektovali předpisy o ochraně dělnic. Dvě třetiny pracujících žen byly zaměstnané v hůře placených oborech; za stejnou práci navíc obvykle dostávaly nižší plat než muži. Některé zákony dokonce zabraňovaly profesnímu vzestupu žen v určitých zaměstnáních. Například učitelky, které se vdaly za někoho jiného než učitele, už nesměly pracovat v oboru atd.⁸⁵
- V některých částech Chorvatska (například ve Slavonii) se žena nemohla stát poručníkem svých nedospělých dětí nebo vnuků, ale musel být stanoven ještě jeden poručník. V Dalmácii tomu bylo naopak, ženy mohly kromě poručnictví také spravovat majetek, ačkoli ne vždy. V případě, že byl majetek velký nebo že to manžel stanovil ve své závěti, byl též určen poručník.
- Ve Slavonii nemohla být žena svědkem při sepisování závěti, v Dalmácii ano.
- Žena byla rovnoprávná s mužem jen v trestním právu, neboť pro ni za trestné činy platily tytéž podmínky.⁸⁶

Mimoto se v tomto státě uznávalo několik náboženství. Byly to čtyři varianty katolictví (starokatolická, římskokatolická, řeckokatolická a arménská katolická církev), pravoslaví, islám, evangelická církev augsburského a helvetského vyznání, judaismus aškenázského a sefardského směru.⁸⁷ Každé uznané náboženství přitom mělo své předpisy o uzavírání sňatku, rozvodu a zrušení manželství, které si často odporovaly.⁸⁸ Příkladem mohou být například různé předpisy, které platily pro rozvod manželství. Římskokatolická církev zakládala svoje dogma o nerozlučitelnosti manželství na konkordátu se Svatou stolicí z roku 1855. Podle něj bylo možné platné manželství rozvést pouze v případě smrti jednoho

⁸⁵ Toto diskriminující opatření platilo do roku 1938. PRLENDA, Sandra: *Žene i prvi organizirani oblici praktičnog socijalnog rada u Hrvatskoj* [online]. [cit. 2015-10-02]. Dostupné z: <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/arti_cle/viewFile/96/102>, s. 322.

⁸⁶ ANIĆ, J. R.: *Više od zadanoga*, s. 85–86.

⁸⁷ PEIĆ ČALDAROVIĆ, D.: „*Ženska posla*“ između obitelji i profesije, s. 66–67.

⁸⁸ ANIĆ, J. R.: *Više od zadanoga*, s. 85.

z manželů – to platilo i v případě, že v době uzavření manželství byl pouze jeden z nich katolík. Výjimkou byla „odluka od stolu a lože“, ovšem tato varianta neumožňovala nový sňatek. U starokatolíků někdy za určitou materiální odměnu k rozvodům katolických manželství docházelo. Také pravoslaví ve vzácných případech rozvod povolovalo. Podle islámského náboženského práva šaría se mohl rozvést pouze muž a nemusel k tomu ani uvádět důvody.⁸⁹ Židé se za určitých podmínek též mohli rozvést.

Problém pak nastával u smíšených manželství, protože církve si vzájemně nechtěly uznat platnost manželství, a na stejném principu pak fungovalo i uznávání rozvodů manželství.⁹⁰ V Dalmácii byl naproti tomu ve druhé polovině 19. století zaveden tzv. nouzový civilní sňatek (Notzivilehe), určený pro osoby, které byly pro uzavření manželství způsobilé, ale nemohly je uzavřít podle církevního práva.⁹¹ Daný stav v oblasti manželského práva se v Chorvatsku nezměnil ani v období dvacátých a třicátých let.

2.2 Ženské hnutí

Jednou z důležitých oblastí, která ovlivnila historii Chorvatska první poloviny 20. století, je tzv. ženská otázka a s ní spojené hnutí žen – v jeho rámci pak činnost různých spolků či vydávání ženských časopisů aj. Historička Natascha Vittorelliová⁹² zjistila, že názory na (ne)existenci chorvatského ženského hnutí se velmi liší. Už dobové názory byly totiž značně rozdílné, což dokazují následující výpovědi, které Vittorelliová shromáždila: „*Vůbec žádné ženské hnutí, žádné opravdové ženské hnutí, žádné feministické hnutí podle zahraničního vzoru, ženské hnutí už dlouho, jediný ženský spolek, velký počet ženských spolků, žádné ženské spolky nebo alespoň ne takové, jaké představilo moderní ženské hnutí všude jinde.*“⁹³ Podle

⁸⁹ Nejvíce bylo právo šaría rozšířené v Bosně a Hercegovině a bylo povinné pro všechny muslimské jugoslávské občany. Podle sčítání lidu z roku 1931 jich bylo necelých 1,6 milionu. Muž rozhodoval v rodině, o tom, kde bude rodina bydlet, o chování a pohybu ženy, mohl jí například zakázat vycházet z domu. Žena se musela ve všem podřídit, mohla být trestána i tělesně. Muž mohl ženu propustit z manželství, mít až čtyři ženy, a to i jiných náboženství, kdežto muslimka se směla vdát jen za muslima. KEČMAN, Jovanka: *Žene Jugoslavije u radničkom pokretu i ženskim organizacijama: 1918–1941*. Beograd 1978, s. 59.

⁹⁰ PEIĆ ČALDAROVIĆ, D.: „*Ženska posla*“ između obitelji i profesije, s. 67.

⁹¹ PROKOP-KULENOVIĆ, Ana: *Ravnopravnost žene, brak i porodica po Ustavu Federativne narodne republike Jugoslavije*. Zagreb 1946, s. 12–14.

⁹² Natascha Vittorelliová (1973), historička, působí na Ústavu pro soudobé dějiny na Univerzitě ve Vídni. Zabývá se dějinami jihovýchodní Evropy v 19. a 20. století, historií feminismu či ženským hnutím (např. v knize *Frauenbewegung um 1900. Über Triest nach Zagreb* vydané roku 2007).

⁹³ VITTORELLI, Natascha: *Frauenbewegung um 1900. Über Triest nach Zagreb*. Wien 2007, s. 134.

zakladatelky ženského hnutí v Rakousku Marianne Hainischové⁹⁴ tehdy Chorvatky žádné ženské hnutí neměly, a to i přes existenci dobročinných, školních a výtěžných spolků, výuku na gymnáziích a přístup na univerzity.⁹⁵ Zdá se, že situace se v tomto ohledu nezměnila ani o osm let později. Tehdy se v červenci 1908 konal v Praze 2. sjezd žen československých, na němž vystoupila také novinářka Marija Jurićová. Ta zde vylíčila neutěšené poměry chorvatských žen a celkovou absencí feminismu v Chorvatsku.⁹⁶ Dále například slovinská spisovatelka Zofka Kvedrová⁹⁷ v roce 1911 prakticky vyloučila existenci takových ženských spolků, které by odpovídaly modernímu ženskému hnutí. Připustila ovšem existenci různých dámských klubů a spolků. O dva roky později však napsala, že ženské hnutí v Chorvatsku existuje již dlouho.⁹⁸ Neexistenci feministického hnutí podle zahraničních vzorů spojovala M. Jurićová v roce 1917, kdy se v parlamentu projednávala také otázka volebního práva pro ženy, s poměry národa, v němž žena nemohla vyžadovat od muže práva, která on sám neměl (viz níže, kapitola 2.2.3 Volební právo).⁹⁹ V souvislosti se studiem otázky ženského hnutí v Záhřebu kolem roku 1900 oslovila N. Vittorelliová v roce 2002 také několik současných chorvatských historiček (jsou to Andrea Feldmanová, Vlatka Filipčićová Maligcová, Ida Ograjšková a Dubravka Peićová Čaldarovićová). Ty připustily přítomnost jednotlivých bojovnic za rovnoprávnost, ne však organizovaného ženského hnutí.¹⁰⁰

Za počátek ženského hnutí v Chorvatsku se obecně považuje meziválečné období, což kromě současných historiček zabývajících se daným tématem potvrzují například také práce Andrey Feldmanové a Lucije Benyovské.¹⁰¹ K tomuto názoru se kloní i autorka této práce po prostudování dostupných materiálů. Organizované ženské hnutí můžeme sledovat teprve po první světové válce, podmínky pro jeho vznik se však jednoznačně tvořily již před ní.

⁹⁴ Marianne Hainischová (1839–1936), zakladatelka a vůdčí osobnost ženského hnutí v Rakousku, z díla: *Die Frage des Frauenunterrichtes* (Otázka ženského vyučování, 1870); *Die Brofrage der Frau* (Otázka ženského výtěžku, 1875); *Frauenarbeit* (Ženská práce, 1911).

⁹⁵ VITTORELLI, N.: *Frauenbewegung um 1900*, s. 130–131.

⁹⁶ Tamtéž, s. 131.

⁹⁷ Zofka Kvedrová (1878–1926), slovinská spisovatelka, která napsala některá díla i v chorvatštině, novinářka, bojovnice za ženská práva. Studovala mj. v Praze, kde vydala knihu črt ve slovinštině *Misterij žene* (Mystérium ženy, 1900). Do češtiny byla kniha přeložena roku 1927. Její tvorba zahrnuje také novely. V chorvatštině napsala epistolární román *Hanka* (1917) s válečnou tematikou. Byla redaktorkou časopisu *Ženski svijet* (Ženský svět, 1917–1920), který od roku 1918 vycházel pod názvem *Jugoslavenska žena* (Jihoslovenská žena).

⁹⁸ VITTORELLI, N.: *Frauenbewegung um 1900*, s. 132–133.

⁹⁹ Tamtéž, s. 133.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 132–137.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 137. Konkrétně zde: BENYOVSKI, Lucija: *Dobrotvorna gospojinska (ženska) društva u Hrvatskoj od osnivanja do Prvog svjetskog rata*. Časopis za suvremenu povijest, 30 (1998) 1, 73–93 (zde: 89); FELDMAN, Andrea: *Uz dvadeset godina neofeminizma u Hrvatskoj*. Kruh i ruže, (1998–1999) 10, 3–8, s. 5.

N. Vittorelliová ještě nastínila pohled na ženskou otázku za socialistické Jugoslávie, kdy byla feministická hnutí z počátku 20. století odmítnuta jako buržoazní, elitní a reformistická, čímž byla v podstatě popřena jejich historická tradice.¹⁰² V socialistické literatuře se ženské organizace rozdělovaly na buržoazní, které byly někdy označovány také jako feministické, a proletářské. Zatímco v první kategorii byly náboženské a charitativní ženské spolky a dále ty s feministickým programem nebo programem zaměřeným na politická práva žen, do druhé kategorie patřily spolky v rámci dělnického hnutí. Tyto skupiny se odlišovaly zejména v názorech na důvody diskriminace žen. Buržoazní feministky se podle tohoto rozdělení snažily o reformu autoritářského a patriarchálního systému ve směru demokratické společnosti. V rámci komunistického dělnického hnutí byla „ženská otázka“ naopak využita tak, aby ženy (jako masa) podpořily pád stávajícího režimu. Poté měla být podle marxisticko-leninské nauky ženská otázka vyřešena automaticky. Buržoazní ženské spolky ukončily činnost na počátku, resp. na konci druhé světové války a po jejím skončení již nebyly obnoveny. Z proletářského ženského hnutí se pak vyvinula *Antifašistička fronta žena* (viz níže, kapitola 2.2.3 Volební právo).¹⁰³

2.2.1 Ženské spolky a sdružení

První světová válka přinesla ženám velké změny. Zatímco muži bojovali na frontě, ženy musely zastávat také jejich práci. Díky tomu se jim postupně otevřelo širší spektrum zaměstnání. Nejednalo se přitom jen o neodbornou a málo placenou práci, pro niž nebyla potřeba kvalifikace (například v oblasti zemědělství nebo průmyslu), ale také o kvalifikované pozice. Jejich náplň se však obvykle shodovala s tradiční úlohou ženy ve společnosti, tj. obory s pedagogickým, sociálním či uměleckým zaměřením.¹⁰⁴

K emancipaci se přistupovalo podle profesí a úrovně vzdělání žen. Členky profesních a charitativních spolků se obvykle nehlásily k žádným politickým hnutím či stranám, dělnice se naopak zapojovaly do smíšených odborových organizací, někdy rovněž do smíšených či ženských charitativních sdružení. Před druhou světovou válkou se stále častěji podílely na aktivitě politických stran a jejich autonomních ženských organizací. Cílem ženských profesních spolků (výtvarnice, spisovatelky, učitelky atd.) byl odborný a ekonomický vzestup

¹⁰² VITTORELLI, N.: *Frauenbewegung um 1900*, s. 136.

¹⁰³ ANIĆ, R.: *Više od zadanoga*, s. 87–88.

¹⁰⁴ PEIĆ ČALDAROVIĆ, D.: *Osnovne karakteristike profesionalne djelatnosti žena u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova (1918.–1941.)*. Časopis za suvremenu povijest 29, 1997, s. 501–502.

vlastních členek. Také ženy z vesnic mohly vykonávat poměrně kreativní činnosti, které překračovaly rámec jejich domácích povinností (např. ruční výrobky).¹⁰⁵

Přestože pocházely z různých společenských vrstev, měly ženy z města i vesnice mnoho společného. Nemohly například působit veřejně v politice, měly omezené právo na majetek (byly materiálně závislé), mnohé profese jim nebyly dostupné a rovněž v rámci rodiny měly podřízené postavení. Přesto v Chorvatsku nevznikly radikální feministické spolky jako v jiných evropských státech.¹⁰⁶ Snaha překonat nerovnost pohlaví se proto projevila zejména prostřednictvím různých ženských spolků, které byly zakládány od počátku 20. století. Nejvýznamnější byly z tohoto hlediska již zmíněné profesní spolky.¹⁰⁷

Mezi nejstarší ženské profesní spolky patří Gospojinska udruga za naobrazbu i zaradu ženskinja (Dámské sdružení pro vzdělání a výdělek žen, 1900) a dále Klub zagrebačkih učiteljica (Klub záhřebských učitelek, 1902), který roku 1906 splynul se spolkem Udruga učiteljica kraljevina Hrvatske i Slavonije (Sdružení učitelek Království Chorvatska a Slavonie).¹⁰⁸ Tyto spolky organizovaly vedle charitativních akcí, které byly určeny pro svěřenkyně těchto spolků, také různé kulturně-umělecké programy, pořádaly vzdělávací akce pro své členky a vykazovaly i vydavatelskou činnost.

Roku 1908 bylo v Petrinji (a roku 1913 pak v Záhřebu) založeno sdružení Ženska udruga za narodno tkivo i vezivo (Ženské sdružení lidového tkaní a vyšívání). Jeho cílem byla ochrana a propagace ruční výroby, mělo tudíž význam také pro ženy z vesnic. Postupně totiž vznikaly menší dílny, jež fungovaly na principu dělby práce a v nichž se na ruční výrobě podílely výhradně ženy. Díky tomu se také vesnické ženy, které tradičně působily pouze v rámci rodiny, zapojily na pracovní trh.¹⁰⁹ Od roku 1913 pak působilo další sdružení se stejným cílem, a to Ženska udruga za očuvanje i promicanje hrvatske umjetnosti i obrta (Ženské sdružení pro zachování a propagaci chorvatského umění a řemesla). Je však třeba si uvědomit, že v meziválečném období patřila většina žen žijících na území Chorvatska k zemědělskému obyvatelstvu, takže působení těchto spolků a sdružení nemohlo postačovat. Poukazovalo ale na různé problémy žen z vesnice a možný způsob, jak alespoň část z nich řešit.¹¹⁰

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 501–502.

¹⁰⁶ Například hnutí sufražetek ve Velké Británii bojující na počátku 20. století za volební právo a využívající k dosažení cílů i agresivní metody.

¹⁰⁷ PEIĆ ČALDAROVIĆ, D.: *Osnovne karakteristike*, s. 492.

¹⁰⁸ VITTORELLI, N.: *Frauenbewegung um 1900*, s. 127.

¹⁰⁹ PEIĆ ČALDAROVIĆ, D.: *Osnovne karakteristike*, s. 492.

¹¹⁰ Táž: „*Ženska posla*“ *između obitelji i profesije*, s. 71.

Později vznikla také celá řada spolků s odbornou činností, jež se však kryla s tradičními úkoly ženy v patriarchální společnosti. Pokud je rozdělíme do kategorií podle činností, zjistíme, že lze mnohé spolky zařadit do několika kategorií současně. Najdeme zde spolky, jejichž úkolem bylo podporovat a rozvíjet domácnost – sem patří výše zmíněný spolek Gospojinska udruga za naobrazbu i zaradu ženskinja nebo také Klub Domaćica (Klub Hospodyněk, 1930) či Udruženje učiteljica domaćinskih škola (Sdružení učitelek škol pro ženy v domácnosti, 1936). Kromě toho zde byly spolky, jež pěstovaly pedagogickou činnost: Udruga učiteljica kraljevina Hrvatske i Slavonije; Udruženje učiteljica gradskih dječjih skloništa (Sdružení učitelek městských dětských domovů, 1933); Udruženje učiteljica domaćinskih škola nebo Društvo za unapređenje dječje književnosti (Spolek pro rozvoj dětské literatury, 1922). Některé spolky rozvíjely uměleckou činnost – sem můžeme zařadit spolky jako Klub likovnih umjetnica (Klub výtvarných umělkyně, 1927); Društvo hrvatskih književnica (Sdružení chorvatských spisovatelek, 1936–1941), Ženska udruga za narodno tkivo i vezivo; Društvo za unapređenje dječje književnosti. Poslední skupinou je pak oblast lékařské a sociální péče, kam patřil např. spolek Društvo diplomiranih sestara pomoćnica (Spolek diplomovaných zdravotních sester, 1928) aj.

Mnohé tyto spolky ovšem kromě toho, že hájily profesní zájmy svých členek, působily také jako spolky dobročinné a pomáhaly v různých potřebných oblastech, jako byla péče o chudé či opuštěné děti, vdovy, nemocné, staré apod. V určité míře tak suplovaly nedostatek organizované sociální péče v rámci celé společnosti.¹¹¹

Co se týče náplně činnosti těchto spolků a sdružení, dělí je Dubravka Peićová Čaldarovićová¹¹² na dvě skupiny. Do první spadají charitativně-odborné spolky, které byly založeny v období od roku 1900 do konce dvacátých let a které měly v rámci své profesní činnosti velmi výraznou charitativní náplň. Od konce dvacátých let do začátku druhé světové války to pak jsou již rozvinuté profesní spolky, jejichž primární úlohou je profesní rozvoj členek.¹¹³ Tyto spolky fungovaly do počátku druhé světové války, popř. do jejího skončení. Poté již nebyly obnoveny, neboť v socialistické společnosti byla uzákoněna rovnoprávnost pohlaví.¹¹⁴

¹¹¹ Tamtéž, s. 497.

¹¹² Dubravka Peićová Čaldarovićová (1955), kurátorka, zabývá se heraldikou a muzeologií. V devadesátých letech 20. století vedla Sbíрку heraldiky a sfragistiky v Historickém muzeu Chorvatska, od roku 2006 má na starosti Dokumentární sbírku 20. století.

¹¹³ PEIĆ ČALDAROVIĆ, D.: *Osnovne karakteristike*, s. 497–498.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 492–493.

D. Peićová Čaldarovićová uvádí kromě profesních ženských spolků (viz výše) také spolky:

- charitativní: Hrvatska žena (Chorvatská žena), Hrvatsko srce (Chorvatské srdce), Kolo jugoslavenskih sestara (Kolo jihoslovanských sester), Društvo prijateljica mladih djevojaka (Spolek přítelkyň mladých dívek), Hrvatska majka (Chorvatská matka), Humanitarno društvo udovica i samostalnih žena (Humanitární spolek vdov a samostatných žen) atd.,
- náboženské: Hrvatsko katoličko djevojačko društvo Dubravka (Chorvatský katolický dívčí spolek Dubravka), Hrvatska katolička ženska sveza (Chorvatský katolický svaz žen) atd.,
- spolky s feministickým programem boje za politická práva žen: Društvo za prosvjetu žena (Spolek pro osvětu žen), Jugoslavensko žensko demokratsko udruženje (Jihoslovanské ženské demokratické sdružení), Ženski pokret (Ženské hnutí) aj.¹¹⁵

Ženské spolky a sdružení,¹¹⁶ které působily v oblasti charitativní činnosti a sociální péče, vznikaly jako součást politických, náboženských či kulturních organizací. V rámci Chorvatské rolnické strany (HSS) tak například vznikl spolek Hrvatsko srce. Založila jej Marija Radićová,¹¹⁷ která se stala jeho první předsedkyní.

V roce 1921 byl v Záhřebu založen spolek Hrvatska žena z iniciativy Marije Kumičićové¹¹⁸. Činnost spolku byla primárně zaměřená na dobročinnost, nicméně se realizoval také na poli osvěty či kultury. Postupně vznikly jeho pobočky také v dalších městech, např. v Petrinji, Osijeku,¹¹⁹ Daruvaru, Vukovaru aj. Spolek byl označován za

¹¹⁵ Tamtéž, s. 493.

¹¹⁶ Ženskými spolky jsou myšleny spolky, v nichž se angažovaly pouze ženy. Jinak samozřejmě existovaly také spolky smíšené či s převahou žen, kam patřily např. různé pěvecké spolky, divadelní, stenografické aj. PEIĆ ČALDAROVIĆ, D.: *Osnovne karakteristike*, s. 502.

¹¹⁷ M. Radićová (1874–1954), původem Češka Marie Dvořáková, učitelka, manželka politika Stjepana Radiće. Byla aktivní v politice, kde se zasazovala o politická práva žen a jejich rovnoprávnost, přispívala do novin a vedla ženskou politickou organizaci, např. Hrvatsko srce (ženská organizace HSS, která se věnovala vzdělávacím aktivitám).

¹¹⁸ M. Kumičićová (1863–1945), básnička, publicistka, překladatelka z francouzštiny a němčiny, manželka spisovatele Eugena Kumičiće (1850–1904), byla činná i v politice. Po smrti manžela se postarala o jeho literární pozůstalost, věnovala se charitativní a sociální činnosti. Spolupracovala s celou řadou chorvatských periodik (např. *Hrvatica*, *Naša žena*, *Obzor*). Básně publikovala např. ve sbírkách *Pjesme* (Básně, 1903), *Zadnje ruže* (Poslední růže, 1913) či *Pjesmom kroz život* (Životem s písní, 1940). Román E. Kumičiće *Kraljica Lepa* (Královna Lepa, 1902) přepracovala společně se spisovatelem Milanem Ogrizovićem (1877–1923) do historického dramatu *Propast kraljeva hrvatske krvi* (Konec chorvatských králů, 1905). Roku 1921 založila v Záhřebu sdružení Hrvatska žena.

¹¹⁹ Zde byla tajemnicí spolku Josipa Glembayová, o níž pojednáme podrobně v hlavní části práce.

nacionalistický a separatistický a zakazován, přesto však neustal v činnosti a fungoval až do definitivního zákazu v roce 1943.¹²⁰

Na sociální problémy společnosti reagoval také například spolek Društvo prijateljica mladih djevojaka (Spolek přítelkyň mladých dívek, 1927), který od roku 1931 fungoval pod zkráceným názvem Zaštitnice djevojaka (Ochránkyně dívek). Konkrétně hlavní úlohou spolku, který byl pobočkou stejnojmenné mezinárodní organizace založené již roku 1877 v Ženevě, bylo zabránit tomu, aby se mladé ženy, ať už chudé, nezaměstnané, nebo příchozí z venkova, staly obětí prostituce a obchodu s ženami.¹²¹

Mezinárodní přesah pak měla feministická organizace Mala ženska antanta (Malá dohoda žen), založená v roce 1923 na kongresu organizace International Alliance of Women (Mezinárodní aliance žen) v Římě, která zahrnovala ženské organizace Jugoslávie, Bulharska, Československa, Polska, Rumunska a Řecka.¹²² Díky pořádání konferencí pak byla možná výměna názorů na důležitá témata, která se týkala vývoje postavení žen v jednotlivých zemích, a vzájemná podpora.¹²³

Roku 1927 vzniklo sdružení Udruženje univerzitetski obrazovanih žena Jugoslavije (UOŽJ, Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen Jugoslávie), a to na podnět mezinárodní organizace International Federation of University Women (Mezinárodní federace vysokoškolsky vzdělaných žen), která vznikla roku 1919 v Londýně a jejímž účelem bylo shromáždit intelektuálky z celého světa za cílem setkávání a spolupráce. Během deseti let se k Federaci připojilo 33 národních organizací z různých zemí. Sídlem organizace v rámci Jugoslávie byl Bělehrad, ve velkých městech se však vytvořily jednotlivé samostatné sekce (nejvýznamnější byly v Bělehradě, Záhřebu a Lublani). V Záhřebu sekce fungovala od počátku třicátých let a shromáždilo se zde 150 členek. Členky UOŽJ se účastnily

¹²⁰ LONČAR, Ivana: *Udruga Hrvatska žena u Osijeku* [online]. [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: <<http://hrcak.srce.hr/78169>>, s. 208. Důvodem pro první rozpuštění spolku byla v roce 1922 jeho účast na oslavách jmenin chorvatských politiků Ante Starčeviče (1823–1896) a Antuna Radiče (1868–1919). Poté co byla v roce 1921 v Království SHS vyhlášena vidovdanská ústava, která byla demokratická jen formálně, byl posilován centralismus a unitarismus v národnostní otázce. Ze strany bělehradské vlády pak docházelo k různým nezákonnostem, např. byl redukován počet chorvatských soudců a úředníků, byli propouštěni, přemisťováni či penzionováni (nejen) chorvatští profesori apod. Za těchto okolností uspořádal Hrvatský sokol (Chorvatský sokol) 11. června 1922 průvod ke Starčevičovu hrobu, k němuž se přidalo právě sdružení Chorvatská žena a některá další sdružení, např. katolické sdružení Hrvatica Katarina grofica Zrinski (Chorvatka hraběnka Kateřina Zrinská, 1920). Následovalo rozpuštění těchto spolků a sdružení (týkalo se to také spolků Chorvatské ženy v dalších městech). Činnost Chorvatské ženy i Katariny Zrinské však byla později obnovena. Tamtéž, s. 223, 224, 256.

¹²¹ PRLENDA, Sandra: *Žene i prvi organizirani oblici praktičnog socijalnog rada u Hrvatskoj*, s. 324–325.

¹²² ŠUBIC KOVAČEVIĆ, Ivana: *Prisutnost žena u zagrebačkom političkom tisku od 1920. do 1927.* [online]. [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: <<http://hrcak.srce.hr/162655>>, s. 107–108.

¹²³ EMMERT, Thomas A.: *Ženski Pokret: The Feminist Movement in Serbia in the 1920s.* In: RAMET, Sabrina P. (ed.): *Gender Politics in the Western Balkans: Women and Society in Yugoslavia and the Yugoslav Successor States.* Pennsylvania 1999, s. 48.

mezinárodních konferencí a kongresů v Evropě i Americe. Činnost UOOŽJ však neovlivnila široký okruh žen, protože shromažďovala pouze vzdělané ženy, jejichž zájmy se prosazovaly. V Bělehradě pak byla založena knihovna s díly spisovatelek a překlady žen, protože sekce měla v plánu otevřít zde Centrum pro studium literatury a vědeckou práci žen. K tomu již nedošlo, nicméně právě to bylo podnětem pro vznik bibliografie *Bibliografija knjiga ženskih pisaca u Jugoslaviji* vydané sdružením roku 1936.¹²⁴

Náboženské spolky vznikaly v rámci ženského katolického hnutí, jehož počátky lze položit do roku 1907. Nutnost organizování žen v rámci katolického hnutí byla zdůvodňována tím, že je potřeba bránit tradiční hodnoty – rodinu, víru a tím i národ – proti liberalismu, kde na místo obětavé ženy nastupuje žena emancipovaná, která ničí staré ideály a nepříznivě mění obraz ženy.¹²⁵ Ačkoli feminismus nebyl v církvi považován za potřebný, protože katolická víra, která představuje spásu pro všechny lidi bez rozdílu, byla chápána jako řešení všech otázek a problémů, existovala přesto potřeba ho definovat. Katolický feminismus se měl vymezit proti myšlenkám, které považoval za zhoubné a nebezpečné.¹²⁶ Podle R. Anićové „*můžeme dojít k závěru, že feminismus, který je hodnocen negativně, je feminismus teorie rovnosti. Tento feminismus neodpovídá – podle názoru autorů/autorek – ani Písmu svatému, ani křesťanské tradici, naopak je s jeho učením v naprostém rozporu. Pokud se o feminizmu píše pozitivně, tak buď s připomínkou, že feministické požadavky mají zůstat v rámci povahy dané ženám od Boha, nebo je za cíl hnutí považováno zachování tradičního obrazu ženy. To pak znamená, že je přijímán feminismus teorie rozdílů. Zastupovaný feminismus nevylučuje podřízenost žen: Ženy si mají i nadále uvědomovat důstojnost, kterou mají jako ty, jež slouží.*“¹²⁷ V rámci katolického hnutí pak měly právě spolky a sdružení podporovat cíle hnutí. R. Anićová upozorňuje na skutečnost, že existence ženského katolického hnutí před rokem 1918 bývá zdůvodňována existencí zbožných spolků (např. Marijine kongregacije, Mariiny kongregace), o těch se ale z dobových textů dozvídáme, že se do katolického hnutí žen teprve měly připojit. Ústřední organizací hnutí se tak od května 1918 stala organizace Hrvatska katolička sveza (Chorvatský katolický svaz, dále jen HKS), která měla sdružovat všechny katoličky a podněcovat společný postup při řešení různých otázek, a to na křesťanském základě, ukázat, že problémy moderní doby lze řešit právě v rámci křesťanských zásad, a radit, podporovat a podněcovat ženské katolické organizace, které měly fungovat

¹²⁴ KECMAN, J.: *Žene Jugoslavije*, s. 276–281.

¹²⁵ ANIĆ, R.: *Više od zadanoga*, s. 126, 130, 133, 137.

¹²⁶ Tamtéž, s. 111–112.

¹²⁷ Tamtéž, s. 104.

samostatně v jejím rámci. Na programu měla mimo jiné boj za volební právo pro ženy.¹²⁸ Časopisem HKS pak byla *Ženska misao* (Ženská myšlenka, 1919– 1921).

HKS byl členem Narodnoga saveza žena kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (Národního svazu žen království Srbů, Chorvatů a Slovinců), který vznikl jako zastřešující organizace pro spolky v celém nově založeném státě.¹²⁹ Některé spolky pak byly oficiálně uznány jako součást Katoličke akcije (Katolická akce)¹³⁰ – byla to orelská ženská sdružení, která začala být soustavně organizována po založení svazu Sveza hrvatskih orlica (Svaz chorvatských orlic), ovšem přestala fungovat po zrušení gymnastických sdružení zákonem z roku 1929. Už roku 1930 vznikly křížové spolky, které měly být myšlenkovým a duchovním pokračovatelem orelského hnutí. Ženské křížové organizace se rozšířily na celém území Chorvatska, v roce 1930 bylo založeno ústředí Veliko križarsko sestrinstvo (Velké křížové sesterstvo).¹³¹ Také jeho členky byly zahrnuty do Katolické akce. Heslem se stala slova oběť, eucharistie, apoštolát, hlavní snahou vychovat vlastní členky v nekompromisní katoličky a šířit tento apoštolát ve společnosti.¹³²

Na podporu katolického ženského hnutí vycházely také časopisy, například *Za vjeru i dom* (Za víru a vlast, 1907), který měl katolické ženské hnutí podnitit, *Ženska misao* (Ženská myšlenka, 1919– 1921, viz níže), *Proletno cvijeće* (Jarní kvítí, 1909– 1913), který byl určen katolickým dívkám, a *Posestrimstvo* (Sesterstvo), což je současně název ženské žákovské organizace v rámci HKS, která měla vychovat budoucí vedoucí ženského katolického hnutí.¹³³

Převážně profesní spolky vznikaly a působily v Záhřebu a dalších větších městech,¹³⁴ a týkaly se tudíž malého množství žen. Ženy ve městech se obecně měly lépe než ženy na vesnicích. Prostředí venkova bylo celkově zaostalejší, gramotnost nízká, projevovala se zde mnohem výraznější patriarchální struktura určující vztahy a žena měla cenu často jen jako pracovní síla, kdy musela zastávat i těžké fyzické práce bez ohledu na svůj stav (těhotenství, porod, nemoc atd.).¹³⁵

¹²⁸ Tamtéž, s. 224.

¹²⁹ Tamtéž, s. 127–132.

¹³⁰ Označení pro působení laiků v církvi, které podnitil papež Pius XI. (1857– 1939) svou encyklikou *Ubi arcano Dei consilio* (O pokoji Kristově dosažitelném v království Kristově, 1922) a které mělo obnovit duchovní život v církvi.

¹³¹ Jeho předsedkyní se stala Marica Stankovićová (1900– 1957), která působila jako předsedkyně již v orelské Sveze hrvatskih Orlica v letech 1927– 1929. Vznik a rozvoj sdružení orlic a křížového sesterstva v rámci Katolické akce popsala v knize *Mladost vedrine* (Mladá veselost, 1944).

¹³² ANIĆ, R.: *Više od zadanoga*, s. 145, 147.

¹³³ Tamtéž, s. 93–96.

¹³⁴ KECMAN, J.: *Žene Jugoslavije*, s. 41–42.

¹³⁵ PROKOP-KULENOVIĆ, Ana: *Ravnopravnost žene*, s. 8–9.

V rámci některých profesí (herectví, tanec, hudba aj.) se ženy nesdružovaly do spolků, aby se odborně zdokonalovaly. Některé ženy dosáhly vrcholu ve svém povolání, ačkoli se nepřidružily k žádným spolkům (přestože s některými spolupracovaly). Byly to například spisovatelky M. Jurićová Zagorka a I. Brlićová-Mažuranićová či malířky Anka Krizmanićová¹³⁶ nebo Nevenka Đorđevićová-Tomaševićová¹³⁷. Možný důvod, proč tomu tak bylo, vidí D. Peićová Čaldarovićová v tom, že např. u reprodukčního umění se tolik nedbalo na rodovou diferenciaci v rámci profese a šlo zřejmě i o větší profesní solidárnost mezi pohlavími, navíc byl jako impuls pro další práci v oboru důležitý také sociální prvek, např. přízeň publika. Na adresu úspěšných a samostatných žen, které byly zmíněny výše, však poznamenává, že osudy většiny z nich tak pozitivní nebyly – doprovázely je duševní choroby, bída, osamělost a navíc společenský status podivínek.¹³⁸

2.2.2 Ženské časopisy

Kromě zakládání ženských spolků začaly vznikat také ženské časopisy, které byly určené především pro pobavení a vzdělání žen, a publikovaly v nich mnohé současné autorky. Články v těchto časopisech se často zabývaly tématy, která byla pro ženy důležitá a aktuální, zajímavá a užitečná. Časopisy pro ženy vycházely už v 19. století – roku 1840 to byl *Der Courier für die Damen* (Kurýr pro dámy) s podtitulem *Nachrichten aus dem Bereich der Literatur, Kunst, Musik, Mode, des Theaters und geselligen Lebens aus allen vier Weltgegenden* (Zprávy z oblasti literatury, umění, hudby, módy, divadla a společenského života ze všech světových stran). Tento časopis ovšem vycházel jako bezplatná příloha německy psaného časopisu *Croatia* (Chorvatsko) a vydáno bylo pouhých šest čísel po osmi stranách.

Dále roku 1895 začal v Záhřebu vycházet časopis *Pariška moda* (Pařížská móda) s podtitulem *List za žensku i dječju odjeću i ženski ručni rad* (List pro odívání žen a dětí a pro ženské ruční práce), který vycházel do roku 1938. Další ženské časopisy začaly vycházet až od počátku 20. století. Vyšší záhřebské měšťanstvo mělo totiž k dispozici módní časopisy z Německa, Rakouska či dalších evropských zemí, neboť ty se spolu s knihami dostávaly na chorvatský trh díky dobrým kontaktům mezi chorvatskými a zahraničními knihkupectvími. Tato skutečnost byla pravděpodobně důvodem, proč v Záhřebu nedošlo po dlouhou dobu k vydávání ženských časopisů. Teprve tehdy, když se i v Chorvatsku vytvořila skupina žen,

¹³⁶ A. Krizmanićová (1896–1987), chorvatská malířka.

¹³⁷ N. Đorđevićová-Tomaševićová (1899–1975), chorvatská malířka a grafička.

¹³⁸ PEIĆ ČALDAROVIĆ, D.: *Osnovne karakteristike*, s. 501.

kteře měly zájem o informace ze světa módy a o další typicky ženská témata, začaly se ženské časopisy vydávat i v chorvatštině.¹³⁹ Roku 1900 vznikl časopis *Na domaćem ognjištu* (U domácího krbu), který od roku 1901 vycházel pod názvem *Domaće ognjište* (Domácí krb). Byl vydáván 14 let a jednalo se o jeden z prvních časopisů v Chorvatsku, který byl určený ženám.¹⁴⁰

Časopis *Domaće ognjište* zastával ovšem ještě tradiční pohled na roli ženy ve společnosti. Byl založen učitelkami z Chorvatského pedagogicko-literárního sboru v Záhřebu (*Hrvatski pedagoško-književni zbor*) a prvními redaktorkami se staly Marija Jambrišková (1847–1937) a Jagoda Truhelková (1864–1957), významné chorvatské pedagožky, učitelky a spisovatelky přelomu 19. a 20. století. Funkci redaktorky převzala roku 1901 Milka Pogačićová (1860–1936), později byla redaktorkou krátce Zdenka Markovićová (1884–1974) a nakonec Zora Verničová (data nezjištěna).¹⁴¹ Časopis byl prezentován jako časopis pro rodinu a jeho heslem se stalo *Odgojmo se a pak nebojmo se* (Vychovejme se a pak se nebojme).¹⁴² V té době nebyla ženská otázka v Chorvatsku rozvinutá do té míry, abychom již mohli hovořit o boji za ženská práva. To je patrné z témat článků tohoto časopisu, který se však postupně začal zabývat i dílčími otázkami boje žen za rovnoprávnost.

Časopis *Domaće ognjište* se obracel na ženu v tradiční roli matky a „ochránkyně domácího krbu“ a nepropagoval ještě žádné převratné myšlenky.¹⁴³ Zaměření časopisu naznačil již úvodní článek s názvem „*Co chceme a přejeme si*“: „*Také list ,U domácího krbu‘ se rodí z upřímného přání, aby přinesl svůj oharek do krbu národní osvěty. Ať z něj vyletují skromné jiskřičky do domácích krbů našich chorvatských rodin, zde nechť naše velevážené matky se svými dcerami opatrují tu jiskru, rozdmýchávají jí do plamene a vracejí jí planoucí svému národu (...)*“.¹⁴⁴ I po několika letech (v roce 1907) Milka Pogačićová odmítala označení „feministický časopis“: „*Ozývají se sice hlasy, které by chtěly, aby byl Krb ženštější, feminističtější. Ale před takovými pokusy musím rozhodně varovat. Přísně feministický list u nás nemůže obstát, protože zde nemá ani čtenáře, ani pracovní sílu a ani nemáme peníze, které bychom mohli investovat do tohoto zcela nejistého*

¹³⁹ STIPČEVIĆ, Aleksandar: *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga III. Od početka hrvatskoga narodnog preporoda (1825.) do danas*. Zagreb 2008, s. 365–367.

¹⁴⁰ Podle D. Šilovićové-Karićové se jednalo o první časopis v Chorvatsku určený ženám. ŠILOVIĆ-KARIĆ, Danja: *Domaće ognjište – prvi ženski list u Hrvatskoj*. In: FELDMAN, Andrea (ed.): *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*. Zagreb 2004, s. 181.

¹⁴¹ Všechny byly současně učitelky a spisovatelky.

¹⁴² *Na domaćem ognjištu* I, 1900, s. 1.

¹⁴³ ŠILOVIĆ-KARIĆ, D.: *Domaće ognjište*, s. 181.

¹⁴⁴ *Što hoćemo i želimo!*, *Na domaćem ognjištu* I, 1900, s. 2.

experimentu.¹⁴⁵ Přesto měl časopis velký význam, protože podporoval sebevědomí žen například v tom, že nepotřebují být zastupovány ve veřejném životě svými mužskými příbuznými, ale že to dokážou svými silami.¹⁴⁶ Poměrně velký prostor byl věnován vzdělání a vzdělávání žen a jejich úloze při výchově mládeže. Ovšem i toto téma bylo pojato velmi tradičně. Podle historičky Danji Šilovićové-Karićové časopis propagoval názory, podle nichž měla být žena ve škole seznamována s povinnostmi, které ji jako budoucí matku, manželku a hospodyně čekají v rámci rodiny.¹⁴⁷ Dále se časopis zabýval otázkou celibátu žen-učitelek¹⁴⁸ nebo požadavkem na stejné platy učitelů bez ohledu na pohlaví. Podporoval také zlepšení situace neprovdaných žen, jejichž postavení ve společnosti nebylo jednoduché, což si ženy kolem tohoto časopisu uvědomovaly tím spíše, že byly také často neprovdané. Proto časopis zdůrazňoval, že neprovdané ženy mají ve společnosti stejně důležité místo a že je třeba umožnit ženám vzdělání, aby byly soběstačné.¹⁴⁹

V předválečných letech se v časopisu objevovalo mnoho různých požadavků. Z tohoto důvodu je překvapující, že mezi nimi neobjevíme požadavek politických práv pro ženy. D. Šilovićová-Karićová upozorňuje na to, že například požadavek volebního práva se neobjevuje ani v jednom článku časopisu.¹⁵⁰ Nacházíme zde názory opačné: „*Necht' si čtení čtenáři nemyslí, že tím chci říci, že je žena povolána k tomu, aby aktivně působila v politice, nebo ji dokonce řídila. V žádném případě. Jsem přesvědčena, že každá Chorvatka je povinna sledovat náš veřejný život a být s ním obeznámena, neboť jen tím způsobem můžeme podpořit naše manžely a naše bratry, aby vytrvali v boji za naše práva a za naše Chorvatsko.*“¹⁵¹ Význam časopisu *Domaće ognjište* tkví z dnešního hlediska spíše v tom, že připravoval půdu pro další ženské časopisy a zastánkyně ženských práv, z nichž mnohé v časopise působily.¹⁵²

¹⁴⁵ *Izvještaj IV. glavne skupštine Udruge učiteljica kraljevina Hrvatske i Slavonije, držane 24. kolovoza 1907. u dvorani učiteljskog doma*. *Domaće ognjište* 8/I, 1907, s. 16–17.

¹⁴⁶ ČORKALO, Katica: *Časopis Domaće ognjište i urednička načela Jagode Truhelke*. In: HACKENBERGER, Dubravka – MARTINČIĆ, Julijo (ed.): *Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci – Život i djelo Jagode Truhelke*. Osijek 1998, s. 99.

¹⁴⁷ ŠILOVIĆ-KARIĆ, D.: *Domaće ognjište*, s. 182.

¹⁴⁸ Podle článku 152 Zákona o zřízení lidové výuky a vzdělání lidových učitelů v Královstvích Chorvatska a Slavonie (*Zakon o uređenju pučke nastave i obrazovanju pučkih učitelja u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*) ze dne 31. října 1888 byl sňatek učitelky veřejné lidové školy považován za „dobrovolné zřeknutí se zaměstnání“, a tím byl v podstatě zaveden celibát pro učitelky. Tamtéž, s. 184.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 187.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 188.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 188.

¹⁵² Tamtéž, s. 181–190.

Jiný pohled na ženskou otázku představoval již zmíněný katolický ženský časopis *Za vjeru i dom*¹⁵³ (a další ženské katolické časopisy, o nichž jsme psali výše, tedy *Ženska misao*, *Proljetno cvijeće* nebo *Posestrimstvo*). Založily jej učitelky, které chtěly tímto způsobem, podnítit katolické ženské hnutí. Časopis měl přitom podpořit realizaci života podle zásad katolické víry.¹⁵⁴ Cíli katolického ženského hnutí byly například ochrana víry a rodiny, případně také ochrana žen před dopadem industrializace. V neposlední řadě se časopis snažil o nápravu nesprávných názorů na ženské hnutí.¹⁵⁵ Zde se v podstatě jedná o katolický feminismus, který měl na ženy v Chorvatsku velký vliv v době vydávání časopisu *Za vjeru i dom*. Byl motivován zejména bojem proti liberalismu, jenž byl považován za ničitele rodiny, a také bojem proti komunismu, za jehož prostředek v boji proti církvi byl tehdy feminismus považován. Proto se katolické ženské hnutí stavělo proti feministickým požadavkům volebního práva pro ženy a proti výdělečné činnosti žen.¹⁵⁶

Zmíněné periodikum *Za vjeru i dom* upíralo ženám volební právo a odvolávalo se při tom zejména na ženskou povahu, všeobecné blaho či boží vůli. Ženám se přiznávalo pouze nepřímé politické působení, čímž byla myšlena výchova dětí a dobrý vliv na manžela.¹⁵⁷ V časopise se toto téma objevovalo před první světovou válkou i po ní, díky čemuž lze vysledovat názorový posun. Po první světové válce už totiž časopis zastupoval vůči otázce volebního práva pro ženy kladný postoj. V dalších již zmíněných časopisech, jako byly *Ženska misao* či *Posestrimstvo*, se téma probíralo teprve po válce a rovněž kladně.

Lze tedy říci, že katolické hnutí žen po první světové válce reflektovalo otázku politických práv pro ženy a usilovalo o ně. Celkově zastávali názory hovořící v neprospěch volebního práva pro ženy po válce již jen muži.¹⁵⁸

Dalším časopisem byl *Ženski svijet, mjesečnik za kulturne, socijalne i političke interese jugoslavenskih žena* (Ženský svět, měsíčník pro kulturní, sociální a politické zájmy jihoslovanských žen), který vycházel od září 1917 v Záhřebu a jehož redaktorkou byla Zofka Kvedrová. Od poloviny roku 1918 až do svého zrušení v roce 1920 byl vydáván pod názvem

¹⁵³ Časopis vycházel od roku 1907 s přestávkami do roku 1945. ANIĆ, J. R.: *Ženski katolički pokret od 1907. do 1925. godine*. In: MATIJEVIĆ, Zlatko (ed.): *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.* Zagreb 2002, s. 332.

¹⁵⁴ ANIĆ, J. R.: *Više od zadanoga*, s. 126.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 93–96. Nesprávnými názory na ženské hnutí jsou zde myšleny takové názory, které jsou v rozporu s cíli katolického ženského hnutí a obrazem ideálu ženy, který hnutí prezentovalo. Tamtéž.

¹⁵⁶ ANIĆ, J. R.: *Weiblichkeit als Schicksal. Frauen in der römisch-katholischen Kirche Kroatiens*. In: ADAMIĆ, Elzbieta – ANIĆ, J. R. – BUDAY, Kornélia (ed.): *Theologische Frauenforschung in Mittel-Ost-Europa*. Leuven 2003, s. 30.

¹⁵⁷ ANIĆ, J. R.: *Više od zadanoga*, s. 211–215.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 211, 218, 225.

Jugoslavska žena (Jihoslovanská žena). Ženské časopisy z období 19. a začátku 20. století měly především osvětovou a vzdělávací funkci, ale obsahovaly také příspěvky ze světa módy či literatury, jak jsme naznačili výše. Kvedrová proto specifikovala svůj redaktorský záměr a otiskovala pouze politické a sociálně vzdělávací články. Časopis měl sloužit jako tribuna, kde by ženy mohly vyjadřovat své požadavky či názory. Z toho důvodu však byl obviněn z nemorálního psaní a feminismu.¹⁵⁹ V časopise se mj. diskutovalo o volebním právu pro ženy.¹⁶⁰ Kvedrová v časopise vydávala už během války nejen příspěvky z Chorvatska a Slavonie, ale také ze Slovinska a Srbska, a to v chorvatském, slovinském i srbském jazyce (později i v cyrilici).¹⁶¹

V letech 1925–1938 vycházel časopis *Ženski list* (Ženský list), který založila M. Jurićová. Časopis zveřejňoval nejen články z oblasti módy, zábavy a domácnosti, ale přinášel také politická témata (byly to například články o ženských právech v jiných zemích nebo citace z Masarykových spisů).¹⁶² Jeho pokračovatelem se pak v letech 1938–1939 stal *Novi ženski list* (Nový ženský list). V letech 1935–1938 byl vydáván týdeník *Naša žena: Tjednik za Ženski svijet* (Naše žena: týdeník pro ženský svět), redigovaný spisovatelkou Zdenkou Smrekarovou (1884–1946).

Ženských časopisů vycházelo během dvacátých a třicátých let 20. století stále více, většinou se jednalo o časopisy vycházející jednou za dva týdny nebo jednou měsíčně v Záhřebu a věnující se módě či rodině a domácnosti. Byly to např. *Praktični modni list* (Praktický módní list, 1919–1921), *Ženski list za modu, zabavu i kućanstvo* (Ženský list pro módu, zábavu a domácnost, 1925–1938, redaktorka M. Jurićová), *Moda od danas* (Dnešní móda, 1934), *Hrvatica* (Chorvatka, 1939–1941, redaktorka M. Jurićová), *Hrvatski ženski list* (Chorvatský ženský list, 1939–1943, redaktorka Sida Košutićová¹⁶³) či *Ženski svijet, list za zabavu i pouku* (Ženský svět, list pro zábavu a poučení, 1939–1941).¹⁶⁴

¹⁵⁹ VALŠÍK, Kamil: *Národnostní otázka v časopisu Ženski svijet (1917–1918)*. In: HONZAK JAHIČ, Jasna – JENSTERLE-DOLEŽALOVÁ, Alenka (ed.): *Zofka Kvedrová (1878–1926). Recepce její tvorby ve 21. století*. Praha 2008, s. 179.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 179–181.

¹⁶¹ VITTORELLI, N.: *Frauenbewegung um 1900*, s. 155.

¹⁶² BOKOVOY, Melissa: *Croatia*. In: PASSMORE, Kevin (ed.): *Women, gender, and fascism in Europe, 1919–45*. Manchester 2003, s. 112–113.

¹⁶³ S. Košutićová (1902–1965), básniřka a prozaička.

¹⁶⁴ STIPČEVIĆ, A.: *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga III*, s. 370; ŠTIMAC, Vlatka: *Hrvatsko modno-odjevno nazivlje. Jezična analiza modnih časopisa od 1918. do 1941*. Zagreb 2008, s. 10, 11, 32.

2.2.3 Volební právo

Jak vyplývá i z výše zmíněných skutečností, na začátku 20. století nebylo v Chorvatsku volební právo pro ženy¹⁶⁵ aktuálním tématem, a to i vzhledem k tomu, že v tomto období mělo volební právo pouhých 16 % mužů v Chorvatsku a Slavonii a zvýšení počtu voličů z 200 000 na milion bylo považováno za příliš drastické i v pozdější době, tj. během první světové války a bezprostředně po ní (viz níže).¹⁶⁶

Volební právo bylo na území Chorvatska během 19. století omezeno majetkem a vzděláním podobně jako v jiných oblastech uherských i rakouských. V oblastech, které se sjednotily po rozpadu Rakousko-Uherska do jednoho státu, platily do té doby různé volební předpisy a zákony a existovala různá volební praxe. V období Království SHS a později Jugoslávie nedošlo k uzákonění plně demokratického volebního práva či svobodným volbám, nicméně pokrokem bylo zavedení všeobecného volebního práva pro muže. Podle volebního zákona z roku 1920, který byl částečně upraven roku 1922, bylo zavedeno obecné, rovné, tajné a přímé volební právo pro muže od 21 let, to bylo pak ve třicátých letech změněno na všeobecné, rovné a veřejné právo. Teprve od roku 1945 pak měly volební právo také ženy.¹⁶⁷

Velkou podporu získala myšlenka volebního práva pro ženy v osobě politika Stjepana Radiće (1871–1928),¹⁶⁸ zakladatele a předsedy Chorvatské rolnické strany¹⁶⁹ (HSS). Tvrdil totiž, že dobrá výchova a vzdělání je podstatná pro každého člověka a formování všestranně

¹⁶⁵ V jednotlivých evropských zemích bylo volební právo pro ženy přijato převážně během první poloviny 20. století. Vůbec první evropskou zemí, která toto právo ženám uznala, bylo v roce 1906 Finsko; ve většině zemí však k jeho přijetí došlo teprve po skončení první světové války, někde dokonce až ve druhé polovině 20. století (např. ve Švýcarsku teprve roku 1971). V Jugoslávii bylo přijato po skončení druhé světové války v roce 1945, zatímco např. v Československu bylo volební právo pro ženy zakotveno v ústavě již od roku 1920.

¹⁶⁶ BARILAR, Vesna – JELAVIĆ, Željka – PRLENDA, Sandra: *Women in Croatia: continuity and change*. In: BILLSON, Janet Mancini – FLUEHR-LOBBAN, Carolyn (eds.): *Female Well-Being: Toward a Global Theory of Social Change*. London 2005, s. 172.

¹⁶⁷ *Izbori*. In: *Hrvatska enciklopedija* [online]. [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28273>>. Dále viz: BALKOVEC, Bojan: *Izborna zakonodavstvo prve jugoslavenske države (1918. – 1941.)* [online]. [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: <<http://hrcaj.srce.hr/160762>>, s. 197, 198, 212.

¹⁶⁸ Už v roce 1902 přeložil a vydal sbírku povídek českých spisovatelek určenou mladým dívkám pod názvem *Djevojački svijet: izabrane pripoviesti čeških spisateljica* (Dívčí svět: vybrané povídky českých spisovatelek), přičemž v předmluvě ke knize poukazyval na to, že vzdělání žen je potřebné nejen kvůli snadnější výchově dětí, ale také proto, aby ženy mohly působit ve veřejném a profesním životě ve prospěch národa. Radiće v jeho postojích mj. ovlivnila jeho matka Ana Radićová či studium v Praze, kde získal přehled o mnohem lepším postavení českých a polských žen. Své postoje Radić uplatňoval i v praxi – dopřál vzdělání nejen svým synům, ale i dcerám; jeho žena mu byla významnou pomocnicí při vydávání jeho četných děl. BOBAN, Branka: „*Materinsko carstvo*“. *Zalaganje Stjepana Radića za žensko pravo glasa i ravnopravan položaj u društvu*. In: FELDMAN, A. (ed.): *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*. Zagreb 2004, s. 193–195.

¹⁶⁹ Od roku 1904 Chorvatská lidová rolnická strana (Hrvatska pučka seljačka stranka, HPSS), od prosince 1920 Chorvatská republikánská rolnická strana (Hrvatska republikanska seljačka stranka, HRSS) a od roku 1925 Chorvatská rolnická strana (Hrvatska seljačka stranka, HSS).

vzdělaných a charakterních lidí základem pokroku každého národa a státu.¹⁷⁰ Rovnoprávné postavení žen podporoval Radić už před první světovou válkou.

O volebním právu pro ženy se v chorvatském parlamentu¹⁷¹ mělo jednat v září 1917. V prosinci téhož roku pak proběhla konečná jednání o volebním zákoně. Ženám však volební právo přiznáno nebylo, ačkoli „představitelé Koalice¹⁷² uznávali, že neexistuje ani jeden náležitý důvod, aby ženy nedostaly volební právo, a že je absurdní, že jej dostane nějaký negramotný ‚cikán‘, a nikoli vzdělaná žena, ale že nechtějí přijmout návrh, aby se ženám dalo volební právo, protože kromě Anglie to neúčinnily ani ostatní demokratické země, a u nás to poměry nedovolují a neexistuje ženské hnutí, a protože by to byl příliš velký skok, kdyby se počet voličů zvýšil ze 200 000 (podle zákona z roku 1910) na přibližně 1 000 000“.¹⁷³

V roce 1917 byl chorvatskému parlamentu odeslán také požadavek volebního práva pro ženy a rovnosti před zákonem a o rok později opakovala tento požadavek před Národní radou¹⁷⁴ Zorka Jankovićová-Velikovečká (1870–1926?), nicméně nic se nezměnilo. Proto byl roku 1919 založen Narodni ženski savez Srpkinja, Hrvatica i Slovenkinja (Národní ženský svaz Srbek, Chorvatek a Slovinek). Tato organizace měla zastupovat politické zájmy žen z Chorvatska a podobné svazy vznikly také v Lublani a Bělehradu. Jako chorvatská delegátka ve svazu působila Adela Milčinovićová (1879–1968). Chorvatské měšťanské intelektuálky ani spolek Hrvatska žena se ke Svazu nepřipojily. Přesto se zde již roku 1921 shromáždilo celkem 205 spolků s 50 000 ženami.¹⁷⁵

V Bělehradu se v září 1919 konal první kongres představitelk všech ženských spolků a byl založen Narodni ženski savez SHS (Národní ženský svaz SHS). Od roku 1929 pak fungoval pod názvem Jugoslavenski ženski savez (Jihoslovanský ženský svaz). Od Svazu se s ohledem na jeho feministické, sociální a politické požadavky postupně odpojily spolky

¹⁷⁰ BOBAN, B.: *Stjepan Radić o odgoju i naobrazbi*. Radovi 34-35-36, 2004, s. 135.

¹⁷¹ Chorvatský parlament (sabor), od roku 1848 to bylo úřední označení pro zákonodárný zastupitelský orgán. Po vzniku Království SHS ovšem sabor přestal fungovat. *Sabor* [online]. [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53915>>.

¹⁷² Jedná se o Chorvatsko-srbskou koalici politických stran, uskupení, které v politice působilo od roku 1905. Základ Koalice tvořily Chorvatská strana práva (Hrvatska stranka prava), Chorvatská lidová pokroková strana (Hrvatska pučka napredna stranka), Srbská nezávislá strana (Srpska samostalna stranka), přechodně pak její program podporovali např. sociální demokraté a jiná uskupení.

¹⁷³ BOBAN, B.: „*Materinsko carstvo*“, s. 207.

¹⁷⁴ *Narodno vijeće Slovenaca, Horvata i Srba* (Národní rada Slovinců, Chorvatů a Srbů), politický orgán, který byl založen v říjnu 1918 v Záhřebu a k němuž se připojily mj. téměř všechny chorvatské politické strany včetně chorvatsko-srbské koalice. Radě byla svěřena vrchní moc ve státě, sabor se pak již nesešel. RYCHLÍK, Jan; PERENČEVIĆ, Milan: *Dějiny Chorvatska*. Praha 2007, s. 240–241.

¹⁷⁵ JAKOBOVIĆ-FRIBEC, Slavica: *Zazorno tijelo, feministički korpus. Žensko pisanje, ginokritika i feminizam u Hrvatskoj*. In: ČAKARDIĆ, Ankica – ČAČINOVIĆ-PUHOVSKI, Nadežda – VELJAK, Lino (ed.): *Nužnost feminističke teorije i prakse: kategorički feminizam*. Zagreb 2007, s. 206.

s charitativní či náboženskou orientací. Dalším důvodem se pravděpodobně stala skutečnost, že se Svaz postupně dostal do rozporu s požadavky chorvatských žen na národní rovnoprávnost.¹⁷⁶ Například M. Jurićová, která se prvního kongresu Svazu zúčastnila a popsala jej v článku *Snimke iz Beograda* (Postřehy z Bělehradu), zde vyslovila zřejmě hlavní obavu, která provázela poválečné Chorvatsko obecně, a to obavu ze srbské hegemonie, v tomto případě z dominance srbských žen ve Svazu.¹⁷⁷

Mezi ženské organizace patřila také Alijansa ženskih pokreta (AŽP, Aliance ženských hnutí, 1926–1939), která pořádala různé přednášky a kurzy a usilovala např. o volební právo pro ženy, změnu občanského zákoníku v souvislosti s rozvodem, reformu zákoníku práce, řešení otázky placené a neplacené práce žen, boje proti prostituci, alkoholismu a domácímu násilí.¹⁷⁸ O volební právo pro ženy bojovala Aliance i aktivně – v letech 1927, 1935, 1937 a 1939 organizovala shromáždění po celé zemi a požadovala, aby ženy měly vliv na utváření společnosti a státu a aby bylo do nového volebního zákona začleněno rovné, všeobecné a tajné aktivní i pasivní volební právo pro všechny ženy i muže.¹⁷⁹ Spolupracovala také s mezinárodními organizacemi (například s českou Aliancí pro volební právo žen, rumunským Národním ženským svazem, řeckou Ligou pro volební právo aj.).¹⁸⁰ Díky úsilí ženských sdružení a organizací v rámci Aliance a také ženských profesních spolků (zejména UUOŽ) bylo také ke konci třicátých let dosaženo zrušení již zmíněného nařízení, podle něhož se učitelky mohly vdát pouze za učitele, pokud chtěly nadále vyučovat.¹⁸¹

V souvislosti s otázkou volebního práva pro ženy se také řešila otázka, zda by ženy měly mít svou politickou stranu, nebo zda by měly volební právo prosazovat v rámci stávajících politických stran. V roce 1927 byla proto založena feministická organizace Ženska stranka (Ženská strana), která požadovala rychlejší a rozhodnější stanoviska ohledně volebního práva. Od jiných organizací v rámci ženského hnutí se nelišila novým programem nebo požadavky, ale tím, že se považovala za politickou organizaci. AŽP se od této organizace distancovala. Činnost Ženské strany však skončila poměrně záhy, a to v roce 1929 po zavedení diktatury.¹⁸²

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ BOKOVOY, M.: *Croatia*, s. 111.

¹⁷⁸ FELDMAN, A.: *Proričući gladnu godinu: Žene i ideologija jugoslavenstva (1918.–1939.)*. In: FELDMAN, A. (ed.): *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*. Zagreb 2004, s. 242.

¹⁷⁹ BARILAR, V. – JELAVIĆ, Ž. – PRLENDA, S.: *Women in Croatia: continuity and change*, s. 172.

¹⁸⁰ KECMAN, J.: *Žene Jugoslavije*, s. 184.

¹⁸¹ PEIĆ ČALDAROVIĆ, D.: „*Ženska posla*“ *između obitelji i profesije*, s. 70.

¹⁸² KECMAN, J.: *Žene Jugoslavije*, s. 193–194.

Za druhé světové války vznikla v rámci Komunistické strany¹⁸³ Antifašistička fronta žena (AFŽ, Antifašistická fronta žen, 1942–1945),¹⁸⁴ ženská organizace založená v bosenské obci Bosanski Petrovac s časopisem *Žena u borbi* (Žena v boji), jenž propagoval Sovětský svaz jako kolébku socialismu a vyzdvihoval rovnoprávné postavení sovětských žen a šťastnou beztrždní sovětskou společnost. Kromě toho měl časopis ženy spojoval, aktivizovat, komunikovat s nimi. Tomu pomáhaly články, které informovaly o činnosti vládních orgánů, nebo např. osobní výpovědi žen formou dopisů, s nimiž se čtenářky mohly lépe ztotožnit.¹⁸⁵

Úkoly, které si AFŽ stanovila, se týkaly jednak národněosvobozenického hnutí (pomoc vojsku, jako např. zajišťování materiálních prostředků či stravy, pomoc potřebným na osvobozených územích atd.), jednak se jednalo o specifické zájmy žen, mj. v oblasti politické emancipace, rovnoprávné integrace do národněosvobozenického boje, boje za novou společnost a její konsolidaci.¹⁸⁶ Jako nutný prostředek v boji za rovnoprávnost pak AFŽ považovala vzdělání žen, a proto se ve velké míře angažovala právě v této oblasti – od organizování kurzů gramotnosti až po politickou osvětu.¹⁸⁷ Přitom se buď hlásila k celému předválečnému ženskému hnutí (v jehož rámci se vyvíjely dva zcela odlišné směry – feministické civilní organizace a dělnické hnutí),¹⁸⁸ a to když bylo potřeba získat a sjednotit ženy v souladu s myšlenkami komunistické strany, nebo šlo naopak o jakousi selektivní kontinuitu, když bylo potřeba zdůraznit, že se v případě AFŽ jedná o jediný správný a pokrokový směr ženského hnutí.¹⁸⁹ Nakonec AFŽ vybojovala volební právo pro ženy.¹⁹⁰

Také Chorvatská rolnická strana usilovala o politická práva žen. To však strana jasně zdůraznila teprve po první světové válce a v programu potvrdila od roku 1921, což nebylo výjimečné jen v rámci Jugoslávie, ale také v Evropě. Království SHS (a později Království Jugoslávie) neučinilo žádný krok, jenž by na cestě k rovnoprávnosti žen něco znamenal. Spíše naopak – až do druhé světové války zůstaly v platnosti občanské zákoníky z 19. století, které nejenže nebyly sjednocené (na úrovni celého státu), ale žena v nich nebyla samostatná právní

¹⁸³ Strana byla založena roku 1919 jako Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista) (Socialistická dělnická strana Jugoslávie – komunistů), pod názvem Komunistička partija Jugoslavije (KPJ, Komunistická strana Jugoslávie) fungovala od roku 1920. Téhož roku byla zakázána a v meziválečném období působila v celé Jugoslávii v ilegalitě a její vliv byl okrajový. Za druhé světové války vedla KPJ národněosvobozenické hnutí.

¹⁸⁴ Ve skutečnosti organizace fungovala již od roku 1941, ačkoli k oficiálnímu založení došlo až v prosinci 1942. SKLEVICKY, Lydia: *Antifašistička fronta žena: Kulturnom mijenom do žene „novog tipa“*. In: SKLEVICKY, L.; RIHTMAN AUGUŠTIN, Dunja (ed.): *Konji, žene, ratovi*. Zagreb 1996, s. 30.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 31–32.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 25.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 30.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 80.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 87.

¹⁹⁰ JAKOBOVIĆ-FRIBEC, S.: *Zazorno tijelo, feministički korpus*, s. 207.

osoba (viz výše). Vyjádření o ženských právech se nacházela kromě Chorvatské rolnické strany již jen u sociálních demokratů, komunistů (jejich strana však byla od počátku dvacátých let ilegální) a slovinských klerikálů.¹⁹¹ V praktické rovině to pak byly právě již zmíněné ženské organizace v rámci HSS, které sehrály v oblasti emancipace žen významnou roli. Tím, že se v rámci těchto organizací ženy sdružovaly a začaly působit ve veřejném životě, se zviditelnily, a tak mohly působit na změnu všeobecného mínění.¹⁹²

Z časopisů se uvedeným tématem zabýval například *Ženski svijet*. Volební právo pro ženy bylo přímo jedním z jeho programových bodů. V prvním čísle časopisu na ně upozorňovala M. Jurićová a požadavek volebního práva odůvodňovala politickou účastí žen v boji proti Khuenovu¹⁹³ režimu v roce 1903.¹⁹⁴ A dále např. M. Radićová poukazovala na to, že ženské časopisy psaly zejména o módě a domácnosti, a ne o ženských právech, která podle ní ovšem nezmiňovala ani většina ženských organizací. Také tuto situaci měly zlepšit právě ženské organizace v rámci HSS.¹⁹⁵

Mezi osobnosti, jež se výrazně zasazovaly o dosažení politických práv pro ženy, patřily M. Jurićová a A. Milčinovićová či Z. Kvedrová. Tyto spisovatelky a novinářky se aktivně zapojovaly do diskuse o ženských právech, zasazovaly se o ně ve svých textech, některé byly kromě toho i politicky činné (M. Jurićová a A. Milčinovićová). M. Jurićová např. založila spolek *Kolo radnih žena* (Kruh pracujících žen, 1897), v němž sdružila ženy pracující v typografii, či organizovala první demonstrace žen v Záhřebu roku 1903 (proti režimu bána Khuena-Héderváryho), přispívala do časopisů, přednášela, organizovala různé aktivity žen, účastnila se mezinárodních setkání (viz např. již zmíněný 2. sjezd žen českoslovanských aj.) a stala se tak významnou postavou ženského hnutí v Chorvatsku. Také A. Milčinovićová se zapojovala do řady ženských organizací, účastnila se mezinárodních konferencí, ovšem od třicátých let žila trvale v New Yorku. Dále se na prosazování ženských práv významně podílela také M. Radićová.

Zatímco boj chorvatských žen za volební a jiná práva byl v té době teprve v začátcích, v Československu bylo volební právo pro ženy zakotveno v ústavě již v roce 1920. Ve

¹⁹¹ LEČEK, Suzana: „*Dosada se samo polovica hrvatskog naroda borila*“. *Hrvatska seljačka stranka i žene (1918.–1941.)*. Historijski zbornik LIX, 2006, s. 95–96.

¹⁹² Tamtéž, s. 129.

¹⁹³ Dragutin Khuen-Héderváry (1849–1918) byl chorvatským bánem v letech 1883–1903. V Chorvatsku nastolil pseudoústavní absolutistický režim a snažil se zlikvidovat chorvatskou opozici. Na konci jeho vlády však nahromaděné politické a sociální problémy vyústily v národní hnutí, jež bylo sice potlačeno, ovšem Khuen-Héderváry byl odvolán. ŠESTÁK, Miroslav a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha 1998, s. 320, 332.

¹⁹⁴ FELDMAN, A.: *Proričući gladnu godinu: Žene i ideologija jugoslavenstva (1918.–1939.)*, s. 239.

¹⁹⁵ LEČEK, S.: „*Dosada se samo polovica hrvatskog naroda borila*“, s. 105.

třicátých letech, kdy se účast žen v politice a volební právo řešilo ve větší míře, bylo postavení žen v Československu pro chorvatské ženy jedním ze vzorů: „*V Československu dnes ženy mají záviděníhodné postavení. Mají stejná politická práva jako muži: Ve 21 letech mohou volit národní poslance, ve 26 letech volí při volbách senátorů. Do národního parlamentu a senátu mohou být ženy zvoleny za stejných podmínek jako muži, a tak tam vidíme v parlamentu i ženy. Ženy v Československu pracují ve všech profesích. Vidíte je za pluhem jako i v nejvyšších intelektuálních profesích. Ženy mají volný přístup ke každému povolání.*“¹⁹⁶

¹⁹⁶ *Žene u Čehoslovačkoj. Novi ženski list 1, 1938, s. 34.*

2.3 Meziválečná chorvatská ženská literatura

Chorvatská literatura počátku 20. století se podle H. Sabličové Tomićové vyznačovala rozmanitými poetickými meandry, v nichž se proplétala realistická, naturalistická či expresionistická poetická paradigmata v textech současných spisovatelů – a tyto texty se snažily uchopit společenské dění, nebo naopak zobrazit svět fantazie, citovosti nebo smyslovosti. Tematicky bylo stále více zdůrazňováno zaměření na nejrůznější podoby společenského života (rodinné vztahy, analýza maloměšťáckého způsobu myšlení, možnost obnovy kulturního dědictví, revolta, rozvracení subjektu, rozklad objektivního obrazu světa, paralelnost, sebeironie a grotesknost aj.). A v tomto literárním kontextu našel svoje místo i poměrně velký počet spisovatelek.¹⁹⁷

Pojem meziválečné literatury je ovšem termín neliterární, týká se spíše kontextu politicko-sociálního, a zahrnuje tím pádem různé přístupy a literární směry, stejně jako se týká starší a zejména pak nové generace autorů/autorek, která nastupuje na literární scénu ve třicátých letech. Zatímco literaturu dvacátých let určují především směry avantgardy, kdy se v chorvatské literatuře stal nejvlivnějším směrem expresionismus, jsou třicátá léta charakteristická návratem k realismu a zachycováním sociální tematiky, zájmem o regionální zvláštnosti různých oblastí.¹⁹⁸ A právě značný počet děl chorvatských autorek charakterizuje tato nová forma realismu, aniž by však autorky v dílech vykazovaly ideovou angažovanost. Zabývaly se především tématy, která se jich bezprostředně týkala – problémy v manželství, v rodině, vlastní postavení v rámci komunity a společnosti, vztah k sobě, emocionálnost, sexualitu.¹⁹⁹ Vznikala také díla s pedagogickou tematikou, dětská, autobiografická literatura, překládala se zahraniční²⁰⁰ literatura.

Pokud se podíváme na ženské literární aktivity od počátku 20. století, můžeme sledovat vznik sdružení Društvo hrvatskih književnika (Sdružení chorvatských spisovatelů,

¹⁹⁷ SABLÍČ TOMIĆ, H.: *Gola u snu: o ženskom književnom identitetu*. Zagreb 2004, s. 63.

¹⁹⁸ ŠICEL, Miroslav (ed.): *Hrvatska novela između dva rata*. Zagreb 1959, s. 6, 10, 12.

¹⁹⁹ SABLÍČ TOMIĆ, H.: *Gola u snu*, s. 63.

²⁰⁰ Podle údajů z výše uvedené *Bibliografie knih spisovatelek* se do chorvatštiny překládalo z různých jazyků, mezi nimi z angličtiny, němčiny, francouzštiny, češtiny, dánštiny, ruštiny, italštiny, polštiny, španělštiny, maďarštiny, norštiny, švédštiny, řečtiny. Výjimečně vznikaly také překlady do jiných jazyků, například K. Lucernová překládala do němčiny – roku 1934 vyšly v německém překladu *Pohádky z dávných dob (Aus Urväterzeiten)* I. Brlićové-Mažuranićové atd. Převažovaly ovšem překlady z němčiny a také z angličtiny, méně pak bylo překladů z francouzštiny, polštiny a ruštiny. Počet knih přeložených ženami, které uvádí *Bibliografie* za jednotlivé roky, nebyl ve dvacátých a třicátých letech nijak vysoký. Jednalo se vždy o několik knih za rok (kolem pěti), výjimku tvoří rok 1935, kdy počet výrazně stoupl (téměř dvacet zaznamenaných překladů). Viz DIZDAREVIĆ, Branka; MIŠIĆ-JAMBRIŠAK, Jelka: *Bibliografija knjiga ženskih pisaca štampanih u Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini do svršetka godine 1935*. Zagreb 1936, s. 57–73.

DHK) v roce 1900, mezi jehož členy bylo i několik žen. Nejednalo se o zanedbatelné číslo, přestože bylo zastoupení žen mnohem nižší než mužů (celkově získalo DHK v prvním roce existence přibližně 270 členů). Prvními členkami byly například Blaženka Kernicová,²⁰¹ Milka Trninová,²⁰² Josipa Vancašová,²⁰³ Štefa Iskrová,²⁰⁴ M. Jambrišková, M. Jurićová, Kamila Lucernová,²⁰⁵ M. Pogačićová, Marija Tomšićová-Imová,²⁰⁶ J. Truhelková.²⁰⁷ Byla to významná skutečnost, protože ženy hrály v chorvatské literatuře v předchozích desetiletích zanedbatelnou úlohu. Mezi nimi vynikly verše například Any Vidovićové²⁰⁸ a Jagody Brlićové,²⁰⁹ především však díla Dragojly Jarnevićové,²¹⁰ která si získala pevné místo v literatuře jako první profesionální chorvatská spisovatelka.

Změnu na chorvatské literární scéně přinesla teprve nová generace žen, která získala vzdělání ve veřejných vzdělávacích institucích (jako byly např. vyšší dívčí školy a lycea) a stala se tak finančně nezávislou. Díky tomu se situace začala postupně měnit i v literatuře a počet spisovatelek vzrostl. O to se zasloužily Marija Fabkovićová,²¹¹ Š. Iskrová, K. Lucernová, M. Jambrišková, M. Jurićová, Z. Kvedrová, A. Milčinovićová, Ženka

²⁰¹ B. Kernicová (1870–1947), operní pěvkyně.

²⁰² M. Trninová (1863–1941), největší chorvatská operní pěvkyně, která vystupovala na scénách v Evropě i Americe.

²⁰³ J. Vancašová (1821–1910), mecenáška, účastnila se obrozeneckých snah a založení Matice chorvatské (1842).

²⁰⁴ Š. Iskrová (1869–1952), básnířka, prozaička, překladatelka.

²⁰⁵ K. Lucernová (1868–1963), učitelka, spisovatelka, překladatelka chorvatské literatury do němčiny.

²⁰⁶ M. Tomšićová-Imová (1870–1950), autorka povídek, básní a děl pro děti.

²⁰⁷ KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, Nevenka: *Ženski udio u književnom životu hrvatske moderne*. In: BATUŠIĆ, Nikola (ed.): *Dani Hvarškoga kazališta. Književnost i kazalište hrvatske moderne – bilanca stoljeća*, XXVII, 2001, s. 104.

²⁰⁸ A. Vidovićová (1800–1879), chorvatská básnířka z Dalmácie. V časopise *Zora dalmatinska* publikovala některé své básně.

²⁰⁹ J. Brlićová (1824–1897), básnířka. V jejím domě se shromažďovali známí chorvatští literáti, např. P. Preradović či A. Šenoa. Psala verše s milostnou či vlasteneckou tematikou. Její báseň *Uzdah* (Vzdech) zhudebnil v roce 1893 chorvatský hudební skladatel a dirigent Ivan Zajc (1832–1914).

²¹⁰ D. Jarnevićová (1812–1875), chorvatská spisovatelka a učitelka. Působila jako vychovatelka ve šlechtických rodinách v italském Terstu a Benátkách. Po návratu do Chorvatska v roce 1840 začala spolupracovat s chorvatskými obrozeneckými časopisy, psala básně. V letech 1849–1853 provozovala soukromou dívčí školu. Stýkala se s chorvatskými obrozenci či významnými osobnostmi učitelů, jako byli např. Davorin Trstenjak (1848–1921) nebo Skender Fabković (1826–1905), psala odborné články na pedagogická témata, o nichž také přednášela, a spolupracovala například s Chorvatským pedagogicko-literárním sborem, jehož členkou se stala roku 1872. Publikovala v různých novinách, jako např. *Obzor* (1873), *Narodne novine* (1874), *Danica ilirska* (1839–1840, 1842–1843) aj. Za jejího života jí vyšla jediná kniha, a to *Domorodne poviesti* (Vlastenecké povídky, 1843). V padesátých a šedesátých letech 19. století publikovala časopisecky různé povídky se sentimentálními a dobrodružnými náměty. Její román *Dva pira* (Dvě svatby, 1864) byl jedním z prvních románů v novější chorvatské literatuře. V letech 1833–1874 si D. Jarnevićová vedla deník, který psala v němčině (tuto část později přeložila do chorvatštiny), od roku 1841 pokračovala v chorvatštině. Tento deník (*Dnevnik*) byl v roce 2000 vydán knižně.

²¹¹ M. Fabkovićová (1833–1915) byla učitelka českého původu, jedna z představitelky chorvatského učitelského hnutí a zastánkyně moderní výuky i pro ženy. Mj. přeložila Šenoův román *Zlatarevo zlato* (Zlatníkův zlatoušek) do češtiny (román vydalo nakladatelství J. Otto roku 1872 a 1879).

Fragešová,²¹² Z. Markovićová, M. Pogačićová, J. Truhelková, Natalija Wickerhauserová²¹³ a další.²¹⁴ Byly to učitelky, spisovatelky, dramatičky, básnířky, literární kritičky, novinářky a redaktorky. Mnohé z nich učily nebo studovaly na Prozatímním lyceu pro ženy v Záhřebu, které bylo otevřeno roku 1892 (v podstatě se jednalo o ženské gymnázium, ovšem bez možnosti maturity).²¹⁵ Vyučovaly zde např. M. Jambrišková, K. Lucernová, J. Truhelková či N. Wickerhauserová. Právě ony dosáhly roku 1895 přijetí na záhřebskou univerzitu jako mimořádné posluchačky. Vzhledem k tomu, že většinou byly učitelky (např. M. Jambrišková, M. Pogačićová, J. Truhelková či M. Kumičićová), psaly mnohé z nich také díla s pedagogickou tematikou. Mimo učitelky zde byly i ženy jiných profesí, zejména herečky či ženy z intelektuálních kruhů, ačkoli byly zastoupeny v mnohem menším počtu. Některé z nich se postupně začaly zajímat o otázku ženských práv a rovnosti pohlaví²¹⁶ a tomuto tématu se pak také věnovaly ve své literární tvorbě.²¹⁷

Zatímco na počátku 20. století se jedná pouze o jednotlivé spisovatelky, postupem času se jejich řady rozšířily natolik, že vznikla potřeba mít kde publikovat a seznámit veřejnost, či alespoň její ženskou část, se svými díly. Ve druhé polovině třicátých let

²¹² Ž. Fragešová (1874–1935), kulturní pracovnice, zakladatelka spolku Ženska udruga za uščuvanje i promicanje pučke umjetnosti i obrta (Ženský spolek pro zachování a podporu lidového umění a řemesla, 1913) v Záhřebu a propagátorka lidového umění.

²¹³ N. Wickerhauserová (1853–1906), učitelka a spisovatelka. Získala diplom z anglického jazyka a literatury na londýnské univerzitě King's College. V Záhřebu působila jako učitelka anglického jazyka.

²¹⁴ Výčet převzat z: VITTORELLI, N.: *Frauenbewegung um 1900*, s. 137.

²¹⁵ Horní hranici vzdělání pro dívky tvořilo osm let školní docházky až do posledního desetiletí 19. století. Další stupeň vzdělání představoval vyšší stupeň lidové školy nebo vyšší dívčí škola. Zatímco povinný nižší stupeň lidové školy navštěvovalo asi 55 % zapsaných dívek, vyšší stupeň pouze 1 % (to uvádějí údaje z roku 1895). Studium na gymnáziích a univerzitách pak bylo vyhrazeno pouze mužům. Problémy související se středoškolským vzděláním pro ženy řešilo v evropských zemích ženské hnutí, které se rozvíjelo ruku v ruce s utvářením občanské společnosti a s procesem industrializace. Nicméně v Chorvatsku, které bylo po hospodářské stránce slabé a zaostalé, bylo přistupováno k otázkám ženského vzdělání tradičním způsobem. Přelomovým počinem, který měl zlepšit podmínky na poli dalšího vzdělávání žen, představovalo založení nového Lycea pro ženy. Je třeba zdůraznit, že v době jeho otevření fungovala na území habsburské monarchie pouze dvě ženská gymnázia. Tím prvním byla česká Minerva v Praze, druhým pak Frauenverein für Fortbildung ve Vídni. Není bez zajímavosti, že Lyceum bylo otevřeno ve stejný den jako obě zmíněné školy. Lyceum bylo živnou půdou pro utvářející se ženské hnutí v Chorvatsku, neboť zde vyučovaly přední učitelky své doby. Samotná myšlenka založení Lycea i snahy spojené s jeho dalším rozvojem stály za vznikem řady ženských organizací. Například hlavním cílem jednoho z prvních ženských spolků s názvem Gospojinska udruga za naobrazbu i zarađu ženskinja u Hrvatskoj bylo podporovat žačky Lycea a organizovat dívčí internát. K tomu více OGRAJŠEK GORENJAK, Ida: *Otvoranje ženskog liceja u Zagrebu*. Povijest u nastavi IV, 2006, s. 147, 149, 150 a 175. Viz dále Táž: *Odgovorne pred historijom. Prve učenice privremenog ženskog liceja*. Historijski zbornik LIX, 2006, s. 69.

²¹⁶ KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, N.: *Ženski udio u književnom životu hrvatske moderne*, s. 105.

²¹⁷ „Nemůžeme ale předpokládat, že všechna díla napsaná ženami budou nezbytně nebo ze své podstaty vyjadřovat „ženský“ pohled a ženské hodnoty. Ještě méně se dá očekávat, že jakékoli dílo napsané ženou bude tak či onak feministické (...).“ MORRISOVÁ, Pam: *Literatura a feminismus*. Brno 2000, s. 12.

20. století se podařilo seskupit skoro všechny ženy,²¹⁸ které vydaly nějaké literární dílo, ve sdružení Društvo hrvatskih književnica (Sdružení chorvatských spisovatelek, 1936–1941). Díky činnosti Sdružení, které vydalo několik knih a dva almanachy²¹⁹ (*Almanah Društva hrvatskih književnica I, II*), a sdružení Udruženje univerzitetski obrazovanih žena (UUOŽ) se zachovaly údaje o literární činnosti žen v meziválečném období.²²⁰

Roku 1936 vydalo UUOŽ již zmíněnou knihu *Bibliografija knjiga ženskih pisaca štampanih u Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini do svršetka godine 1935*. Vypracovaly ji knihovnice Branka Dizdarevićová²²¹ a Jelka Mišićová-Jambrišková (1911–1998). Předmluvu, v níž chtěla co nejpřehledněji ukázat, co která žena napsala, přeložila a vydala, které autory chorvatské spisovatelky překládaly a které časopisy a noviny vydávaly, napsala Elza Kučerová²²². Tato *Bibliografie* představila díla jednotlivých autorek jak chronologicky, tak podle oborů. Obsahuje 615 knižních jednotek z období od roku 1661 do roku 1935.²²³ Sestavena byla zejména na základě děl, která se tehdy nacházela v Univerzitní knihovně v Záhřebu. K vydání další podobné bibliografie však již kvůli vypuknutí druhé světové války nedošlo. Ani za socialistické Jugoslávie nebyly vhodné podmínky, protože ženská otázka byla považována za vyřešenou v rámci třídní otázky.²²⁴ Tato *Bibliografie* představuje jeden z významných pramenů pro naši práci.

Dále se ke konci třicátých let ženy pokoušely shromáždit a zhodnotit dílo svých předchůdkyň, např. A. Milčinovićová psala o D. Jarnevićové, Z. Markovićová o J. Truhelkové či E. Kučerová o K. Lucernové. Jejich odkazu si velmi vážily, což dokazují mj. následující

²¹⁸ Zastoupeny zde byly např. J. Truhelková, Z. Markovićová, K. Lucernová, I. Brličová-Mažuranićová, B. Begovićová, Z. Jušićová-Seuniková atd.

²¹⁹ Co bylo úkolem Almanachu, se dočteme hned v úvodu: „*Tento Almanach má v hlavních rysech ukázat tvůrčí dění v řadách spisovatelek; skrze jejich díla se veřejnost časem seznámí s myšlenkovými a citovými problémy ženy, s její uměleckou prací, jakož i s jejím postojem vůči společnosti a životu.*“ BEGOVIĆ, Božena (ed.): *Almanah Društva hrvatskih književnica I*. Zagreb 1938, s. 2.

²²⁰ PEIĆ ČALDAROVIĆ, D.: *Osnovne karakteristike*, s. 495–496.

²²¹ B. Dizdarevićová, provd. Hergešićová (1910–1997), knihovnice, překladatelka. Do roku 1969 pracovala v záhřebské Univerzitní knihovně, v letech 1945–1963 byla zástupkyní ředitele knihovny.

²²² E. Kučerová (1883–1972), psychologka, první chorvatská knihovnice, od roku 1909 pracovala v záhřebské Univerzitní knihovně (ze začátku jen dočasně, neboť ženy v Rakousku-Uhersku směly podle zákona pracovat pouze v oblasti vzdělání), přesto zde byla od roku 1912 zaměstnaná nastálo a zůstala až do roku 1944. V letech 1920–1942 pak vykonávala funkci zástupkyně ředitele Univerzitní knihovny. STIPČEVIĆ, A.: *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga III*, s. 380; dále viz také *Elza Kučera* [online]. [cit. 2016-02-03]. Dostupné z: <<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34407>>.

²²³ Podle A. Stipčeviče je právě prolistování této *Bibliografie* důkazem, že v té době ženy již neměly důvod cítit se vyřazené na okraj literatury a že pocit, že se musí v literatuře neustále dokazovat vůči svým kolegům-spisovatelům, je pouze pozůstatkem z dřívějších dob. STIPČEVIĆ, A.: *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga III*, s. 377.

²²⁴ JAKOBOVIĆ-FRIBEC, S.: *Zazorno tijelo, feministički korpus*, s. 200–201. Rovnoprávnost ženy byla zakotvena v nové Ústavě, žena měla volební právo, řešilo se její postavení v rámci rodinného a pracovního života. PROKOP-KULENOVIĆ, Ana: *Ravnopravnost žene*, s. 35–56.

slova: „*My si dnes neumíme ani představit, co pro předchozí generace žen v Chorvatsku znamenalo prolomit zkostnatělé hranice předsudků a získat právo účastnit se intelektuálního života. Také my obvykle zapomínáme, kolik dlužíme těm před námi, které byly prvními bojovnicemi a umožnily svým dcerám a vnučkám přístup do škol, univerzit, ke kulturnímu životu.*“²²⁵

Významným centrem literárního a kulturního života byl Záhřeb, kde měly ženy možnost pokračovat ve studiu, zejména pedagogického zaměření, později i na univerzitě. Kromě Záhřebu to byla také oblast Slavonie, odkud pocházela část spisovatelek. Některé z nich ve svém díle právě toto prostředí zobrazovaly. Z měst to byl Slavonski Brod (J. Brličová, I. Brličová-Mažuranićová), Osijek (Josipa Glembayová, J. Truhelková), Vinkovci či Požega (Marija Tucakovićová-Grgićová, Z. Markovićová, Zlata Kolarićová Kišurová²²⁶) a kolem poloviny 20. století také Županja, Vrbanja, Drenovci a okolí (Mara Švelová-Gamiršková).²²⁷

²²⁵ Tamtéž, s. 200.

²²⁶ Z. Kolarićová Kišurová (1894–1990), chorvatská spisovatelka, absolvovala ženskou odbornou školu v Požeze, od roku 1919 žila v Záhřebu. Její dílo (povídky, dramata, básně aj.) je zejména určeno dětem. Pozornost vyvolalo protiválečné drama *Povratak* (Návrat, 1940), které režíroval Branko Gavella (1885–1962) v Národním divadle v Záhřebu. Významná byla také sbírka povídek o autorčině dětství a mládí v Požeze s názvem *Moja zlatna dolina* (Moje zlaté údolí, 1972). Z děl pro děti jsou to např. básně *Po sunčanim stazama* (Po slunných stezkách, 1951), hry *Neželjeni zet* (Nežádoucí zeť, 1946), *Doktoruša* (Doktorka, 1949), povídky *Priča i zbilja* (Povídání a skutečnost, 1940).

²²⁷ SABLJIĆ TOMIĆ, H.: *Počeci slavonskog ženskog pisma* [online]. [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=108501>, s. 77.

3 Postavy žen v povídkách a novelách chorvatských spisovatelů

3.1 Ženské postavy a jejich kategorizace

Na téma obrazu ženských literárních postav a jejich ztvárnění ve vztahu k zachycení reality se vedou rozpravy. H. Sabličová Tomićová tvrdí, že „*tematizace ženy v rodině a širším společenství má v literatuře stálé místo, které velmi často představuje odraz sociokulturních vnějších poměrů, v nichž je dílo vydáno*“.²²⁸ Podle M. Solara literatura není příliš spolehlivým svědkem o postavení ženy v nějaké společnosti a době. S tím víceméně souhlasí i Maša Grdešićová,²²⁹ která ale nachází pravdu někde mezi těmito tvrzeními.²³⁰ Podle ní lze literaturu chápat jednak jako fikci, jednak jako typ diskurzu, který se jistým způsobem vztahuje ke skutečnosti, tj. že se v literatuře určité epochy v nějaké míře musí odrážet i její kultura.²³¹ Takto hovoří o literární postavě obecně i literární teoretik Bohumil Fořt (1973), který uvádí dva základní přístupy „*ve smyslu textového založení postav a míry jejich autonomie vůči textům, které je zakládají*“.²³² Strukturalistický (sémiotický) přístup „*chápe literární postavu jakožto textový fenomén, a jako takový druh fenoménu ji i zkoumá (za použití lingvistických, logických a obecně sémiotických nástrojů)*“; mimetický přístup „*nahlíží literární postavu jako entitu, která vykazuje zásadní podobnosti se svými reálně žijícími protějšky, a používá pro její průzkum nástroje z oblasti estetiky, filozofie či psychologie*“.²³³

Ženské postavy v chorvatské literatuře a jejich obrazy byly utvářeny primárně muži, a to téměř až do konce 19. století. Tak vznikl zjednodušený, stereotypní a jednostranný obraz ženy a vynikl nepoměr, který mezi pohlavími v tehdejší chorvatské společnosti panoval.²³⁴

²²⁸ SABLÍČ TOMIĆ, H.: *Ženski likovi s prijelaza stoljeća (na primjeru novela Josipa Kozarca, Živka Bertića, Joze Ivakića i Josipa Kosora)* [online]. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=109757>, s. 1.

²²⁹ Maša Grdešićová (1979), vystudovala literární komparatistiku a chorvatský jazyk a literaturu na Filozofické fakultě Univerzity v Záhřebu. Od roku 2004 zde působí na katedře literární komparatistiky. V letech 2004–2006 pracovala v redakci literárního časopisu *Quorum*, je spolupracovnicí Lexikografického ústavu Miroslava Krleži, členkou programového výboru konference *Zagorka – život, djelo, naslijeđe* (Zagorka – život, dílo, odkaz).

²³⁰ GRDEŠIĆ, Maša: *Što je Laura? Otkuda je ona?: ženski nered u romanu U registraturi Ante Kovačića* [online]. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <<http://www.ffzg.unizg.hr/kompk/index.php?show=page.php&idPage=27>>, s. 2.

²³¹ Tamtéž, s. 1.

²³² FOŘT, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha 2008, s. 57.

²³³ Tamtéž, s. 57. K tomu ještě zmiňuje třetí přístup amerického literárního vědce Jamese Phelana (1951), a to tematický – ten pak odkazuje k „*sociálním rolím a idejím, které postavy reprezentují*“. Tamtéž, s. 58. Kombinací všech tří přístupů lze detailně zachytit důležité rysy jednotlivých postav a jejich vztah k dalším narativním entitám.

²³⁴ NEMEC, K.: *Čuvarica ognjišta, svetica, vamp. Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća*. In: BOTICA, Stipe (ed.): *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*. Zagreb 2003, s. 100.

M. Šicel dokonce tvrdí, že „v celé chorvatské literatuře 19. století se žena jako literární postava objevovala zejména okrajově, jen jako součást struktury naší povídky nebo románu, v druhořadém významu: Byla potřeba kvůli realizaci milostné fabule, obvykle zakomponované do širších a pro spisovatele důležitějších fabulí s historickou nebo společenskou tematikou. Je zcela pochopitelné, že v takových strukturách byla zpracovaná neúplně, nedostatečně motivovaná ve svém jednání, protože jako postava představovala víceméně pouze prostředek pro dosažení jiných, pro spisovatele mnohem důležitějších cílů a tendencí, které určili svým dílům. Byly i výjimky, ale málo.“²³⁵ Jakým způsobem byly tedy ženy v chorvatské literatuře charakterizovány, v jakých rolích se vyskytovaly, jak je vnímali doboví autoři a jak je vnímají současní literární vědci?

S pokusem o charakteristiku ženy v chorvatské próze přichází literární vědec Dragutin Prohaska (1881– 1964). V roce 1916 v Záhřebu vyšlo jeho pojednání (původně přednáška) *Ženska lica u hrvatskoj književnosti* (Ženy v chorvatské literatuře). Jde zde o typologii nejvýznamnějších ženských literárních postav, které v chorvatské literatuře chronologicky popsal od renesance po modernu, typicky v dílech chorvatských spisovatelů, někdy s přihlédnutím k zahraničním vzorům. V renesanci nachází dva typy žen – Juditu a Zuzanu – obě ze stejnojmenných děl Marka Maruliće (1450– 1524), které podle Prohasky svou krásou, silou, ctností a moudrostí ztělesňují chorvatskou renesanční ženu, ačkoli se v konkrétních textech jedná o ženy biblické. V barokním období se obraz mění – v díle Ignjata Đurđeviče (1657– 1737) *Uzdasi Mandaljene pokornice* (Vzdechy kajícnice Magdaleny, 1728) je žena vyobrazena jako hříšnice. Naopak romantické vidění ženy nachází D. Prohaska u básníka Stanka Vraze (1810– 1851), který v díle *Đulabije* (Červená jablka, 1840) opěvuje tělesnou krásu ženy, nebo Petra Preradoviće (1818– 1872), který se ve své poezii soustředí na duševní krásu ženy. Další z romantických básníků Medo Pucić (1821– 1882) ve svojí *Cvijetě* (1864) ukazuje ženu, která je v lásce upřímná a pravdivá, odhazuje konvence a následuje milovaného muže na bojiště, v protikladu k pokrytecké morálce vdaných žen. Prototyp ženy realistické vidí Prohaska v dílech spisovatelů Ksavera Šandora Gjalského (1854– 1935) a Josipa Kozarce (1858– 1906). U Gjalského, který zobrazuje ženu svého rodného Záhoří (např. Vjera v románu *Na rođenoj grudi*, Na rodné hroudě, 1890), je žena pracovitá, soucitná a dobrá a přináší duchovní obrodu slabého muže. Kozarac zase zachytil ženu slavonskou, a to buď prožívající morální znovuzrození (Tena ve stejnojmenné povídce), či takovou, která – v protikladu k ženě povrchní a prázdné – představuje typ ženy pracovité, hledající vyšší cíl

²³⁵ ŠICEL, M.: *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti*. Zagreb 1971, s. 220– 221.

v životě než pouhou zábavu a pohodlný život (Anka v románu *Mrtvi kapitali*, Mrtvé kapitály, 1890). Typy žen, které se vyskytují v dílech spisovatele Eugena Kumičiće (1850–1904), nebere Prohaska v potaz, neboť spisovateli vytýká, že francouzský naturalismus pouze přesadil do chorvatského prostředí. Kumičićovi přitom vyčítá také naprostou absenci sociálního citění, nejasnost, co vlastně svými díly chce říci, a smyšlenost témat, která neodpovídají realistickému zobrazení skutečnosti. Záměrně opomíjí část chorvatské literatury, pouze protože s ní nesouhlasí. Typologie žen, kterou předkládá, tak není úplná.

Moderní žena se pak podle Prohasky promítá do dvou hlavních typů.²³⁶ Prvním typem je jakási nad-žena, androgyn, žena zkažená, zasazená do artistického a kulturního prostředí. Druhým typem je pak žena, která žije v souladu s přírodou, přijímá mateřství jako svou pravou úlohu. Je to žena zdravá, pravá venkovanka.²³⁷

Prohaskova klasifikace ženských postav představuje sice jakousi plejádu žen napříč chorvatskou literaturou, nicméně jde zde pouze o dichotomii postav. Typ, který autor článku vnímá jako moderní, vůbec neodpovídá pozdějšímu pojetí moderní ženy. Prohaska víceméně naznačuje, že i žena a její role ve společnosti se pomalu mění, nicméně takovou moderní ženu považuje za zkaženou, naopak tradiční pohled na ženu hodnotí velmi kladně.

Otázkou ženské postavy v literatuře se zabývalo více chorvatských literárních vědců. Jde ovšem o články, které vznikly o více než sedmdesát let později než výše zmíněná Prohaskova studie. V roce 1991 napsal literární historik Božidar Petrač (1952) na toto téma pojednání, v němž rozlišuje typy žen v časové ose. Nejprve zmiňuje téma matky, které je přítomno v podstatě v celé chorvatské literatuře napříč stoletími, a vedle něj téma Matky, tedy Bohorodičky. Dále 15. a 16. století podle něj přineslo do literatury dva typy žen, ideální ženu, dámu – například v petrarkistické poezii Šiška Menčetiće (1457–1527), Hanibala Luciće (asi 1485–1553) – a ženu odvážnou, obětavou (Marulićova *Judita*). V barokní literatuře již Petrač rozlišuje tři typy žen. První typ je následovníkem petrarkistů, jde o dámu, nedosažitelnou ženu; druhá je žena hříšnice, představující pokušení,²³⁸ viz např. dílo Ivana Gunduliće (1589–1638) *Suze sina razmetnoga* (Slzy marnotratného syna, 1622); třetí je kajícnice, tedy žena, která prošla i předchozími dvěma stádii (nejčastěji v barokních lamentacích).

²³⁶ Ty je ovšem možné dále specifikovat a dělit, takže nejsou vyčerpávajícím výčtem, dále existují i typy smíšené, na pomezí obou výše uváděných typů – zde jako příklad uvádí Prohaska drama *Jedinac* (Jedináček, 1904) Kamily Lucernové, což je jediná spisovatelka, která je v textu zmíněna.

²³⁷ Podle PROHASKA, Dragutin: *Ženska lica u hrvatskoj književnosti*. Zagreb 1916.

²³⁸ D. Fališevcová (1946) však nachází démonickou ženu v chorvatské literatuře už na počátku 16. století (*Tkonski zbornik* – Tkonský sborník). FALIŠEVAC, D.: *Žena-autorica i lik žene*, s. 118.

V 19. a 20. století už se podle něj začíná profilovat žena jako samostatná osobnost. Zde pak B. Petrač rozlišuje ženu jako matku, strážkyni domácího krbu a národa a ženu jako ztělesnění a propagátorku čistoty a nevinnosti (Šenoova *Branka*). Dalším typem je pak osudová žena (*femme fatale*), např. Laura z románu *U registraturi* (V registratuře, 1888) spisovatele Ante Kovačiče (1854–1889). Je to typ ženy výjimečně krásné, přitažlivé a tajemné, představující nebezpečí, hrozbu a rozněcující mužskou fantazii, tedy přesný opak prvního typu. V chorvatské literatuře tento typ získal zcela negativní rysy (cizoložná žena, vražedkyně, zbojnice apod.).²³⁹ Přesto však B. Petrač hovoří pouze o dílech, která psali muži, a nezmiňuje ani jednu spisovatelku, která by se podílela na vytváření nového obrazu ženy v literatuře.

Krešimir Nemeč rozdělil ženské postavy, které se vyskytovaly v literatuře 19. století, do čtyř následujících skupin, z nichž třetí a čtvrtý typ je podle něj výsledkem nové senzitivity *fin de siècle*:²⁴⁰

1. Prvním typem je domácí anděl, světice, pronásledovaná nevinnost – žena vyznačující se nevinností, čistotou, pevnou morálkou, věrností, skromností, cudností, něžností, dobrotou; jednoduše oplývá ctnostmi. Kromě toho je křehká a zranitelná a bývá objektem něčí touhy či obětí různých pletek. Jde obvykle o postavu statickou. Příkladem může být Šenoova Dora z románu *Zlatarovo zlato* (v roce 1872 vyšel román v češtině jako *Zlatníkův zlatoušek*).
2. Další je osudová žena (*femme fatale*), obvykle velmi krásná, tajemná žena s osudovou přitažlivostí, v níž se kryje nebezpečí, výhrůžka, agresivita. Je to žena inteligentní, vypočítavá a intelektuálně superiorní, dominantní, sebevědomá, manipulativní, pohybuje se ve vyšší společnosti. Jako předmět erotické fantazie bývá označována jako zkažená, amorální a smyslná. Mnohdy se jí připisují iracionální vlastnosti jako poslu smrti, neštěstí a zkázy, znaky démonismu, ďábelskosti, vampirismu a je spojována se zmijemi, čarodějnicemi apod. Není schopná žít klidný rodinný život. Takovou ženou je například již zmíněná Kovačičova Laura. Kromě Laury však najdeme v chorvatské literatuře celou řadu dalších osudových žen – postavy Linu a Klaru z románu Eugena Kumičiče *Olga i Lina* aj. (viz dále).
3. Oduševnělá, churavějící, křehká žena (*femme fragile*) je typem, který vznikl z dekadentního kultu krásy na přelomu 19. a 20. století. Jedná se v podstatě

²³⁹ PETRAČ, Božidar: *Lik žene u hrvatskoj književnosti*. [online]. [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58635>, s. 349–353.

²⁴⁰ NEMEC, K.: *Čuvarica ognjišta, svetica, vamp. Slika žene*, s. 100–101.

o modernější variantu prvního typu. Vlastnosti jsou totiž podobné – tato žena je křehká, něžná, churavějící, aristokraticky oduševnělá, unavená, s potlačenou sexualitou, neklidná, nervově rozrušená, apatická, bez životní energie, vzdálená pragmatickému světu. Nebývá často hlouběji charakterizována a působí spíše jako literární stylizace než reálná osoba. Je to žena, která si uvědomuje hlubokou propast mezi svými ideály a realitou. Typickým příkladem je Lucija z románu *Posljednji Stipančići* (Poslední Stipančićové, 1899) spisovatele Vjenceslava Novaka (1859–1905).

4. Posledním Nemcovým typem je žena na cestě k sebeuvědomění, subverzivní žena, která skoncuje s patriarchálními, morálními a třídními překážkami – zde se již jedná o počátky emancipace, jak vidíme z uvedených příkladů postav (Zdenka z románu *Plein air* J. Truhelkové).²⁴¹

K tomuto rozdělení ještě Nemeček poznamenává, že postavy sebevědomých žen se objevují výhradně v textech, které píšou ženy, což je velmi zajímavé zjištění. Právě meziválečné období pak považuje za druhou vlnu ženského hnutí s mnoha autorkami,²⁴² které tento typ ženy ve svých dílech zobrazují.

Typologii obrazu ženy v chorvatské próze 19. století zkoumá také pražská kroatistka Dajana Vasiljevićová, která pro svou klasifikaci využívá typologii vycházející z anglosaské feministické kritiky. Podobně jako K. Nemeček rozlišuje v chorvatské literatuře dva dominantní typy – andělskou ženu (Dora z Šenoova románu *Zlatarovo zlato* či Anica z Kovačićova románu *U registraturi* aj.) a monstrózní osudovou ženu (typicky Kovačićova Laura, ale také mnoho dalších – Klára Grubarová v románu *Zlatarovo zlato*, Sabina z románu E. Kumičiće *Gospođa Sabina* aj.). Ke konci 19. století pak rovněž nachází začínající typ emancipované ženy, u níž nejde „o otevřenou revoltu vůči pravidlům, ale spíše o zachycení vnitřního pnutí, psychologicky věrohodných proměn a emocionální gradace. Proto je boj ženy o symbolickou moc spojen především s emocionální křehkostí až hysterií a lze tvrdit, že chorvatský typ křehké ženy představuje první krok na cestě k samostatnosti“.²⁴³ Tato klasifikace dále identifikuje hybridní postavy, tedy takové, které lze sice typologicky určit, ale vykazují mnohé ambivalentní charakteristiky. Nejvýrazněji se tento typ podle D. Vasiljevićové

²⁴¹ Tamtéž, s. 101–106.

²⁴² Tamtéž, s. 107.

²⁴³ VASILJEVIĆOVÁ, Dajana: *Anděl nebo monstrum: typologie obrazu ženy v chorvatské próze 19. století*. In: POSPIŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš – ZELENKOVÁ, Anna (eds.): *Aktuální problémy současné slavistiky: jazyk – literatura – kultura – politika*. Brno 2015, s. 95–96.

projevuje na postavě Lucije Stipančičové z románu Vj. Novaka *Posljednji Stipančići*.²⁴⁴ V tomto smyslu se vyjadřoval již D. Prohaska v roce 1916, když hovořil o smíšených typech (viz výše).

Postavou ženy v novelách slavonských spisovatelů na přelomu století se zabývá také H. Sabličová Tomićová. Podle ní zde existují dvě strategie, které ženu charakterizují, a to realistická a modernistická. Realistická strategie primárně popisuje prostor, v němž žena žije, a ukazuje funkci ženy v jeho rámci. Modernistická naopak tematizuje dilemata, frustrace a přání hlavní hrdinky, a tím se snaží poukázat na hloubkovou strukturu postavy. Intimní rovina vede k zobrazení pozice ženy ve společenském a kulturním kontextu.²⁴⁵

Také H. Sabličová Tomićová dělí ženy podle kategorie realizované osobnosti na několik typů, terminologicky odlišných např. od Nemcova pojetí. První kategorií jsou mytické typy, kde se rozlišuje mezi archetypem manželky, matky, vdovy a archetypem milenky, a druhou je individuální typ ženy. Typ matky zastává pasivní úlohu a nerealizuje vlastní přání a tužby, naopak se podřizuje společnosti a rodině, zastává tedy tradiční úlohu. Naopak ženami milenkami nehledí na společenský a rodinný kontext a užívá si života. Individuálním typem pak jsou ženy, které nehledí na společenské normy a rozhodují se samostatně, což je však vede k outsiderské²⁴⁶ pozici.²⁴⁷

Existující studie, které se zabývají typologiemi ženy v chorvatské literatuře, se tedy soustředí zejména na období do počátku 20. století. Z pochopitelných důvodů jsou tak základem těchto typologií díla chorvatských spisovatelů, ne spisovatelek. Ovšem v některých specializovaných studiích se badatelé někdy věnují také klasifikaci ženských postav v rámci děl jednotlivých autorek – ty se pak již týkají i první poloviny 20. století. Ty relevantní zmiňujeme v následujícím textu u konkrétních spisovatelek.

Počátek 20. století je obdobím nových směrů, nových myšlenkových proudů, nového pohledu na život, svět kolem sebe, lidská práva, žena se dostává do nových rolí, a proto se mění i její literární zobrazení. To je způsobeno právě i tím, že se v literatuře objevuje oproti dřívějšímu poměrně velký počet spisovatelek. Zobrazení ženy již není černobílé (svůdkyně/nevinnost), ale žena se objevuje v mnohem širším kontextu a různorodých

²⁴⁴ Tamtéž, s. 91–96.

²⁴⁵ SABLÍČ TOMIĆ, H.: *Ženski likovi sa prijelaza stoljeća*, s. 112.

²⁴⁶ Outsiderky pak lze podle německého literárního vědce Hanse Mayera (1907–2001) rozdělit na existenciální outsiderky, kteří nemohou splynout s většinou na základě svých fyzických, etických či psychologických predispozicí, a intencionální outsiderky, kteří na základě intelektuálního rozhodnutí překračují společenské normy. MAYER, Hans: *Außenseiter*. Frankfurt am Main 1981, s. 13–18.

²⁴⁷ SABLÍČ TOMIĆ, H.: *Ženski likovi sa prijelaza stoljeća*, s. 114–118.

vztazích. Takové ženy (na cestě k emancipaci, viz K. Nemeč a jeho typologie) najdeme právě u mnohých spisovatelek, jako byla např. J. Truhelková, jejíž Zdenka v románu *Plein air* je už jakýmsi prototypem moderní ženy, nebo M. Jurićová, jejíž románové hrdinky jsou aktivní, samostatné, statečné a inteligentní ženy, nositelky vlastností, které jsou v literatuře doménou mužů, navíc obdařené fyzickou krásou a nevinností.²⁴⁸

Naším cílem bylo zjistit, jaký obraz ženy předkládaly chorvatské spisovatelky ve svých povídkách, které vyšly ve dvacátých a třicátých letech knižně, zda se tento obraz shoduje či alespoň navazuje na zobrazení ženy, které vytvořily předchozí generace spisovatelů, nebo je zcela odlišný a zda už povídky obsahují typ moderní ženy – minimálně takový, jak ho popisuje K. Nemeč, tj. ženu na cestě k sebeuvědomění. Chtěli jsme vysledovat, který typ ženy převládá a zda se zobrazení ženy během zkoumaných dvou desetiletí, během nichž se v literatuře objevilo mnoho nových spisovatelek a událo mnoho změn, nějak proměnil.

²⁴⁸ Zobrazením ženy v první polovině 20. století se zabývá například literární vědkyně Ljiljana Ina Gjurgjanová (1950–2012). Konkrétně jde o typologii žen v díle chorvatského spisovatele Miroslava Krleži (1893–1981). Gjurgjanová si všímá, že v chorvatské literatuře počátku 20. století dochází v ohledu zachycení ženských postav k poměrně výraznému posunu oproti dřívější literatuře. Zásahu na narušení stereotypního zobrazení ženy mají podle Gjurgjanové jednak autoři moderny (např. M. Begović), kteří v literatuře rozvíjejí novou, urbánní senzibilitu, jednak autoři ovlivnění expresionismem, např. Antun Branko Šimić (1898–1925). Kromě toho zmiňuje Gjurgjanová také dvě autorky – M. Jurićovou a I. Brlićovou-Mažuranićovou, jež se podle ní sice příliš nevzdálily od stereotypů typických pro žánry, které tvořily, nicméně přesto jejich přínos novému zobrazení ženy nebyl zcela zanedbatelný. Gjurgjanová staví právě tyto autory a autorky a jejich zobrazení ženy do protikladu k ženským postavám, které ve svých dílech vytvořil spisovatel Miroslav Krleža. O jeho zobrazení ženských postav pak Gjurgjanová tvrdí, že překvapivě zůstalo ovlivněno stávajícími stereotypy a klišé. GJURGAN, Ljiljana Ina: *Od Eve do Laure* [online]. [cit. 2017-03-05]. Dostupné z: <<http://hrcak.srce.hr/73866>>, s. 312–313.

3.2 Adela Milčinovićová (1878–1968)

Adela Milčinovićová se narodila 14. prosince 1879 ve městě Sisak. Byla to chorvatská spisovatelka, novinářka a bojovnice za ženská práva a ochranu dětí. Jejím manželem byl spisovatel Andrija Milčinović (1877–1937).

Po maturitě studovala dějiny umění v Hamburku a Lipsku. V letech 1918–1920 pracovala v Národní radě v Záhřebu jako sekretářka finančního oddělení, dále v záhřebské Univerzitní knihovně. V roce 1920 byla ustanovena učitelkou a přidělena jako sekretářka Národnímu ženskému svazu, kde se zasazovala o volební právo pro ženy a ochranu dětí. Jako sekretářka Svazu se účastnila různých mezinárodních konferencí, např. v roce 1925 to bylo Mezinárodní shromáždění Ženského svazu ve Washingtonu. V tomtéž roce se natrvalo usadila v New Yorku, kde vedla nejdříve úřad pro emigrantské záležitosti a později pracovala jako lektorka a novinářka pro Úřad válečných informací. Z New Yorku se v chorvatském tisku hlásila například články o chorvatských emigrantech.

Milčinovićová spolupracovala s různými chorvatskými časopisy (*Domaće ognjište*, *Svjetlo*, *Politika* aj.). V literatuře začala aktivně působit od roku 1900, kdy jí v karlovackém týdeníku *Svjetlo* vyšel článek o časopise *Na domaćem ognjištu*. Největší literární úspěch měla její autobiografická črta ze slavonského života *Čiča Mijo* (Děda Mijo, 1902). V roce 1903 vydala se svým manželem knihu *Pod branom* (Pod palbou, 1903), kde pod vlivem myšlenek začínajícího ženského hnutí tematizuje postavení ženy ve společnosti.

Právě psychologie ženy a vztahy mezi mužem a ženou byly častými tématy jejích děl. Ženskou tematikou se zabývala také ve své první samostatné knize *Ivka* (1905) či v povídce *Sjena* (Stín, 1919), která bývá označována za její nejzralejší dílo.²⁴⁹ V roce 1919 vydala třídílnou povídku *Gospođa doktorica* (Paní doktorová, 1. díl), *Marija-Liza* (2. a 3. díl) a v roce 1921 čtyřdílnou sbírku *Novele* (Novely). Obě díla jsou variacemi na téma neporozumění mezi pohlavími a psychologie ženských hrdinek.

Mimo próz je Milčinovićová také autorkou jediného dramatu s názvem *Bez sreće* (Bez štěstí, 1912), v němž autorka naturalisticky zobrazila vesnický život ve Slavonii. Poprvé bylo uvedeno ve Varaždinu v roce 1913. V roce 1907 vydala biografickou studii *Dragojla Jarnevićeva* (Dragojla Jarnevićová). Jako bojovnice za zlepšení společenského postavení ženy napsala Milčinovićová rovněž mnoho článků s touto tematikou do chorvatských periodik

²⁴⁹ *Adela Milčinović* [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40832>>.

a publikaci *Naše ženske škole i kako nam koriste* (Naše školy pro ženy a jak jsou nám k užitku, 1904).

Celkově není její dílo moc obsáhlé, bylo však ovlivněno různými směry chorvatské moderny, takže zde najdeme impresionistické, naturalistické, ale i expresionistické postupy. Navíc se autorka řadí k těm, které se aktivně snažily vybojovat ženám rovnoprávné postavení ve společnosti, rovněž prostřednictvím literatury.

V roce 1968 vyšla v rámci edice *Pet stoljeća hrvatske književnosti* některá její díla – několik povídek, drama *Bez sreće* a studie o D. Jarnevićové. Zároveň je zde na několika stranách autorčina autobiografie, kterou napsala roku 1964 v New Yorku, kde 18. června 1968 zemřela.

3.2.1 *Sjena* (Stín, 1919)

Adela Milčinićová byla na počátku dvacátých let 20. století již zkušenou autorkou a dá se říci, že v této době s literární činností víceméně končí. V roce 1919 vyšla knižně²⁵⁰ její povídka *Sjena*, která čerpá z nedávných válečných událostí. Tyto události jsou hnací silou děje, zároveň se však povídka soustředí na vnitřní svět hrdinky Vidy a rozpad jejího vztahu s manželem. Neshody se projeví poté, co manželé ve válce ztratí společného přítele. Ten se pak stane jakýmsi stínem a předmětem dodatečné lásky hrdinky Vidy.

Jméno Vida autorka zvolila záměrně – Vida je totiž „vidovita“ (jasnozřivá) – a toto výmluvné jméno ji současně dobře charakterizuje. Vida žije ve svém světě, je samotářská a mlčenlivá, velmi citová a současně přecitlivělá, její vnitřní svět je ovládán mnohdy dosti bujnou fantazií. Je přesným protikladem svého hovorného a společenského muže Veljka, u něhož však právě její uzavřená povaha probouzí neutuchající zájem. To se ovšem změní poté, co Veljkovo jednání otráví žárlivost na zemřelého kamaráda. Tehdy jako by se jejich role obrátily, Veljko se uzavírá do sebe, mučen svou neustále sílící žárlivostí, zatímco Vida se navenek otevírá společenskému životu. Ve skutečnosti však Veljkovo podezírání vyvolá její ještě větší uzavření a nakonec ztotožnění se s vnucovanou rolí ženy truchlící po svém mrtvém milenci.

Povídka má avantgardní rysy, literární historička Dunja Detoniová-Dujmićová (1941) ji označuje za „*expresionistickou symbolizaci (démonický stín)*“, která „*napomohla*

²⁵⁰ Je možné, že kniha vyšla vlastním nákladem. Katalog Městské knihovny v Záhřebu (<http://katalog.kgz.hr/>) má tuto informaci s otazníkem, jiné katalogy či zdroje informaci neuvádějí.

svéráznému antiestetizmu“.²⁵¹ Navíc zdůrazňuje, že zde chybí prvek typický pro modernistické novely a črty, a to zvláště u autorek, tedy impresionistické popisy krajin, a naopak jsou zde patrné stopy naturalismu.²⁵²

Sjena upoutala pozornost literární kritiky – pochvalně se o ní vyjádřili například spisovatel Milan Ogrizović, literární historik a kritik Dragutin Prohaska nebo spisovatelka Zofka Kvedrová.²⁵³ Naopak kritiku sklidila od spisovatele Iliji Jakovljeviće (1898–1948), který dílu vytýkal neúplnost a prázdnotu, bezdějovost či zastaralou formu deníku. Povídka se tak podle něj nestala literární událostí, ale zůstala pouhým stínem.²⁵⁴

Autorka se v povídce soustředí na vztah mezi mužem a ženou a hned na začátku zdůrazňuje rozdíly mezi ženským a mužským myšlením, které tak často vedou k neshodám a nepochopení jeden druhého. Nezobrazuje klasický milostný trojúhelník, neboť muž, který je předmětem dodatečné lásky ženské hrdinky, zemřel na frontě. Není zde tedy ani možnost nějaké obrany, neboť jak situaci vystihuje M. Šicel, vše se „*děje jen na základě určitých předpokladů, ve skutečnosti na pouhé fikci*“.²⁵⁵ Manžel tedy předpokládá, že tento mrtvý přítel byl zamilován do jeho manželky Vidy. Zaobírá se tímto problémem a analyzuje jej tak dlouho, přičemž vůči své manželce nešetří výčitkami, až tomu Vida, sama velmi emocionální, nakonec uvěří. Absurdita této situace je nasnadě, vždyť společný přítel páru přináší rozvrat do manželství teprve po své smrti. Rozdíl mezi mužským „racionálním“ myšlením a ženským „citovým“ světem je základním kamenem povídky a jeho výsledkem je vznik „zdi“²⁵⁶ mezi oběma manželi. „*Tako se gledalo to dvoje ljudi, koji bijahu istodobno i mučitelji i žrtve: dugo su se tako gledali i ni jedan nije mogao naći riječi, koja bi ih približila, koja bi skinula s njih tu težinu.*“²⁵⁷

M. Šicel, který zdůrazňoval, že ženě jako literární postavě bylo poskytováno málo prostoru, a že byla navíc zobrazována dosti povrchně, vyzdvihl právě to, že Milčinićová ve svém díle dala směr nové literatuře, která ženu nebude opomíjet, ale poskytne jí dostatečný prostor a nový literární výraz. Ten se však, jak tvrdí Šicel, u Milčinićové plně nerozvinul.

²⁵¹ TRUHELKA, J. – MILČINOVIĆ, A.: *Izabrana djela*. Zagreb 1997, s. 251.

²⁵² Tamtéž, s. 251.

²⁵³ Tamtéž, s. 250–251.

²⁵⁴ JAKOVLJEVIĆ, Ilija: *Adela Milčinić: Sjena*. Hrvatska prosvjeta VI, č. 5/6, 1919, s. 57–58.

²⁵⁵ ŠICEL, M.: *Stvaraoci i razdoblja*, s. 219.

²⁵⁶ TRUHELKA, J. – MILČINOVIĆ, A.: *Izabrana djela*, s. 250.

²⁵⁷ „*A tak na sebe gledali tito dva lidé, kteří byli současně trýzniteli i oběťmi, dlouho tak na sebe hleděli a ani jeden nedokázal najít slova, která by je sblížila, která by z nich tu tíhu sňala.*“ Tamtéž, s. 327.

Autorka podle něj sice hledala nová, moderní témata, avšak zpracovávala je tradičními postupy, a zůstala tak na půli cesty, mezi literárním průměrem své doby.²⁵⁸

3.2.2 *Gospodja doktorica* (Paní doktorová, 1919)

V tomtéž roce jako *Sjena* vyšla v Záhřebu i třídílná povídka ve dvou svazcích, první s názvem *Gospodja doktorica* (*Dio prvi: Sestra Marija-Liza*) a druhý *Marija-Liza* (*Gospodja doktorica. Dio drugi i treći*). Autorka v úvodu upozorňuje, že se nejedná o román na pokračování, nýbrž o samostatné texty, které spojuje postava hlavní hrdinky, a zdůrazňuje, že způsob zpracování obou svazků se liší.

V první povídce se jedná o vztah muže a ženy v manželství, které však bylo uzavřeno doslova jako obchodní dohoda. Dr. Oto, vedoucí lékař sanatoria pro nervové nemoci v Krkonoších, se ožení se sestrou pracující v sanatoriu Mariji-Lizou. Jejich svazek je však pouhou formalitou – Marija-Liza se mu začne starat o domácnost a ve volném čase se věnuje pacientům v sanatoriu, zatímco lékař se o to více může věnovat svému povolání, které chápe jako své životní poslání. „*Vi čete skinuti svoju bijelu kapicu i bićete domaćica. Vaša je briga gospodarski dio, a moja liječnički.*“²⁵⁹ Tato nabídka je však výhodná pouze pro doktora, pro Mariji-Lizu začne být po nějaké době nesnesitelná. Marija-Liza, jejíž život je plný práce pro druhé, se trápí nenaplněnou touhou po skutečném vztahu a dětech. „*Učini me ženom. Učini me majkom. Ne daj da uvene ovo moje mlado tijelo, a da nije ni procvalo. Daj da budem čovjek, a ne pusti stroj koji govori riječi kojih ne osjeća, koji se smješka, a duša mu nije vedra. Daj da se radujem, daj da patim za sebe, za nešto svoga, a ne vazda poradi drugoga, drugomu za volju.*“²⁶⁰ Právě v jejích slovech vidí Šicel jakési shrnutí všech témat, která Milčinovićová ve svém díle zpracovala.²⁶¹ Hrdinka zdůrazňuje prázdnotu života bez manžela a dětí, kterou přirovnává k jízdě vlakem, kdy cestující nastupují a vystupují, jen ona zůstává v jedoucím vlaku. Nakonec se zhroutí a odchází na zotavenou do města.

Druhá povídka se soustředí na pobyt paní doktorové ve městě, kde navštěvuje kurz malířství, seznámí se s mnohými umělci, mimo jiné s malířem Fedorem Pavlovićem. S ním

²⁵⁸ ŠICEL, M.: *Stvaraoci i razdoblja*, s. 221–222.

²⁵⁹ „*Svléknete bílý čepce a bude z vás hospodyňka. Vaši starosti bude domácnost a mojí medicína.*“ MILČINOVIĆ, A.: *Gospodja doktorica. (Dio prvi. Sestra Marija-Liza)*. Zagreb 1919, s. 16.

²⁶⁰ „*Učiniň mě ženou. Učiniň mě matkou. Nedovol, aby moje mladé tělo zvadlo, aniž by rozkvetlo. Nech mě být člověkem, nedopusť, aby ze mě byl stroj, který říká, co necítí, a usmívá se, když mu není veselo. Dovol mi radovat se, i trpět pro sebe, kvůli něčemu svému, a ne pořád kvůli někomu jinému a jemu pro radost.*“ Tamtéž, s. 30.

²⁶¹ ŠICEL, M.: *Stvaraoci i razdoblja*, s. 220.

naváže platonický milostný vztah, který nakonec ukončí, a odjede zpátky do sanatoria. V této fázi ještě není připravena překročit hranice společenských konvencí. Také malíři, který si doposud vystačil bez žen, stačí víceméně jako inspirace, hybná síla k tvorbě.

Třetí povídka má časový odstup 15 let. Vzpomínky na městskou lásku vybledly a Marija-Liza žije opět starým způsobem života. Jen se již nevěnuje ani pacientům sanatoria, ani doktorově domácnosti, ale dětem ze sanatoria. To, že není šťastná a spokojená, se projevuje na jejím vzhledu. Útěchu nachází pouze u lidí, kteří jsou na tom hůře než ona. Proto se navíc věnuje i slepému doktoru Wulfovi, který zabil svou těžce nemocnou ženu a sám se pokusil o sebevraždu, přišel však pouze o zrak. S ním Marija-Liza naváže hlubší vztah a nakonec kvůli němu opouští manžela.

Muži, které autorka v díle zobrazila, nejsou žádnými vzory v pozitivním slova smyslu. Doktor Oto potřebuje služku, aby se mohl nerušeně věnovat svému poslání. Přitom jeho manželka pak onemocní právě jednou z nemocí, které se v sanatoriu léčí. Malíř Fedor Pavlovič, který se do Marije-Lizy údajně zamiluje, si žen obvykle nevšímá a vdaná Marija-Liza je pro něj jen jakýmsi nedosažitelným ideálem, inspirací, múzou. „*A nikada se više nećemo vidjeti? – Nikada. (...) – Nije li to romantika?*“²⁶² Slepý Dr. Wulf unikl vězení kvůli vraždě své ženy, protože při nepovedené sebevraždě oslepl, a proto je jen jakousi troskou svého dřívějšího já, kterou oživí až láska k Mariji-Lize. Tato láska pak oba ztroskotance svede dohromady.

Postava Marije-Lizy je naprosto pasivní a tvoří jakýsi nevěrohodný protějšek svým nevěrohodným láskám – manželovi, platonické lásce a milenci. Tato žena zpočátku věří, že dokáže žít jen pro druhé, žít život, který jí nalinkoval někdo jiný, aniž by sama naplnila své potřeby a tužby. A tak prochází životem, aniž by skutečně žila. Teprve po 25 letech formálního manželství přijde na to, že takový život nemá smysl, a odhodlá se k radikálnímu kroku – opustí manžela a odejde s milovaným mužem.

Zpočátku není přecitlivělá, ale dochází u ní k vyhoření. Začíná cítit nespokojenost se svým životem, jeho prázdnotou, kterou nemá jak vyplnit, s přetvářkou, ke které se cítí být nucena okolím. Stejně tak zde hraje roli nepochopení mezi ní a muži kolem ní. Autorce šlo patrně také o zobrazení jakéhosi životního zranění hlavní hrdinky, která teprve ve zralém věku přehodnotí své názory, dokáže se oprostit od společenských konvencí a udělat krok, ke

²⁶² „*A už se nikdy nevidíme? – Nikdy. (...) – Není to romatické?*“ MILČINOVIĆ, A.: *Marija-Liza (Gospodja doktorica. Dio drugi i treći)*. Zagreb 1919, s. 37.

kterému neměla celý život odvalu. Ovšem k tomu musela ujít poměrně dlouhou cestu – původní ideál být manželkou a matkou se nakonec přetaví ve snahu začít nový život.

K tomuto dílu kritika nebyla příznivá; například I. Jakovljević je považoval za zcela nezdařilé, nevěrohodné, bez špetky originalnosti.²⁶³ Nepřesvědčivost, nelogický děj a používání klišé vytýká dílu také D. Detoniová-Dujmićová.²⁶⁴ Milčinovićová se v povídce sice snažila zachytit některé specificky ženské problémy, jako je například nenaplněná touha ženy po mateřství, zasadila je však do nepříliš věrohodného dějového rámce.

3.2.3 *Novele I–IV (Novels I–IV, 1921)*

V roce 1921 vyšla sbírka *Novele* ve čtyřech svazcích s převážně novými novelami, v nichž Milčinovićová – na rozdíl od děl vydaných v roce 1919 – použila realistický způsob psaní.²⁶⁵ Sbírkou *Novele III* jsme do své analýzy nezahrnuli, neboť zde nejsou žádné ženské hrdinky.

Novela I

Novelu *Nedina ljubav* (Nedina láska) autorka napsala již v roce 1903 pod názvem *Neddina povjest* (Nedin příběh). Přepřacovanou ji pak publikovala v prvním ze čtyř svazků novel, které vydalo nakladatelství Stjepan Kugli v rámci edice *Zabavna knjižnica* (Zábavná knihovna) v roce 1921. Jako jedna z mála autorčiných próz se dočkala více vydání. V rámci výboru z díla v edici *Pet stoljeća hrvatske književnosti* vyšla znovu v roce 1968 a následně ještě v roce 1997 v knize *Izabrana djela*²⁶⁶.

Novela je vyprávěna v ich-formě a je rozdělena na šest částí. Vypravěčkou je učitelka Neda, která formou deníku popisuje etapy svého života – dětství, dospívání a dospělost. Dějová linie příběhu je vcelku chudá – nejsou zde žádné velké životní události či zvraty. Jedná se zejména o myšlenkový svět ženy a jeho proměny, zkoumání vztahu muže a ženy a místa ženy v něm, nemožnost vzájemné komunikace mezi mužem a ženou. Posledně zmíněné je téma, kterému se autorka ve své próze soustavně v různých variacích věnuje. Doba děje není specifikována, prózy se však odehrávají v autorčině současnosti.

²⁶³ JAKOVLJEVIĆ, Ilija: *Adela Milčinović: Gospođa doktorica*. Hrvatska prosvjeta VI, č. 5/6, 1919, s. 128.

²⁶⁴ DETONI-DUJMIĆ, D.: *Adela Milčinović (1879–1968). Su-putnica*. In: Táž: *Ljepša polovica književnosti*. Zagreb 1998, s. 204.

²⁶⁵ ŠUNDALIĆ, Zlata: *Prozno stvaralaštvo Adele Milčinović*. In: BATUŠIĆ, Nikola, BOGIŠIĆ, Rafo, PAVLIČIĆ, Pavao, MOGUŠ, Milan, ŠVELEC, Franjo, VONČINA, Josip (eds.): *Dani hvarškoga kazališta, XXVII – Književnost i kazalište hrvatske moderne – bilanca stoljeća*. Zagreb– Split 2000, s. 345.

²⁶⁶ TRUHELKA, J. – MILČINOVIĆ, A.: *Izabrana djela*, s. 277– 298.

Hlavní postava má celkem smutný osud – vyroste bez rodičů u babičky, přičemž její výchovu má v rukou především přísná, nelaskavá teta. Tetina výchova a pozdější pobyt v klášteře v Záhřebu, během něhož Neda dokončí vzdělání na učitelku, působí na její precitlivělou povahu naprosto destruktivně. Vedou ji k nenávisti k lidem, světu i k sobě. Později, když působí jako vesnická učitelka, se zamiluje a vdá za lékaře Pavla. Vztah přeroste v Nedinu totální závislost na manželovi a v důsledku toho postupně v odcizení a nepochopení.

Jedná se zde o modernistickou strategii zobrazení hrdinky, jak ji ve své typologii popisuje H. Sabličová Tomićová.²⁶⁷ Neda je ženou až chorobné citlivosti,²⁶⁸ která sahá od „skoro nevysvětlitelného odporu po stejně tak nepochopitelnou otrockou oddanost, tedy od pochyb po důvěru, od strachu po zbožňování“.²⁶⁹ Tato žena postupně zastává zcela protichůdné postoje. „Ja sam bila zadovoljna, što nisam osjećala nad sobom nikakova gospodara, što sam mogla živjeti onako, kako sam htjela.“²⁷⁰ – „Htjela sam da čitavo njegovo biće bude ispunjeno sa mnom, da mu prva misao, kad se probudi i posljednja prije nego usne, budem ja.“²⁷¹ (s. 22)

Učitelkou je Neda nikoli proto, že by věřila v ideály a smysl vzdělávání mladé generace, ale proto, že se na tuto úlohu připravovala a zdá se jí, že nemá jinou volbu. „Meni se činilo, da je to, što ovu djecu učim čitati i pisati više na štetu, nego li u korist njima.“²⁷² (s. 13) Na druhé straně však, po uzavření manželství s lékařem Pavlem, se u ní začíná projevovat chorobná žárlivost na vše, co by mohlo ovlivnit její výlučné postavení ve vztahu, včetně vlastního dítěte.

Ačkoli se autorka ve svých novelách primárně zaměřila na vztah muže a ženy a nemožnost jejich vzájemného porozumění a nezabývala se prvoplánově otázkou emancipace, přesto v jejím díle rezonuje kritika současného stavu, v němž se ženy nacházejí. Konkrétně v novele Neda po svatbě opustí místo učitelky a stáhne se do ústraní. Upne se na svého muže, který je pro ni najednou jedinou realizací a naplněním života. Navíc hrdinka není schopna ztotožnit se s všeobecně přijímaným názorem, že „je svrha ženi brinuti se za podmladak – biti majkom“²⁷³ (s. 12). Tuto touhu totiž v sobě necítí. Ačkoli ve skutečnosti

²⁶⁷ Viz rozdělení podle H. Sabličové Tomićové výše.

²⁶⁸ DETONI-DUJMIĆ, D.: *Predgovor*. In: TRUHELKA, J. – MILČINOVIĆ, A.: *Izabrana djela*, s. 248.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 248.

²⁷⁰ „Byla jsem spokojená, že jsem nad sebou neměla žádného pána, že jsem mohla žít tak, jak jsem chtěla.“ MILČINOVIĆ, A.: *Novele I*, s. 11. Všechny další citáty v této podkapitole jsou z tohoto vydání.

²⁷¹ „Chtěla jsem, aby byla celá jeho bytost naplněná pouze mnou, aby jeho první myšlenka, když se probudí, a poslední, když usne, byla na mě.“

²⁷² „Připadalo mi, že to, že tyto děti učím číst a psát, je jim spíše ke škodě než k užítku.“

²⁷³ „... je účelem života ženy starat o potomstvo, být matkou.“

pramení strach z mateřství z jejího nedostatečného sebevědomí, vyjadřuje také obecně, jaké je skutečné postavení ženy ve společnosti.

Také novela *Tajna* (Tajemství) vznikla poměrně dlouho před vydáním sbírky, a to v roce 1905. Je psána v er-formě. Jde pouze o zachycení momentu ze života hlavních protagonistů Vlasty a Iva. Při obvyklé procházce kolem Sávy mezi oběma protagonisty vzniká „zed“, ²⁷⁴ překážka v další komunikaci mezi dvěma lidmi, kteří si předtím dobře rozuměli. Je zde zobrazena, stejně jako v předchozí povídce, až chorobná citlivost ženy, která kontrastuje s mužovou přehnanou racionálností, přehnanou touhou přijít věcem na kloub, jak to autorka zobrazila již v povídce *Sjena*.

Novela *Mati* (Matka) je vyprávěná v er-formě. Odehrává se v malém provinčním městě v průběhu několika dní. Zachycuje typickou scénu ze života jedné rodiny, v níž umírá stará matka. Dostáváme se zde však až do nadpřirozené roviny, neboť umírající, slepá matka, která si před smrtí přeje vidět milovanou dceru provdanou na Moravu, je schopna sledovat její cestu a předpovědět přesný čas jejího příjezdu. Autorka vykresluje obraz dobré matky, která i v okamžiku své smrti myslí na druhé. Hluběji však postava matky charakterizována není.

Novele II

Tento svazek obsahuje pouze dvě novely. První z nich je epistolární próza *Roman gospojice Maje* (Příběh slečny Maji), který se odehrává v Záhřebu a jeho okolí, ale také v zahraničí někdy na začátku 20. století. Příběh slečny Maji je prezentován formou dopisů a také dopisů některých jejích ctitelů. Maja žije pro přítomný okamžik, morálka ji příliš nezajímá. Sama v tom smyslu píše své přítelkyni Dese: „*Ti živiš samo u romanima, u njima plačeš, raduješ se, žalostiš... Ja sam srećna, što ih mogu proživljavati. Vjeruj mi, to je mnogo, mnogo ljepše...*“²⁷⁵ Stýká se s několika muži současně – s básníkem Milivojem, spisovatelem Ezekelem, učitelem angličtiny Carlem, ženatým Vladimírem a nakonec i s Vladimírovým přítelem Zvonimírem. Když Maja vidí, že Zvonimir ji i přes společný románěk odmítá, vdá se nakonec za starého přítele rodiny, kapitána Hirschthala, aby posléze pokračovala v některých svých avantýrách tak jako před svatbou.

Také tato novela se zabývá vztahy mezi pohlavími, tentokrát však z jiného úhlu – Maja je zde tou, která si užívá života a využívá muže kolem sebe. Nicméně z mnohých dopisů

²⁷⁴ DETONI-DUJMIĆ, D.: *Predgovor*, s. 252.

²⁷⁵ „*Ty žiješ jen v románech, v nich pláčeš, raduješ se, jsi smutná... Já jsem šťastná, že je můžu prožívat. Věř mi, že to je mnohem, mnohem lepší.*“ MILČINOVIĆ, A.: *Novele II*. Zagreb 1921, s. 13. Všechny další citáty v této podkapitole jsou z tohoto vydání.

je jasně vidět, že také muži využívají ji. Milivoj si ji idealizuje, považuje ji za ztělesnění čistoty. Podobně se na ni dívá i kapitán Hirschthal, který věrně čeká, že nakonec jednu z jeho četných nabídek k sňatku neodmítne. Ezekiel ženy obecně nemá rád, ale vidí v ní inspiraci pro svoje romány, Carl využívá toho, že je dostupná, Vladimír u ní zase spatřuje příležitost postěžovat si na své manželské problémy a udržovat vztah částečně v tělesné rovině, Zvonimir si naopak dívku oškliví kvůli jejímu uvolněnému chování, jehož si je vědom. Je zde prezentována celá škála pohledů na ženu – ženu jako světici, inspiraci, přítelkyni, milenku, snadno dostupnou kořist, ženu bez morálky, tedy pohledů naprosto protichůdných, jednostranných a stereotypních, nesourodých už proto, že se vztahují k jedné jediné ženě.

Milčinovičová zde uvádí zajímavý kontrast – ženu-koketu, kterou čtenářstvo zřejmě nebude považovat za kladnou postavu a která – ačkoli se snaží dokázat opak – se přesto nachází v nerovnocenném postavení vůči mužům. Možná tento rámeček není pro kritiku nerovnosti pohlaví nejobvyklejší, nicméně přestože je hrdinka nestálá, jsou takoví i muži kolem ní, a tak tento kontrast velmi dobře vynikne. Tuto situaci vystihuje Zvonimirův dopis adresovaný slečně Maji. „...*jer muškarac je u takvom momentu, kad ga zahvati strast, slab. On i smije biti slab, jer se on konačno prepušta samo na momenat i ne gubi tim ništa, niti šta žrtvuje. Kod žene je to posve drukčije. Ona mora računati s posljedicama. Da, blažene posljedice, da nije njih, danas ne bi devedeset postotaka djevojaka bilo ono, što se zove nevino. A na taj strah od posljedica stavilo je društvo zvučnu etiketu: krepost!*“²⁷⁶ (s. 26) Myšlenka novely by se tedy dala shrnout latinským příslovím *Duo cum faciunt idem, non est idem* (Když dva dělají totéž, není to totéž).

Próza *Noći* (Noci), vyprávěná v ich-formě, zpracovává téma duševní nemoci, kterou trpí jedna z obyvatelk blíže neurčeného penzionu v Lipsku. Studentka, která je zde ubytovaná, vypráví o setkání se svou sousedkou, rovněž studentkou, jež trpí duševní nemocí a žije ve vlastním světě plném přeludů. Nemocná dívka je neklidná, roztěkaná a její tvrzení a příhody znějí velmi nevěrohodně. Výplody její chorobné mysli pak ještě doplňuje paranoidní podezřívavost a nevypočitatelné chování. Dlužno podotknout, že zobrazení této nemocné dívky je velmi přesvědčivé. Autorka zde zachytila střet dvou různých světů – pohled zdravé studentky, která má s nemocnou dívkou soucit, a pohled nemocné dívky, která pro

²⁷⁶ „... protože muž je v takové chvíli, kdy ho popadne vášeň, slabý. A on může být slabý, protože podlehne jen na okamžik a nic tím neztratí ani nic neobětuje. U ženy je to zcela naopak. Musí počítat s následky. Ano, požehnané následky, kdyby jich nebylo, nebylo by dnes devadesát procent dívek tím, čemu říkáme nevinné. A tento strach z následků společnost onálepkovala jako ctnost!“

svou nemoc nikde nevydrží, ale současně se bolestně snaží zařadit do běžného života, což se jí však nedaří.

Novele IV

Poslední sbírka obsahuje tři prózy a jednoaktovku. První dvě prózy jsou jen obrazy a postřehy ze života. Zabýváme se tedy pouze novelou s názvem *Sinovljeva baština* (Synovo dědictví). Jejím ústředním motivem je dědictví po synovi, který padl v bojích první světové války. Dědictvím je nemanželské dítě, které po sobě zanechal Ivo Stanić. Jeho matka se o něm dozví ze synových dopisů milence, švadleně Mace Rožajové. V chlapci vidí náhradu za syna, kterého ztratila, a útěchu ve stáří. Chce ho proto získat do opatrovnictví výměnou za finanční podporu jeho matce. Pro Macu je sice těžké se synka vzdát, ale nakonec souhlasí. Deklaruje, že má nového nápadníka, s nímž bude mít další – manželské – děti, které jí ztrátu vynahradí. „*A ja ću kad se udam opet imati djecu i bit će zakonita... Nitko mi neće moći predbacivati.*“²⁷⁷

Obě ženy zde stojí před závažným rozhodnutím – matka chce náhradu za navždy ztraceného syna „*onakova kakav nam je bio najmiliji*“²⁷⁸ (s. 43). Její rozhodnutí odebrat dítě mladé matce je sobecké a kruté, ale je si v této situaci vědoma své převahy, neboť „... *čovjek je u svojoj sreći silno sebičan*“²⁷⁹ (s. 45). Švadlena je chudá a nachází se ve společensky nepřijatelném postavení a bez podpory. Novela tak reflektuje těžké postavení svobodné matky své doby, která ve skutečnosti nemá na výběr a je k obchodu donucena okolnostmi.

3.2.3.1 Typy ženských postav ve sbírkách A. Milčinovićové

Postavami próz A. Milčinovićové jsou především ženy, což je naznačeno i v některých názvech, které nesou jméno hlavní hrdinky (*Marija-Liza*; ve sbírkách *Novele I–IV* jsou to např. *Nedina ljubav*, *Roman gospojice Maje*). Literární historička Zlata Šundalićová (1960) vytvořila typologii těchto ženských postav, které rozdělila do čtyř základních kategorií:

1. *typ Neda*, tj. žena, která v lásce žádá naprostou oddanost a také ji sama dává (není ochotná přidat k lásce mezi mužem a ženou žádnou další lásku, například k dítěti),²⁸⁰
2. *typ Marija-Liza*, tj. žena, která se obětuje,

²⁷⁷ „*A až se vdám, zase budu mít děti a budou manželské... Nikdo mi nebude moct nic vyčítat.*“ MILČINOVIĆ, A.: *Novele IV*. Zagreb 1921, s. 45. Další citáty v této podkapitole jsou z toho vydání.

²⁷⁸ „... *takového, jaký nám byl nejmilejší.*“

²⁷⁹ „... *čovjek je ve svém štěstí strašně sobecký.*“

²⁸⁰ ŠUNDALIĆ, Z.: *Prozno stvaralaštvo Adele Milčinović*, s. 338.

3. *typ Maja*, tj. žena-koketa, kterou zajímá přítomný okamžik, zábava, nehledí příliš na morálku,
4. *typ Nimfa*, žena – velké dítě, tj. žena krásná, líbezná, nevinně svůdná, podobná starořeckým nymfám (tento typ se ovšem v analyzovaných prózách nevyskytuje).²⁸¹

Z. Šundalićová touto svou typologií vyvrací tvrzení M. Šicela, že jsou hrdinky, které A. Milćinovićová vytvořila, „*zejména učitelky, které zmeškaly vdavky či manželství nebo kterým entuziasmus učitelského povolání v každodenním reálném životě způsobuje těžká zklamání*“.²⁸²

Ve své typologii Z. Šundalićová neuvádí všechny typy žen, které se v prózách vyskytují, ale jen ty nejvýraznější. Opomíjí například typ ženy, která se těžko zařazuje do běžného života, jako je psychicky nemocná dívka (*Noći*). A nezmiňuje ani ženy-matky, které se v autorčině tvorbě objevují. Zdaleka se přitom nejedná pouze o ideál nesobecké a milující ženy (*Mati*). Milćinovićová ukazuje v této roli také mnohem reálnější typy žen. V povídce *Sinovljeva baština* se tak objevuje matka, která je egoistická, bezohledná a při dosahování vlastních cílů se nestará o potřeby druhých. Proti ní pak stojí druhá, pragmaticky smýšlející matka. Ta sice miluje své nemanželské dítě, ale pod tlakem okolností se ho vzdává, aby si zachovala tvář před společností a zajistila si finanční podporu.

Vysloveně individuální typ ženy u Milćinovićové chybí, což je zajímavé už vzhledem k tomu, že sama autorka platí za jednu z nejangažovanějších postav chorvatského ženského hnutí. Ve svém díle ovšem zobrazovala převážně ženy citlivé až přecitlivělé či nemocné, ženy, jejichž komunikace s muži je znemožněna hradbou vzájemného nepochopení, takzvanou „zdi“, jak ji výstižně označuje D. Detoniová-Dujmićová (viz výše). Ke vzniku této zdi přispívá i skutečnost, že muži ignorují nebo špatně interpretují neverbální komunikaci žen. Nepovažují ji za důležitou a rovnocennou vůči té verbální – doktor Oto považuje snahu své ženy o fyzické sblížení za duševní nemoc (*Marija-Liza*), Veljkovi velmi vadí Vidino mlčení (*Sjena*) a velmi podobně jako Veljko se chová i Ivo vůči Vlastě (*Tajna*).²⁸³ Přesto se nedá říci, že by autorku v literárním díle otázka postavení ženy vůbec nezajímala. Tento svůj zájem dává najevo spíše nepřímou – ženy v povídkách Adely Milćinovićové nejsou emancipované.

²⁸¹ Tamtéž, s. 341. Jak Z. Šundalićová navíc poznamenává, mají tyto typy žen své obměny v některých mužských postavách. Viz tamtéž, s. 341.

²⁸² ŠICEL, M.: *Stvaraoci i razdoblja*, s. 213.

²⁸³ KUVAC-LEVAČIĆ, Kornelija; VULELIJA, Ana: *Komunikacija muških i ženskih likova u prozama Adele Milćinović*. In: KODRIĆ, Sanjin; PRELJEVIĆ, Vahidin (eds.): *Sarajevski filološki susreti II. Zbornik radova (knjiga II)*. Sarajevo 2014 [online]. [cit. 2017-02-05]. Dostupné z: <<http://www.bfd.ba/wp-content/uploads/2013/10/Zbornik-SFSJ-2-knj2-web.pdf>>, s. 372–373.

Určitým způsobem se snaží vymanit jen slečna Maja (*Roman gospojice Maje*), ale nakonec se podřídí společenským konvencím a vdá se. Milčinovičová se však přesto nezapře jako kritik současného postavení žen. Například tím, že poukazuje na problém svobodných matek nebo uplatňování dvojího metru pro muže a ženy a tím na pokryteckou morálku společnosti.

3.3 Zdenka Markovićová (1884–1974)

Zdenka Markovićová se narodila 10. ledna 1884 ve městě Slavonska Požega. Byla to chorvatská básnířka, autorka povídek, polonistka, překladatelka z polštiny a literární historička. Studovala na Lyceu pro ženy, kde k jejím učitelkám patřily mj. J. Truhelková či K. Lucernová. Markovićová vystudovala slavistiku, filozofii a historii umění v Záhřebu, ve švýcarském Fribourgu získala doktorát s prací na téma *Der Begriff des Drama bei Wyspianski* (Pojetí dramatu u Wyspiańského, 1915). Poté vyučovala literaturu na gymnáziích v Záhřebu.

Roku 1906 byla přijata do sdružení Društvo hrvatskih književnika a téhož roku začala spolupracovat s časopisem *Savremenik*, kde se seznámila s literáty Dragutinem Domjanićem (1875–1933), M. Ogrizovićem a M. Pogačičovou, redaktorkou časopisu *Domaće ognjište*. Zde Markovićová publikovala práci o polské spisovatelce Marii Konopnické (1842–1910), o níž pak vydala v roce 1920 knihu *Izabrane novele Marije Konopnicke poljske pjesnikinje puka s prikazom njezina rada od Zdenke Marković* (Vybrané novely Marie Konopnické, polské lidové básnířky, s přehledem jejího díla od Zdenky Markovićové). V časopise vydala postupně také řadu článků, kritik či básní a nakonec se stala jeho redaktorkou. V roce 1929 se stala členkou PEN klubu a byla také členkou Sdružení chorvatských spisovatelek (1936–1941).

Ve své próze projevila Markovićová zájem jednak o svérázné typy žen, u nichž autorka zdůraznila jejich tělesné znaky, např. v črtě *Manda* (1903), jednak o téma komunikace mezi mužem a ženou (například povídky ze sbírky *Let*). Velmi ji zajímala také otázka postavení žen, například v jednom článku z roku 1940 kritizuje negramotnost chorvatských žen: „*Sramota je grdna za sve nas, da dotle, dok iz godine u godinu sve više raste na sveučilištu broj naših slušačica, željnih više naobrazbe, i dok postoji Društvo sveučilišno obrazovanih žena, – imamo toliki postotak nepismenih sestara po selima i gradovima, a i u samom Zagrebu. I zato, držim, da je svaki onaj crni, fatalni križić što ga nepismena žena stavlja pred svoje ime i prezime, napisano tudjom rukom, križić sramote i ruga, zapisan na čelu svih nas ženâ.*“²⁸⁴

²⁸⁴ „*Je to pro nás všechny strašná hanba, že zatímco rok co rok stoupá počet našich posluchaček na univerzitě, které touží po vyšším vzdělání, a zatímco existuje Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, máme tak velké procento negramotných sester na vesnicích i ve městech, dokonce v samotném Záhřebu. A proto si myslím, že každý ten černý, nešťastný křížek, který negramotná žena dává před své jméno a příjmení napsané cizí rukou, je křížek hanby a výsměchu zapsaný na čele nás všech žen.*“ MARKOVIĆ, Z.: *Njegov posljednji san. Iz ostavštine*. Požega 2007, s. 357– 362.

Ve svém díle používá autorka dvě vyprávěcí strategie – psychologický naturalismus a psychologický lyrismus.²⁸⁵ Subjektivní vyprávěcí postup využila například ve sbírce *Let*, což byla současně autorčina první knižní publikace. Psala básně v próze, které publikovala pod názvem *Kuća u snijegu* (Dům ve sněhu, 1922) a *Kuća na suncu* (Dům na slunci, 1930). Do doby svého dětství se pak vrací v autobiografické próze *Prozori moga djetinjstva. Moj bijeg iz grada* (Okna mého dětství. Můj útěk z města, 1941).

Zajímala se také o literárněhistorická témata – v knize *Pjesnikinje starog Dubrovnika* (Básnířky starého Dubrovníka, 1970) zpracovala rukopisy a texty dubrovnických básnířek od poloviny 16. do konce 18. století. Kromě toho napsala obsáhlou monografii *Frangeš Mihanović* (1954) o významném chorvatském sochaři. Dále psala o polské literatuře a kultuře, přednášela na toto téma, byla velmi uznávanou polonistkou. Z polštiny přeložila devět knih. Snažila se o kontakty mezi Chorvatskem a Polskem, o čemž napsala v dílku, které však nikdy nevyšlo (*Što smo mi žene učinile za hrvatsko-polsko zblizenje? Iz mojih bilježaka, Co jsme my, ženy, udělaly pro chorvatsko-polské sblížení? Z mých poznámek*).

Zdenka Markovićová zemřela 14. listopadu 1974 v Záhřebu. Mnoho jejích povídek, novel či črt zůstalo zapomenuto, neboť byly otištěny pouze v časopisech či novinách (např. v již zmíněných periodikách *Narodne novine*, *Pobratim*, *Savremenik* aj.). V roce 2007 vydalo Sdružení chorvatských spisovatelů knihu s názvem *Njegov posljednji san* s podtitulem *Iz ostavštine* (Jeho poslední sen. Z pozůstalosti), která má tuto zapomenutou autorku přiblížit veřejnosti. Obsahuje prózy z novin a časopisů, korespondenci autorky, kritiky, básně, drama aj. Na skutečnost, že autorka byla nespravedlivě zapomenuta, upozorňuje také M. Šicel. Cení si přitom autorčiny schopnosti intimní výpovědi, bohatství jejího duševního života, toho, že autorka neřeší žádné velké otázky, ale je ve své výpovědi naopak tichá a skromná.²⁸⁶

3.3.1 *Let* (1919)

Sbírka *Let* je prvním dílem Markovićové, které vyšlo knižně a v dobovém tisku bylo hodnoceno velmi kladně. Ceněn byl onen tvůrčí rozlet, umělecké hledání krásy a její zprostředkování okolí, průnik do složité ženské duše, barvitě portréty. Sbírka byla mj. označena jako „pravá krása v nejčistější podobě lehce oděná vznešenou jednoduchostí“.²⁸⁷ Tuto sbírku vydalo nakladatelství Knjižara Z. I. V. Vasića v Záhřebu. Obsahuje jak několik

²⁸⁵ DETONI-DUJMIĆ, D.: *Ljepša polovica*, s. 222.

²⁸⁶ ŠICEL, M.: *Stvaraoci i razdoblja*, s. 235–236.

²⁸⁷ LIVADIĆ, Lene U.: *Zdenka Marković: Let*. Kritika. Književno umjetnička revija, 2, 6, 1921, s. 232–234.

milostných básní v próze (*Pjesme djevojačke*, *Dívčí básně*), tak 11 próz. První z nich – *Let* – dala sbírce jméno. Jedná se o epistolární prózu, „*popřípadě poetizované, místy esejisticky intonované, ale zcela subjektivní zápisky*“.²⁸⁸ Konkrétně je to 36 dopisů, jež píše mladá malířka N. blíže nespecifikovanému muži, kterého zná z dřívějšíka a který je pro ni jakýmsi idealizovaným bratrem a přítelem, později milým.

Tato lyrizovaná próza klade důraz na subjektivnost, impresi. Mladá malířka přemýšlí o různých tématech – milostných, estetických, sociálních a dalších na pozadí měnících se ročních období. To, že se soustředí pouze na hnutí duše, nikoli na hmotný svět, zdůrazňuje pisatelka na počátku svých úvah. „*Sve ono, što otpada na materiju, na vanjštinu ne će nas se ticati...*“²⁸⁹ Nastavuje tím jakousi vyšší laťku jak vzájemné konverzaci, tak vztahu a vymezuje se vůči průměru. „*Otkad ne slikam, više živim. Da me bolje razumijete: više se približavam tijeku života običnih djevojaka.*“²⁹⁰ (s. 38) Současně tak zvýrazňuje (na některých místech více, na jiných méně) střet mezi realitou a světem fantazie a přání. Viditelnými symboly letu, které mají vyjadřovat malíččin vnitřní svět, pozdvihnutí její duše a vyšší smysl umění, jsou zde například antická socha bohyně vítězství Niké Samothrácké nebo Ikaros a nakonec také její vlastní obraz, který symbolicky nazve rovněž *Let*.

Pisatelka dopisů odhaluje příteli svoje nitro – je to nezávislá žena, která ovšem ještě nepoznala všechny stránky života, a proto na něj má někdy zkreslené názory. Jako umělkyně touží po kráse a rozletu duše. Nevěří v lásku, nebo alespoň ne v tu skutečnou, neboť ji dosud nepoznala. Teprve po setkání s přítelem, s nímž si dosud dopisovala, se to změní. „*Možda su rijetki osjetili, što znači let dviju duša, koje su se u potpunosti ljepoti i predanosti slile jedna u drugu.*“²⁹¹ (s. 78) Oba hovoří o neobvyklém souznění, které je o to víc překvapilo, že si uvědomují odlišnost obou pohlaví: „*...pa i spol čini golemu razliku*“²⁹² (s. 54). Svět ženy, její dopisy jsou pro dívčina přítele „*objava neka iz drugoga jednog svijeta (...)*“ (s. 61).²⁹³ Jde zde tedy současně o vzájemné poznávání, uvědomění si rozdílů a hledání společného.

Hrdinka této povídky sama zdůrazňuje, že je jiná než ostatní dívky, cítí nad nimi jakousi převahu, neboť nemá zájem zabývat se povrchními tématy a hmotným světem, ale jde jí o intelekt, povznesení duše, krásu. Teoretizuje však také o věcech, s nimiž nemá zkušenost

²⁸⁸ DETONI-DUJMIĆ, D.: *Ljepša polovica*, s. 223.

²⁸⁹ „*Vše, co se týká materije, vnějšku, se nás netýká...*“ MARKOVIĆ, Z.: *Let*. Zagreb 1920, s. 25. Všechny další citáty jsou z tohoto vydání.

²⁹⁰ „*Od té doby, co nemaluji, více žiji. Abyste mi lépe rozuměl: Více se přibližuji životu obyčejných dívek.*“

²⁹¹ „*Asi jen málo lidí pocítilo, co znamená let dvou duší, které splýnuly v celé své kráse a odevzdanosti.*“

²⁹² „*... vždýt' i pohlaví činí obrovský rozdíl.*“

²⁹³ „*...zjevení z nějakého jiného světa.*“

a na něž teprve postupně, jak se s nimi setkává, mění názor. Mnohé úvahy tak vyznívají naivně a idealizovaně, stejně jako si dívka idealizuje svůj vztah s přítelem, s nímž si převážně jen dopisuje, a další aspekty života (lásku, manželství). Jde tak o neustálé hledání odpovědí.

Další próza s názvem *Otac Mihael* (Otec Michael) je rozdělená na devět částí, vyprávěných v er-formě. Ústřední postavou je otec Mihael, dominikán, Vlám, který odešel do Švýcarska,²⁹⁴ aby zde našel pokoj duše. Tento jeho pokoj však naruší bulharská studentka Kresa Petrova. Citový zmatek, který kněz zažije, nakonec vyústí v jeho odchod z města F., kde působí, do Itálie.

Tato lyrická povídka obsahuje, podobně jako próza *Let*, popisy přírody, jejich typických znaků v určitém ročním období, a také popisy města, které jsou v souladu s duševním rozpoložením hlavní postavy, ať už je to rozjímání, vědecká práce, služba Bohu nebo později milostný cit, neklid, duševní boj. Navíc zde autorka ústy otce Mihaela a studentky Kresy klade různé otázky – o smyslu života, práce pro druhé, ideálů, mládí, odříkání, sebekázně či odpuštění. Zdůrazňuje, že zasvěcení se národu a obecnému blahu, které vyžaduje také oběti, je odpovědí na lidské hledání, protože člověk hledá „*nešto više, zašto se mora živjeti*“²⁹⁵ (s. 101).

Objektem citového vzplanutí dominikána Mihaela je devatenáctiletá Bulharka Kresa, která je ztělesněním moderní dívky – studuje v zahraničí,²⁹⁶ je samostatná, ovšem ještě poněkud nejistá a nevyzrálá. Odpovědi na otázky smyslu života, na svou nejistotu se snaží najít u otce Mihaela. „*U svojoj blizini nije poznala takva čovjeka, izvan kruga njezina bio je jedini on, kome bi bila mogla doći s povjerenjem.*“²⁹⁷ (s. 128) Jejich vztah důvěry ovšem zkomplikuje právě onen milostný cit kněze vůči dívce. Jedná se tak vlastně o zranění obou hlavních protagonistů, z něhož oba vyjdou morálně a vnitřně posílení a utvrzení ve svých zásadách. Otec Mihael svůj vnitřní boj vyhraje a na základě toho pak dokáže Krese udělit mnohé rady do života – „*Dok se borite, vjerujte, rastete (...) uvijek treba da se bilo zašto borimo*“ (s. 144).²⁹⁸

Kresa pak vidí ve svém vzdělání prostředek, jak být později užitečná pro druhé, ale přicházejí i pochyby, zda má toto snažení vůbec smysl. Kresiny pochybnosti a vnitřní

²⁹⁴ Švýcarský motiv zde není náhodný, neboť sama Markovičová ve Švýcarsku studovala.

²⁹⁵ „... nešto víc, kvůli čemu je třeba žít.“

²⁹⁶ „Čudnovato, – primetnu neka kontesa, koja se u tom društvu vrlo dobro snašla, dok je lornjonom promatrala Kresu Petrovu, – kako su te djevojke danas odvažne! Iz takve daljine, pa zar zbilja baš radi nauke same?“ (s. 110) „Zvláštní,“ dodala nějaká komtesa, která se v té společnosti velmi dobře vyznala, zatímco lornjonem pozorovala Kresu Petrovou, „jak jsou ty dívky dneska odvažné! Z takové dálky, a opravdu jen kvůli vzdělání?“

²⁹⁷ „Ve svém okolí, mimo svoje nejbližší, nepoznala takového člověka, jedině k němu mohla s důvěrou přijít.“

²⁹⁸ „Zatímco bojujete, věřte mi, rostete (...), vždy je potřeba, abychom za něco bojovali.“

nejistotu autorka využívá, aby mohla prezentovat své úvahy o smyslu života a boje za ideály, o nichž je snadnější mluvit než je uvádět do praxe, ale které je přesto třeba mít. To je však také důvodem, proč próza vyznívá poněkud didakticky.

3.3.1.1 Typy ženských postav ve sbírce *Let*

Hrdinkami obou próz jsou mladé dívky, které ještě nemají mnoho životních zkušeností, současně se však odlišují od svého okolí, protože mají nebo touží mít ideály a bojovat za ně. Jediným zobrazovaným typem ženské postavy celé sbírky je tak žena-snílek, jejíž cíle a tužby se však dostávají do rozporu se skutečným světem. To je vede k bezradnosti (Kresa) nebo přehodnocení dřívějších názorů (malířka N.), ale následně k hledání odpovědí. Je pro ně charakteristická senzibilita, soustředěnost na sebe, své nitro, snaha pochopit zejména samu sebe, přičemž okolní svět pro ně představuje spíše kulisu. To je také typické pro autorku samotnou, kterou Miroslav Šicel nazval na základě jejího bohatého vnitřního světa, který prezentovala ve svých dílech, „šlechtičnou ducha“.²⁹⁹ Svým způsobem bychom tak mohli označit také literární postavy žen, které Markovićová vytvořila ve své sbírce *Let*.

²⁹⁹ BRLIĆ-MAŽURANIĆ – MILČINOVIĆ – MARKOVIĆ: *Izabrana djela*. Zagreb 1968, s. 344.

3.4 Jagoda Truhelková (1864–1957)

Jagoda Truhelková se narodila 5. února 1864 v Osijeku. Byla dcerou českého učitele ze Zbraslavi a Němky z Maďarska. Její otec Antun Vjenceslav Truhelka (1834–1877) se s Chorvatskem seznámil v Praze díky svým chorvatským kolegům a nakonec do Chorvatska odešel na pozvání učitele Ivana Filipoviće (1823–1895). Spolu s několika dalšími českými učiteli zde šířil vzdělání.

J. Truhelková se v Osijeku vzdělávala na gymnáziu jako soukromá žačka.³⁰⁰ Po otcově smrti se rodina roku 1878 přestěhovala do Záhřebu, kde Truhelková navštěvovala Vyšší dívčí školu (její učitelkou zde byla M. Jambrišková), a o rok později Pedagogickou školu pro ženy. Po maturitě v roce 1882 vyučovala dva roky na dívčí škole v Osijeku, poté se však vrátila do Záhřebu. Tam se připravovala k odborné zkoušce na učitelku. Roku 1885 byla jmenována ředitelkou na Vyšší dívčí škole v lickém městě Gospić. Poté, co se vrátila do Záhřebu, vyučovala Truhelková na Lyceu pro ženy. Jejími kolegyněmi zde byly M. Jambrišková, N. Wickerhauserová a K. Lucernová.

Roku 1901 se Truhelková stala ředitelkou Vyšší dívčí školy v Banja Luce, kde působila následujících devět let. Pak byla přemístěna do Sarajeva. Zde působila až do roku 1923, kdy odešla do důchodu. Pak se vrátila do Záhřebu, a to po více než dvaceti letech, a tam již zůstala. Zemřela 17. prosince 1957 a je pohřbena na záhřebském hřbitově Mirogoj.

Truhelková působila také jako spisovatelka. Její první literární text *U radu je spas* (V práci je záchrana) vycházel na pokračování v časopise *Pobratim* v roce 1892. O dva roky později začala spolupracovat s časopisem *Vijenac*, kde publikovala pod pseudonymem A. M. Sandučić. Její pseudonym je přitom překladem vlastního příjmení do chorvatštiny (Truhelka = Sandučić). Mimoto vydala některá díla také knižně. Byl to například román pro mládež *Tugomila* (1894) nebo povídky pro mládež *Naša djeca* (Naše děti, 1896). Roku 1897 vycházel na pokračování v sarajevském časopise *Nada* román *Plein air* (roku 1920 byl vydán v češtině) a roku 1899 historický román *Vojača* pojednávající o bosenské královně. V roce 1900 se Truhelková s M. Jambriškovou stala redaktorkou výše zmíněného časopisu *Na domaćem ognjištu*. Dále roku 1910 byla vydána její pedagogická studie *U carstvu duše* (V říši duše).

³⁰⁰ TRUHELKA, J.: *Iz prošlih dana*. In: TRUHELKA – ŠKURLA-ILJIĆ – PFANOVA – MIHOLJEVIĆ – ŠVEL-GAMIRŠEK: *Izabrana djela*, s. 56.

V románech *Tugomila*, *Plein air*, v autobiografické próze v dopisech *U carstvu duše* a dalších dílech se Truhelková zabývala také otázkou postavení ženy ve společnosti a rovnoprávným vztahem mezi mužem a ženou. To bylo na přelomu 19. a 20. století nové téma, které autorka literárně zpracovala jako jedna z prvních v chorvatské literatuře.

Truhelková je nejvíce uznávána jako spisovatelka pro děti. V této souvislosti je také nejčastěji zmiňována, její knihy pro děti jsou oblíbeny čtenáři a stávají se často předmětem zájmu badatelů. Jedná se zejména o osijeckou trilogii, která zahrnuje knihy povídek *Zlatni danci* (Zlaté dny, 1918), *Gospine trešnje* (Třešně naší Paní, 1943) a *Crni i bieli dani* (Černé a bílé dny, 1944). Sbírka *Gospine trešnje* je přitom souhrnné vydání dvou sbírek – *Bogorodičine trešnje* (Třešně Bohorodičky, 1929) a *Dusi domačeg ognjišta* (Duchové domácího krbu, 1930). Na základě toho, že jde o autobiografické vyprávění o vlastním dětství v Osijeku, bývá Truhelková někdy označována jako „osijecký Šenoa“³⁰¹. Z jejích dalších knih pro děti vyšly například povídkové knihy *Pipo i Pipa. Pripovijest iz prošlih dana* (Pipo a Pipa. Příběh z minulých dní, 1923), *Božja ovčica, Mali kadija, Šah kralju* (Beruška, Malý kádí, Šach králi; 1926) a *Palčičev kraljevski let* (Střízlíkův královský let, 1932) či román *Zlatko* (1934). Truhelková bývá také někdy přirovnávána ke spisovatelce I. Brlićové-Mažuranićové. Obě autorky byly totiž literárně činné ve stejné době a svými díly položily základ chorvatské dětské literatuře.³⁰²

3.4.1 *Božja ovčica, Mali kadija, Šah kralju* (Beruška, Malý kádí, Šach králi, 1926)

Sbírku *Božja ovčica, Mali kadija, Šah kralju* vydalo v roce 1926 Društvo za unapređivanje dječje književnosti (Sdružení pro rozvoj dětské literatury). Jedná se pouze o dvě povídky (*Božja ovčica* a *Šah kralju*). *Mali kadija*, jak je uvedeno v podtitulu, je návrh dramatu o třech dějstvích podle vyprávění z *Tisíce a jedné noci*. V povídce *Šah kralju* s podtitulem *Pripovijest iz propala svijeta* (Příběh ze zaniklého světa) nefiguruje jako hlavní postava osoba, jde o šachovou hru, která provází všechny důležité okamžiky děje.

Povídka *Božja ovčica* zpracovává zejména sociální tematiku, je však sentimentální a psaná jednoduchým stylem, který odpovídá spíše mladým čtenářům, jimž je primárně

³⁰¹ Podle Dubravka Jelčiče tak nebyla nazývána pouze proto, s jakým zanícením popsala své rodné město (podobně jako Šenoa popisoval Záhřeb), ale možná i z toho důvodu, že její otec byl Čech a matka Maďarka stejně jako Šenoovi rodiče. JELČIĆ, Dubravko: *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Zagreb 2004, s. 334.

³⁰² ZOUFALÁ, M.: *Ženská otázka*, s. 27–29.

určena. Odehrává se v blíže neurčeném vesnickém i městském prostředí. Ústředním motivem je těžký život ženy, které onemocní manžel a jež nakonec zůstane sama s malým dítětem.

Kolem chlapce, kterému říkají Beruška, se soustředí celý děj, ačkoli je postavou pasivní; skutečnou hrdinkou povídky je jeho matka. Její tradiční úloha ženy v domácnosti se po smrti manžela změní; musí se najednou o vše postarat sama. Řeší existenční otázku, jak uživit dítě, protože se nemá na koho obrátit a s dítětem ji nikdo do práce nepřijme. Musí je nechat na vesnici a za jeho zaopatření platí jisté stařeně. Když stařena umře, rozhodne se matka vzít dítě s sebou do města a nalézt pro ně nějaké útočiště. Nikde však nemají místo. Matka bojuje o holou existenci, ovšem takových lidí je všude kolem mnoho, „... *jer svijet je nemilostivan i ne pita, kako je siromašnome čeljadetu (...), kad mora da se skita od nemila do nedraga tražeći življenje makar i traljavo, jer se ne može od jednom da umre*“.³⁰³ Konflikt se rozhodne vyřešit opuštěním dítěte, které nechá na milost dobrým lidem. Nakonec to však nedokáže a mateřská láska ji vede k návratu pro dítě. To, že svého synka opustila, chápe jako hřích spáchaný na dítěti, který nakonec vykupuje svou smrtí. Umírá vysílením, ale s vědomím, že o dítě bude postaráno v klášteře františkánů.

Jagoda Truhelková připisovala rodině a rodinným hodnotám velkou důležitost a většinou je zachycovala v jejich co nejideálnější podobě. V povídce však naopak zobrazila situaci, kdy se živitel nemůže postarat o rodinu a kdy všechna starost spadá na jeho ženu, která nemá v běžném životě mnoho možností a vůbec žádné jistoty. Zdůraznila, jak těžké je postavení ženy s dítětem, byť vdovy, a to jak na vesnici, tak ve městě.

3.4.1.1 Typy ženských postav v povídce *Božja ovčica*

V povídce *Božja ovčica* se vyskytuje jediný typ ženské postavy a tím je typ milující matky. Ta v těžké životní situaci učiní nesprávné rozhodnutí a opustí své dítě. Přitom však chce pro své dítě to nejlepší.

Oproti jiným svým povídkám, které tento prvek neobsahují, zde Truhelková zpracovala sociální tematiku. Povídka je sentimentální a vyznívá didakticky, nezapře se zde autorčino povolání učitelky a vychovatelky. Autorka ovšem uplatnila částečně realistickou koncepci, o níž hovoří Sabličová Tomićová. Zobrazuje ženu (manželku a matku, později vdovu) v prostředí, v němž žije, a za okolností, které mohou potkat kohokoli. Zdůrazňuje ovšem, že

³⁰³ „... *protože svět není milosrdný a neptá se, jak je chudákovi (...), když se musí toulat od čerta k ďáblu a hledat živobytí, byť mizerné, protože nemůže najednou umřít.*“ TRUHELKA, Jagoda: *Božja ovčica, Mali kadija, Šah kralju*. Zagreb 1926, s. 11–12.

postavení ženy bývá o to těžší, oč je její postavení ve společnosti obecně znevýhodněno. Přestože tak Truhelková učinila sentimentálním způsobem a využila povídku s jednoduchou fabulí určenou pro mládež, upozornila na těžké postavení osamělé ženy, která nemá nikde zastání, žádné jistoty a je lhostejná svému okolí. To se přitom potýká s obdobnými problémy, a tak je tato lhostejnost k osudu jednotlivce často jen výsledkem každodenních zkušeností tvrdého života, v němž nemá nikdo příliš nazbyt.

3.5 Štefa Jurkićová (1895–1971)

Štefa Jurkićová se narodila 26. prosince 1895 v Cazinu v Bosně a Hercegovině a zemřela 28. listopadu 1971 v Livně. Její otec Emanuel Fialka, soudce, byl původem Čech, matka Chorvatka Olga Mihićićová. Jurkićová absolvovala vyšší dívčí školu v Sarajevu a v roce 1914 se stala učitelkou francouzštiny. Poté studovala nějakou dobu ve Štýrském Hradci francouzštinu a němčinu. Cestovala po Itálii, kde vstřebávala atmosféru této země s katolickou tradicí, a to se později stalo inspirací pro její tvorbu. V roce 1913 se seznámila s chorvatským malířem Gabrijelem Jurkićem (1886–1974), za něhož se roku 1917 provdala. Ten pak ilustroval některé její knihy. Nadchla se pro dominikánský řád a v roce 1935 odešla po dohodě s manželem žít do německého dominikánského kláštera. Tento způsob života jí nevyhovoval, a tak se vrátila k manželovi. V roce 1955 se oba manželé stáhli do ústraní – do františkánského kláštera v Gorici.

Svým dílem přispěla Jurkićová k propagaci chorvatského katolického hnutí, které bylo na vrcholu ve třicátých a na počátku čtyřicátých let 20. století. Stejně jako u většiny autorů příslušejících k tomuto hnutí však byla její práce po nástupu komunismu nuceně přerušena.³⁰⁴

Autorka svoji literární tvorbu zahájila ve dvacátých letech – v časopise *Hrvatska prosvjeta* vyšel v roce 1923 biblický příběh *Jairova kći* (Jairova dcera). Její první knižně vydaná sbírka *Legenda u bojama i druge priče i pripovijetke* (Barevná legenda a jiné příběhy a povídky, 1927) obsahuje biblická a další vyprávění s křesťanskou tematikou (mj. i již zmíněnou *Jairovu dceru*). Další kratší prózy s historickými tématy odehrávající se v chorvatské části Bosny a určené pro mladé čtenáře publikovala v knize *Nevidljiva kraljica* (Neviditelná královna, 1941).

Převážně však její dílo tvoří romány – *Čipke* (Krajky, 1929), *Plášť malog križara. Roman iz dječje križarske vojne* (Plášť malého křižáka. Román z dětské křížové výpravy, 1933) a román *Petnaest tornjeva* (Patnáct věží, 1933), který byl v roce 1937 vydán v Praze v českém překladu Františka Karase (1902–1957). Kromě toho psala Jurkićová také o světcích – *Blažena Imelda Lambertini. Dominikanka, 1321–1333* (Blahoslavená Imelda Lambertiniová. Dominikánka, 1321–1333; 1929) nebo *Sveta Katarina Sijenska* (Svatá Kateřina Sienská, 1934). Dále její dílo zahrnuje dramatické texty, nekrology, legendy, úvahy aj.

³⁰⁴ LOVRIĆ, Sanja: *Globalni pokreti i njihov odraz u djelima za djecu Štefe Jurkić* [online]. [cit. 2015-03-11]. Dostupné z: <https://bib.irb.hr/prikazi-rad?&rad=383313>, s. 4.

Spolupracovala také s celou řadou novin a časopisů v Bosně a Chorvatsku (*Hrvatska prosvjeta, Naša domovina, Hrvatica, Za vjeru i dom* aj.). Podle některých údajů jich bylo nejméně třicet dva.³⁰⁵

Dílo Štefy Jurkićové je prodchnuto výrazným katolickým duchem – důraz je kladen na víru v Boha, náboženský život, ústředním motivem je obrácení člověka k Bohu. Bylo určeno široké veřejnosti a nezaměřovalo se na dosažení nějakých vysokých uměleckých cílů. Naopak, mělo plnit zcela konkrétní poslání, tj. přivést čtenáře, a to převážně mladé čtenáře, k četbě, která je náboženská, výchovná, morálně nezávadná a v tomto smyslu kvalitní. Etické a morální zásady autorky se tak promítají do všech próz.³⁰⁶

Autorka byla v dobových kritikách chválena a ceněna zejména díky zdařilým příběhům, ponorům do ženské duše a věrohodné psychologii³⁰⁷ hrdinů a hrdinek. Výrazná náboženská didaktičnost, kterou je prodchnuto celé její dílo, nebyla hodnocena jako vtíravá nebo rušivá.³⁰⁸

3.5.1 *Legenda u bojama i druge priče i pripovijetke (Barevná legenda a jiné příběhy a povídky, 1927)*

Legenda u bojama (Barevná legenda) je sbírka, kterou vydalo literární sdružení Kolo hrvatskih književnika (Kolo chorvatských spisovatelů) v roce 1927 v Záhřebu. Sbítku ilustroval Gabrijel Jurkić. V tomto případě se jedná o sbírku povídek s prvky legendy. Texty v této sbírce reprezentují chorvatské katolické hnutí, jehož byla autorka součástí a které ve své době hrálo v Chorvatsku nezanedbatelnou úlohu. To jsme ostatně naznačili také ve druhé kapitole.

Všechny prózy ve sbírce mají náboženský obsah a jedná se převážně o legendární a biblické náměty. Převládají v nich postavy, které prožívají nějaké utrpení spojené s vírou

³⁰⁵ VRGOĆ, Miro: *Štefa Jurkić*. In: MARULIĆ. *Hrvatska književna revija*, Zagreb, 1993, č. 4, roč. XXVI, s. 560.

³⁰⁶ Výstižně na tuto skutečnost upozorňuje literární kritik Petar Grgec (1890–1962): „*Právo na existenci mají i ta díla, která nevejdou do repertoáru trvalé literatury. Vícekrát nacházím v německé a francouzské literatuře i taková díla, která by naši recenzenti hned smetli, kdyby se v originálu objevila v chorvatském jazyce. Ale u Němců a u Francouzů nečtete ani v novinách, ani v revuích takové ostré útoky na tento druh literatury jako u nás. Jiná věc je, pokud takový ‚brak‘ narušuje víru a morálku. Pak je opravdu potřeba co nejenergičtěji potírat takové knihy. Ale pokud jsou naše námitky pouze umělecké povahy, proč násilím bereme duševní potravu jednomu druhu čtenářů, který takové čtivo hledá? Proč bychom my, chorvatští katolíci, neměli také svého Karla Meye? Proč bychom neměli jak dobrodružné, tak detektivní romány, které by byly napsány v našem duchu?*“ Citováno dle: LOVRIC, S.: *Globalni pokreti*, s. 7.

³⁰⁷ Viz Ljubomir Maraković. *Štefa Jurkić* [online]. [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=9308>>.

³⁰⁸ z: *Hrvatice u književnosti i umjetnosti. Štefa Jurkić*. *Hrvatica*, roč. 1, č. 2, 1939, s. 65.

v Boha. Překážky jsou však nakonec zdárně překonány a víra vítězí. Někdy je problém vyřešen formou božího zásahu přímo (božím zjevením), jindy dojde k vyřešení dané situace nepřímou (božím řízením). „Štefa Jurkićová se oddala onomu tehdy již stylisticky zastaralému impresionistickému prožitku světa jako jednotě barev a jejich stínů, které u ní symbolizují různé stupně náboženské senzibility.“³⁰⁹

Hlavní postavou stejnojmenné povídky *Legenda u bojama* je řádová sestra Alba, která prožívá krizi víry, již v ní vyvolává tkaní gobelínu s ukřižovaným Kristem. „Traži sestra Alba, ima li gdje na slici ma samo mali komad svijetla. Nema! Sve tamno, sve!“³¹⁰ Po dokončení gobelínu jí však mystický zážitek spatření Krista na kříži odhalí pravé světlo – smysl víry, života a smrti. Sestra Alba, která při zjevení oslepne, se pak stane inspirací pro ostatní sestry v klášteře.

Povídka *Uminula melodija* (Slábnoucí melodie) je příběhem mladé dívky Dorotey ze zámožné rodiny, která špatně zvolí svého životního druha, což vede k jejímu předčasnému úmrtí. Když umírá, dodá jí útěchu kříž.

Dorotea vyrůstá v bohaté rodině, nic jí nechybí, je naivní a nezkušená. Jako dívka na vdávání užívá svobody, pozornosti a obdivu. V manželství se však dostává do podřízeného postavení. Zatímco ještě před svatbou mělo smysl o ni usilovat, zvláště když nápadníků bylo více, po svatbě tento přístup ztrácí smysl. Manžel Bruno se vrací ke svým zálibám a plánům, aniž si všímá partnerky a jejích potřeb. Ve skutečnosti ji nepochopil, nemá o ni zájem ani ji nepovažuje za sobě rovnou: „Mislio sam, da je duša žene tako strpljiva i otporna kao smotak pergamene.“³¹¹ (s. 20) Bruno se tak uzavírá ve svém sobectví, kde zájem o druhého nemá místo. Přitom ke štěstí stačilo málo (slovy bývalého nápadníka Konráda): „A ja sam mislio, da je cvijet, komu dostaje trak sunca i zuj leptirov.“³¹² (s. 20)

Stejně jako v předchozí povídce má také zde důležitou úlohu nadpřirozeno – Dorotea odmítá nápadníka Konráda, vdá se za učence Bruna, ačkoli jej ve snu viděla jako zářící město obklopené trním. A přes ono trní se Dorotea k městu nakonec nedostane.

Povídka *Jairova kći* (Jairova dcera), která byla vydána samostatně již v roce 1923, našla inspiraci v biblickém příběhu o Mirjam, dceři představeného synagogy Jaira. Jde o retrospektivní pohled na události kolem jejího uzdravení Kristem, nucený sňatek se starým

³⁰⁹ DETONI-DUJMIĆ, D.: *Ljepša polovica*, s. 264.

³¹⁰ „Sestra Alba hledá, není-li někde na obraze aspoň trochu světla. Není! Všechno je tmavé, všechno!“ JURKIĆ, Š.: *Legenda u bojama*. Zagreb 1927, s. 7. Všechny další citáty v této podkapitole jsou z tohoto vydání.

³¹¹ „Myslel jsem, že je ženská duše tak trpělivá a odolná jako svitek pergamenu.“

³¹² „A já jsem si myslel, že je květem, kterému stačí paprsek slunce a šum motýlích křídel.“

mužem, lásku k Římanu Valerijanovi a později opětovné setkání s Kristem, když ji lid obviní z cizoložství a chce kamenovat, dále smrt nemilovaného manžela a nakonec odchod do věčného města s milovaným mužem. Autorka zde zobrazila utrpení a vnitřní boj ženy, která se zmítá mezi láskou a povinností. Zásah Krista, který jí zachrání život podruhé, když má být kamenována jako cizoložnice, jeho slova životní moudrosti a smrt starého manžela jí nakonec umožní začít nový, radostnější život.

Próza *Četiri kćeri Filipove* (Čtyři Filipovy dcery) čerpá námět ze Skutků apoštolů a vypráví o čtyřech dcerách jáhna Filipa, které jsou v Bibli zmiňovány jako prorokyně (Sk 21,9), a o jejich setkání s apoštolem Pavlem. Jsou zde vyzdvihnuty důležité ctnosti křesťanské ženy, kterými oplývají všechny Filipovy dcery (Hermiona, Thea, Lois a Sephora) – nevinnost, obětavost, utrpení přijímané s odevzdaností, pokora, víra, láska k bližnímu a k Bohu, moudrost. Dívky slouží jako vzor pro druhé a vymykají se průměru i tím, že mají prorocké schopnosti.

Dvije bijele ruže i jedno obraćenje (Dvě bílé růže a jedno obrácení) je variací na téma konverze. Tanečnice Lo se obrátí poté, co uvidí živého Krista. Bílé růže, které stojí v názvu povídky, zde symbolizují čistotu a nevinnost a kontrastují zde s životem mladé a krásné tanečnice. Ta žije bohémským životem, nic si neodpírá, pořádá ve své vile divoké večírky. Aby zahнала nudu, rozhodne se svést mladého kněze. Zjevení Krista jako Dobrého pastýře však dává jejímu životu nový směr.

Povídka *Jedno prije podne* (Jedno dopoledne) je naopak pohledem na šťastné manželství, v němž se staří manželé Ivka a Nikola starají jeden o druhého, obětují, co je jim milé ve prospěch toho druhého, a jsou za to odměněni.

3.5.2 *Nevidljiva kraljica* (Neviditelná královna, 1941)

Tato sbírka byla vydána Maticí chorvatskou v Záhřebu v rámci edice Omladinska knjižnica (Knihovna pro mládež) v roce 1941. Knihu ilustroval Gabrijel Jurkić. Dějištěm historických próz je chorvatská část Bosny v rozmezí let 896–1690. Texty jsou určeny především pro mládež. Dějová linie není komplikovaná a stejně jako v předchozí sbírce se jedná o texty didaktické, s důrazem na vlastenectví a morálku. Pohnuté historické události zde slouží pouze jako pozadí pro jednotlivé příběhy, kterých sbírka obsahuje celkem sedm. Vzhledem k absenci ženských postav v některých z nich se věnujeme pouze třem následujícím textům.

Ústřední postavou textu *Nevidljiva kraljica* (Neviditelná královna), který se odehrává v první polovině 10. století, je Marija, manželka knížete a pozdějšího chorvatského krále

Tomislava. Je vylíčena jako odvážná, moudrá a skromná žena, která věrně stojí při svém muži, je mu oporou a rádkyní. Současně se však drží v pozadí, takže je onou neviditelnou královnou, která stojí v názvu prózy i celé sbírky. Zosobňuje zde ideální ženu, dobrou manželku, matku národa.

Děj historické prózy *Opet cvatu jaglaci* (Opět kvetou petrklíče), odehrávající se v 15. století, se soustředí kolem královny Kateřiny Kotromanićové a jejího útěku do Dubrovníku, při němž Turci unesou její dvě děti – Sigismunda a Kateřinu. Královna Kateřina je zde vyobrazena jako žena, která v sobě statečně nese velikou bolest. Trpí jak pro celý národ (musí opustit svou vlast), tak také jako vdova a matka, která přijde o děti, s nimiž se už nikdy nesetká. Její utrpení zde má tedy dvě roviny, osobní a národní. Je to postava vážné, trpící, nešťastné, přitom ale velmi zbožné ženy.

Hlavní postavou prózy *Pod lipom* (Pod lípou) je hraběnka Barbara Sidonija Delišimunovićová – žena moudrá, skromná, trpělivá, zbožná, plná lásky k vlasti a ke všem lidem. Text zachycuje její setkání s dětmi z panství, v nichž budí lásku k vlasti a jež poučuje také o dalších důležitých otázkách. Autorka svou hrdinku opět idealizovala, když ji zobrazila jako anděla v lidské podobě.

3.5.2.1 Typy ženských postav ve sbírkách Š. Jurkićové

Ženy v povídkách Š. Jurkićové zahrnují poměrně široké spektrum – od zbožných po hříšné, ženy z různých vrstev a stavů, z různých zemí a prostředí (např. Itálie, Izrael apod.), silné i slabé, biblické i smyšlené. Již B. Petrač v roce 1995 zmiňoval, že by bylo záhodno věnovat zvláštní studii právě ženským postavám této autorky, neboť „*měla osobitý dar a velkou dovednost v tvorbě, v celé subtilnosti, křehkosti, ale také síle, zvláště ženské duše, ženských postav.*“³¹³ Současně poznamenává, že prózy Jurkićové představují určitou síť, která zachycuje mnohé otázky, jež tížily zvláště ženy 20. století v meziválečném období.³¹⁴

Některé analyzované povídky tyto problémy skutečně reflektují, ačkoli ne vždy přímo. Například v povídce *Uminula melodija* je to nerovné postavení v manželství, kde žena není chápána jako rovnocenná partnerka muže, dále zdůraznění důležitosti práce muže v kontrastu s prací ženy, byť by byla obdobná, rozdíl mezi pohlavími způsobující vzájemné nepochopení. Posledně zmíněné je přitom otázka, která zřejmě tížila většinu autorek, jež v této práci zmiňujeme. *Jairova kći* zase tematizuje na pozadí biblického příběhu manželství

³¹³ PETRAČ, B.: *Predgovor*. In: JURKIĆ, Š.: *Nevidljiva kraljica*. Zagreb 1995, s. 10.

³¹⁴ Tamtéž, s. 10.

z donucení, nevěru, současně ovšem – v duchu katolické víry – potřebu odpuštění, které může vést k obrácení.

Žádná z žen v prózách *Legenda u bojama* není individuálním typem, ženou, která by se snažila dosáhnout změny ve svém postavení, byť by byla nespokojená s životem a svou úlohou v něm. Jedná se o ženy pasivní, které tiše trpí. Jejich problémy a pochyby jsou pak vyřešeny zásahem zvenčí, přičemž smrt zde není vnímána negativně, ale naopak jako prostředek vysvobození ze všech útrap a cesta k Bohu. Přesto zde autorka naznačila mnoho aktuálních otázek, a to často na pozadí příběhu odehrávajícího se v dávné historii. Všechny ženy však směřují k obrácení, kdy se buď samy obrátí k Bohu (sestra Alba, Dorotea, Mirjam, Lo), nebo jsou prostřednicemi obrácení někoho jiného (Filipovy dcery). Kromě toho je dále můžeme rozdělit na ženy, které se nacházejí v tradičních rolích manželek (Dorotea, Ivka), napravené hříšnice (Lo, Mirjam), ženy prorokyně (Filipovy dcery).

Sbírka *Nevidljiva kraljica* zobrazuje oproti předchozí sbírce pouze jeden typ. Jedná se o ideální ženu v křesťanském smyslu, ženu-anděla, ženu, která je matkou nejen svým dětem, ale v širším měřítku i celému národu, je moudrá, skromná, odvážná, zbožná. Tato žena v podstatě nemá žádnou vadu, žije tak, jak to historické okolnosti dovolí, ale vždy jedná v souladu s morálními principy. Je zde tedy prezentována jako hotová osobnost, která je vzorem pro druhé, je postavou statickou, nevyvíjí se.

Shrneme-li výše uvedené, můžeme rozlišit několik základních typů žen, které se vyskytují v analyzovaných prózách Štefy Jurkićové.

1. Ideální žena, žena-anděl, světice – jedná se o takovou ideální ženu, která je v souladu s křesťanským pohledem na ženu a její úlohu v životě. Do této kategorie můžeme zařadit jak ženy z historických próz ze sbírky *Nevidljiva kraljica* – manželku krále Tomislava Mariji, královnu Kateřinu Kotromanićovou i hraběnku Barbaru Delišimunovićovou, tak Ivku z prózy *Jedno prije podne*.
2. Napravenou hříšnicí, kajnicí je jak Jairova dcera Mirjam, tak tanečnice Lo (*Dvije bijele ruže i jedno obraćenje*) a v jistém smyslu bychom sem mohli zařadit také sestru Albu, jejíž pochyby o víře vyvrátilo až zjevení Krista. Slepota je zde pak symbolem pokání.
3. Jako prorokyně můžeme označit všechny Filipovy dcery.
4. Naivní, zklamanou nevinost pak představuje Dorotea (*Uminula melodjia*).

Štefa Jurkićová, jako horlivá propagátorka chorvatského katolického hnutí, vytvořila postavy žen, které jsou v souladu s principy katolické víry. Dominantním typem je ideální

žena, tj. taková, která život přijímá se všemi jeho obtížemi a která hledá útěchu ve víře. Není emancipovaná, protože chápe důležitost svého poslání pro národ jako dobré manželky, matky, případně matky v širším slova smyslu. Je to žena pasivní. Obraz ženy u Jurkićové tak odpovídá katolickému ideálu, který propagovalo chorvatské katolické hnutí, jak jsme nastínili v kapitole 2.2.1. Statické zobrazení ženy v tomto kontextu nepřekvapí ani ve sbírce *Nevidljiva kraljica*, která vyšla na začátku čtyřicátých let, tedy po několika desetiletích, kdy v chorvatském prostředí fungovalo ženské hnutí.

3.6 Josipa Glembayová (1861–1941)

Josipa Glembayová byla pedagožka a spisovatelka. Narodila se 29. července 1861 v Čepinu. Po smrti otce se s matkou přestěhovaly do Osijeku. Zde chodila do lidové školy. Tehdy byl ještě Osijek německé město a ve škole se učilo v němčině. Chorvatština sice patřila mezi povinné předměty, ale méně důležité. Ředitelem školy byl v té době A. V. Truhelka, otec J. Truhelkové, který v žácích budil lásku k vlasti a k rodnému jazyku.³¹⁵ Obě budoucí spisovatelky se zde spřátelily. Poté co Glembayová absolvovala lidovou školu a dvě třídy soukromého gymnázia, přestěhovala se s matkou do Záhřebu. Zde se dále vzdělávala na Vyšší dívčí škole a Královské pedagogické škole a stala se učitelkou. Díky některým pedagogům, kteří v ní objevili spisovatelský talent, např. Skenderu Fabkovičovi (1826–1905) či Stjepanu Basaričkovu (1848–1918), se zdokonalila v psaní. V roce 1882 složila učitelské zkoušky a v roce 1896 byla jmenována učitelkou Vyšší dívčí školy v Osijeku, v roce 1909 její ředitelkou. Do důchodu odešla roku 1922. Zemřela 2. listopadu 1941 v Osijeku.³¹⁶

Glembayová psala články s pedagogickou tematikou, pracovala na rozvoji dívčích škol a publikovala v časopisech a novinách (*Školski vjesnik*, *Napredak*, *Hrvatski učiteljski dom*, *Dom i škola* aj.). Používala také pseudonym Ružica Bajkaševa. Psala cestopisy, divadelní kritiky, literární a kulturologické recenze, studie o Henriku Ibsenovi (1828–1906) apod. Zapisovala aforismy, které vydala v knize *Iskre pod pepelom* (Jiskry pod popelem, 1924).

Roku 1881 vydala v osijecké *Zvijezdě* novelu *Za jedan časak radosti* (Pro chvílku radosti). Časopisecky publikovala také poučné povídky pro mládež. Jako spisovatelku poučné literatury pro mládež, spojující zábavný obsah s užitečným, ji chválil spisovatel a pedagog Rudolf Franjin Magjer (1884–1954).³¹⁷ Dále psala črty se sociálním, někdy feministickým nádechem (např. v časopisech *Domaće ognjište*, *Omladina*, *Vienac*, *Hrvatski list*, *Obitelj*, *Slavonische Presse* aj.). Knižně vydala roku 1914 sbírku povídek *Što sada?* (*Poučne*

³¹⁵ A. V. Truhelka v Osijeku začal reformovat německou výuku na lidové škole tím, že zavedl chorvatský jazyk do výuky, překládal učebnice z němčiny do chorvatštiny a zavedl dvojjazyčnou výuku. To vše se dělo s tichým souhlasem velkého chorvatského mecenáše a vlastence, biskupa J. J. Strossmayera, osijeckého rodáka. JINDRA, Ranka: *Jagoda Truhelka: pedagoški i društveni rad (1864–1957)*. Zagreb 1982, s. 26.

³¹⁶ Historik a pedagog Vinko Ivić z Osijeku o Glembayové napsal, že byla jednou z nejvýznamnějších chorvatských žen na přelomu 19. a 20. století nejen v Osijeku, ale v rámci celého Chorvatska, na niž se však ve druhé polovině 20. století zapomnělo. IVIĆ, Vinko: *Životopis Josipe Glembay (1861.–1944.)*. Glasnik arhiva Slavonije i Baranje 11, 2011, s. 419. Je tedy zajímavé, že D. Detoniová-Dujmićová jí ve své publikaci *Ljepša polovica književnosti* věnovala jen několik vět. DETONI-DUJMIĆ, D.: *Ljepša polovica*, s. 36, 38.

³¹⁷ MAGJER, R. F.: *Josipa Glembay*. In: GLEMBAY, Josipa: *Što sada? Poučne pripovijetke za djevojke*. Križevci 1914, s. IV.

pripovijetke za djevojke) (Co ted'? Poučné povídky pro dívky) a roku 1929 povídku *Za narod svoj*. *Pripovijetka* (Pro svůj národ. Povídka). Její dílo bývá zařazováno ke stylizovanému didaktickému realismu s nádechem autobiografičnosti.³¹⁸

Kromě psaní a výuky se věnovala i dalším činnostem. Roku 1921 založila v Osijeku spolky Udruga učiteljica (Sdružení učitelek) a Hrvatska žena, spolek, jehož byla současně předsedkyní. Byla členkou dalších spolků a sdružení, a to jak učitelských, tak spisovatelských. Díky ní byla v Osijeku založena čítárna a roku 1911 nadace Zaklada Josipe Glembay (Nadace Josipy Glembayové), která podporovala chudé žáčky. Glembayová si uvědomovala důležitost vzdělání a úlohy ženy ve společnosti. Svou činností se zasazovala o vytváření podmínek pro literární a kulturní činnost v chorvatštině.³¹⁹

3.6.1 *Za narod svoj* (Pro svůj národ, 1929)

Povídka pro mládež *Za narod svoj* s poučným obsahem vyšla v roce 1929 v rámci edice spolku Hrvatska žena v Osijeku, jehož byla Glembayová redaktorkou. Autorka zde se v podstatě snaží předat mladé generaci svoje nadšení pro národ vyjádřené heslem „Za narod svoj“, tedy „Pro svůj národ“. Povídka je tak vlastně pokračováním její pedagogické činnosti. Děj se odehrává někdy na přelomu 19. a 20. století³²⁰ a je vyprávěn v er-formě.

Vzhledem k cílové skupině, tedy zejména mladým dívkám, a době vzniku neudivuje ani didaktičnost dílka, ani slabá zápletká. Tu totiž tvoří idealizovaný příběh mladé začínající učitelky Danice Marnicové, která odchází do zapadlé slavonské vesnice šířit osvětu a vzdělání a najde zde lásku a naplnění života v práci pro druhé a pro národ.

Povídka je zřejmě zčásti autobiografická, Danica je – podobně jako Glembayová – také absolventkou Královské pedagogické školy pro ženy a spisovatelkou, která pod pseudonymem Ružica vydala povídku *Za jedan časak radosti v osijecké Zvijezdě*. Zastává stejné názory jako autorka a odchází do praxe s heslem „Pro svůj národ“, které často cituje, a s hodnotami jako víra v Boha, poctivost, vytrvalost, laskavost apod. Tyto ideály autorka čtenářům vštěpuje hned na prvních stranách povídky, která je celá prodchnutá různými ponaučeními. „Sve ovo vrijedi i za ženski svijet. Osobito neka sve ženske paze s kim se družu,

³¹⁸ SABLJIĆ TOMIĆ, H.: *Počeci slavonskog ženskog pisma*, s. 80.

³¹⁹ VLAŠIĆ, Vesna: *Panoramski pregled slavonskog ženskog pisma kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća*. Doktorská disertace 2010. Vedoucí práce: dr. sc. Helena Sablić Tomić, red. prof. Filozofická fakulta, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, s. 69–73.

³²⁰ V období, kdy byl v platnosti školský zákon z roku 1888 (Zákon o uređenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja). O tomto zákoně jsme hovořili v kapitole o ženském hnutí. Viz poznámka číslo 148.

kako se vladaju a vazda treba da imaju na umu, da je sramota najopasniji ženski dušmanin, jer nema vode, koja bi oprala ženski obraz, naružen sramotom.“³²¹

Po absolvování školy odchází Danica učit do nejmenované slavonské vesnice. Se svým budoucím manželem, bohatým velkostatkářem Žarkem Pošteničem, se seznámí ve vlaku na cestě do svého působiště. V novém prostředí si Danica musí zvykat na náročné podmínky, v nichž je nucena vyučovat, a bojovat se zaostalostí a předsudky vesničanů a s následky jejich pomluv. To také poukazuje na diametrální rozdíly mezi městem a venkovem, dvěma různými světy, a je zdrojem jistého vystřízlivění hlavní hrdinky. „(...) *da je zaboravila, da na selo ne pristaje sve, što je u gradu obična stvar. Razočaralo je i iskustvo toga doživljaja, da je seljačka duša posve drugojačija, nego što si ju zamišljala u svom idejalnom poletu i mladenačkoj neukosti*“ (s. 49).³²²

Celá povídka je koncipovaná jako triviální milostný příběh, jehož završení je jasné hned na prvních stránkách.³²³ Hrdinové ovšem nejprve musí zažít různá nedorozumění. K tomu napomáhají i neobvyklé situace, které jsou vytvořeny uměle pro potřeby příběhu (záchrana Danice před rozrušeným býkem či závěrečná návštěva vesnice chorvatským bánem, který zasáhne jako *deus ex machina*).

3.6.1.1 Typy ženských postav v povídce *Za narod svoj* J. Glembayové

Kromě jediné výrazné ženské postavy, kterou je Danica, zde vystupují i jiné ženy – její matka, matka a sestra Žarka Pošteniće, hospodyně, u níž Danica bydlí, a ženy žijící ve vsi, které představují místní „strážkyně veřejné morálky“. Na základě jejich jednání lze předpokládat, že jsou typickými zástupkyněmi patriarchálního vesnického prostředí své doby.

Danica sice není v povídce nějak hlouběji psychologicky charakterizována, je však jednoznačně postavou individuální. Nehledí na konvence, je finančně nezávislá, rozhoduje se samostatně, a dokonce má úspěch ve svém počínání. V prostředí, v němž působí, je nositelkou pokrokových názorů, a to jak v oblasti pedagogické, tak i sociální. Přesto, nebo spíše právě proto, že ji omezuje a brzdí, představuje pro ni výzvu – oživit toto prostředí prostřednictvím

³²¹ „*To všechno platí i pro ženský svět. Zejména at' dávají všechny ženy pozor, s kým se přátelí, jak se chovají, a vždy at' mají na paměti, že hanba je nejnebezpečnější nepřítel ženy, protože neexistuje voda, která by umyla ženskou tvář ušpiněnou hanbou.*“ GLEMBAY, Josipa: *Za narod svoj*. Osijek 1929, s. 4. Všechny další citáty v této kapitole jsou z tohoto vydání.

³²² „(...) *že zapomněla, že na vesnici se nehodí vše, co je ve městě obvyklé. Zklamala ji i ta zkušenost, že selská duše je zcela jiná, než si ji představovala ve svém idealistickém nadšení a mladé nevědomosti.*“

³²³ Připomíná tak román J. Truhelkové *Plein air* z roku 1897, který však přece jen vzhledem k době svého vzniku hlásal pokrokovější ideje. Podobnost lze spatřovat také v dalších aspektech, např. mezi hlavními mužskými postavami obou děl.

práce pro národ, odkrýt jeho kulturní bohatství. Tento kontrast pomáhá zdůraznit, že Danica je (v jistých mezích) typem moderní a pokrokové ženy. Typická je ovšem skutečnost, že se Danica po svatbě vzdává místa učitelky, neboť jako vdaná žena již učit nemůže. „Žarko i njegova majka su želili, da se Danica odmah zahvali na službi, ali se ona tome protivila te im dokazala, da njoj dužnost nalaže, da završi svoju prvu i posljednju školsku godinu.“³²⁴ (s. 61) Ovšem s pomocí svého manžela chce hrdinka vykonávat činnost pro blaho národa nadále.

Danica tak ještě zdaleka není emancipovanou ženou ve smyslu tehdejšího ženského hnutí, neboť primárně přispívá blahu národa, nikoli svého pohlaví. Situaci bere jako danou, ani ji nenapadne, že by mohla zůstat učitelkou i po svatbě. Povídka pouze naznačuje, že v rámci dané situace může být člověk prospěšný i jinde. Hrdinové neřeší závažné konflikty a vztahy. Ty, byť jsou na okamžik vyostřené, opět sklouznou do idyllické roviny.

Vyznění povídky je idealistické, jásavé a její zpracování v podobě jednoduchého příběhu s didaktickým poučením není nijak originální. Danica je mnohem méně emancipovaná než například Zdenka v románu *Plein air* J. Truhelkové, který vyšel o 22 let dříve. Přesto v Danici nalezneme obraz nové ženy. Ten je však ještě poněkud zastřený, a to i díky přístupu samotné hrdinky, která je vzdělaná a mohla by dosáhnout více, ale svou životní cestu podřizuje budoucí rodině, manželovi, národu. Je ovšem nutno podotknout, že právě v manželovi najde muže, který si jí cení zejména pro její osobitost a názory a podporuje ji v jejím snažení. A přestože byla Danica s novým vztahem nucena své názory mírně přehodnotit, hodlá i nadále pracovat pro blaho národa. Jako vdaná žena již sice nemůže působit jako učitelka, ale přesto cítí, že jako manželka bohatého statkáře bude mít příležitost, nebo spíše přímo povinnost svému národu prospět: „... kako se Danica sa punom ljubavi prihvatila učiteljskoga zvanja i sretnom rukom unapređuje sve, što promiče ne samo kulturu, nego i privrednu sposobnost ovoga sela.“³²⁵ (s. 65)

³²⁴ „Žarko a jeho matka si přáli, aby Danica okamžitě opustila zaměstnání, ale ona jim odporovala a upozornila, že jí povinnost ukládá, aby ukončila svůj první i poslední školní rok.“

³²⁵ „... jak Danica s velkou láskou přijala učitelské povolání a šťastnou rukou podporuje všechno, co propaguje nejen kulturu, ale také hospodářskou způsobilost této vesnice.“

3.7 Verka Škurlová-Ilijićová (1891–1971)

Verka Škurlová-Ilijićová se narodila 23. listopadu 1891 na Hvaru. Zde a na poloostrově Pelješac strávila dětství. V roce 1899 se s otcem Stjepkem Ilijićem (1864–1933), učitelem a spisovatelem, přestěhovali do Bosny a Hercegoviny, kde její otec působil jako učitel. Do školy chodila v Mostaru a Sarajevu. Před první světovou válkou odešla do Záhřebu, kde se živila jako spisovatelka a novinářka. Roku 1922 se provdala za lékaře Stijepa Škurlu, který však ani ne po roce manželství zemřel. Po této tragédii se Škurlová-Ilijićová zcela zasvětila psaní. Nejdříve několik let překládala, zejména z francouzštiny – přeložila například román *Utočište. Roman jedne učiteljice* (Útočiště. Román učitelky, 1923) od spisovatele Jacquesa Bascheta, a později se věnovala vlastní tvorbě.

Ve svém díle se zaměřovala na život v bosensko-hercegovském prostředí v době Rakouska-Uherska (zobrazovala často život spodiny v sarajevském prostředí), ale také na izolovaný svět ostrovních městeček, kde prožila své dětství. Dílo autorky zahrnuje jak významnější prozaická díla, tak povídky pro děti a drama. Po druhé světové válce se přiklonila k válečné tematice a memoárům.

Povídky vycházely převážně ve sbírkách od konce dvacátých let, některé povídky vyšly znovu a v srbském překladu. Psala do záhřebských, bělehradských a sarajevských revuí a listů, takže část jejich povídek vycházela časopisecky (ve třicátých letech převážně ve splitském časopise *Novo doba*).

V roce 1928 autorka publikovala svou první povídku *Han* (Hostinec) v bosenské antologii *Sa strana zamagljenih* (Ze stran zamlžených). O rok později jí vyšla první sbírka pod názvem *Djevičanstvo* (Panenství), a to na popud redaktora edice Zabavna biblioteka Nikoly Andriće (1867–1942), kterému se její povídky líbily. Z dalších sbírek povídek vyšla *Hanumica* (1930), *Ko im sudi?* (Kdo je rozsoudí?, 1933, v Bělehradě). Kratší prózy publikovala také po válce. Například ve sbírkách *Tekla Sava mutna i krvava* (Tekla Sáva kalná a krvavá, 1945) či *Evo, kako je bilo* (Nuže, jak to bylo, 1949) vzpomíná na Záhřeb během války. Další povídky pak publikovala ve sbírkách *Izabrane pripovijetke* (Vybrané povídky, 1952) a *Da vam pričam* (Povím vám, 1953). V padesátých letech vyšla ještě memoárová próza *Posljednja suza moje majke* (Poslední slza mojí matky, 1956).

Škurlová-Ilijićová je také autorkou několika sbírek povídek pro děti, v nichž využila motivy mytologické, starozákonní, folklorní, ale také motivy z pohádek bratří Grimmů či z Andersenových pohádek. Jedná se o sbírky *Ivanjske noći* (Svatojánské noci, 1930, 1933),

Grlica i još mnoge pripovijesti (Grlica a mnoho dalších příběhů, 1934), *Tihe priče* (Tiché příběhy, 1935) a pohádky, které vycházely v cyklu *Pripovijesti djeda Nike* (Povídky dědečka Nika). Konkrétně jde o *Djeca kraljeva i druge bajke* (Královské děti a další pohádky, 1930), *Kičak-Tričak* (Kičak Tričak, 1930), *Lutka* (Panenka, 1930), *Vodnjaci (Šuma)* (Vodníci – Les, 1930).

Z dramatické tvorby můžeme uvést drama *Na tankom ledu* (Na tenkém ledu, 1931, Sarajevo) a aktovku *Komad puta* (Kus cesty). Drama *Na tankom ledu* vzniklo na základě stejnojmenné povídky zasazené do primitivního a zaostalého bosenského prostředí s ústřední postavou opilce, jehož jednání je určováno závislostí na alkoholu. Toto drama bylo provedeno roku 1932 v záhřebském Národním divadle, ale skončilo nezdarem. Kritiky je nešetřily zejména kvůli nevěrohodnosti jednání postav, stejně jako neprovázanosti jednotlivých scén.³²⁶

Ještě za života autorky vyšla také *Izabrana djela* (Vybraná díla, 1970) v rámci projektu *Pet stoljeća hrvatske književnosti* s několika vybranými povídkami autorky, charakteristickými pro její tvorbu. Některé texty, které publikovala ve třicátých letech ve splitském deníku *Novo doba*, byly vydány znovu ve sborníku *Kazivanja o Splitu* (Povídání o Splitu) v roce 1997 a v roce 2003 v časopise *Dubrovnik*.

Zatímco v oblasti dramatu se autorka neprosadila, bylo její prozaické dílo literární kritikou v meziválečné době poměrně uznáváno, zejména prózy odehrávající se v Bosně.³²⁷ Vyzdvihovány byly především povídky z muslimského prostředí, které kritika oceňovala pro jejich autentičnost, zatímco dalmatské povídky byly považovány za nedokončené obrazy prostředí, které autorka nedokázala dobře vystihnout.³²⁸

Dnes se však o autorce hovoří jako o neprávem zapomenuté spisovatelce a o jejím dalmatském cyklu jako o neprávem kritizovaném. Přesto ji však literární kritika srovnávala se spisovateli, jako byl například Ivo Andrić (1892–1975), Isak Samokovlija (1889–1955), Novak Simić (1906–1981), nebo dokonce M. Krleža, literárně ji ovlivnili také E. A. Poe či E. T. A. Hoffmann (1776–1822). Kromě toho však autorka čerpala ze skutečnosti, kterou zažívala a viděla kolem sebe. Na její dílo bylo mnohdy nahlíženo právě s ohledem na osobní tragédie, které spisovatelku v mladém věku potkaly. Kritiky tak pohnula spíše k soucitu než

³²⁶ BOŠKOVIĆ, Ivan: *Dramski rad Verke Škurla-Iljić* [online]. [cit. 2015-03-11] Dostupné z: <<http://hrcak.srce.hr/82211>>, s. 286–287.

³²⁷ TRUHELKA – ŠKURLA-ILJIĆ – PFANOVA – MIHOLJEVIĆ – ŠVEL-GAMIRŠEK: *Izabrana djela*, s. 88.

³²⁸ MANDIĆ HEKMAN, Ivana: *Hvarske pripovijesti u Dalmatinkama Verke Škurla-Iljić* [online]. [cit. 2015-03-11]. Dostupné z: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=122232>, s. 263–264.

k hloubkové analýze, ačkoli svými povídkami nepochybně přispěla k soudobé expresionistické próze.³²⁹

Jak tvrdí I. Mandićová Hekmanová, autorka už své překlady a později povídky psala „v souladu s emocionálními stavy v určitých životních okolnostech. (...) A její svět byl přeplněn strachy a úzkostmi z nejisté existence profesionální spisovatelky při nepřekonatelném pocitu samoty“.³³⁰

Životní zkušenosti a tragédie, s nimiž se nemohla vyrovnat, měly nesporný vliv na její tvorbu a volbu témat, která jsou mnohdy bizarní až neskutečná, a to přesto, že autorka se často inspirovala v reálném životě. Najdeme zde všechny možné podoby různých katastrof, chmury, nepřízeň osudu, strach, smrt, tělesnou i duševní deformaci aj. Autorka se soustředila především na ženské hrdinky. Také postavy nejrůznějších podivínů jsou velmi časté. V období různých avantgardních směrů v literatuře se v jejích dílech projevil zejména expresionismus, navíc zde také najdeme i určité prvky naturalismu.³³¹

3.7.1 *Djevičanstvo* (Panenství, 1929)

V roce 1929 vyšla autorce první sbírka povídek s názvem *Djevičanstvo* a podtitulem *Priče iz bosanskog i dalmatinskog svijeta* (Příběhy z bosenského a dalmatského světa), a to v Záhřebu v rámci edice Zabavna biblioteka N. Andriće. Sbírkou obsahuje 16 povídek rozdělených do dvou cyklů – bosenského s deseti a dalmatského s šesti povídkami.³³² Je očividné, že autorka byla velmi ovlivněna prostředím, v nichž vyrostla a pohybovala se.³³³ „*Krátké prózy Škurlové (...) jsou na okraji expresionistického směřování směrem k archaickému a primitivnímu, ale v přesně definovaném etnickém i sociálním prostoru. Odtud autorčin zájem o zanedbané osobnosti, dramatické zakořenění křečovitě přitažlivosti a odmítání mužského a ženského principu.*“³³⁴ Navíc autorka v povídkách zobrazila různá kulturní

³²⁹ Tamtéž, s. 261.

³³⁰ Tamtéž, s. 265.

³³¹ Tamtéž, s. 264.

³³² Pod názvem *Dalmatinke* (Dalmatinky) byly povídky z dalmatského prostředí vydány znovu v roce 2010. ŠKURLA-ILJIĆ, V.; MANDIĆ HEKMAN, I. (ed.): *Dalmatinke: priče iz dalmatinskoga svijeta*. Zagreb 2010.

³³³ „Když psala pro bosenské časopisy, byly její povídky z Bosny, (...) když psala pro dalmatské listy, byly povídky z Dalmácie, (...) když psala pro bělehradské časopisy, byly povídky bez místních znaků, nebo s místními rysy tehdy, když to bylo v určitém momentu vhodné.“ DIMITRIJEVIĆ, R.: *Pripovetke Verke Škurle Iljić*. Pregled VII, č. 117, 1933, s. 539–540.

³³⁴ DETONI-DUJMIĆ, D.: *Ljepša polovica*, s. 243.

prostředí s různými zvyky a zákony. Literární historik Zvonko Kovač (1951) ji označil jako „mediátora mezi kulturami“³³⁵.

Bosenský cyklus uvádí stejnojmenná povídka *Djevičanstvo (istiniti dogadjaj)* (Panenství – skutečná událost) s fantaskním motivem nedotknutelného panenství. Děj se odehrává v jedné z muslimských vesnic v Bosně – Javorniku. Muslimský mladík Bajro se podle zvyku ožení s předem vybranou dívkou, patnáctiletou Adilou. Není však schopen se dívky dotknout, a ona tak zůstane pannou. Situaci, která je nesnesitelná pro oba zúčastněné, ukončí vražda – Adila svého manžela zabije sekýrou a skončí v záhřebském ženském vězení. Jde o motiv z lidového vyprávění, spojený s mýtem, že se dívka narodila za zvláštních okolností, a odtud je pak odvozeno mystérium jejího panenství.

Povídka *Hanumica* byla mnohokrát vydána, kromě sbírky *Djevičanstvo* vyšla v knize *Ko im sudi?* v roce 1933 v Bělehradě (v této sbírce vyšla také povídka *Han*), dále např. v roce 1959 v rámci *Antologije hrvatske proze II* či řady *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (svazek 107), a byla přeložena i do němčiny³³⁶.

Ústřední postavou povídky *Hanumica* je osiřelá dívka. Její osobní i společenská role je zcela podřízena muslimskému prostředí, v němž vyrůstá, a jeho zvykům a tradicím. Jejím nejdůležitějším úkolem tak je vdát se, stát se matkou a porodit syna. Také jméno *Hanumica* (zdrobnělina od slova „hanuma“, tj. žena, manželka) zcela koresponduje s tímto určením a určitým způsobem hrdinku anonymizuje jako ženu, která má ve svém životě konkrétní úkol bez ohledu na svou individualitu. Navíc je *Hanumica* ve svých 12 letech pro manželství a mateřství nezralá, a to jak po psychické, tak po tělesné stránce.

Její manžel se stává vdovec, jehož dcery jsou její vrstevnice. Když porodí dceru, která však záhy zemře, je *Hanumica* fyzicky velmi vyčerpaná a lékaři jí další porody nedoporučují. Zvyk a tradice však představují tak jasně vymezené poslání, že *Hanumica* si jinou možnost než porodit manželovi vytouženého syna představit ani nedokáže. „*On, Švabo, da meni zabrani da ti rodim sina? Neka on zbori, lijepi beže, neka ga, ama ti ga meni više*

³³⁵ Citováno podle: KUVVAČ-LEVAČIĆ, K.: *Između Dalmacije i Bosne – interkulturalni aspekti konstrukcije identiteta ženskih likova Verke Škurla-Ilijić kroz temu majčinstva* [online]. [cit. 2017-03-02]. Dostupné z: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=237524>, s. 167.

³³⁶ Vyšla v novinách *Deutsche Zeitung in Kroatien* v roce 1943 v překladu K. Lucernové. In: LAUER, Reinhard: *Serbokroatische Autoren in deutscher Ubersetzung: bibliographische Materialien (1776–1993)*, sv. 1. Wiesbaden 1995, s. 518.

*nedovodi i ne slušaj ga!*³³⁷ Všechno utrpení, a dokonce i smrt má svůj smysl, když Hanumica porodí pokračovatele rodu, a sama přitom zemře.

Povídka *Njih dvije* (Ony dvě) byla oceněna v roce 1928 v literární soutěži s názvem Cvijeta Zuzorić v Biogradu. Odehrává se v Sarajevu, prostředí i atmosféra povídky jsou chmurné, plné beznaděje. „*Tu, oko te zgrade, skupilo se sve, što je čaršija izmetnula. Degenerirano, padavićavo, jednooko, mucavo, zgrčeno, nemajući drugog posla.*“³³⁸ (s. 38) Osiřelé sestry (v povídce označeny pouze jako „starší“ a „mladší“) provázejí samé nešťastné události. Nikdy nezapadnou mezi sarajevské obyvatele, kam původně s rodiči přišly, a nikdy se nedokážou vymanit z prostředí sarajevské spodiny. Katastrofy, které zasahují do jejich života, je pronásledují od příchodu do Sarajeva a smrti rodičů přes vypuknutí 1. světové války, během níž mladší sestra otěhotní a nakazí se syfilidou, která jí způsobí slepotu. Události pak vrcholí při požáru smrtí dítěte, které oběma ženám přineslo alespoň paprsek radosti a naděje, a následně policejním vyšetřováním jeho smrti. Sestry jsou němými a tragickými postavičkami sarajevských ulic. Nemají šanci změnit svou situaci, která je jim jakoby předurčena.

Povídka *Pastorka i njena maćeha* (Nevlastní dcera a její macecha) tematizuje manželskou nevěru, rozpad manželství a bídu, odsouzení okolím, ale také duševní chorobu a její následky. Hlavní postava Plemka žije během války, kdy je její manžel na frontě, s jiným mužem. Z poměru se narodí dítě, ale milenec Plemku brzy opustí. Po svém návratu z války ji manžel vyžene i s dítětem. „*I tako, eto, poče grešna Plemka da živi životom bijednih gubavaca, čija se bolest ne može ničim da izliječi.*“³³⁹ (s. 71) Přesto se však na Plemku usměje štěstí, když si ji vezme za ženu mlynář Tvrđimić, aby se stala matkou jeho dvěma dcerám, Radojce a Jelence. U mladší Jelenky se však již projevuje duševní nemoc, která později propukne naplno. V návalu šílenství svou macechu velmi krutým způsobem zabije.

Povídka *Mati* (Matka) se opět odehrává v Sarajevu. Ústřední postavou je zde velmi mladá dívka Vida, sirotek, který vyrostl v prostředí nemocnice. Zde postupně začala i pracovat a poznala otce svého dítěte. Ve svém milostném vztahu k muslimovi je však poněkud lehkovážná a bere život, jak přichází. Za to ovšem musí nést následky, jejichž tíhu si zřejmě v dané chvíli ani neuvědomuje. Když se Vida stane matkou, prodá své dítě bohaté

³³⁷ „*On, Němčour, že mi bude zakazovat, abych ti porodila syna? Ať si říká, co chce, krásný begu, a už mi ho sem nevod' a neposlouchej ho.*“ ŠKURLA-ILJIĆ, Verka: *Djevičanstvo*. Zagreb 1929, s. 31. Všechny další citáty v této podkapitole jsou z tohoto vydání.

³³⁸ „*Tady, kolem té budovy, se shromáždilo vše, co město vyvrhlo. Degenerované, epileptické, jednooké, koktavé, pokřivené, to, co nemělo co na práci.*“

³³⁹ „*A tak začala Plemka žít ubohým životem malomocných, jejichž nemoc nelze ničím vyléčit.*“

pacientce, již má toto dítě zajistit dědictví a velké peníze. Vida si to však nakonec rozmyslí a dá přednost dítěti místo penězům. Její mateřská láska vytvoří tak silné pouto, že jej nedokáže překonat ani vidina dobrého finančního zabezpečení. Vyzněním se tak povídka jako jedna z mála v obou cyklech liší, neboť bezprostředně nekončí smrtí ani žádnou katastrofou, nicméně lze předpokládat, že další životní běh svobodné dívky s dítětem bez zázemí také brzy skončí špatně.

Tématem další povídky z bosenského cyklu s názvem *Nestajanje (Zánik)* je dědičná nemoc, pomíjivost života, strach ze smrti a promarněná šance vykonat před smrtí ještě nějaké dobro. „Što teče i proteče. Ljudi, žene, generacije, njihova slava i mladost, i strasti i ljepota, sreće, nesreće, vrline, poroci. Sve!“³⁴⁰ (s. 90) Děj se zaměřuje na postavu bezdětné, bohaté, ale lakomé vdovy Poliksenije ze Sarajeva, která onemocní rakovinou prsu, nemocí, na niž už zemřely její dvě sestry. Poliksenija by mohla napsat závět' ve prospěch své další sestry, která má tři děti, ale ve své sobeckosti myslí jen na sebe a na možné uzdravení. Její smrt nikdo neoplakává a majetek je postupně rozkraden. Z povídky zaznívá kritika omezenosti, sobectví a lakomství bohatých lidí. Hlavní postava a její osud tentokrát nevzbuzuje soucit, naopak je její osamělý konec logickým vyústěním její prázdné a nenaplněné existence. Deformace, kterou autorka ve svých bosenských povídkách zpodobňuje, se tentokrát projevuje v duševní rovině.

Han (Hostinec) je příběhem odehrávajícím se někdy po první světové válce. Děj je situován do jednoho opuštěného tureckého hostince (tentokrát však jde o pravoslavné prostředí) v blízkosti vesnice jménem Jelenselo. Sem se nastěhuje rodina Jovana Tufegdžiće, po jehož smrti zůstane vdova Stevanija a sedm sirotek. V těžké a chmurné atmosféře hostince, který je vylíčen jako místo zla, využívá vdova Stevanija svých malých dětí, zejména nejmladší několikaměsíční Sanky, aby vyvolala v zákaznících soucit a zvýšila obrat. V hostinci se navíc shromažďují různé pochybné existence a je to místo, kde mnohý pocestný přijde o všechny peníze v kostkách.

V povídce tak není jen jedna ústřední postava, ale ženské postavy zde tvoří dva protipóly. Sanka je nevinné dítě, které nezapadá do prostředí, v němž se narodilo. Když Sanka ve třech letech umírá, stává se jakýmsi symbolem utrpení za hříchy rodičů. Její otec totiž po válce okrádal chudé vojáky a matka zase okrádá své zákazníky. Dále je tu babička, matka Jovana Tufegdžiće, která představuje moudré, avšak bezmocné stáří, protože má zákaz

³⁴⁰ „Co plyne a uplyne. Lidé, ženy, generace, jejich sláva a mládí, vášně i krása, štěstí, neštěstí, ctnosti, neřesti. Vše!“

vycházet, a dostává se tak do izolace, kterou jí ulehčuje pouze malá Sanka. Také babička v tomto zkaženém prostředí velmi trpí. Její nesouhlas s děním v hostinci je však pouze vnitřní, podtrhuje jej často opakovaná modlitba. Oproti tomu hostinská Stevanija je přesný opak své tchyně. Je chamtivá, vychytralá a falešná. Jako matka selhala, neboť Sanku odmala využívala, a přitom ji naprosto zanedbala. Sanka proto ve třech letech ještě nemluví. Ani její nemoc a smrt hostinskou nijak nezasáhnou. Stevanijina další dcera Cvija, která jí pomáhá v hostinci, je pak pravým obrazem své matky v mladším vydání. Navíc však ještě může lákat zákazníky na svoje mládí.

Kornelija Kuvačová-Levačićová (1976) tento obraz ještě rozšiřuje, když vztahuje téma mateřství jako základní charakteristiky nejen na jednotlivé postavy povídky, ale na celý ženský kolektiv z blízké vsi, „*který do těla nemocné dívky vnáší všechnu svou víru. Naturalistické popisy umírání nevinného dítěte jsou totiž v silném kontrastu s chladným chováním ostatních vesnických matek, které utrpení dítěte interpretují jako vyslyšení svého proklínání a mají za to, že se jím naplní spravedlnost kvůli přestoupení morálních norem v hostinci.*“³⁴¹

Sefardi sarajevski (Sarajevští Sefardové) s podtitulem „*Tefila*“, *knjiga molitava* („*Tefila*“, modlitební kniha) je příběhem zániku původně zámožné sarajevské židovské rodiny Gaonových, kterou postihnou všechny možné katastrofy – bankrot, nemoci, smrt. Děj se soustředí na poslední dítě Samuela Gaona – Mazalta, jež je symbolem zkázy celé rodiny. „*Narod Sefarda u Bosni i Hercegovini tvrdo vjeruje u to, da (...) poneko dijete, naprotiv, može samim svojim rođenjem biti uzrokom najvećih nesreća, potpunog rasula, propasti i katastrofe.*“³⁴² (s. 127) V okamžiku narození Mazalty zemře její otec a zanechá po sobě dluhy. Tato událost je pro rodinu zlomová; vše směřuje k horšímu a není pochyb, že Mazalta nečeká šťastný život.

Mazalta vyrůstá v prostředí, kde má každý své pevné místo a kde jsou důležité tradice. Její narození je pro rodinu naprosto bezvýznamná událost, která tvoří kontrast k oslavám, jež byly uspořádány na počest narození jejich dvou starších bratrů. „*Ali se toga jutro nije oko porodilje vila ni svila, ni kadifa, ni zlatan vez. Ono se je čuvalo samo za porodjaj sina. Mazalta je bila kći i ležala je u običnom bezu. Običan bez bio je i na njenjoj majci.*“³⁴³ (s. 127)

³⁴¹ KUVAČ-LEVAČIĆ, K.: *Između Dalmacije i Bosne*, s. 175.

³⁴² „*Narod Sefardu v Bosni a Hercegovini pevně věří tomu, že (...) některé dítě může naopak už jen svým narozením být příčinou největších neštěstí, úplného rozvratu, zkázy a katastrofy.*“

³⁴³ „*Avšak toho rána rodičku nezavinuli ani do hedvábí, ani sametu, ani zlaté výšivky. To se uchovávalo pouze pro porod syna. Mazalta byla dcera a ležela v obyčejném plátně. Obyčejné plátno měla i její matka.*“

Navíc je Mazalta znetvořená a později ještě onemocní epilepsií. Před okolním světem ji chrání a skrývá jak matka, tak oba starší bratři Rafael a Daniel. Proto si dívka neuvědomuje svoji odlišnost. „*Smatrala je sebe vrlo lijepom i zamamnom djevojkom (...) te se stala i ponašati, kako to djevojkama otmena roda i doliči. Sve otmene djevojke sjede i vezu. To je za djevojke.*“³⁴⁴ (s. 131) Rodina je však stížena pohromami, postupně umírají všichni její členové, nakonec i Mazalta a jako připomínka celé nešťastné rodiny zůstane pouze rodinná modlitební knížka.

Mazaltina matka Šulamit je dívka z chudé rodiny, jejíž věno tvoří právě ona modlitební kniha, která je v majetku rodiny Gaonů v době jejího zániku. Šulamit, která se vdává mladá a krásná, pod tíhou všech ran nakonec předčasně zestárne, ztratí svou krásu a předčasně umírá. Vylíčena je jako velmi prostá žena, jejíž starostí je rození a výchova dětí a která nemá ani tušení, co se děje kolem ní. Neví, že se její manžel ocitl v dlužích, že onemocněl, a o jeho smrti a dlužích se dozvídá později. Netuší, jaký je svět za domovním prahem. Není ani připravená na život v bídných podmínkách, ve kterých se náhle ocitla. Svě děti má však upřímně ráda, především Mazaltu, kterou se snaží uchránit před vnějším světem. Šulamit postupně přichází o ty nejbližší, mládí, krásu, bohatství, izolovaný svět, který je naplněn jen krásnými věcmi. Stejně tak i její rodina slábne a zaniká. Matka i dcera tak vlastně žijí v izolaci, avšak Mazaltina izolace je hlubší, neboť její představa reality je naprosto zkreslená. Ani ona nedokáže přežít ve vnějším světě bez ochrany těch nejbližších.

Hlavní postavou povídky *Mitrina imovina* (Mitřino jmění) je Mitra, manželka Ristana Štaky. Z války si Ristan odnesl těžké zranění – ránu v hlavě způsobenou šrapnelem, „*kroz koju je Ristanu pamet iscurila*“³⁴⁵ (s. 141). Poté co se pohádal s bratry a došlo na dělení majetku, získal Ristan právě tu nejhorší část. Ke své ženě se proto chová naprosto despoticky. „*Nepoštivani Ristan, koji ako i nije mogao učiniti ništa, da bude vidjeniji u svom rodu i u svom selu, htio je barem da gospodari svojoj ženi (...).*“³⁴⁶ (s. 143)

Mitra musí Ristanovi pomáhat při stavbě nového domku a o tři malé děti se přitom nemá kdo starat. Ristan není dobrý hospodář, prodá tele, protože mu prý došly peníze, ačkoli na stavbě domku, který byl celý z použitého materiálu a kamenů z potoka, nepracoval nikdo kromě něj a Mitry. Když přestane dojit kráva, prodá ji též a rodina tak přijde o každodenní

³⁴⁴ „*Považovala se za krásnou a přitažlivou dívku (...) a začala se chovat tak, jak se na dívky vznešeného původu patří. Všechny vznešené dívky sedí a vyšívají. To je pro dívky.*“

³⁴⁵ „*Skrze kterou Ristanovi unikl rozum.*“

³⁴⁶ „*Protivný Ristan, který když už nemohl učinit nic, aby byl ve své rodině a vsi váženější, chtěl aspoň vládnout své ženě (...).*“

obživu. Když onemocní Ristanovo dítě, nemá mu Mitra co dát. Ani ve vsi jí nikdo nepomůže. Musí tak bezmocně přihlížet tomu, jak její dítě umírá. Utrpení matky zde je zobrazeno paralelně s utrpením krávy Maculji, která přišla o tele. „*Crni se prazno dno prazna lončića i padaju prve teške kapi Mitrinih suza za djetetom, kojeg ne će više biti i za Maculjom, koje više nema – u najmanji njezin lončić.*“³⁴⁷ (s. 152)

Dalmatský cyklus se od bosenského cyklu liší jednak naprosto jiným prostředím, jednak i tím, že ne všechny povídky jsou chmurné či končí nějakou katastrofou, ačkoli všechny ukazují stinné stránky slunné Dalmácie. Některé povídky dokonce obsahují fantaskní prvky, například *Ivanje* (Svatojánská noc) či *Grgurove mise* (Gregoriánské mše).

Povídka *Ivanje* poprvé otiskl *Savremenik* roku 1929, navíc získala ocenění jako předloha pro filmový scénář v soutěži novin *Politika* téhož roku. Odehrává se ve městě Stari Grad na Hvaru a váže se ke svátku sv. Jana Křtitele, oblíbeného zvláště mezi mladými, neboť je spojován s mnoha pověrami a zvyky, jako je věštění budoucnosti. Ústředním párem jsou zde sirotci Ivo a Ivanica, kteří plánují společnou budoucnost. Svatojánská noc spojená s pověřivostí a touhou vidět budoucnost však jim a dalším mladým lidem přinese pouze smutek, neštěstí, rozvrat vztahů, smrt. Toto zahrávání si s vlastním osudem vyjadřuje věta: „*Čuvajte se, djevojke. Bog se moli, Bog se ne uhodi.*“³⁴⁸ (s. 166)

Přestože je Ivanica zasnoubená a šťastná, chce spatřit budoucího manžela. „*Djevojka mora čeznuti, kako ja čeznem, mora htjeti da vidi onoga, koji joj je suđen.*“³⁴⁹ (s. 170) Tato zvědavost však způsobí, že se ústřední pár nakonec rozejde, protože Ivanica jako budoucího manžela uviděla někoho jiného. „*Ivo nije dolazio. I od one Ivanjske noći dvoje dragih, ,stvorenih jedno za drugo‘, dvoje dragih jednakih imena, dvoje siročadi, dvoje posmrčadi, još se nije bilo vidjelo...*“³⁵⁰ (s. 174) Ivo nakonec umírá a Ivanica si bere jiného. Pro mnoho lidí tak nad životem, který mohli prožít v radosti, visí stín chmurné budoucnosti a blížící se smrti. To vše kvůli pošetilé snaze odkrýt budoucnost.

Děj povídky *Tjeskobe gospodjice Elfi* (Nesnáze slečny Elfi) se odehrává v Zadaru a Záhřebu. Zpracovává téma rodiny stíhané pohromami, řadou sebevražd a šílenství a dále odplatu na dětech za viny rodičů. Soustředí se na rodinu slečny Elfi, jejíž matku nešťastnou náhodou oslepil vlastní syn, a poté utekl. Slepé matce se pak narodila ještě dcera Elfi, při

³⁴⁷ „*Černá se prázdné dno prázdného hrníčku a první těžké kapky Mitriniých slz pro dítě, které již nebude, a pro Maculju, která už není, padají do jejího nejmenšího hrníčku.*“

³⁴⁸ „*Mějte se na pozoru, dívky. K Bohu se modlí, Bůh se nešpehuje.*“

³⁴⁹ „*Dívka musí toužit, jako toužím já, musí chtít spatřit toho, který je jí souzen.*“

³⁵⁰ „*Ivo nepřicházel. A od té svatojánské noci se dvojice milenců stvořených jeden pro druhého, dvojice se stejným jménem, dva sirotci, dva pohrobci, ještě neviděli.*“

jejím porodu však matka zemřela. Elfi tráví svoje dětství a dospívání cestováním s otcem po sanatoriích, v nichž otec hledá ztraceného syna.

Po smrti otce, kterého v posledních chvílích zachvátí šílenství, Elfi postihne další pohroma v podobě vlastní duševní choroby. „*Ako je na zadarskoj periferiji umrlo ženi dijete, ako je negdje potonula ladja, srazili se vlakovi, utopio se nevješti plivač, gospodjica je Elfi dotle po sebi kopala i kopala, dok na koncu konca nije u sebi otkrila tešku i fatalnu kariku, kojom se njena ličnost vezuje za sve krivice, sve grijeha, sva zla i sve nepravde svijeta.*“³⁵¹ (s. 190) Z této choroby se však jako zázrakem uzdraví. Zatímco počátky nemoci se začnou projevovat v době vypuknutí války, uzdravení přichází s jejím koncem. Duševní choroba se tak stává symbolem válečného šílenství. V době uzdravení se Elfi nachází v ústavu pro duševně choré v Záhřebu. Nakonec se objeví i ztracený bratr a spolu pak žijí v prostotě a chudobě.

Povídka se od ostatních neliší sledem různých katastrof, které Elfi stíhají jedna za druhou, ale je výjimečná svým pozitivnějším vyzněním do budoucnosti, možností začít znovu. Elfi svou nemoc vnímala jako potřebnou pro vykoupení starých hříchů, které se zřejmě udály v rodině, stejně tak své uzdravení vnímá jako jejich odpuštění, ukončení tragické kapitoly ze života rodiny. Příběh Elfiny rodiny tak stojí v kontrastu s podobně vylíčeným příběhem rodiny Gaonových z povídky z bosenského cyklu, která končí zánikem celé rodiny.

Kamilo, nasmijani sin (Kamilo, usměvavý syn) je synem paní Flory-Any, před nímž se otevírá velká budoucnost. Je to usměvavé, chytré a živé dítě, ovšem v šesti letech ho postihne těžká nemoc, která způsobí, že zůstane dítětem navždy, a tak žije i nadále s matkou. Jejich poklidný život v izolaci od okolního světa naruší v Kamilových 40 letech příjezd příbuzných. Jejich dcera Tata vyhrává dětské soutěže krásy a je to pyšné, kruté, unuděné a necitlivé dítě. Představuje kontrast k dobromyslnému Kamilovi, jehož duševní rovnováhu naruší natolik, že poprvé v životě zapláče. Kamilova matka stojí spíše v pozadí povídky, která se soustředí na jejího syna. Přesto je to hrdinka v pravém slova smyslu – obyčejná žena, ale milující a silná, manželka námořníka, který zahyne na moři, a tak se musí postarat o sebe a o své postižené dítě.

Povídka *Kurtizana* (Kurtizána), jejíž rámeček tvoří prostředí města Stari Grad na Hvaru, obsahuje výrazné náboženské prvky, poučení o morálce, obraz morálního rozvratu člověka,

³⁵¹ „*Když na zadarské periferii zemřelo ženě dítě, když se někde potopila loď, srazily se vlaky, utopil se neobratný plavec, slečna Elfi se mučila do té doby, dokud nakonec v sobě nenašla nějakou těžkou a osudovou souvislost, kterou je její osoba spojena se všemi vinami, všemi hříchy, všemi pohromami a všemi nespravedlnostmi světa.*“

kteřý však nemůžez dojít odpuštění. Symbolem tohoto úpadku je Likarův dům, zchátralá vila, v níž kdysi bydlel lékař Likar se svou milenkou a jež představuje místo zla, kterému se lidé z okolí vyhýbají. Děj se soustředí na postavu hříšné a zlé ženy, vražednice.

Takovou ženou je Apolonija (Pole), rozmazlená a pyšná dcera místní vědmy Mandaliny, která lidem předpovídá budoucnost. Dívka, která vyrostla v lenosti, je dokonce tak pyšná, že se vysmívá i smrti: „*Ha, ha, smrti! Ja sam ljepši od tebe!*“³⁵² (s. 215) Vidina snadného a zahálčivého života je pro ni proto silnější než mravní zábrany, a tak se stane milenkou místního lékaře Likara. To je v malém přímořském městečku z morálního hlediska nepřijatelné, a tak jí lékař postaví dům na kopci nad městem – Likarův dům. Tam má Pole pocit nedotknutelnosti a moci, a zajde dokonce tak daleko, že se uchýlí k vraždě lékařova syna (otráveným mlékem). Likarův syn v městečku začal působit rovněž jako lékař a získal si mnohem větší sympatie jeho obyvatel, neboť byl pravým opakem svého otce, jemuž se podobal jen velkou pracovitostí.

Smrt syna však způsobí odcizení mezi milenci, možná i proto, že smrt mladého lékařova syna je lidmi připisována právě jí. Po smrti Likara skončí Pole na ulici. Protože si svým chováním ani stylem života nezískala žádné přátele, je její pád z luxusu do bídy ještě strmější, než byl její vzestup. Po letech jí připomíná už jen Likarův dům.

V povídce *Pričica Grozdani B. o maloj Bogi* (Příběh pro Grozdanu B. o malé Boge) opět nechybí ošklivost, deformace, smrt, krutost mezi nejbližšími, předsudky, nespravedlivý osud. Malá Boge je nemocná a hrbatá dívka. Její matka hrbatou dcerku pro její deformaci nesnáší. Stydí se za ni a snaží se ji skrývat. Svou povrchností představuje protipól matky z povídky *Kamilo, nasmijani sin*, v níž se matka naopak pro svého postiženého syna obětuje. Bogina matka v minulosti přišla o krásného synka, kterým se všude pyšnila, a tak nyní raději tráví čas se sestrou a malou neteří, která je favoritkou v soutěžích dětské krásy. Autorka nechává vyznít kontrast mezi oběma dívkami, z nichž jedna je krásná, obdivovaná a milovaná, zatímco druhá ošklivá, nemocná a opovrhovaná. Své krásné neteři se Bogina matka věnuje také v okamžiku, kdy malá Boge sama a zapomenutá umírá. „*Marionete su najkasnije doznale, što se dogodilo... Popadale su licima na zemlju i bile su možda jedini, koji su iskreno žalili za malom Bogom, grbavom djevojčicom.*“³⁵³ (s. 229) Hrb malé Boge tak vlastně odkazuje na pokřivené myšlení jejího okolí, které se o ni nezajímá, nechává ji trpět a umřít samotnou.

³⁵² „*Ha, ha, smrti! Jsem hezčí než ty!*“

³⁵³ „*Loutky se dozvěděly nejpozději, co se stalo... Popadaly tvářemi na zem a byly zřejmě jediné, které upřímně oplakávaly malou Boge, hrbatou dívku.*“

3.7.1.1 Typy ženských postav ve sbírce *Djevičanstvo* V. Škurlové-Ilijićové

Hlavními hrdinkami sbírky *Djevičanstvo* jsou ženy v různých životních situacích a z různých kulturních prostředí (katolické, pravoslavné, muslimské), různého stavu a věku (od malých dětí po stoletou stařenu). Jsou postaveny do vyhrocených až absurdních situací, nemohou se vymanit z prostředí, v němž se pohybují, a mnohdy trpí různými chorobami a postiženími. Právě nemoc, fyzická či psychická deformace jim znemožňuje začlenit se plnohodnotně do společnosti, a tomu odpovídá i zobrazení jejich okolí, které je v souladu s jejich osudy ponuré a depresivní.³⁵⁴ „A ačkoli jsou ženy prakticky pravidelně v centru autorčiny pozornosti, ona vůči nim není vůbec milosrdná. Nadto jsou někdy zobrazené skoro karikaturně, aby co nejjasněji označila problém, o kterém píše, nebo úkol, který jim byl společností nebo osudem určen.“³⁵⁵ D. Detoniová-Dujmićová označila ženy v prózách Škurlové-Ilijićové za „antihrdinky“ v „existenciálním hororu“.³⁵⁶ A hrdinky v běžném smyslu slova to opravdu nejsou. Nejsou krásné, zdravé ani bohaté, pohybují se na periferii společnosti a jsou stíženy nekončící řadou pohrom. V čtenáři přitom většinou vyvolávají soucit.

Škurlová-Ilijićová zobrazila ženské postavy všech stavů – matky, milenky, vdovy, staré panny. Ve svých povídkách nevytvořila individuální typy žen. Ženy jsou v jejích dílech v mnohých případech outsidersy, ale nikoli ze své vlastní vůle, nýbrž na základě své odlišnosti od okolí (svých fyzických, etických či psychických predispozic). Jsou zachyceny uvnitř struktur, které jim společnost přisoudila a z nichž není úniku.³⁵⁷ Ovšem právě zachycením postav v rámci zaostalého a zkostnatělého společenství v kombinaci s různými nemocemi a postiženími hlavních hrdinek kritizovala nerovné postavení žen ve všech prostředích, která znázornila (a to se týká zejména povídek z muslimského prostředí). Toto postavení se přes rozvíjející se ženské hnutí v dané době nijak moc nezměnilo, jak jsme na to poukázali v kapitole o postavení žen v první polovině 20. století.

Bosenský cyklus je oproti dalmatskému mnohem temnější, chmurnější, pesimističtější. Ženy jsou zde často obětí zvyků a tradic nebo okolností a situací, do nichž se však nedostávají vlastní vinou. Dalmatský cyklus si sice v různých pohromách nezadá s bosenským, přesto autorka někdy dává hrdinkám paprsek naděje (*Tjeskobe gospodjice Elfi*). Dominantním typem obou cyklů je matka, ať už se jedná o svobodnou matku, či vdanou ženu. Bezdětná žena je

³⁵⁴ MANDIĆ HEKMAN, I.: *Hvarske pripovijesti*, s. 263.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 270.

³⁵⁶ Citováno podle: KUVIČ-LEVAČIĆ, K.: *Između Dalmacije i Bosne*, s. 169.

³⁵⁷ Takové outsidersy nazývá Hans Mayer existenciálními outsidersy (viz poznámka číslo 246).

spíše výjimkou. Je to například postava Poliksenije (*Nestajanje*) nebo Elfi (*Tjeskobe gospodjice Elfi*).

Matkou je Hanumica ze stejnojmenné povídky, která je pro manželství a mateřství nezralá, a přesto je rození dětí jediný důležitý úkol v jejím životě. Matkou je i bezejmenná mladší sestra, která byla svedena a opuštěna, pro niž je však dítě jedinou radostí, o tu ale v rámci proudu životních katastrof přijde. Matkou je i Plemka, z jejíhož poměru se narodí nemanželské dítě, a to odstartuje sérii pohrom končících její smrtí (*Pastorka i njena maćeha*). Svobodnou matkou je dívka Vida v povídce *Mati*, která nedokáže dát pryč své dítě, i když by sama měla jednodušší a pohodlnější život. Vypočítavou a chamtivou matku, která v této životní úloze selhala, najdeme v povídce *Han*. Milující matka, která však nedokáže své děti ochránit před těžkostmi života a smrtí, je v povídkách *Sefardi sarajevski* a *Mitrina imovina*. V dalmatském cyklu je postava matky jak obětavé (*Kamilo, nasmijani sin*), tak bezcité a povrchní (*Pričica Grozdani B. o maloj Bogi*).

Kromě typu matky v povídkách nacházíme i typ milenky, který je nejvýraznější v povídce *Kurtizana*, v níž se milenka částečně podobá *femme fatale* z literatury 19. století. Ačkoli nepředstavuje osudovou lásku svého milence, podílí se na zkáze jeho rodiny. Je krásná, bezcitná, pyšná, schopná vraždy, nicméně není schopná lásky ani vášně. Její motivace jsou veskrze hmotné, jde jí o pohodlný a zajištěný život. Toho se jí jako milence bohatého lékaře dostává, nikoli však na dlouho.

Kromě toho je poměrně častým typem žena šílená, vražednice nebo kombinace obojího – slečna Elfi duševně onemocní (*Tjeskobe gospodjice Elfi*), Adila zabije svého manžela (*Djevičanstvo*), bláznivá Jelenka zabije svoji nevlastní matku (*Pastorka i njena maćeha*), nebo nějak jinak postižená či nemocná žena („mladší“ onemocní syfilidou a oslepne, Poliksenija a její sestry zemřou na rakovinu, Mazalta je znetvořená a má epilepsii, malá Boge je nemocná a hrbatá).

Přestože autorka vyostřila situace až do extrému a zobrazila své postavy až karikaturně, působí zobrazené ženy realisticky, zřejmě i proto, že autorka často čerpala ze skutečného života. Je zde patrný velmi výrazný posun oproti černobílému zachycení ženských postav v literatuře 19. století.

3.8 Marija Tucakovićová-Grgićová (1878–1967)

Marija Tucakovićová-Grgićová byla spisovatelka, učitelka a novinářka. Narodila se v malé slavonské vsi Rajevo Selo v roce 1878. Později se přestěhovala do města Vinkovci a navštěvovala zde gymnázium. Poté odešla do Záhřebu, kde absolvovala učitelskou školu. Jako učitelka působila v malých slavonských obcích (Bošnjaci, Selci aj.). V roce 1898 začala se spisovatelskou činností v záhřebském listu *Nova nada*. S životem na venkově však nebyla spokojená, a proto se odstěhovala do Bělehradu, kde kromě svého povolání učitelky začala spolupracovat s řadou novin a časopisů. Později žila také v Albánii, Itálii a ve Švýcarsku.

V Bělehradu se pohybovala ve společnosti předních literátů a politiků, neboť byla velmi sebevědomá a samostatná. Celý život ji však provázel nepokoj, marné hledání štěstí a spokojenosti. Například ve věku nad osmdesát let se ještě vydala do Říma, aby navštívila papeže, ale cestu nakonec musela přerušit. Navzdory tomu, jak byla svého času oblíbená, zemřela M. Tucakovićová-Grgićová zcela opuštěná a osamělá v roce 1967 ve Vinkovcích.³⁵⁸

Publikovala zejména časopisecky a svá nepočtená knižní díla vydala vlastním nákladem. Konkrétně jde o romantickou veršovanou povídku *Majka* (Matka, 1928) a sbírku povídek *Razbacana srca* (Rozptýlená srdce, 1931). Obě díla se věnují ženské problematice, ať už konfliktu mateřské a milenecké lásky (*Majka*), či tématu osudové ženy, kvůli níž muži trpí a umírají. Kromě výrazných ženských postav zde autorka tematizuje také „vzájemný vztah člověka a prostoru“.³⁵⁹ Její próza byla ve své době velmi populární – ani ne tak pro svou uměleckou hodnotu, ale spíše proto, že byly autorčiny povídky tematicky neobvyklé až šokující, a tak vyvolávaly velký zájem.³⁶⁰ Dalším lákadlem pro čtenáře byla i skutečnost, že autorka, nazývaná přáteli „krásná Rica“, byla vyhlášená svou krásou a šarmem a srovnávána s Cvijetou Zuzorićovou³⁶¹.

³⁵⁸ BALENTOVIĆ, Ivo: *Životna drama „lijepa Rice“ (Marija Tucaković-Grgić, 1878.–1967.)*. Hrašće 4, 1996, s. 35–36.

³⁵⁹ SABLJIĆ TOMIĆ, H.: *Slavonski tekst hrvatske književnosti*. Zagreb 2003, s. 172.

³⁶⁰ BALENTOVIĆ, I.: *Životna drama „lijepa Rice“*, s. 35.

³⁶¹ Cvijeta Zuzorićová (1552–1648), slavná dubrovnická básnířka, známá také pro svou krásu, shromáždila kolem sebe mnohé umělce své doby, byla inspirací pro mnohé chorvatské a italské básníky a intelektuály, např. Dominka Zlatariće (1558–1613) či Torquata Tassa (1544–1595). Z jejího díla se nic nedochovalo.

3.8.1 *Majka* (Matka, 1928)

Veršovaná povídka *Majka* s podtitulem *Opjevana slika majčine ljubavi, bola i stradanja* (Opěvovaný obraz mateřské lásky, žalu a utrpení) vyšla roku 1928 v Záhřebu.³⁶² Přestože je povídka ve verších, převažuje zde dramatický děj nad lyrickými pasážemi. Děj je spojen s tradičním vesnickým prostředím, které spoluurčuje osudy hlavní hrdinky. Výrazným prvkem je v povídce také voda. Je totiž jak přírodním živlem, který ničí vše, co mu stojí v cestě (včetně života hlavní hrdinky), tak metaforou pro těžký život obyvatel této oblasti.³⁶³

Povídka tematizuje konflikt mateřské a milenecké lásky, který končí tragicky. Hlavní postavou je třiatvacetiletá vdova Eva Carićová ze slavonské vesnice Otok, která má dvě malé děti – tříletou Anu a několikaměsíčního Pavla. Na radu příbuzných přijme nabídku k sňatku svého souseda Marka Tucakoviće, který je vdovcem se třemi dětmi. Jejich sňatek však současně znamená poměrně výrazné rozšíření rodiny. Život obou manželů navíc určují Markovi ambiciózní rodiče, kteří mu sňatek s bohatou vdovou poradili (netušili ovšem, že Eva tajně přepsala majetek svým dvěma dětem). Navíc z něj chtějí mít váženého občana, a tak ho přimějí ucházet se o místo lesníka. To je ovšem spojeno s cestováním a stěhováním. Ačkoli o to Marko po svatbě s Evou už nestojí a ani Eva si nepřeje, aby cestoval za prací, mají poslední slovo Markovi rodiče.

Když Marko po nějaké době v novém působišti (Rajevo Selo) požádá Evu, aby za ním přijela, ocitá se Eva před těžkým rozhodnutím – může s sebou vzít buď pouze své, nebo pouze jeho děti, protože všechny najednou by zatím neuživil. Protože však Eva považuje manželovo blaho za přednější, nechá svoje děti u příbuzných a vezme s sebou Markovy děti. Situace má však ničivý vliv na její psychiku, zvláště poté, co jí okolnosti znemožní děti alespoň navštívit (epidemie, cesty nebezpečné v zimě kvůli vlkům a na jaře kvůli rozbouřené řece). Když Eva nakonec nebezpečnou cestu přes Sávu přece jen podstoupí a shledá se s dětmi, dostane dopis, aby se vrátila, neboť její manželství s Markem ohrožuje jiná žena. Eva se pod nátlakem tchyně musí vrátit bez dětí, ale při návratu přes rozbouřenou řeku ji srazí a usmrtí kláda.

Povídka zobrazuje sílu mateřské lásky, která se dostane do konfliktu s manželskou láskou. Děj se přitom soustředí na duševní boj mladé matky, která touží po vlastních dětech,

³⁶² BALENTOVIĆ, I.: *Životna drama „Ijewe Rice“*, s. 37. Ukázka z povídky vyšla v Osijeku v roce 2015 v rámci knihy *Cvelferica, panonizam, pismo književnosti i kulture* (Cvelferka, panonismus, literární a kulturní dopis).

³⁶³ Tento text je v odborné literatuře označován různě – jednou jako veršovaný román (*Cvelferica, panonizam, pismo književnosti i kulture*, s. 263), jindy jako romantická veršovaná povídka (*Ljepša polovica književnosti*, s. 43) nebo básnický epos (*Životna drama „Ijewe Rice“*, s. 37).

a přitom se musí starat o cizí. Kromě toho autorka současně zpracovala téma mezigeneračních vztahů, především zničující vliv rodičů rozhodujících o životě nově vytvořené rodiny svého syna. Toto téma nacházíme také u dalších autorek v naší práci (viz kapitoly 3.11 a 3.12 níže).

Život hlavní hrdinky je tak určován zejména prostředím, ve kterém žije. Na jedné straně jsou tu přírodní vlivy, které ovlivňují život na venkově, na druhé straně jde také o vlivy kulturní a společenské. Je třeba, aby Eva jako mladá vdova přemýšlela o dalším sňatku, musí určit poručníka svým dětem atd. Výsledkem je dohodnutý sňatek, který by se však rozvinul k plné spokojenosti manželů nebyť zasahování ze strany rodičů. Ti si prostřednictvím syna naplňují své ambice ohledně společenského statusu či majetku. Zasahují do života mladé rodiny dokonce i na dálku a vždy nakonec dosáhnou svého. A to i za cenu lidského života.

Eva je pro Marka zcela ideální ženou – je majetná, mladá, pilná a schopná hospodyně, přizpůsobivá, obětavá. Svou poddajnou povahou tvoří výrazný kontrast ke svému manželovi. Zatímco on postupně dosáhne všeho, oč v životě stál, a je spokojený, u Evy je tomu naopak. Eva je žena, která se snaží dát ostatním všechno, upřednostňovat potřeby druhých před svými. Ve výsledku to však má na její okolí spíše negativní dopad. Evino trápení se totiž přenáší do jejích vztahů k druhým, vede k dlouhodobé frustraci a nakonec k nebezpečné cestě za dětmi.³⁶⁴ Dokonce ani Marko nic nezmůže s protesty, které jsou v dané situaci naprosto oprávněné. „*Pred takovom silom, mora svaki stati, Položit oružje, – i sam se predati!*“³⁶⁵ Návrat k Markovi však už taková nadlidská síla neprovází, protože je vyprovokován jen dalším zbytečným vměšováním tchyně. „*A šta si ti, snaho, naumila? – Kad ti misliš, vratiti se, Marku? – Zar se je on oženio, Da bez žene tako dugo bude?*“³⁶⁶ (s. 108)

Eva je velmi citově založená a vnitřně rozpolcená postava. Jedná téměř vždy tak, jak to chce její okolí, nedokáže prosadit svou vůli. Proto ve skutečnosti neustále jedná v rozporu s tím, co by sama chtěla, a je tudíž neustále nespokojená a nešťastná. Avšak vše, co udělá podle svého, vyvolá negativní reakci okolí. Například to, že odkáže svůj majetek vlastním dětem, aby je tak zajistila pro případ, že by si vzala majetku chtivého muže. Nebo také její nešťastně zakončený návrat k dětem. Ovšem rozpor mezi realizací vlastních potřeb a chtěním druhých nemůže pro ni, jak se zdá, skočit jinak než právě tragicky.

³⁶⁴ Tím se podobá Mariji-Lize ze stejnojmenné povídky A. Milčinovičové.

³⁶⁵ „*Pred takovou silou se musí každý zastavit, složiti zbraně a prostě se vzdati.*“ TUCAKOVIĆ-GRGIĆ, Marija: *Majka*. Zagreb 1928, s. 98. Všechny další citáty v této podkapitole jsou z tohoto vydání.

³⁶⁶ „*A co sis to, snacho, usmyslila? – Kdy se chceš vratiti k Markovi? – Copak se oženil, aby byl tak dlouho sám?*“

3.8.2 *Razbacana srca* (Rozptýlená srdce, 1931)

Sbírka *Razbacana srca* s podtitulem *Neobične priče, o neobičnoj ljubavi* (Neobvyklé příběhy o neobvyklé lásce) vyšla roku 1931 v Záhřebu. Obsahuje čtyři povídky s velmi neobvyklým dějem a autobiografickými rysy. Stejně jako autorka žila v různých zemích (Albánie, Itálie, Slavonie, Švýcarsko), odehrávají se také povídky na těchto místech. Tři povídky navíc provází postava osudové ženy – krásné, vzdělané a zcestovalé, jejíž pouhá přítomnost působí na muže naprosto ničivým způsobem. Její nedosažitelnost pak nedokážou řešit jinak než ukončením vlastního života.

Téma osudové ženy sice není v chorvatské literatuře nové, nicméně je typické zejména pro literaturu 19. století (viz výše). Navíc autorka tematizuje také další oblasti, které se v ženské literatuře začínají teprve rýsovat, a to tělesnost a erotiku, která přináší střet morálních hodnot (vdaná žena versus svobodný muž nebo mnich atd.). Vzniklý konflikt mezi tělesností a morálkou zde končí tragicky.

První tři povídky jsou propojeny toutéž postavou osudové ženy Marije Bosnićové. První povídka s názvem *Uspat kroz Albaniju – sa srpskom vojskom 1915. god.* (Na cestě Albánií – se srbskou armádou roku 1915) se odehrává v roce 1915 převážně v Tiraně a částečně také v Drači na historickém pozadí 1. světové války a ústupu srbské armády před přesilou německo-rakouských a bulharských jednotek. Jedná se o retrospektivní vyprávění v ich-formě, vyličené přítelem hlavní mužské postavy – osmnáctiletého, svobodného a bohatého albánského muslima Nijazi-beje.

Marija Bosnićová je mladá Srbka, která se do Tirany dostává spolu se svým manželem Vladimirem s posledními zbytky ustupující srbské armády. Nijazi-bej a jeho sluha Mrteza se stanou svědky jejího milosrdného činu, kdy Marija věnuje těžce opatřené jídlo dvěma vyhladovělým nepřátelským (německým) vojákům, přestože sama řadu dní nejedla. A přesně ve smyslu biblického blahoslavenství o milosrdenství najde tento její čin odezvu a Marija a její doprovod získají dočasný domov u Nijazi-beje. Toho uchvátí její čin i krása natolik, že se do ní zamiluje. Jeho vytrvalost nakonec na Mariji zapůsobí, zvláště proto, že její manželství s Vladimirem není šťastné. Marija však zachová věrnost manželovi přesto, že on jí pohrdá. Nakonec musí Vladimír a Marija pokračovat se srbskými jednotkami v ústupu přes Drač. Ačkoli Marija Nijazi-bejovi denně píše, jeho sluha Mrteza tyto dopisy zatajuje, lže svému pánovi v dobré víře, že na Mariji brzy zapomene. Nešťastná láska však nakonec dožene Nijazi-beje k sebevraždě. Sluha Mrteza, který lhal svému pánovi proto, že byl sám do

Marije zamilovaný, se cítí vinen smrtí svého pána, a tak po odvyprávění tragického příběhu sám spáchá sebevraždu.

Ačkoli je tedy Marija žena veskrze dobrá a morální, je příčinou zkázy dvou lidských životů. Je ženou, která touží po štěstí, po naplnění života a lásce, které se jí v manželství nedostává. Její láska k Nijazi-bejovi však představuje lásku zakázanou, prohřešek proti morálnímu kodexu, a tuto hranici ona překročit nedokáže.

V muslimském prostředí, v němž se ocitla, je výjimečná nejen její krása, ale také její vzdělanost, zcestovalost, zkušenosti (prožité válečné hrůzy) a to vše tvoří další kontrast vůči muslimským ženám. „*Još nam pričaj, ... Madama! ... pričaj nam... Mi, muslimanske žene, kao da živimo pod zemljom. Malo šta čujemo, a još manje vidimo! – O pravom, istinskom životu, van naših ograda, nemamo ni pojma. Mi smo željne saznanja.*“³⁶⁷ V tom smyslu působí Marija v daném prostředí také velice moderně.

Povídka *Kaludjerova kob – u Italiji* (Mnichův osud – v Itálii) se odehrává v zimních měsících v Římě a tematizuje motiv zakázané lásky mnicha Nataleho Ferrary, profesora filosofie a hudby, k Mariji Bosnićové, básniřce, Jihoslovance, válečné uprchlici, která přichází z bojiště a přes Itálii cestuje do Švýcarska. Doufá, že tam bude moci vyléčit své trauma z války. Setkání mnicha a Marije v katakombách má pro mnicha osudové následky. „*(...) osjetio je jasno i snažno, da je ta žena, uz koju je proveo ciglo jedan sat vremena, a koju dotle nikad u životu ni vidio nije, – postala za njega jedno majušno odjelenje katakomba, u koje je on sam, svojom rukom, dragovoljno sahranio – srce svoje!*“³⁶⁸ (s. 90) Poté jí mnich začne anonymně posílat do hotelu každý den vzkazy s vyznáním lásky. K dalšímu setkání však dojde teprve ve vlaku jedoucím do Bologni a poté v hotelu, kde se oba ubytují. Vzájemná vášeň však nakonec zůstane nenaplněna, protože hrdinka si uvědomuje cenu, již by oba zaplatili, kdyby porušili morální pravidla, která do této chvíle vyznávali. „*Dokaz moje ljubavi je uzdržavanje moje! ... baš zato ne bih htjela, da bestija požude, projuri baštom ljiljana tvojih, te ih prolomi i satre.*“³⁶⁹ (s. 113) Když dalšího dne Marija pokračuje vlakem do Švýcarska, Natale dobrovolně skončí svůj život pod koly vlaku. Nakonec tedy stejně

³⁶⁷ „*Ještě nám vyprávěj... Pani! ... Vyprávěj nám... My, muslimské ženy, jako bychom žily pod zemí. Moc toho neslyšíme a ještě méně vidíme! – O pravém, skutečném životě za zdmi nic nevíme. Chceme se něco dozvědět.*“ TUČAKOVIĆ-GRGIĆ, Marija: *Razbacana srca*. Zagreb 1931, s. 52. Všechny další citáty v této podkapitole jsou z tohoto vydání.

³⁶⁸ „*(...) pocítit jasně a silně, že se tato žena, vedle které strávil sotva hodinu a kterou do té doby nikdy v životě neviděl, stala malinkým dílkem katakomb, do něhož on sám, vlastní rukou, dobrovolně pohřbil – své srdce!*“

³⁶⁹ „*Důkazem mé lásky je moje zdrženlivost! – Právě proto bych nechtěla, aby se bestie chtíče prohnala přes tvou liliovou zahradu, polámala a rozdupala lilie.*“

nedokáže osudovou situaci zvládnout v souladu s morálkou, o niž se celý svůj mnišský život snažil.

Povídka *Tragedija genija – zalutalog u Slavoniji* (Tragédie génia – zbloudilého ve Slavonii) se odehrává ve slavonské vsi Šamac, kam přichází mladá učitelka a básnířka Marija Bosnićová, aby zde o prázdninách navštívila své rodiče. Její setkání s místním dráteníkem opět skončí tragédií. Dráteník je politováníhodná postava – malého vzrůstu, špinavý, neudržovaný, je považován za němého a hluchého. Díky soucitu místních lidí má dokonce bydlení zdarma a Marijini rodiče mu poskytují stravu. Také Marija pocítí vůči tomuto muži soucit, on se však do ní zamiluje a zcela se promění. Začne mluvit, starat se o svůj zevnějšek a všechny překvapí mistrovskou hrou na housle. Když však Marija po třech týdnech odjíždí, dráteník se z nešťastné lásky k ní oběsí.

Hlavní hrdinkou epistolární prózy *Neposlato pismo – bačeno u Švicarskoj* (Neodeslaný dopis – vyhozený ve Švýcarsku) je tentokrát anonymní žena, jejíž dopisy najde podél železniční tratě náhodný kolemjdoucí. Nejedná se již o ženu osudovou, spíše má v jejím životě důležitou úlohu osudový muž, kterého milovala, který však odešel do Ameriky. V dopisech se mu formou zpovědi vyznává z hříchu, kterého však nelituje. Na přání rodičů se vdala za nemohoucího starého muže, s nímž je po osmi letech stále ještě panna a s nímž není šťastná. Opět tu tedy autorka řeší otázku tělesnosti, nenaplněné vášně, ale i lásky. Je to totiž láska, po níž hrdinka silně touží, ale u mužů kolem sebe vidí jen chtíč. „*I, mnoge sam tako odgurnula, – jer u njihovim očima vidjeh samo požudu, dok sam ja očekavala – ljubav.*“³⁷⁰ (s. 129)

Lásku a naplnění své tělesné touhy, pro niž autorka používá řadu metafor, hrdinka nakonec přece jen najde. Naváže milostný poměr s mužem, jenž býval sokem její dávné lásky, muže, jemuž je její vyznání určeno. Právě proto z tohoto textu zaznívají mnohem výraznější erotické tóny než z předchozích povídek, kde vašeň zůstala nenaplněná. Avšak úmysl odejít se svým milencem žena nedokáže uskutečnit, nedokáže překonat překážky, které jí stojí v cestě. Její vzpoura tak nakonec vyzní naprázdno. „*S Njim! – viknula sam prkosno, pobedonosno, ali odmah zatim i začutala nemoćno, jer sam znala, da mi to ne bi dozvolili ni nepromišljeni roditelji, koji su me gurnuli k starcu, ni starac, moj veseli, bezbrižni muž, – ni – maćeha crkva!*“³⁷¹ (s. 134)

³⁷⁰ „*A mnohé jsem takto odstrčila, protože v jejich očích jsem viděla jen chtíč, a já jsem čekala lásku.*“

³⁷¹ „*S Njim!*“ zvolala jsem vzdorovitě, vítězně, ale hned potom jsem bezmocně umlkla, protože jsem věděla, že by mi to nedovolili ani nerozvážní rodiče, kteří mě podstrčili starci, ani stařec, můj veselý, bezstarostný manžel, ani macecha církev!“

3.8.2.1 Typy ženských postav ve sbírkách M. Tucakovićové-Grgićové

M. Tucakovićová-Grgićová vytvořila ve svých dílech několik typů žen. Nejvýraznějším typem je *femme fatale*. Ta se však vůbec nepodobá osudové ženě s démonickými vlastnostmi, která je charakteristická pro chorvatskou literaturu období realismu, jež byla ztělesněním zla, a tak logicky vedla ke zkáze hlavního hrdiny. Přitažlivost této nové *femme fatale* je sice pro muže nadále zhoubná, ale tato žena je naopak ztělesněním dobra. Kromě krásy a přitažlivosti je vzdělaná, zcestovalá, dobře vychovaná, laskavá, milosrdná, obětavá. Mimoto je to žena, která je ve svém prostředí dokonce moderní, neboť se snaží o rovný přístup ke všem.

Zajímavé je také, že autorka zde obrátila tradiční role, takže vytvořila protiklad zkušené, ale nikoli zkažené ženy a nevinného muže (v sexuálním smyslu). Současně s neobvyklým dějem, netradičním pojetím i netradičními hrdiny, kteří tvoří výrazné protipóly (starší vdaná žena, pravoslavná vs. svobodný mladší muž, muslim; vdaná žena vs. mnich; krásná mladá žena vs. tělesně postižený), vyslovila i netradiční myšlenky, například proč by žena nemohla mít dva muže, když to může být naopak (viz povídka *Usput kroz Albaniju*). Navíc prostřednictvím této osudové ženy kritizuje pokryteckou morálku společnosti, v jejímž rámci má žena pouze omezené možnosti. Tu ovšem autorka kritizuje ve všech svých povídkách.

Kromě osudové ženy vytvořila autorka ještě typ ženy, která se marně bouří vůči zavedeným pořádkům. Takovým typem ženy je anonymní žena z povídky *Neposlato pismo*, která marně hledá lásku, a když ji konečně najde, nedokáže kvůli ní překročit hranice společenských konvencí. Dále je to Eva Carićová z povídky *Majka*, jejíž touha po spokojeném rodinném životě s vlastními dětmi je bržděna jak jejím okolím, tak jí samotnou a jejíž vzpoura nakonec skončí tragicky. Ať už se tedy jedná o ženu, již bylo mateřství upřeno, nebo o matku s několika dětmi, ani jedna nedosáhne ve svém životě spokojenosti, po níž touží. A upřena je také postavě výše zmíněné osudové ženy. A tento neklid a hledání štěstí, které charakterizuje ženské postavy obou analyzovaných sbírek, provázal celý život také jejích autorku.

3.9 Zdenka Jušićová-Seuniková (1905–1989)

Zdenka Jušićová-Seuniková byla chorvatská prozaička a básnířka. Narodila se 23. května 1905 v Záhřebu. V záhřebské městské knihovně pracovala v letech 1939–1943 jako knihovnice, poté byla v letech 1943–1944 zaměstnaná na ministerstvu školství a v letech 1945–1956 pracovala jako korektorka ve Spolku sv. Cyrila a Metoděje (Društvo sv. Ćirila i Metoda) v Záhřebu. Zemřela tamtéž 8. dubna 1989.

Na poli literatury začala autorka působit v meziválečném období. Nejprve publikovala v různých místních časopisech (ke konci dvacátých let spolupracovala s bjelovarským listem *Nezavisnost*) a později s literárními časopisy (například *Savremenik*, *Pregled*, *Hrvatska Revija*, *Kolo*, *Republika* aj.). Je autorkou románů, novel, děl pro děti, básní, ale také článků týkajících se ženského hnutí či různých literárních témat. Byla spoluzakladatelkou Sdružení chorvatských spisovatelek, které vydalo její román *Svojim putem* (Svou cestou, 1937), a redaktorkou jeho *Almanachu*. Ten vyšel jen dvakrát, přesto v něm publikovalo mnoho autorek. Jušićová-Seuniková dále vydala román *U godini kušnje* (V roce pokušení, 1933), dvoudílný román *Jedna žena* (1942, 1944) a také román *Na pragu tuđeg svijeta* (Na prahu neznámého světa, 1964). Publikovala také několik sbírek novel – v roce 1940 to byly *Novele* (Novely), v roce 1958 sbírka *Mali životi* (Malé životy).

Během druhé světové války a po ní se Z. Jušićová-Seuniková věnovala zejména tvorbě pro děti. Sbírkou *San male Bubice i druge priče* (Sen malého Broučka a jiné příběhy, 1943), *O Čučici* (O Kachňátku, 1943), *Šumski glazbenici* (Šumaři, 1945) a *Kristalne svjećice* (Křišťálové svíčky, 1956) obsahují krátké prózy pro děti. Básně, které napsala pro děti, byly vydány ve sbírkách *U zemlji kristala* (V zemi křišťálů, 1959) a *Zlatni kesten* (Zlatý kaštan, 1960). Vydala také několik sbírek básní, převážně básní v próze: *Dani nemira* (Dny neklidu, 1939), *Lirski fragmenti* (Lyrické fragmenty, 1940), *Nad dubinom* (Nad hlubinou, 1942), *Knjiga tišine* (Kniha ticha, 1943), *Blagi darovi* (Milé dary, 1944). Některá díla se dočkala také překladu do jiných jazyků, například do češtiny,³⁷² ale také do slovinštiny, němčiny, italštiny či francouzštiny.

Z. Jušićová-Seuniková vytvořila ve svých prózách, jejichž ústředním tématem je krize urbánní ženské identity,³⁷³ celou řadu ženských postav. Doslova sériová produkce podobných

³⁷² V brněnských *Lidových novinách* vyšel roku 1940 její román *Svojim putem* (přeložila Věra Vrzalová).

³⁷³ DETONI-DUJMIĆ, D.: *Zdenka Jušić-Seunik (1905–1989). Ženski palimpsest*. In: Táž: *Ljepša polovica književnosti*, s. 347.

textů³⁷⁴ však vyvolává značné kritiky. Aurore bývá vytýkáno, že v její tvorbě není znatelný vývoj a zrání. „*Tím totiž, že klonovala myšlenku o ženských právech, se spisovatelka začala pohybovat v začarovaném kruhu podobnosti, takže u ní ani nedošlo k literárnímu dozrání.*“³⁷⁵ Stanko Korač³⁷⁶ její próze například zcela upírá jakoukoli uměleckou hodnotu, hodné pozornosti považuje pouze tematické hledisko.³⁷⁷ Naproti tomu např. Ljudevit Jonke³⁷⁸ považuje opakování podobných motivů nikoli za neschopnost vytvořit nové motivy, ale vidí v tom naopak autorčinu vnímavost a její umělecky vytříbený výraz.³⁷⁹

Autorka ve svých prózách tematizovala ženu, která marně hledá smysl svého života. Není to žádná ideální žena, spíše naopak. Navíc ji v rozletu brzdí nejen omezená možnost realizace v rodině a společnosti, ale také vlastní nerozhodnost, pochyby a osamělost. Vzniká tak rozpor mezi touhou po štěstí a neschopností překročit hranice, které svazují její život. Mimoto jsou prózy Z. Jušicové-Seunikové variacemi na téma strachu, nesvobody, nevěry či viny.³⁸⁰

3.9.1 *Novele (Novely, 1940)*

Sbírka *Novele* vyšla roku 1940 v Záhřebu vlastním nákladem autorky a obsahuje sedm próz. V první z nich s názvem *Bijedni ljudi* (Ubozí lidé) zpracovává Jušicová-Seuniková – podobně jako dříve A. Milčinovićová – téma „zdi“. Zeď vzniká mezi manželi poté, co muž ztratí práci. Autorka líčí postupný úpadek muže, který přišel o zaměstnání pokladníka v bance, protože příliš důvěřivě vydal velký obnos peněz podvodníkovi. Poté bere jakoukoli příležitostnou práci. Ale jak se z řešení, které považoval pouze za dočasné, nedokáže vymanit po celá léta, ztrácí postupně motivaci a svou frustraci si vybíjí na své ženě. Nakonec upadá do lhostejnosti a navíc podezřívavosti vůči ní.

Manželka je vykreslena jako mlčenlivá a nesamostatná osoba bez vlastního názoru, jež nemá žádná osobní přání a tužby. Je na svém muži závislá, přesvědčená o vlastní neschopnosti poradit si v životě bez něj. „*Pa što ja uopće razumijem? I što ja mogu? (...)*

³⁷⁴ Tamtéž, s. 347.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 347.

³⁷⁶ S. Korač (1929–1994), srbský literární kritik, zabýval se chorvatskou a srbskou literaturou, zejména literaturou Srbů v Chorvatsku.

³⁷⁷ KORÁČ, Stanko: *Hrvatski roman između dva rata 1914–1941*. Zagreb 1972, s. 625, 703, 705.

³⁷⁸ Ljudevit Jonke (1907–1979), chorvatský jazykovědec a překladatel, mj. z češtiny. V letech 1930–1932 studoval v Praze. V letech 1949–1973 vedl Katedru současného chorvatského jazyka v Záhřebu – jazykovědná kroatistika byla spolu s českou literaturou jeho hlavním polem působnosti. Přeložil také mnohá díla z češtiny, např. *Babičku* Boženy Němcové, *Haškova Švejka*, některá díla Ivana Olbrachta, Jana Nerudy, Karla Čapka aj.

³⁷⁹ *Bilješka o piscu*. In: JUŠIĆ-SEUNIK, Zdenka: *Na pragu tuđeg svijeta*. Zagreb 1969, s. 213.

³⁸⁰ ZOUFALÁ, M.: *Ženská otázka*, s. 49–50.

*Samo mogu da se privijem uz tebe i da pustim, da me ti vodiš. Ne mogu stvarati odluke kao one druge, pametnije. Strah je mene svega...*³⁸¹ Ačkoli vždy stála při něm a nikdy si nestěžovala, dráždí muže právě tento její mlčenlivý postoj, do něhož pak promítá všechny svoje představy o tom, co se za hradbou mlčení skrývá. Jeho touha přijít všemu na kloub, všechno pochopit a vyjádřit slovy se zde střetává s její citovostí, která být cele vyjádřena slovy nemůže. „*Ta on je u stvari htio samo jedan pogled u tu dušu, koja mu se zatvorila, htio je samo saznanje kako je to s njom, i kako je već odavno, što ona misli a zašto šuti.*“³⁸² (s. 8) Na základě její mlčenlivosti však muž nakonec usoudí, že by ho žena již dávno opustila, kdyby si věděla rady a dokázala se vzdát pohodlí, které přináší zvyk.

Neschopnost dorozumění mezi oběma manželi provází celý děj novely, která má otevřený konec. Navzájem o svých starostech a strachu o budoucnost nekomunikují, proto také špatně interpretují chování toho druhého, nechápou se.

Novela *Jedna mladost* (Jedno mládí) tematizuje vztah muže a ženy, rodinný život a otázku oprávněnosti opustit rodinu kvůli nové lásce. Tuto otázku léta řeší matka početnější rodiny, která se zamilovala do jiného muže, svého manžela však nakonec neopustila. Její dcera Marija se pak ocitne v obdobné situaci s tím rozdílem, že se jako svobodná zamiluje do ženatého muže Mirka. Jeho manželka nastalou situaci velmi špatně snáší, už proto, že mají malé dítě.

Marija je postava smutná a osamělá, bez přátel, bez nadějných vyhlídek do budoucna. „*Govorili su ljudi da je u nje pogled neugodno oštar i da je njena mladost stara.*“³⁸³ (s. 20) Po smrti otce a odchodu sourozenců z domova žije s matkou, její život je plný chmur, odříkání, současně však touhy po lepším životě. Touha po štěstí a lásce v ní však probudí sobeckého člověka, který je pro vlastní prospěch ochoten obětovat štěstí toho druhého. Svého milého chce k sobě ještě více připoutat dítětem. Podvědomě si však uvědomuje, že ji Mirko jen využívá a že tato epizoda nemůže mít dlouhého trvání. „*Ono je bilo jučer – rekao je Mirko – a danas je važno ovo naše i sve je drugo prošlo... – A sutra? Marija se borila da ostane mirna – sutra bit će mrtvo ovo danas i bit će opet nešto drugo...*“³⁸⁴ (s. 21)

³⁸¹ „*A čemu já vůbec rozumím? Co mohu? (...) Mohu se k tobě přivínout a nechat tě, abys mě vedl. Nemohu se rozhodovat jako ty druhé, chytřejší. Všeho se bojím...*“ JUŠIĆ-SEUNIK, Zdenka: *Novele*. Zagreb 1940, s. 9–10. Všechny další citáty v této podkapitole jsou z tohoto vydání.

³⁸² „*Vždyť on chtěl jen nahlédnout do té duše, která se před ním uzavřela. Chtěl jen zjistit, jak to s ní je a jak se tak dlouho má, co si myslí a proč mlčí.*“

³⁸³ „*Lidé říkali, že její pohled je nepříjemně ostrý a její mládí staré.*“

³⁸⁴ „*To bylo včera, řekl Mirko, a dnes je důležité to naše, všechno ostatní je minulost... – A zítra? Marija se snažila zůstat klidná. Zítra bude mrtvé to z dneška a zase bude něco jiného...*“

Když Marija navíc zjistí, že je těžce nemocná, rozhodne se nebrat na druhé ohledy a jít za svou láskou, dokud je to ještě možné. Nemoc ji ovšem připoutá na lůžko a její plány se tak nakonec vůbec neuskuteční. „*Htjela bi se dići, a ne može. Htjela bi vikati, a ni šaptaj ne prelazi joj preko usana. Polako je pala noć, a bolesna djevojka ostala je ležati u samoći i tami.*“³⁸⁵ (s. 24)

Novela *Susret* (Setkání) se zaměřuje na vztah mezi mužem a ženou, kteří se dlouhým odloučením vzájemně zcela odcizili. Milostný vztah mezi Milkanem a Vlastou je přerušeno jeho odchodem za vyššími cíli – z gymnaziálního profesora se postupně stane uznávaný profesor sociologie, který svému vzdělání, kariéře a postavení obětuje vše, především pak vztah s milovanou ženou. Po letech je Milkan, který se neoženil, v postavení všemi obdivovaného odborníka. Vlasta se mezitím vdala za jiného, přesto si však léta hýčkala vzpomínku na dávnou lásku. Její setkání s Milkanem však ukáže, že sladkobolný cit živený léta představami a touhou nemá nic společného s realitou. „*I ona, eto, zna sada, da se ne vraća, što je prošlo, da ne može biti onako, kako je ona željela da bude.*“³⁸⁶ (s. 33)

Ústřední tématem novely *U uredu* (V kanceláři) je proměna, kterou prodělá hlavní postava Marta Polićová poté, co nastoupí do práce v kanceláři. Marta je nadšená z nového místa, neboť několik let marně hledala práci. Sní o tom, že bude nezávislá na cizí pomoci, koupí si něco pěkného na sebe. Její nadšení, ideály a dobrá nálada, které se tolik liší od unaveného a lhostejného rozpoložení ostatních zaměstnanců, se postupně mění, až ji ubíjející a stereotypní práce nakonec udolá natolik, že je úplně stejná jako všichni ostatní – unavená, demotivovaná, apatická. „*Marta se više nije čudila, što su ljudi oko nje baš takvi, kakvi jesu. Kad bi dolazila, jedva bi primijetili njen pozdrav, a kad su izlazili, gurali su je u žurbi, pa žurila se i ona.*“³⁸⁷ (s. 40)

Povijuša (Popínava rostlina) se vrací k tématu první novely, vztahu muže a ženy v manželství, z něhož vymizela láska a v němž vyrostla nepřekonatelná zeď. Ranko odchází studovat divadelní režii do zahraničí, ale svou ženu Kláru nechá doma, aby měl sám dostatek volného prostoru a ona mu přitom nepřekážela. Jeho návrat k manželce je jen přechodný, přičemž je zeď mezi nimi stále větší, a ani Klářiny pokusy o její překonání nejsou k ničemu.

³⁸⁵ „*Chtěla by se zvednout, ale nemůže. Chtěla by křičet, ale přes rty jí nepřejde ani šepot. Pomalu se spustila noc, a nemocná dívka zůstala ležet v samotě a tmě.*“

³⁸⁶ „*A ona ted' už ví, že to, co minulo, se nevrátí, že to nemůže být tak, jak by ona chtěla.*“

³⁸⁷ „*Marta už se nečudila, že jsou lidé okolo ní právě takovi, jací jsou. Když přicházela, sotva si všimli jejího pozdravu, a když odcházeli, ve spěchu do ní strkali, a tak spěchala také ona.*“

„Odlučila je uprti svu snagu i porušiti zid, koji se doduše još od početka dizao među njima, ali ona ga prije nije tako jasno vidjela.“³⁸⁸ (s. 54)

Tento konflikt se Klára nakonec rozhodne vyřešit opuštěním manžela, aby si vybuodovala zázemí jinde, neboť pochopí, že v manželově životě hraje jen chvilkovou a okrajovou roli. Stejně však závěr novely vyznívá velmi rozpačitě, neboť Klára, stejně jako všechny ženy v textech Jušicové-Seunikové, není silná žena schopná trvalé změny. Dá se tedy předpokládat, že její pokus postavit se na vlastní nohy nakonec ztroskotá.

3.9.1.1 Typy ženských postav v *Novelách Z. Jušicové-Seunikové*

Ženské postavy Z. Jušicové-Seunikové představují zástup nespokojených žen, které touží po uskutečnění svých ideálů, hledají štěstí a vyrovnanost, ale štěstí jim vždy uniká, je velmi mlhavé a nedosažitelné. Proto také při střetu s realitou neobstojí. Tyto ženy neumějí žít, nechápou svět kolem sebe, jsou bojácné až zbabělé, pasivní, neklidné a nakonec rezignované. Jak si všimla už D. Detoniová-Dujmićová, „*schéma prožívání opačného pohlaví je zcela jednoduché: jeden typ muže je ztělesněním vysněného přeludu, druhý je symbolem prozaické skutečnosti*“.³⁸⁹ Typické je nepochopení mezi mužem a ženou, pro něž užívají samotné spisovatelky i literární kritika pojem symbolické „zdi“.

Autorka ve všech svých textech víceméně neustále opakuje tytéž motivy a tytéž problémy za použití těch samých jednoduchých postupů vyprávění (vnitřní svět hrdinky vs. nepochopitelný a neuchopitelný svět venku). Její ženské postavy jsou si tak velmi podobné a nepřinášejí nic nového. Je také zajímavé, že Jušicová-Seuniková nezobrazuje rodiny s dětmi, její ústřední manželské páry jsou obvykle bezdětné. Život ženské postavy z próz Z. Jušicové-Seunikové by se tak dal shrnout slovy samotné autorky v novele *Susret*: „*U njezin mali, neznatni život, prožet sitnim zbivanjem, koji nije urezalo dubljih tragova, trebalo je ući još nedoživljeno.*“³⁹⁰ (s. 27)

³⁸⁸ „Rozhodla se napnout všechny své síly a zbořit zeď, která se ovšem mezi nimi zvedala už od začátku, ale ona to předtím neviděla tak jasně.“

³⁸⁹ DETONI-DUJMIĆ, D.: *Zdenka Jušić-Seunik (1905–1989). Ženski palimpsest*. In: Táž: *Ljepša polovica književnosti*, s. 353.

³⁹⁰ „Do jejího malého, bezvýznamného života, prostoupeného drobným děním, které nenechalo hlubších stop, mělo vstoupit to, co ještě nezažila.“

3.10 Eva Tićaková-Vajlerová (1905–1969)

Eva Tićaková-Vajlerová se narodila 20. srpna 1905 v Osijeku a zemřela 8. května 1969 v Záhřebu.³⁹¹ Byla učitelkou a žila v Kutině. Po druhé světové válce se s manželem Adolfem Vajlerem³⁹² přestěhovala do Samoboru a konec života strávila v Záhřebu.

Její literární činnost začíná roku 1936. Publikovala v *Almanachu* vydaném Sdružením chorvatských spisovatelek a v různých časopisech, jako například *Hrvatski ženski list* aj. Psala básně v próze, novely, články se sociální a pedagogickou tematikou. Především se věnovala literatuře pro děti. Roku 1955 se například stala členkou nově založené literární sekce při knihovně a čítárně v Samoboru, která měla koordinovat činnost příznivců literatury a publicistiky ze Samoboru a současně poskytovat odborné rady knihovně.³⁹³

Roku 1940 vydala sbírku novel *Suputnici, Novele* (Spolucestující. Novely), v níž tematizuje život na moslavinské vesnici se zaměřením na ženu a její postavení. Poté vydala ještě další tři sbírky, všechny jsou ovšem určeny dětem. Roku 1956 vyšla scénická hra s písněmi s názvem *Sivonja* (Hrubián), která se odehrává v přímořské vesnici. Byla uvedena také v rozhlase v letech 1953–1954. Téhož roku vydala autorka knihu povídek pro děti *Junaci zelenog carstva* (Hrdinové zelené říše) s příběhy o přírodě, vodě, lesu, zvířatech atd. Tuto sbírku ilustroval její manžel Adolf Vajler. Roku 1957 pak ještě vyšla veselá hra pro loutkové divadlo s písněmi s názvem *Patuljak-smješuljak* (Trpaslík-smíšek).

3.10.1 *Suputnici. Novele* (Spolucestující. Novely, 1940)

Sbírku *Suputnici* vydalo roku 1940 Sdružení chorvatských spisovatelek v Záhřebu. Obsahuje celkem šest novel. Poměrně krátké novely zachycují obrazy ze života chudých lidí moslavinského vinařského kraje. Jednotlivé scény se podobají filmovému scénáři a osudy postav jsou zachyceny z vícero různých perspektiv. Autorka se přitom soustředí na postavu ženy a klade si otázku jejího skutečného postavení ve společnosti. To očividně hodnotí velmi

³⁹¹ Datum úmrtí bylo možné získat z kartotéky zemřelých záhřebského hřbitova Mirogoj, kde je Eva Tićaková-Vajlerová pohřbena.

³⁹² Adolf Vajler (Weiler) (1895–1969), malíř, lesník. Studoval na lesnické fakultě v Záhřebu a kromě toho také malířství v soukromé škole. Jako lesnický asistent pracoval od roku 1931 v Kutině. Po vzniku NDH však byl jako žid propuštěn. Spolupracoval s partyzány, byl však zadržen a uvězněn. Po úspěšném útěku se přidal k národněosvobozeneckému boji. Po válce působil jako lesník v Samoboru. Od roku 1953 však byl kvůli narušenému zdraví penzionován. Zemřel v Záhřebu. Viz *Adolf Weiler* [online]. [cit. 2017-07-07]. Dostupné z: <<http://www.sumari.hr/sumari/kart.asp?id=12108>>.

³⁹³ EEBUŠNIK, Míra: *Vremeplov. Kroz minula desetljeća* [online]. [cit. 2017-08-05]. Dostupné z: <<http://www.samoborskiglasnik.net/kolumne.asp?si=1974&tip=102&tempg=2015>>.

negativně. Její hrdinky sice nejsou emancipované, ale jsou zobrazeny jako oběti poměrů, v nichž se nacházejí. Novely obsahují silnou kritiku a obvinění mužské části společnosti za zločiny spáchané vůči ženě, zejména její zneužívání ve všech možných oblastech života. Zde ale kritika nekončí. Autorka ze své praxe učitelky zřejmě velmi dobře věděla, že oběťmi nejsou jen samotné ženy, ale také jejich děti. Atmosféra novel je proto chmurná, tmavá a pesimistická, zachycené události až drastické.

Novela *Srebrnjaci* (Stříbrňáky) tematizuje zneužití pomatené ženy, vraždu a odpovědnost za spáchaný čin. Bláznivá Bara otěhotní s místním boháčem Milanem, jehož žena je neplodná. Bara, která se kvůli dítěti přestěhuje s otcem, invalidou z války, z lesní chatrče do vsi, miluje zvuk mincí. Ve své pomatenosti svého otce zabije, aby se mohla zmocnit mincí, které mu právě vyplátili jako pravidelnou podporu. Je poslána do blázince a zůstane po ní sirotek Mile. Otec dítěte Milan, ačkoli je finančně dobře zajištěný, nepřevzme odpovědnost za své vlastní dítě. Stejně tak obec odmítne převzít odpovědnost za to, že bláznivou Baru už dávno neumístili do ústavu. Jde tedy o tragédii jak rázu osobního, tak kolektivního (na úrovni obce), a kritika se proto vztahuje také k liknavé práci institucí. „*Znate kako je to kod nas! Tko bi se za to brinuo? – E, pa to je dužnost općine. – Jest, ali se općina uvijek izgovarala, da Bara nije ovdje nadležna; za njezinu se nadležnost i ne zna, jer su se svi oni odvajkada rađali oko vrbe.*“³⁹⁴

Tématem novely *Markova ženitba* (Markův sňatek) je uzavření sňatku jako obchodní smlouvy, kde je žena chápána jako předmět, který se dá koupit. Devatenáctiletou Katu totiž provdají za impotentního, nemocného, ale bohatého muže. Její rodina za to dokonce dostane zapláceno, a tak se Kata nemá kam vrátit. „*I najednom joj iskrsne pred očima slika pravoga stanja. Ona je kupljena za tu kuću, kao neka potrebna stvar, zapravo još i na otplatu!*“³⁹⁵ (s. 25) Vše je dílem tchyně, která chce za peníze do budoucna zajistit péči svému synu Markovi, a jde jí také o dobré jméno rodiny. Proto Katu nenechá odejít, i když tím předčasně zničí její mladý život. „*Vremenska sila trgala je kalendarske brojke i prešla neprimjetno prvu godišnjicu takvog života. Kata ili automat, to je u kući bilo svejedno. Šutila je i trpjela radi*

³⁹⁴ „*Však vite, jak to u nás funguje! Kdo by se o to staral? – No, ale to je povinnost obce. – Ano, to je, ale obec se vždycky vmlouvala, že Bara sem nespada; ani se neví, kam patří, protože oni se všichni odjakživa rodili kolem vrby.*“ TIČAK, Eva: *Suputnici*. Zagreb 1940, s. 25. Všechny další citáty v této podkapitole jsou z tohoto vydání.

³⁹⁵ „*A najednou se jí před očima zjevil pravý stav věcí. Koupili ji do tohoto domu, jako nějakou nutnou věc, vlastně dokonce na splátky!*“

ponosa, radi predrasuda (...).³⁹⁶ (s. 26) Ale i když jí život po svatbě připadá nesnesitelný, přijímá Kata nevyhnutelnost osudu, přestane se bránit. Ve skutečnosti jí nic moc jiného nezbyvá, protože ví, že její vlastní rodina peníze potřebuje, a pokud by se s hanbou vrátila domů, byl by konec pravidelným splátkám.³⁹⁷

V novele *Kroz jesenje magle* (Za podzimních mlh) autorka pranýřuje především alkoholismus, který působí rozvrat rodin a vztahů mezi lidmi. Pozorovatelem tohoto rozvratu je zde zejména učitelka, která se setkává s opilými dětmi dokonce i ve škole, ale nemůže aktivně zasáhnout do situace konkrétních rodin. Jednou z nich je také rodina malého Ivici, který přijde opilý do školy. Jeho mladá matka, jejíž hrubý manžel je v léčebně, se zamiluje do sluhy Janka a má s ním dítě. Její mileneček však nesnáší dva nevlastní syny, sedmiletého Ivicu a o něco staršího Franju. Děti proto nemají co jíst ani kde spát a Janko kvůli nim ženu i bije. Jediná doba, kdy dokáže být přívětivý, je v opilosti. A tak mladá žena řeší situaci svérázně – veškeré vydělané peníze se použijí na alkohol, který však Janko nabízí i malým chlapcům. Jejich matka tomu nebrání a nakonec dá přednost opilému milenci, s nímž uteče, a své syny opustí. Je zde tedy na jedné straně zobrazena učitelka, která je bezmocnou pozorovatelkou rozvratu této rodiny, a na druhé straně sobecká matka, která upřednostní lákavou vidinu nového začátku, což ji vede až k opuštění vlastních dětí.

Námětem novely *Slomljena grana* (Zlomená větev) je vražda novorozeněte a odpovědnost za tento čin. Devítičlenná rodina žije v chatrči, v níž jsou nesnesitelné podmínky pro život tak velkého počtu lidí. Sotva patnáctiletá Mara zde porodí dítě, které však hned po porodu zardousí. Otěhotněla v panské službě a odmítá sdělit jméno otce dítěte. Není pochyb, že Mara své dítě zabila, přesto autorka hledá viníka dále. „*A šta bi pitali kad je tu sud? Tko je ubio dijete, taj je i krivac! – A ja ti velim da je to laž, najpodlija laž današnjice! Jedini je i glavni krivac toga zlodjela zavodnik te djevojčice! – E, nemojte tako... usplahirio se netko kod susjednog stola. – Onda bi polovicu muškaraca trebalo osuditi i smjestiti s onu stranu brave!*“³⁹⁸ (s. 48–49) O dívce Maře, která je v centru pozornosti celé vesnice, se však dozvídáme informace pouze prostřednictvím jejího okolí. Ona sama slouží autorce jako objekt, na němž demonstruje své radikální názory na muže jako původce všeho zla.

³⁹⁶ „*Sila časa trhala listy v kalendáři a bez povšimnutí přešla první výročí takového života. Kata nebo automat, to bylo v domě jedno. Mlčela a trpěla kvůli hrdosti, kvůli predsudkům (...)*.“

³⁹⁷ Zajímavé je, že motiv „prodeje“ dcery jako prostředek vymanění se z finančních obtíží zpracovává už srbský spisovatel Borislav Stanković (1876–1927) ve svém románu *Nečista krv* (Nečistá krev), který byl vydán roku 1910 v Bělehradě.

³⁹⁸ „*A co by se ptali, když máme soud? Kdo zabil dítě, ten je taky vinik!*“ – „*A ja ti říkám, že to je lež, nejhanebnější lež dneška! Jediný a hlavní vinik toho zločinu je svůdce toho děvčete!*“ – „*Ale běžte,*“ *znepokojil se někdo od sousedního stolu. – „To bychom museli odsoudit půlku mužských a dát je pod zámek!*“

3.10.1.1 Typy ženských postav ve sbírce *Sputnici* E. Tičakové-Vajlerové

Eva Tičaková-Vajlerová zobrazila ve svých novelách tvrdý život na moslavinské vsi a morální úpadek jejích obyvatel. Zachytila prostředí a lidi, které znala, neboť zde byla učitelkou. Je očividné, že problémy dané vinařské oblasti ji velmi trápily, ať už to byl alkoholismus (zejména u dětí), zanedbané děti žijící v mnohdy otřesných podmínkách nebo strastiplné osudy jejich matek a dalších žen. Novely slouží k vyslovení některých důležitých otázek, které kladla přímo do úst jednotlivých postav, a tak se místy zdá, že příběhy jsou spíše vytvořeny na míru těmto otázkám než naopak, a projevuje se v nich snaha vyvolat diskusi na dané téma. To je však spíše ke škodě věrohodnosti děje. Současně autorka vyslovuje také odpovědi na své otázky. Ty jsou zcela jasné a polopatické, takže čtenář nemusí nad textem příliš hloubat.

Autorka v novelách přímo obviňuje muže z toho, že vinu za všechno trápení světa svalili na slabší pohlaví, že na sebe odmítli vzít odpovědnost za svůj život a také za život svých blízkých a že za jejich nedospělost v jednání a rozhodování platí bezbranné ženy a nevinné děti. „*Javnost je u takvim prilikama uvijek pripravna da se zabavlja i da pljune, ali nikada na muškarca, nego uvijek samo na ženu.*“³⁹⁹ (s. 50) Z dnešního pohledu je to poněkud černobílé zobrazení skutečnosti, nicméně v sociokulturním kontextu dané doby, o níž jsme podrobně pojednali výše, se této kritice nelze divit.

V novelách nenajdeme propracované psychologie hrdinek, nedozvíme se motivace jejich jednání, a to jednak z důvodu krátkosti textů, jednak vzhledem ke střídání jednotlivých scén a různých perspektiv, které napomáhá komplexnějšímu zachycení děje (střídání scén na různých místech, různé postavy zprostředkující příběh, například diskuse o vraždě nemluvněte v hospodě apod.).

V centru pozornosti autorky jsou ženy jako oběti, především pak postavy matek a jejich dětí. Bláznivá Bara po sobě nechá sirotka (*Srebrnjaci*), Mara své dítě zabije (*Slomljena grana*), matka opustí své dva malé syny kvůli věčně opilému milenci (*Kroz jesenje magle*), Kata naopak dítě mít nemůže (*Markova ženitba*).

Autorka také kritizuje pokryteckou morálku společnosti. Nejvýrazněji se to projevuje v souvislosti s vraždou dítěte v novele *Slomljena grana*, v níž označuje muže za duševní vrahy, kteří mohou například za negativní vnímání mateřství, zejména pokud se jedná o ženu,

³⁹⁹ „*Veřejnost je při takových příležitostech vždy připravena se bavit a plivnout si, ale nikdy ne na muže, vždy jen na ženu!*“

kteřá má nemanželské dítě. To má za následek, že ženy upadají čím dál níž, ale viníci se beztrešně pohybují v bezúhonné společnosti.⁴⁰⁰ Lze tedy konstatovat, že autorka byla situací žen a dětí skutečně velmi znepokojená a nebála se to ve svém díle vyjádřit velmi otevřeně a kriticky, byť na úkor hlubšího propracování svých literárních textů.

⁴⁰⁰ TIČAK, E.: *Sputnici*, s. 50–51.

3.11 Mara Švelová-Gamiršková (1900–1975)

Mara Švelová-Gamiršková se narodila 3. ledna 1900 ve Srijemské Mitrovici a zemřela 7. prosince 1975 v Záhřebu. Po absolvování gymnázia začala studovat medicínu, ale po několika semestrech se vdala, studium nedokončila a začala se věnovat psaní. Téměř celý život strávila v obci Vrbanja. Dnes je po ní ve Vrbanji pojmenována základní škola (Osnovna škola Mare Švel-Gamiršek).

Literární dílo M. Švelové-Gamirškové se váže k oblasti Slavonie. Její knižně vydaná prvotina *Šuma i Šokci* (Les a Šokci,⁴⁰¹ 1940) je dodnes hodnocena jako její nejzdařilejší dílo. Reprint knihy vyšel v roce 1990. Dále vydala sbírku *Portreti nepoznatih žena* (Portréty neznámých žen, 1942), jejíž reprint vyšel roku 1992. Obě sbírky tematizují tragické osudy obyvatel Šokadie,⁴⁰² přičemž druhá sbírka se soustředí na jednotlivé postavy žen. Několik povídek z obou sbírek vyšlo v roce 1970 v rámci edice *Pet stoljeća hrvatske književnosti*.

Autorka byla díky svému vypravěčskému umění dokonce nazývána „šokackou Selmou Lagerlöfovou“⁴⁰³ a díky znalosti šokackého prostředí označována jako „první dáma“ šokacké literatury.⁴⁰⁴ Obsahově navazovala na dílo chorvatských spisovatelů Josipa Kozarce (1858–1906), Ivana Kozarce (1885–1910) a Jozy Ivakiće (1879–1932), její prózy jsou ovšem obohaceny o duchovní dimenzi. Navíc své realistické vyprávění doplňovala lyrickými pasážemi a napodobením lidového vyprávění.⁴⁰⁵

V době vydání první sbírky si její výjimečnosti všimli jak literární kritici, tak literární historici, což je podle literárního vědce Stanislava Marijanoviće (1935) velmi neobvyklé. Objevila se v přehledu literatury Slavka Ježiče *Hrvatska književnost od početaka do danas. 1100–1941* (Chorvatská literatura od počátků dodnes. 1100–1941) z roku 1944. Protože však projevila sympatie vůči ustašovskému hnutí, nebylo její jméno v podobných přehledech

⁴⁰¹ Šokci, chorvatská etnická skupina, která se usadila ve Slavonii, Srijemu, Baranji a Bačce, na hranicích tří států – Chorvatska, Maďarska a Srbska. Šokci původně zřejmě žili na území střední a severovýchodní Bosny, v 16. a 17. století se však vlivem osmanských vpádů začali přesouvat na území Chorvatska. V 19. století se Šokci aktivně zapojili do chorvatského národního obrození. Po vzniku Království SHS, kdy došlo k vytvoření nových hranic, zůstala část Šokců v maďarské části Baranje a Bačky. Šokci z Baranje a Bačky dokonce založili spolu s další etnickou skupinou Bunjevačko-šokačku stranku (Bunjevsko-šokackou stranu). Ta se roku 1926 připojila k HSS. *Šokci* [online]. [cit. 2017-05-05]. Dostupné z: <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59775>>.

⁴⁰² Šokadie je území, na němž žijí Šokci. Jedná se o rovinatou oblast kolem Sávy ve Slavonii.

⁴⁰³ Takto ji nazval literární kritik Vladimír Kovačić. Citováno dle: MARIJANOVIĆ, Stanislav: *Mara Švel-Gamiršek u kontekstu hrvatske književnosti*. In: Mara Švel-Gamiršek, Drenovci, 4. listopada 1997. Prilozi sa Znanstvenog kolokvija 1997. održanog u sklopu 9. pjesničkih susreta. Drenovci 1997, s. 9.

⁴⁰⁴ REM, Goran: *Mara Švel-Gamiršek i korpus šokačke književnosti*. In: Mara Švel-Gamiršek, Drenovci, s. 13.

⁴⁰⁵ *Mara Švel-Gamiršek* [online]. [cit. 2017-07-05]. Dostupné z: <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60075>>.

zmiňováno až do vydání Jelčičovy *Povijesti hrvatske književnosti* (Dějiny chorvatské literatury) v roce 1997. V Ježičově přehledu byla zmíněna například vedle Mily Miholjevićové (viz níže), která rovněž tematizovala život na slavonské vesnici.⁴⁰⁶

Mara Švelová-Gamiršková dále napsala politický román *Hrast* (Dub, 1942), jehož děj se odvíjí od roku 1915 do začátku druhé světové války na slavonské vesnici a zachycuje, jak se aktuální politické a hospodářské poměry promítají do života lidí této oblasti. Tento román po roce 1945 zmizel z bibliografie děl autorky.⁴⁰⁷ Po válce se na ni celkově zapomělo, a to i z ideologických důvodů. Její dílo bylo v letech 1945–1950 zakázáno a byla vyloučena ze Sdružení spisovatelů.

V šedesátých letech vydala samostatně ještě dvě knihy pro mládež – *Priča za Sveu i Karen* (Příběh pro Sveu a Karen, 1967) a *Legende* (Legendy, 1969). V roce 1975 publikovala román *Ovim šorom, Jagodo* (Touto ulicí, Jagodo). Toto dílo uzavírá tzv. šokacký cyklus, téma, kterému se věnovala celý svůj život. Kromě psaní také překládala z němčiny.

3.11.1 *Šuma i Šokci* (Les a Šokci, 1940)

Sbírka povídek *Šuma i Šokci* byla knižně vydána roku 1940 Maticí chorvatskou. Tematicky jsou povídky této sbírky zaměřené na slavonskou vesnici (oblast Šokadie). Tu autorka ztvárnila dokumentárním způsobem na pozadí dějinných událostí z období od sedmdesátých let 19. století do začátku třicátých let 20. století. Kromě ničení lesů v této oblasti docházelo také k zániku zádruh⁴⁰⁸. Uvedená témata jsou základním kamenem celé sbírky.

Autorka zobrazuje období, kdy se měnily vlastnické vztahy v lesnatých oblastech Slavonie. Stát začal využívat obrovský kapitál ukrývajícím se v těchto lesích a mít z něj velké zisky (konkrétně největší díl mělo uherské ministerstvo zemědělství, menší díl připadl investičnímu fondu, který spravovala záhřebská vláda – a v době největšího kácení byl bánem Khuen-Héderváry), teprve na posledním místě byly zájmy obyvatel oblasti. Přitom autorka kritizuje také Šokce, kteří se v nových poměrech podíleli na devastaci krajiny, vedení vidinou rychlého výdělku. Výdělky však nebyly velké a hlavně nebyly dlouhodobé. Opravdové zisky plynuly státu a cizincům, kteří se dřevem obchodovali, vlastnili pily apod. To vše změnilo

⁴⁰⁶ MARIJANOVIĆ, S.: *Mara Švel-Gamiršek u kontekstu*, s. 8–9.

⁴⁰⁷ DETONI-DUJMIĆ, D.: *Mara Švel ili ako jedne zimske noći*. In: Mara Švel-Gamiršek, Drenovci, s. 45.

⁴⁰⁸ Zádruha, termín pro širší rodinu (ve společné domácnosti žili rodiče a ženatí bratři s rodinami), která existovala v jihoslovanském prostoru, zejména v oblasti Vojenské hranice. Současně to byla majetková jednotka se společným majetkem, pro niž byla charakteristická společná práce, respektování autority atd. *Zadruga, obiteljska* [online]. [cit. 2017-06-06]. Dostupné z: <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66656>>.

způsob života místních obyvatel, jejich myšlení, vedlo k morálnímu úpadku, alkoholismu, manipulaci; navíc nedomyšlené ničení lesů změnilo krajinu a přineslo nové problémy, například záplavy.⁴⁰⁹

Jednotlivé povídky mají různou délku, jsou vzájemně propojeny nejen dějem, ale také postavami, které jsou střídavě v centru pozornosti, střídavě je jim věnována jen okrajová pozornost. Pro naši analýzu byly vhodné poslední čtyři delší povídky, v nichž vystupuje velké množství postav žen.

Ústřední motiv povídky *Adamčičevi* (Adamčičovi) je vyjádřen v podtitulu *Propast jedne zadruge* (Zánik jedné zádruchy). Jednotlivé linie příběhu jsou propojeny postavou starého Stipeho Adamčiče, který v podstatě sleduje rozklad své rodiny a zádruchy. Autorka se nesoustředí na žádnou konkrétní postavu. Systematicky však popisuje životy členů zádruchy, od komůrky ke komůrce, v níž žijí páry nebo jednotlivci. Je zde představena poměrně široká plejáda tiše trpících žen. Ať už je to nešťastná Jaga, která těžce snáší manželovu nevšímavost, nebo její bezdětná dcera Gena, která záhy ovdověla a později se vrátila do rodného domu, nebo manželky mužů, které žijí v rámci zádruchy – Pepa (manželka Jagina syna Stipeho), Liza (manželka Stipova strýce), Ana (manželka osiřelého Acy žijícího v zádruze), Marga (manželka pomateného Luky) a stará Manda.

Všechna manželství jsou podle zvyklostí dohodnutá, výběr provádějí obvykle rodiče – v případě Pepy mají šťastnou ruku, neboť její manželství se Stipem se vydaří. Manželé se však po narození dcery Teny dohodnou, že není potřeba mít další děti, „*jer Stipa voli svoj mir, a Pepa se ne voli odricati nedjeljnih izlazaka, misa, i svojega društva. Pa i čemu mnogo djece? Kakva hvala od toga? Napokon i zadružni zakon toga ne priznaje, jer par bez djece, i oni, što imadu po petero, imaju jednaki dio. (...) Od djece se nema u životu ništa do muke i brige.*“⁴¹⁰ Dcerka jim ale v šestnácti letech zemře. Pepa pak porodí ještě syna Julijana, i ten však zemře předčasně, v patnácti letech.

Oproti tomu Aca, který si ženu Anu vybere sám a teprve poté si ji nechá schválit rodinou, plánuje velkou rodinu. „*Aca je (...) želio iz svega srca potomstvo. Zašto da radi? Kome će ostati imetak?*“⁴¹¹ (s. 91) Jeho žena Ana se kdysi zaslíbila jinému, ale musela poslechnout rodiče a vzít si Acu, neboť „*roditeljska riječ je zapovijest, kojoj se valja*

⁴⁰⁹ ČORKALO, K.: *Slavonica*. Vinkovci 1993, s. 158–160.

⁴¹⁰ „*protože Stipa má rád svůj klid a Pepa si nerada odříká nedělní vycházky, mše a své přátele. A k čemu hodně dětí? Co z toho? A ani zákon zádruchy to neuznává, protože pár bez dětí má stejný díl jako ti, kteří jich mají pět. (...) Děti jsou v životě jen pro starost a trápení.*“ ŠVEL-GAMIRŠEK, Mara: *Šuma i Šokci*. Zagreb 1940, s. 90. Všechny další citáty v této podkapitole jsou z tohoto vydání.

⁴¹¹ „*Aca (...) si z celého srdce přál potomky. Kvůli čemu pracuje? Komu připadne majetek?*“

*pokoriti*⁴¹² (s. 94). A ačkoli vykonává všechny povinnosti manželky, děti mít nechce a také je nikdy nemá.

Ožení se i pomatený Luka, ovšem s manželkou Margou nežije. Marga se vdala kvůli majetku a zaopatření do budoucna. Má ovšem mnoho milenců, což jí rodina trpí. Když ale otěhotní, dostane na vybranou: Buď se odstěhuje, nebo se dítěte zbaví. Marga zvolí druhou možnost, na následky potratu však zemře. „*Polagano je Marga umirala sama, neshvačena ni od koga, a pogrđena od svih.*“⁴¹³ (s. 105)

Lukova matka Liza zemře na následky zranění, které jí způsobil choromyslný syn, a postupně umírají jednotliví členové zádruby, až už nakonec není nikdo, kdo by se o zádruhu postaral. Proto sem přichází hospodařit Genin švagr s rodinou, který zavádí nové pořádky.

Snad aby posílila dojem autentičnosti, zvolila autorka v povídce *Iva Abramov* přístup, v němž se sama obrací k hlavní postavě textu, vzpomíná na ni. Také v této povídce jde o rozpad rodiny, tentokrát v menším vydání. Postupná zkaza rodiny Abramových se odehrává v prostředí obce Vrbanja, kde Mara Švelová-Gamiršková žila. Také ženy rodiny Abramových jsou tichými mučednicemi přijímajícími své životy a různé těžkosti s trpělivostí a pokorou. Nestěžují si, věří v danost svých životů.

Franjka je matkou hlavní postavy povídky Ivy Abramova. Její manželství s Markem je plné slz, přemáhání a únavy, Marko je totiž často opilý, surový a bezohledný, a to vůči celé rodině. Když se chce jeho jediný syn Iva oženit s Genou, Marko mu to nedovolí. Dokonce týrá svou ženu Franjku, a vyvíjí tím psychický nátlak na syna. Ten se nakonec podvolí a ponechá výběr manželky na otci. Iovou manželkou se tak stane Marija Blašková, s níž má dceru Mandu. Iva však z frustrace, protože se nemohl oženit podle svého přání, začne střídat milenky a manželku zanedbává – na rozdíl od svého otce Marka. Ten bral dívku do rodiny s postranními úmysly. Marija nakonec uteče se sousedem a svou dceru Mandu nechá osudu – nikdy se k ní už nevrátí.

Právě chybějící matka je rozhodujícím faktorem v životě Mandy, kterou vychovává babička Franjka. Mandin život je symbolicky popsán těmito slovy: „*U našim močvarama, u crnoj vodi posred šuma cvate cvijet, prekrasan, bijel, dugoljastih latica, s crnim, baršunastim prašnicima. – Nu lijep je on tek u močvari. Kad ga koji odvažniji dječak uzbere, što je spojeno s opasnošću, da mu vijugave vodene biljke ne sputaju noge, i povuku u dubinu,*

⁴¹² „slovo rodiče je zákon, kterému je třeba se podrobit.“

⁴¹³ „Marga pomalu umírala v osamění, nikým nepochopená, od všech pohaněná.“

on se ubrzo skupi – i izgubi svoju ljepotu.“⁴¹⁴ (s. 123) Manda, která postrádá mateřskou lásku, ji hledá ve svém okolí, a je tak snadno zneužitelnou kořistí pro muže, kteří její květ utrhnou, ale zahodí. Stane se milenkou několika mužů, všichni ji však opustí – pro studenta Pavla je pouhým krácením dlouhé chvíle na venkově, Mate se s ní chce oženit, ale během tří let, kdy je na vojně, si Mandu získá nový vesnický učitel Nikolić, který se na vesnici nudí. Je sice ženatý, ale imponuje mu jmění Mandiny rodiny a uvažuje o rozvodu. Když se však vrátí Mandin otec Iva z Ameriky, kam odešel po útěku své ženy s jiným, Nikolić se rozmyslí a odejde z Vrbanji. Těhotná Manda se stane svobodnou matkou, pohrdanou v celé vsi, takže se nakonec raději vdá za opilce, aby mohla z rodného domu odejít. Během svého manželství však kromě špatného zacházení ze strany opilého manžela musí řešit bezvýhodnou finanční situaci, a dokonce si vydělává peníze prostitucí. Umírá v pouhých 24 letech.

Příběhem zádruchy rodiny Ivanovů je povídka *Đuka Ćosić-Ivanov*, jejíž děj začíná skončením první světové války a zachycuje tři generace rodiny – první vázanou k půdě a zádruze, kterou představuje děd Ilija a jeho žena Anka, druhou v podobě jejich syna Đuky, který se naopak celý život snaží proniknout do vyšších vrstev a stát se pánem, a třetí generaci pak zastupuje Đukův syn Marko, jenž se navrácí k půdě a rodině.

Stejně jako v celé sbírce je i zde žena přítomna jako manželka, matka, která tiše a odevzdaně snáší všechny obtíže života, jako „*pokorna žrtva*“⁴¹⁵ (s. 186). Kromě toho povídka tematizuje mezigenerační vztahy, především vztah tchyně Anky a snachy Evy, který je negativní už předem. Anka totiž nesouhlasí s výběrem manželky svého syna Đuky už proto, že je Eva z početné rodiny, a tudíž se u ní předpokládá velká plodnost, která je nežádoucí. Když je Eva po necelém roce, kdy porodila syna Marka, opět těhotná, donutí ji Anka i manžel Đuka jít na potrat, po němž už Eva zůstane neplodná. „*Tolika briga, toliki posao u kući, kud nam treba da još svake godine rodiš? Gotova je to propast!*“⁴¹⁶ (s. 164)

Důvody pro potrat jsou majetkové, přestože jsou Ivanovi bohatá rolnická rodina, která by dítě uživila. Eva pak trpí výčitkami svědomí a lituje, že se dala k potratu přesvědčit. Đuka si jí přestane všimnout, najde si milenkou. Dokonce se začne politicky angažovat, svou činností však jde proti místním obyvatelům, a tak si je jen poštvá proti sobě. Teprve když ho milenkou

⁴¹⁴ „*V našich bažínách, v černé vodě uprostřed lesa kvete květ, krásný, bílý, s dlouhými okvětními lístky a černými sametovými prašníky. – Ale krásný je jen v bažině. Když ho nějaký odvážnější chlapec utrhne, což je spojeno s nebezpečím, že mu zkroucené vodní rostliny spoutají nohy a stáhnou ho do hlubiny, rychle se uzavře – a ztratí svou krásu.*“

⁴¹⁵ „*pokorná oběť*“.

⁴¹⁶ „*Tolik starostí, tolik práce doma, jak k tomu přijdeme, abys ještě každý rok rodila? To je úplná katastrofa!*“

Selma opustí a Ďuka onemocní tuberkulózou, vrátí se ke své ženě, která se o něj obětavě stará až do jeho smrti.

Povídka *Dukati male Adike* (Dukáty malé Adiky) obsahuje podobné tematické prvky jako předchozí povídky – rozpad rodiny (bývalé zádruhy), neshody v domácnosti mezi pratchyní a prasnachou, potrat s následky smrti, smrtelnou nemoc dítěte. K majetkovým sporům dojde ve chvíli, kdy se ožení Stanko Bistrin. Jeho žena Ďenka považuje majetek zádruhy za společný, kdežto Stankova babička Eva je zvyklá si část peněz ukládat pro sebe. Spory mezi oběma ženami nakonec vedou k úplnému rozpadu zádruhy, kdy se Eva s manželem po rozdělení majetku odstěhují, protože se Eva a Ďenka nesnesou. Eva dokonce Ďenku prokleje. Ďenku ovšem mrzí ono dělení majetku, k němuž došlo, a chce si ztracený majetek nějak nahradit. Proto přemluví Stanka, aby na splátky koupil traktor, neboť tato investice slibuje velkou návratnost. Ovšem nakonec mají peníze sotva na pravidelné splátky. Z toho důvodu se Ďence, která už má dcerku Adiku, další těhotenství nehodí. Potrat provedený cikánkou Milou však nedopadne dobře a Ďenka umírá. Její dcerka Adika má 11 let a musí rychle dospět. Po několika letech však Adika umírá na zápal plic.

3.11.1.1 Typy ženských postav ve sbírce *Šuma i Šokci* M. Švelové-Gamirškové

Stejně jako jsou ženy ve sbírce *Šuma i Šokci* spíše jen vedlejšími postavami, jsou vedlejšími postavami také v životě, který ve svých povídkách zobrazila M. Švelová-Gamiršková. Všechny těžkosti nesou tiše a trpělivě, jsou smířené se svým údělem. O svých životech nemohou samy rozhodovat, vše určují rodiče a později manžel. Autorka tento typ ženy označila jako „pokornou obět“. Je to žena, která přijímá život i smrt jako danost, proti níž nelze bojovat. Samozřejmě zde nacházíme také výjimky – mladou matku Mariji v povídce *Iva Abramov*, která tento život plný hořkosti a odříkání neunesla a rodinu opustí. Sama sebe sice zachrání, ale způsobí zkázu života své dcerky Mandy.

Ženy na zobrazené šokacké vesnici mají jedinou životní alternativu – vdát se. V tomto patriarchálním prostředí, v němž nemají žádné slovo a musí se ve všem podřizovat, také platí za to, co samy nezpůsobily. Umírají po nelegálně prováděných potratech, případně nesou celoživotní následky, jsou odsuzovány kvůli mimomanželským poměrům, které obvykle nezůstávají bez následků, nezřídka klesnou až na dno jako prostitutky (Manda). Musí strpět nevěry, zanedbávání, tělesné tresty, špatné hospodaření a rozhodování mužů, jejich alkoholismus. Jsou vždy až na posledním místě v hierarchii hodnot. Ženy v povídkách Mary

Švelové-Gamirškové jsou tak obrazem reálné ženy, jejího skutečného postavení v dané době. Autentičnost autorka ještě zvyšuje vlastními vstupy do děje a vzpomínkami na některé postavy.

3.12 Mila Miholjevićová (1898–1997)

Mila Miholjevićová se narodila 12. listopadu 1898 v obci Ledenice blízko města Novi Vinodolski. Roku 1923 absolvovala učitelskou školu v Záhřebu a poté pracovala jako učitelka na různých místech (Podráví, Slavonie, Záhřeb). Zemřela 27. března 1997 v Záhřebu.

V literatuře začala působit na sklonku dvacátých let – její drama *Iva i Tončić* (Iva a Tončić, 1929) odehrávající se v přímořské oblasti bylo oceněno na soutěži Matice chorvatských divadelních dobrovolníků a uvedeno v záhřebském Malém divadle roku 1931. Oblast přímořské a slavonské vesnice se pak objevuje také v autorčiných prozaických dílech, která vycházela od třicátých let v různých periodikách, jako byl např. *Savremenik*, *Hrvatsko kolo*, *Hrvatska revija*, *Hrvatski ženski list*, po druhé světové válce také *Kolo* nebo *Republika*.

Knižně mnoho děl nevyšlo. V roce 1937 byl vydán kratší román *Na njivama* (Na nivách) ze života slavonské vesnice a roku 1941 sbírka povídek *Za svijetlom* (Za světlem), v níž jsou obsaženy i některé povídky publikované dříve v časopisech. Poté následovala dlouhá pauza, neboť další samostatná sbírka s názvem *Kratko vrijeme* (Krátký čas) vyšla až roku 1992. Dvě povídky, které vznikly po druhé světové válce, vyšly v roce 1970 v edici *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Posmrtně byla vydána ještě sbírka *Dva obraza* (Dvě tváře, 2001), která obsahuje i některé dosud nepublikované texty reagující na válečné události v Chorvatsku v devadesátých letech.

Témata próz čerpala M. Miholjevićová z vesnického prostředí, které sama velmi dobře znala ze své praxe učitelky a které zobrazila velmi realisticky. Psala o obyčejných lidech, jejich těžkém životě, utrpení, které pozorovala během svého profesního působení. Dokázala přesvědčivě psychologicky vystihnout charaktery svých postav, zejména pak žen. O M. Miholjevićové se celkově psalo velmi málo,⁴¹⁷ přesto si kvalit její tvorby všimla také literární kritika. Básník I. G. Kovačić napsal o některých jejích prózách (*Mati*, *Zalog*), které byly později publikovány knižně ve sbírce *Za svijetlom*, velmi pochvalnou kritiku: „(...) *kdyby někdo nevěděl, že pisatel novel Matka a Zástava je žena, stal by se bez jakýchkoli předsudků jeho upřímným ctitelem. Já však považuji za veliké štěstí chorvatské literatury, že je autorem těchto věcí žena. Možná díky ní získáváme spisovatelku ve všech ohledech*

⁴¹⁷ Prozaička Ljerka Matutinovićová (1931) považuje za jeden z hlavních důvodů to, že sbírka *Za svijetlom* vyšla bezprostředně před vypuknutím válečných událostí, a proto jí nebyla věnována adekvátní pozornost. TRUHELKA – ŠKURLA-ILJIĆ – PFANOVA – MIHOLJEVIĆ – ŠVEL-GAMIRŠEK: *Izabrana djela*, s. 269.

*rovnoprávnou s nejlepšími chorvatskými spisovateli?*⁴¹⁸ Tato kritika však současně poukazuje na to, že ani na začátku čtyřicátých let 20. století neměly spisovatelky jednoduchou pozici, pokud se chtěly prosadit, a jejich pohlaví bylo stále ještě překážkou objektivnímu hodnocení jejich tvorby.

3.12.1 *Za svijetlom* (Za světlem, 1941)

Sbírka *Za svijetlom*, kterou vydala Matica chorvatská v roce 1941, obsahuje celkem osm povídek. Většina textů se soustředí na ženské hrdinky, které portrétuje velmi zdařile a věrohodně v nemilosrdných podmínkách slavonské nebo přímořské vesnice. Autorka svoje postavy staví do situací, které jsou aktuální i dnes. Povídky nezobrazují velké či šokující události, ale tvrdý život chudých lidí.

Povídka *Stari Job* (Starý Job), která poprvé vyšla již roku 1938 v *Almanachu chorvatských spisovatelek*,⁴¹⁹ se odehrává v přímořské vesnici. Hlavními postavami jsou zde sedmasedmdesátiletý Job Mlinarić a jeho ani ne třicetiletá snacha Jova. Próza zachycuje utrpení obou postav, ovšem bez zbytečné sentimentality. Jobova manželka zemřela, stejně jako dvě z jeho dětí, a dva zbývající synové odešli postupně oba do Ameriky. Mladší syn Ivan, Jovin manžel, odešel do Ameriky po několika letech manželství a mladou manželku se dvěma dětmi nechal u svého otce. Život svých synů tak Job sleduje pouze na zaslaných fotografiích, přitom touží po návratu mladšího syna. Jova naopak touží odejít do Ameriky za manželem, ale marně čeká deset let. „*Ona je opazila muževu nemoć, da skupi novac za njezin put. Ona je vidjela kraj sebe starog svekra, radi kojega je muž zaustavlja ovdje.*“⁴²⁰ Proto se Jova obrací s žádostí o peníze na svého otce a bratra, kteří jsou rovněž v Americe. Když pak Jovin otec zemře, získá Jova dost peněz z dědictví po otci, a může s dětmi odejít.

Jova je po deseti letech zahořklá, celou dobu žije pouze svým odchodem do Ameriky a neustálým bojem s tchánem, který jí zamýšlený odchod rozmlouvá. Jova si sice velmi dobře uvědomuje, že tato změna bude pro starce znamenat velikou ránu, ale život slaměné vdovy jí nevyhovuje, a proto s dětmi do Ameriky skutečně odjíždí.

⁴¹⁸ KOVAČIĆ, I. G.: *Mila Miholjević, najveća pjesnikinja hrvatske seljačke majke*. Novosti XXXIV, č. 290, 1940, s. 15.

⁴¹⁹ MIHOLJEVIĆ, Mila: *Stari Job*. In: Almanah društva hrvatskih književnica I, č. 1, 1938, s. 4–17.

⁴²⁰ „*Všimla si neschopnosti svého manžela získat peníze na její cestu. Viděla vedle sebe starého tchána, kvůli němuž ji zde manžel nechává.*“ MIHOLJEVIĆ, M.: *Za svijetlom*. Zagreb 1941, s. 30. Všechny další citáty v této podkapitole jsou z tohoto vydání.

Povídka *U novom kraju* (V novém kraji) rozvíjí téma přesídlení do jiné oblasti – rodina Antuna Marunici jako jedna z mnoha po válce kvůli bídě migruje z dalmatského Záhoří do Slavonie. Současně se povídka soustředí na Anku, obyčejnou vesnickou dívku, s níž se Ante ožení. Anka je rozumná, bývala dokonce nejlepší žákyně ve škole, na ženicha však čeká osm let, protože Ante ani jeho bratr Ivo, kteří o ni mají zájem, nemají na ženění prostředky. Rodiny Anteho i Anky jsou početné – Ante má šest bratrů, Anka žije s rodiči, sourozenci a navíc i s rodinou svého bratra a doma je ve svých 23 letech už jaksi navíc. Bratři „*je poprijeko gledaju, što se već ne uda, da mjesto nje dovedu sebi tuđu i toplu ženu*“ (s. 45).⁴²¹ Pro Anteho bratry je Anka zase pouhým objektem chůčie. „*Svi bi je (...) odvukli za koji grm, ali tko bi je od njih odveo u kuću, gdje bi smjestila jastuke i sve ono lijepo izvezeno i našiveno (...)*.“⁴²² (s. 45)

V manželství se pak musí potýkat se spoustou každodenních problémů – s nadbíháním svého švagra Iva a následnou žárlivostí manžela, s velkou plodností, kvůli níž dokonce provede neumělý potrat, aby nemuseli živit další dítě, a vynucuje u manžela zdrženlivost jako východisko z neustálého kolotoče rození dětí, které rodina není schopna uživit. „*Zar da mi dijete bude zapušteno, kako sam i ja bila?*“⁴²³ (s. 48)

Anka nikdy neměla velké sny, tím bolestnější však je jejich nenaplnění. „*Još od djetinjstva Anka je sanjala o tihom redu u kući, o mirisu dunje i jabuke na čistom vezenom platnu.*“⁴²⁴ (s. 48) Neustálá konfrontace ideálu, po němž Anka touží, a reality však nakonec vede k její únavě a rezignaci.

Povídka *Mati* (Matka) vyšla poprvé roku 1940 v *Savremeniku*. Tematizuje problém rozdělování rodinného majetku a vnitřní konflikt, který musí řešit matka tří synů ve chvíli, kdy její nejstarší syn Mirko požádá své bratry Janka a Mata o vyplacení podílu na majetku. Čtyřicetiletý Mirko Filipec jako jediný z rodiny odešel do města a tam se stal úředníkem. Jeho matka doufala, že bude mít ve městě úspěch a že ona se bude moci z tohoto úspěchu radovat a pyšnit se jím. „*A mati je sanjala o jednom danu, kad će doći dobro na njezinog Mirka (...), kako će i na nju, mater njegovu, pasti dijelak s njegova dobra i sreće.*“⁴²⁵ (s. 66) Tyto naděje však nebyly naplněny. Po více než dvaceti letech prázdňého úřednického života Mirko těžce

⁴²¹ „... na ni gleda ukosem, že se již nevdala, aby si místo ní mohli dovést cizí a vřelou ženu.“

⁴²² „Všichni by ji (...) odvlekli za nějaký keř, ale kdo z nich by si ji přivedl do domu, kam by dala polštáře a všechno to pěkné, co vyšila a ušila.“

⁴²³ „To má být mé dítě zanedbané, jako jsem byla já?“

⁴²⁴ „Už od dětství snila Anka o tichém řádu v domě, o vůni kdoule a jablka na čistém vyšívaném plátně.“

⁴²⁵ „A matka snila o dni, kdy se bude mít její syn Mirko dobře (...), jak i na ni, jeho matku, zbude část jeho blaha a štěstí.“

onemocní a chce se vrátit na vesnici, z podílu na majetku vystavět domek a v klidu zde dožít. Tento jeho požadavek však vyvolá rozkol v rodině, která půdu na vesnici obhospodařuje, neboť jeho bratři jsou velmi chudí a ztráta části půdy by je uvrhla do ještě větší bídy.

Matka se dostává do nepříjemné pozice, kdy musí zprostředkovat komunikaci mezi svými syny a jednat ne podle toho, co by pro svého nejmilejšího syna Mirka chtěla, ale co je reálně nejrozumnější. Vidí, že Mirko umírá, a je k němu upřímná, i když tak rozbije jeho iluzi o klidném dožití. „*Pa ja sam tvoja mati kao i njihova. (...) A ni tvoja žena i djeca nisu za to, da se kreću na selo, pa ja ovo tebi kažem onako, kako vidim. Progledaj dobro, za čim si se ponio. A ne možeš ti više ništa. Gotovo je s tobom.*“⁴²⁶ (s. 78)

Syn a matka se postupně odcizili. Odcizení však nezpůsobila pouze dlouhá odloučenost, ale právě také nutnost zaujmout k nastalé situaci stanovisko, což je pro matku citově velmi vyčerpávající. Iluze a sny matky i syna se tak při střetu s realitou rozplynou a oba nakonec jednájí v rozporu s tím, co by si sami přáli, to, co by si rádi řekli, zůstane nevyslovené. Proto oba rozhodnutí odkládají do posledního okamžiku. Do konce povídky není jasné ani to, jak se Mirko nakonec rozhodne. Obojí přispívá k vytvoření napětí a postupné gradaci děje, a to až do poslední věty, kdy matka oznamuje synům Mirkovo rozhodnutí. „*Ništa ne brinite... Sve sam tamo dobro uredila.*“⁴²⁷ (s. 80)

Hlavní postavou povídky *Majda* (Pastvina), která se odehrává ve vsi Pokućanci, je pětaticetiletá jednooká stará panna Julka Gregorićová. Žije s otcem, o něhož se stará, který se k ní však nechová příliš vlídně. Její poslední možnost vdát se zmaří dlouhotrvající rozepře mezi obcemi Pokućanci a Rastovik o pastvinu, již odjakživa využívaly obě obce. Vedou se však o ni čím dál tím ohnivější spory, které vyústí v přímý a krvavý střet obou vesnic. Julka konflikt ukončí tím, že začne zvonit na kostele. Vděku se však od nikoho nedočká, naopak si vyslouží pohrdání vesničanů a výprask od otce.

Její nápadník, vdovec Jakov Vandecov z obce Rastovik, na začátku tvrdí, že ji chce takovou, jaká je, ale po rvačce poslechne rady a domlouvání svého okolí, aby si Julku nebral. „*A ja bi tebe takvu, kaka jesi, svejedno meni, al' me izjedoše, kažu mi: ,Goropadna ko cura, a kakva će ti to žena biti?’ (...) Kud mi zamjeravaju, što bi se ženio iz vašeg sela.*“⁴²⁸ Julka,

⁴²⁶ „*Ale já jsem stejně tak tvoje matka jako i jejich. (...) A ani tvoje žena a tvoje děti nechtějí odejít na vesnici, tak ti to říkám, jak to vidím. Dobře si promysli, co sis usmyslel. Už nic nenaděláš. Je s tebou konec.*“

⁴²⁷ „*Nemějte starost... Všechno jsem tam dobře zařídila.*“

⁴²⁸ „*Vzal bych si tě takovou, jaká jsi, je mi to jedno, ale udolali mě, když mi říkali: ,Divoká je jako malá holka, jaká z ní asi bude žena?’ (...) Kromě toho mi zazlívají, že bych se ženil z vaší vesnice.*“

v níž námluvy probudily již zapomenutý životní elán a naději na lepší budoucnost, tuto situaci nese navenek statečně, o to větší je však její vnitřní utrpení.

Autorka zde rozehrává dvě dějové linie. První představuje osobní, umírněný milostný příběh dvou lidí, druhý kolektivní příběh sporu obou vesnic. Obě dějové linie však mají stejný výsledek, kdy je zachován *status quo* – Julka se nevdá a pastvina zůstane v užívání obou vesnic.

Povídka *Zalog* (Zástava) byla poprvé vydána roku 1940 v časopisu *Hrvatska revija*. Odehrává se na vesnici v přímořské oblasti. Autorka se zde soustředí na postavu slaměné vdovy Anice, již manžel Tončić opustil po roce bezdětného manželství. Tončić se po deseti letech objeví v rodném kraji, aby ho brzy opět opustil. Důvodem jeho návratu je touha po potomstvu, a když Anica ani po delší době neotěhotní, odejde Tončić navždy. „*Tončić se ne će povratiti. Nema djeteta, da mu igračku donese.*“⁴²⁹ (s. 101)

Jeho nový odchod způsobí zármutek nejen manželce Anici, která marně touží po dítěti, ale také jeho matce Femě, která touží mít syna doma, kvůli zajištění na stáří. Svůj zármutek a frustraci si Fema vybíjí právě na Anici, jejíž neplodnost podle ní vyhnala syna do světa. Neplodnost je v tomto vesnickém prostředí pro ženu i její rodinu poskvrna, a tak je tlak dvojnásobný. Anica sice přirozeně touží po vlastním dítěti, ale tuto touhu ještě posiluje společenský tlak. Vztah tchyně a snachy je utvářen právě tím. Fema dokonce Anici umožnila, aby rok nepracovala, a usnadnila jí tak početí dítěte. Když se tak nestane, vyžene snachu z domu. Anica je však v té době už těhotná a dítě porodí v domě své vlastní matky. Fema se mezitím zmítá mezi svou hrdostí (s Anicí se nerozešla v dobrém) a touhou po tom být Anici nablízku, protože nosí dítě jejího syna. Dítě je prostředkem usmíření mezi oběma ženami a také nadějí na návrat jeho otce.

3.12.1.1 Typy ženských postav ve sbírce *Za svijetlom* M. Miholjevićové

Autorka představila plejádu obyčejných, těžce zkoušených, zejména osamělých žen – starých panen, vdov, slaměných vdov, manželek a matek, které zobrazila v tradičním prostředí vesnice určovaném patriarchálními vztahy – mladé manželky marně čekají na návrat manžela z ciziny (*Stari Job*, *Zalog*), stará panna nemá šanci se vdát, protože je jednooká (*Majda*), matka touží po svém synovi, ale příliš se odcizili (*Mati*). Zde má žena pevně vymezenou úlohu – vdát se, mít děti, starat se o domácnost. Nemá naprosto žádný prostor pro realizaci

⁴²⁹ „*Tončić se nevrátí. Nema dítě, kterému by donesl hračku.*“

vlastních přání a tužeb, byť nejsou nijak velké. Ženy totiž touží pouze po klidném a spokojeném rodinném životě. Ten však, jak se zdá, je naprosto nedosažitelný. Konfrontace ideálu a reality totiž vždycky skončí nezdarem.

Stejně jako M. Švelová-Gamiršková dokázala také Mila Miholjevićová zachytit ženu velmi realisticky a poukázat prostřednictvím jednotlivých osudů obyčejných žen na různé aktuální otázky současné doby, k nimž patřila zejména nerovnost mezi mužem a ženou zakládající širokou škálu problémů v běžném životě.

Závěr

Cílem této disertační práce bylo zjistit, jakým způsobem byla pojmána žena v knižně publikovaných povídkách a novelách chorvatských spisovatelek v období meziválečné Jugoslávie, tedy v letech 1919–1941. Toto období jsme vybrali zcela záměrně, neboť po první světové válce se v chorvatském prostředí začalo živě rozvíjet ženské hnutí, jehož náznaky můžeme sledovat již před válkou. Hnutí bylo spojeno se zakládáním ženských sdružení, časopisů a vydáváním literárních děl autorek. Tato díla zaznamenáváme díky jednotlivým knižním vydáním a také časopisům a novinám, které se staly velmi vhodným médiem pro uveřejňování literárních děl, zejména krátkého a středního rozsahu. Protože spisovatelky neměly na literární scéně jednoduchou pozici a literární kritika díla žen často hodnotila negativně, bylo sdružování v různých ženských spolcích a vydávání vlastních tiskovin či publikací formou určité svépomoci, stejně jako vydávání děl vlastním nákladem. Přesto však mnoho z děl upadlo v zapomnění, stejně jako jejich autorky. Dnes dochází k jejich znovuobjevování, novému čtení a přehodnocování kvality děl. To je s odstupem času a díky zařazení do kontextu doby a literatury mnohem jednodušší, přináší překvapivé výsledky a obohacuje literaturu daného období o (staro)nová díla.

Pokud jde o literární kvalitu námi analyzovaných děl, musíme konstatovat, že se poměrně liší. Ta ovšem nebyla hlavním kritériem našeho výběru. Proto například J. Glembayová ve vlasteneckém duchu vychovává mladou generaci pomocí povídky s jednoduchou milostnou zápletkou, J. Truhelková upozorňuje na tíživou sociální situaci žen v poměrně naivním příběhu, A. Milčinovićová rozvíjí nepřesvědčivý příběh o nenaplněné touze ženy po lásce a mateřství nebo Z. Jušićová-Seuniková opakuje totéž téma krize ženské identity a nemožnost porozumění mezi pohlavími v několika různých variacích ve svých *Novelách*. Naproti tomu například Mara Švelová-Gamiršková či Mila Miholjevićová ve svých povídkách mistrně zachycují život ve vesnickém prostředí a Verka Škurlová-Iljićová naturalisticky zobrazuje až karikaturní postavu ženy v různých sociokulturních prostředích.

Přestože až do nedávna byla tématu chorvatské ženské literatury věnována marginální pozornost, dnes se dostává do hledáčku literárních vědců a postupně se stává poměrně atraktivní oblastí bádání. Především jde o zkoumání děl z feministického hlediska, které přinesla druhá vlna feminismu projevující se v chorvatském prostředí v osmdesátých letech 20. století. Tento zájem se v chorvatské literární vědě zkoumající ženskou literaturu projevuje

dodnes, ovšem zejména v souvislosti se známějšími autorkami, jako jsou například Marija Jurićová Zagorka nebo Jagoda Truhelková, a jejich románovou nebo autobiografickou tvorbu.

Žánr povídky a novely jsme zvolili z toho důvodu, že se v rámci chorvatské ženské literatury jedná o neprobádanou a opomíjenou oblast. Během práce s primární a sekundární literaturou jsme zjistili, že žánr povídky bývá libovolně zaměňován s žánrem novely. Terminologická nejednotnost nás podnítila k malému exkurzu, v němž jsme se snažili sledovat definici těchto žánrů, a to zejména v chorvatské a české literární vědě. Zjistili jsme, že se tato nejednotnost týká jak dobové, tak současné literatury bez ohledu na konkrétní zemi. Protože se však tato práce zabývá primárně obsahovou stránkou analyzovaných děl, o přesné vymezení žánru jsme se u jednotlivých textů nesnažili. Striktní vymezení by bylo omezující a zavedlo by nás daleko od tématu naší práce.

Důležitým úkolem bylo naopak charakterizovat zvolené období, zejména s ohledem na společenské poměry a postavení žen v první polovině 20. století. Předpokládali jsme totiž, že se společenská situace a snaha upozornit na nerovnoprávné postavení ženy promítala v hojně míře i do literatury daného období, a to i vzhledem k tomu, že řada autorek se aktivně podílela na ženském hnutí.

Ženy se v daném období sdružovaly do různých spolků a začaly být aktivní i politicky. Také byly ve zvýšené míře ekonomicky činné a pod vlivem válečných událostí pracovaly i v oblastech, které by dříve byly nemyslitelné. K úspěchům ženského hnutí v této době patří zejména přiznání práva na vyšší vzdělání. Postupně pak došlo ke změnám ve všech oblastech života. Změny byly ovšem velmi pozvolné a nikterak komplexní. Mnohé oblasti života zůstaly v zásadě nedotčeny.

Celkem jsme analyzovali patnáct sbírek jedenácti autorek. Sbírkový materiál nevycházely rovnoměrně po celé sledované období, nýbrž převážně do konce dvacátých let a poté až na začátku let čtyřicátých. Ze třicátých let pochází pouze jediná sbírka. Důvodem je skutečnost, že ačkoli ve třicátých letech vyšlo mnoho povídkových a novelistických knih, nebyly tyto sbírky vhodné pro naši analýzu z důvodu absence ženských hrdinek. Jedná se o pohádky, povídky s dětskými nebo mužskými hrdiny apod.

V naší práci jsme se zabývali jak spisovatelkami poměrně známými a uznávanými (například J. Truhelkovou), tak také autorkami, které jsou teprve objevovány (vesměs odbornou veřejností, ačkoli prostřednictvím nového vydávání si mohou některá díla najít cestu i k běžnému čtenáři), stejně jako autorkami zcela neznámými. Zřejmě nejméně známou autorkou, která je v naší práci zastoupena, je Eva Tićaková-Vajlerová, o níž se nám podařilo

najít minimum biografických informací (ty jsme převážně získali z letmých zmínek o autorce v dobovém tisku a také díky záznamům v kartotéce zemřelých záhřebského hřbitova Mirogoj).

Hlavním úkolem naší práce bylo zjistit, jaké typy žen jsou zobrazovány v povídkových a novelistických dílech chorvatských spisovatelek, a to také v návaznosti na skutečnost, že na rozdíl od dřívějších generací se v literatuře objevilo poměrně mnoho spisovatelek, které byly současně aktivními příslušnicemi rozvíjejícího se ženského hnutí.

Od začátku 20. století se začíná obraz ženy v literatuře měnit a obohacovat o nové typy žen, jak jsme ukázali u jednotlivých autorek v této práci. Mizí typ výlučně andělské a výlučně d'ábelské ženy, který se vyskytoval v dílech chorvatských spisovatelů přibližně do začátku 20. století. Zachycení ženy se ve dvacátých a třicátých letech naopak začíná blížit realitě. Zejména jsou již zobrazovány postavy vícerozměrné, s dobrými i špatnými vlastnostmi. Objevuje se také moderní žena, která se bouří proti stávajícímu uspořádání společnosti, a žena, která je naopak v těchto společenských strukturách uvězněna a nedokáže se vzepřít. Žena je zachycována v širších souvislostech a rozmanitých vztazích, prostřednictvím literatury se poukazuje na různé aktuální společenské problémy. Kromě toho je nový i ženský pohled na různá témata, který se v literatuře ve větší míře vyskytuje teprve ve sledovaném období.

V dílech analyzovaných v této práci můžeme v pojetí ženy vysledovat dvě hlavní tendence. Některé autorky se zaměřily na vnitřní svět své postavy a charakterizovaly ji tak zevnitř, aniž se přitom příliš soustředily na dějovou složku. Další naopak postavu zachycovaly realisticky, v konkrétním prostředí s konkrétními aktuálními problémy. Kromě toho se vyskytují i texty, v nichž postava příliš charakterizována není, ale slouží především didaktické funkci.

Tendenci zobrazovat psychologii ženské postavy, která tímto způsobem odhaluje svá přání, zklamání, problémy, ale také ideály nebo duševní bohatství, mají převážně povídky do konce dvacátých let 20. století. Jedná se zejména o povídku *Sjena* A. Milčinovićové, sbírku *Let* Z. Markovićové, ale také *Novely* Z. Jušićové-Seunikové z roku 1940. Posledně zmíněná autorka totiž neustále recyklovala téma krize ženské identity i způsob jejího ztvárnění, a proto je zaměření na vnitřní svět postavy přítomný i v jejích pozdějších dílech.

Od konce dvacátých let pak lze vysledovat směřování k realistickému (a někdy až naturalistickému) zobrazení ženských postav, které se ovšem v dílech analyzovaných v naší práci plně projevilo až na začátku čtyřicátých let. Realistická narativní strategie zachycující

ženu v prostoru, v němž žije, a popisující ji prostřednictvím tohoto prostoru se v analyzované literatuře projevila zejména v povídkách několika autorek, které se ve svých dílech soustředily na zachycení života v určitém regionu. Znalost regionu se projevila v díle E. Tićakové-Vajlerové, která situovala své povídky do vinařské oblasti Moslaviny, kde žila. Ještě intenzivněji se pak odrazila v povídkách V. Škurlové-Ilijićové, která zachytila prostředí Dalmácie a Bosny, a dvou autorek, které zobrazily slavonskou vesnici – M. Švelové-Gamirškové a M. Miholjevićové.

Toto zaměření na region souviselo s literárními směry projevujícími se v chorvatské literatuře od třicátých let 20. století – návratem k realismu a s ním spojeným regionalismem. Vzhledem k obrovským rozdílům mezi jednotlivými oblastmi Chorvatska (a to jak přírodními, tak historickými) je totiž regionalismus součástí chorvatské národní identity a jedním z charakteristických rysů chorvatské kultury. Ačkoli ne všechny spisovatelky se ve svých povídkách vysloveně soustředily na kraj, v němž žily, se všemi jeho zvláštnostmi a zvyky, téměř všechny autorky byly rodným krajem, případně místem, kde dlouhodobě žily, ve své tvorbě výrazně inspirovány. Š. Jurkićová se narodila v Bosně a Hercegovině a tam také umístila děj své sbírky *Nevidljiva kraljica*; povídka *Za narod svoj* J. Glembayové se odehrává ve Slavonii, odkud pocházela; M. Tucakovićová-Grgićová žila ve Slavonii a v několika evropských státech a všechna tato prostředí najdeme také v jejích povídkách.

Kromě regionálních specifik jednotlivých oblastí Chorvatska hrály důležitou roli též sociokulturní rozdíly jednotlivých oblastí Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, neboť se zde prolínají tři náboženství – katolictví, pravoslaví a islám. Tyto aspekty se projevily především v díle V. Škurlové-Ilijićové a M. Tucakovićové-Grgićové, která zobrazila dokonce i muslimské prostředí v Albánii.

Také další biografické prvky podstatně ovlivnily analyzovaná díla všech autorek. Byla to především zkušenost, kterou autorky, až na několik výjimek,⁴³⁰ získaly během své učitelské praxe, mnohdy na několika různých místech Chorvatska, nebo i Bosny. Z tohoto důvodu je velmi zajímavé, že se v povídkách jen výjimečně vyskytuje postava učitelky. Konkrétně jde o učitelku Nedu v povídce *Nedina ljubav* A. Milčinovićové, učitelku Danicu z povídky *Za narod svoj* J. Glembayové, tři povídky ze sbírky *Razbacana srca* M. Tucakovićové-Grgićové, které propojuje postava učitelky Marije Bosnićové, a okrajově o povídku *Kroz jesenje magle* E. Tićakové-Vajlerové, kde však má učitelka pouze úlohu naslouchajícího subjektu. Tyto

⁴³⁰ A. Milčinovićová se věnovala psaní a žurnalistice, V. Škurlová-Ilijićová a M. Švelová-Gamiršková byly spisovatelky, Z. Jušićová-Seuniková byla knihovnice.

učitelky jsou však zobrazeny naprosto rozdílně. Neda vykonává své povolání víceméně z jakéhosi donucení – nic jiného totiž neumí a do změny se jí nechce. V povolání proto neprojevuje žádné nadšení, které by mohla předávat mladé generaci. Danica je naopak mladá učitelka plná ideálů, vlastenectví a elánu. Marija Bosnićová je sice učitelka, a zřejmě velmi zdatná, nicméně její povolání má v povídce podružnou úlohu. Bezejmenná učitelka z novely E. Tićakové-Vajlerové je svědkem morálního úpadku lidí z moslavinského kraje, zejména alkoholismu dětí, kterému však není schopna zabránit, ani mu předejít.

Vzhledem k tomu, že se autorky při zobrazování žen soustředily zejména na zachycení jejich rolí v rodině a společnosti, získáme několik hlavních typů postav již pomocí kategorizace na základě rodinného stavu – manželku, matku, vdovu na jedné straně, starou pannu a milenku na straně druhé. Věnujeme-li pak pozornost jistým dalším atributům, objeví se v tomto členění navíc řada dalších typů či podtypů ženských postav, jako například žena jako koketa, vražednice, osudová žena aj. Je třeba zdůraznit, že tyto typy se navzájem také různě prolínají.

Nejvíce zobrazovaným typem ženy je matka, která je velmi často také přímo v názvu daného textu (*Mati* A. Milčinovićové, *Mati* V. Škurlové-Ilijićové, *Majka* M. Tucakovićové-Grgićové a *Mati* M. Miholjevićové). Role matky má v textech vícero různých poloh. Výrazně převládá typ matky, jejíž tradiční úloha spočívá v péči o rodinu. Kromě toho je zobrazována ideální matka, dobrá, obětavá, pečující, kterou najdeme v novele *Mati* A. Milčinovićové, *Jedna mladost* Z. Jušićové Seunikové, v některých povídkách V. Škurlové-Ilijićové (*Kamilo, nasmijani sin; Sefardi sarajevski*). Výjimečně nacházíme také matku v rovině duchovní. Ženu symbolicky jako matku národa totiž zobrazila Š. Jurkićová ve sbírce *Nevidljiva kraljica*.

Obvykle však prostřednictvím postavy matky upozorňují autorky na široké spektrum různých problémů v souvislosti s touto rolí. Jsou to například existenční problémy spojené se ztrátou živitele rodiny, které vedou k zoufalým rozhodnutím (například v povídce *Božja ovčica* J. Truhelkové matka odloží své dítě). Často se jedná o problémy související s postavením svobodných matek ve společnosti přinášejícím odsouzení a většinou také morální i hmotný pád. Proto svobodná matka v povídce *Sinovljeva baština* prodá své dítě matce svého milence. Podobný motiv nacházíme také v povídce *Mati* V. Škurlové-Ilijićové, kde si však matka prodej dítěte nakonec rozmyslí a tím pro sebe i dítě zpečetí nejistou budoucnost. Svobodnou matku zobrazila autorka také v povídce *Njih dvije*, tentokrát jako zneužitou oběť okolností, která od svého svůdce kromě dítěte dostává navíc i syfilis. Negativní postoj k mateřství, a to se týká zejména mateřství svobodných matek, nejotevřeněji

odsuzuje ve své novele *Slomljena grana* E. Tićaková-Vajlerová. Mladá dívka zde po porodu zabije své dítě, ale přesto je zobrazena jako oběť. Podobnou obětí je též pomatená Bara z novely *Srebrnjaci*.

Funkci ženy okleštěnou na pouhé rození potomků zobrazila V. Škurlová-Ilijićová v povídce *Hanumica*. Neplodnost jako atribut ženy, který je v manželství nežádoucí, zobrazila M. Miholjevićová v povídce *Zalog*. A naopak vícenásobné mateřství jako nechtěný element života, ať už z důvodu pohodlí, nebo existenčních starostí, zobrazila M. Miholjevićová v povídce *U novom kraju*, M. Švelová-Gamiršková ve svých povídkách *Adamčiće* a *Đuka Ćosić-Ivanov* a okrajově také E. Tićaková-Vajlerová v novele *Slomljena grana*. To s sebou v některých případech nese také téma potratů, které nejsou ze strany matek vždy podstoupeny dobrovolně a často končí smrtí.

Sobeckou matku, jejíž prospěch a zájmy jsou důležitější než zájmy dítěte, najdeme hned v několika textech – matka v povídce *Sinovljeva baština* (A. Milčinovićová) si za peníze může pořídit i dítě; vypočítavá matka využívající své dítě pro zvýšení zisku z hostince je vyobrazena v povídce *Han* (V. Škurlová-Ilijićová) a matka v povídce *Pričica Grozdani B. o maloj Bogi* se za své postižené dítě stydí a z toho důvodu je zanedbává (V. Škurlová-Ilijićová).

Role matky se někdy střetává s jinými rolemi, především rolí milenky. Přímo bezvýhodný konflikt mezi rolí matky a milenky řeší Eva z povídky *Majka* M. Tucakovićové-Grgićové, a tento rozpor končí tragicky, na rozdíl od matky v novele *Kroz jesenje magle* E. Tićakové-Vajlerové, která kvůli milenci zanedbává a nakonec dobrovolně opustí své dva malé syny.

Autorky zobrazily kromě postavy matky také postavu staré panny (*Majda* M. Miholjevićové), lakomé staré vdovy (*Nestajanje* V. Škurlové-Ilijićové) nebo ziskuchtivé milenky (*Kurtizana* V. Škurlové-Ilijićové). Tyto typy ženských postav se však v naší práci vyskytují ve velmi omezené míře.

Asi nejbliže černobílé typologii postav z děl 19. století, kterou jsme v naší práci prezentovali, jsou postavy v povídkách Štefy Jurkićové. Nacházíme u ní napravené hříšnice (sbírka *Legenda u bojama i druge priče*) nebo andělskou ženu v křesťanském smyslu (sbírka *Nevidljiva kraljica*). Kromě toho se u této autorky vyskytuje také typ ženy-prorokyně, který u jiných spisovatelek nenajdeme.

Autorky se nevyhýbaly ani zobrazení různých psychických či fyzických deformací, a tak je často zobrazovaná postava nemocné ženy, ať už se jedná o psychické nemoci, nebo

o fyzická postižení. Obojí však postavám znemožňuje vést běžný život. Psychicky nemocnou ženu ve svém díle zobrazila A. Milčinovičová (jedna ze studentek v novele *Noći*), E. Tičaková-Vajlerová (Bara v novele *Srebrnjaci*) a zejména V. Škurlová-Iljičová (Jlenka z povídky *Pastorka i njena maćeha* a Elfi z povídky *Tjeskobe gospodjice Elfi*). Fyzická deformace nebo nemoc pak předurčuje osudy ženských postav V. Škurlové-Iljičové (slepá a syfilidou nemocná mladší sestra z povídky *Njih dvije*, postižená a epileptická Mazalta z povídky *Sefardi sarajevski*), M. Miholjevičové (jednooká Julka Gregoričová v povídce *Majda*) nebo Z. Jušićové-Seunikové (těžce nemocná Marija v novele *Jedna mladost*).

Velmi časté je zobrazení ženské postavy jako oběti. Zde můžeme rozlišit mezi typem pokorné oběti, jak ji ve své povídce *Đuka Ćosić-Ivanov* označila Mara Švelová-Gamiršková. Pokorná oběť je žena, která tiše a trpělivě snáší všechny těžkosti života nebo špatné zacházení. Je víceméně přesvědčená o nezměnitelnosti svého údělu, a tak se ani nesnaží proti němu bojovat. Takové ženy se pak objevují především v povídkách jmenované autorky. Částečně je nacházíme také u Mily Miholjevičové (Julka Gregoričová v povídce *Majda*) a Verky Škurlové-Iljičové (Anica v povídce *Zalog*).

Kromě pokorné oběti nacházíme v dílech také ženskou postavu jako oběť okolností. Je to žena, kterou v životě potkávají samé potíže a těžkosti, s nimiž se nedokáže dobře vypořádat. Takové postavy, zobrazené až karikaturně, najdeme v povídce *Njih dvije* (V. Škurlová-Iljičová). V jistém smyslu lze k tomuto typu přiřadit také ženské postavy z novel Evy Tičakové-Vajlerové, kde se typ oběti prolíná s typem pachatele (ženy-vražednice). Jedná se o pomatenou Baru, která kvůli několika mincím zabije svého otce (*Srebrnjaci*), nebo patnáctiletou Maru, která zabije novorozence. Uvedená autorka totiž nachází viníka nikoli u přímé pachatelky, ale v případě Bary u těžkopádných institucí a v případě Mary u jejího svědce.

Postava ženy-vražednice se kromě výše zmíněných postav E. Tičakové-Vajlerové objevuje také v povídkách V. Škurlové Iljičové – bláznivá Jlenka v povídce *Pastorka i njena maćeha* nebo panenská Adila v povídce *Djevičanstvo* a rovněž Pole v povídce *Kurtizana*. Je ovšem třeba konstatovat, že pouze v posledním jmenovaném textu jde o chladnokrevnou vražedkyni. V ostatních případech jde zejména o vraždy z nepříčetnosti.

Zajímavým typem ženy je *femme fatale* Marija Bosnićová spisovatelky M. Tucakovićové-Grgićové. Osudová žena se totiž v jiných analyzovaných dílech než u této autorky nevyskytuje. Oproti osudovým ženám, jaké se vyskytovaly v dílech autorů 19. století, znamená tato *femme fatale* pro muže sice zkázu, ale není typem démonickým. Naopak je to

žena krásná, vzdělaná, inteligentní a dobrá, pro niž je její osudovost nesnesitelným břemenem, stejně jako je její nedosažitelnost pro muže důvodem k sebevraždě. Netypické je také obrácení tradičních rolí muže a ženy. Zatímco muži, kteří se do Marije zamilují, jsou neviní v sexuálním smyslu, Marija představuje typ zkušené (ne však zkažené) ženy.

Ženu nejistou, hledající, soustředěnou na svůj vnitřní svět zobrazila A. Milčinovičová v povídce *Sjena* a dále Z. Markovičová v povídce *Let*, v níž umělkyně hledá odpovědi na otázky smyslu umění, krásy a života, a *Otac Mihael*, v níž se studentka navíc snaží najít vyšší smysl v práci pro ostatní, pro národ. Určitou variací na tento typ ženy jsou také ženské postavy Z. Jušicové-Seunikové, které jsou ale nespokojené se životem a hodně osamělé a v běžném životě si nedokážou poradit. Společné všem těmto ženám je pak to, že odpovědi na svou vnitřní nejistotu a tápání hledají u nějaké autority, ať už je to manžel, nebo třeba mnich.

Okrajově se v dílech vyskytuje také typ ženy, která se neúspěšně bouří proti svému postavení (nejmenovaná žena v povídce *Neposlato pismo – bačeno u Švicarskoj* M. Tucakovičové-Grgičové) nebo ženy-kokety (*Roman gospojice Maje* A. Milčinovičové).

Pro úplnost ještě dodejme, že s výjimkou povídky Jagody Truhelkové se všechny autorky ve větší či menší míře věnovaly vztahům mezi pohlavími. Téměř vždy texty zdůrazňují rozdíly mezi mužem a ženou, které vedou ke konfliktům, nedorozuměním, mnohdy rozpadům vztahů. Symbolem pro tato nedorozumění je pak zed', která mezi mužem a ženou vzniká a kterou nelze překonat.

Jedním z cílů, které jsme si v naší práci stanovili, bylo zjistit, zda se v dílech objevuje moderní typ ženy, či alespoň ženy, která směřuje k emancipaci. Typ moderní, emancipované ženy však ve většině analyzovaných povídek nenajdeme. Víceméně jediný takový typ postavy nacházíme pouze v povídce *Za narod svoj* J. Glembayové. Její hrdinka Danica je učitelkou s pokrokovými názory, které se snaží prosazovat také ve svém povolání učitelky na vesnici. Protože však tato povídka vykazuje velkou tematickou podobnost s románem J. Truhelkové *Plein air*, který vyšel o 32 let dříve a jehož hrdinka Zdenka měla mnohem pokrokovější názory než Danica, působí tato modernost velmi umírněně až zastarale, ačkoli v zobrazeném prostředí zastaralá rozhodně není. Nakonec se však i tato jediná emancipovaná postava vdá, aby se učinilo zadost milostné zápletce.

Skutečnost, že se v analyzovaných dílech téměř nevyskytují emancipované hrdinky, lze zřejmě přičítat jednak tomu, že autorky byly ovlivněny současnými literárními směry – a buď se soustředily na nitro ženské postavy, nebo postavu zachycovaly realisticky. Protože

navíc zobrazovaly především prostředí venkova, které tvořilo oproti městu zaostalejší a tradičnější prostředí, nemohlo mít ženské hnutí rozvíjející se v té době v Chorvatsku v jejich povídkách a novelách příliš mnoho prostoru.

Dalším cílem práce bylo také zjistit, jak se proměnilo pojetí ženy v průběhu sledovaného období. Můžeme konstatovat, že přestože se mnohé z autorek samy velmi aktivně zapojovaly do ženského hnutí, u jejich hrdinek se předpokládaný posun k větší emancipovanosti neprojevuje. Pojetí ženy se nicméně během zkoumaného období poměrně výrazně změnilo, a to zejména v souladu s aktuálními literárními směry. Je zde znatelný posun od zachycování nitra ženské postavy zejména na počátku dvacátých let přes postavu, která slouží spíše didaktickým účelům a není příliš dobře psychologicky prokreslená, směrem k realistickému zachycení ženské postavy, jak bylo zmiňováno výše.

Novelistická a povídková tvorba, kterou jsme v naší práci analyzovali, představuje zlomek z celkové produkce chorvatských spisovatelek daného období. Některé autorky a jejich díla zůstaly nepovšimnuty v novinách a časopisech, které jsme v práci také částečně zmínili. Do budoucna se nabízí prohloubit bádání v této konkrétní oblasti, rozšířit je o další díla, a to především ta, která byla publikována v periodikách, abychom tak mohli přinést analýzu, která upřesní naše závěry. Bylo by zajímavé zjistit, zda spisovatelky ve své tvorbě zůstaly věrny především zachycování známého, nebo zda by došlo k rozšíření o další typy žen, které se v naší práci nevyskytují.

Zusammenfassung

Die Frauenliteratur der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts ist ein Gebiet, das nicht genug erforscht ist, und es gibt keine Gesamtdarstellung dieser Literatur. Die Dissertation konzentriert sich auf die Darstellung der Frauengestalt in Buchausgaben von Erzählungen und Novellen kroatischer Schriftstellerinnen in der Zeit zwischen den Weltkriegen (1919–1941). Die Erzählungen und Novellen der kroatischen Schriftstellerinnen stehen nämlich eher am Rande der literaturwissenschaftlichen Forschung. Im Rahmen der Dissertation wurde untersucht, ob und wie sich die dargestellten Frauengestalten in den untersuchten Werken im analysierten Zeitraum änderten, und zwar vor allem im Zusammenhang mit der Frauenbewegung, die sich in den kroatischen Ländern nach dem ersten Weltkrieg zu entwickeln begann. Damals fingen Frauen an, sich in größerem Maße in verschiedenen Vereinen zusammenzuschließen, Zeitschriften und eigene Werke zu publizieren und sich für Politik zu interessieren.

Die Dissertation stellt insgesamt fünfzehn Erzählungs- und Novellensammlungen von elf Schriftstellerinnen vor. Es sind Adela Milčinović, Zdenka Marković, Jagoda Truhelka, Štefa Jurkić, Josipa Glembay, Verka Škurla-Ilijić, Marija Tucaković-Grgić, Zdenka Jušić-Seunik, Eva Tićak-Vajler, Mara Švel-Gamiršek und Mila Miholjević.

Nicht in allen Werken der gegebenen Zeit gibt es Frauengestalten. Aus diesem Grund sind die dreißiger Jahre des 20. Jahrhunderts, die nur eine einzige Sammlung vertritt, fast nicht mit einbezogen. Die untersuchten Werke stammen vor allem aus den zwanziger Jahren und dann erst vom Anfang der vierziger Jahre.

Das Bild der Frau begann sich in der kroatischen Literatur schon am Anfang des 20. Jahrhunderts zu ändern. Die ursprünglich schwarzweiße Darstellung als eines entweder engelhaften Wesens oder einer teuflischen Person, die in Werken kroatischer Schriftsteller vorkam, verschwand und sie begann, sich der Realität zu nähern. In den analysierten Werken kann man in der Darstellung der Frau zwei Haupttendenzen verfolgen. Es geht entweder um die Orientierung an die innere Welt der Frauengestalt und ihre Charakteristik durch ihr Inneres oder um eine realistische Abbildung der Frau in einer konkreten Umgebung (einer konkreten Region Kroatiens mit ihrer Besonderheiten) mit aktuellen Problemen. Daneben gibt es auch Frauenfiguren, die nicht sehr gut dargestellt werden und eher einer didaktischen Funktion dienen.

Die Psychologie der Frauenfigur und ihrer inneren Welt werden vor allem in den Erzählungen bis zum Ende der zwanziger Jahre des 20. Jahrhunderts präsentiert. Dies vor allem in der Erzählung *Sjena* (Der Schatten) von A. Milčinović und in der Sammlung *Let* (Der Flug) von Z. Marković, sowie der *Novele* (Die Novellen) von Z. Jušić-Seunik aus dem Jahre 1940.

Seit dem Ende der zwanziger Jahre wird die Darstellung der Frauenfigur realistischer bzw. sogar naturalistisch. In den in dieser Dissertation analysierten Werken zeigte sich dies vor allem erst am Anfang vierziger Jahre. Das Interesse für eine bestimmte Region hing mit dem Realismus und mit dem mit ihm verbundenen Regionalismus in der kroatischen Literatur zusammen. Dieser zeigte sich besonders in den Werken von Eva Tićak-Vajler, Mara Švel-Gamiršek und Mila Miholjević.

Die Schriftstellerinnen bildeten die Frau vor allem im Zusammenhang mit ihrer Rolle in der Familie und der Gesellschaft ab. Das war vor allem ihre Rolle als Mutter. Eher am Rande erschienen auch die Witwen-, Jungfer- oder Liebhaberinnenfiguren. Bei Hervorhebung anderer Attribute entdeckten wir jedoch viele anderen Typen oder Untertypen der Frauengestalten, wie zum Beispiel die Frau als Kokette, Mörderin, Femme fatale usw., und diese Typen überschneiden sich gegenseitig. Die Gestalt einer emanzipierten Frau erschien jedoch fast gar nicht, obwohl sich in dieser Zeit die Frauenbewegung entwickelte, an der sich auch die in dieser Arbeit untersuchten Autorinnen beteiligten. Dennoch stellten wir eine Verschiebung in der Darstellung der Frau hin zu einer realistischen Darstellung fest, und die literarische Gestalt der Frau ist deswegen typologisch nicht mehr schwarzweiß.

Das analysierte Erzählungs- und Novellenwerk stellt jedoch nur einen kleinen Teil der gesamten literarischen Produktion der kroatischen Schriftstellerinnen dieser Zeit dar. Einige Autorinnen bleiben weiterhin unbeachtet, vor allem diejenigen, die ihre Werke in Zeitschriften und Zeitungen publizierten.

Resumé

Ženska književnost prve polovice 20. stoljeća predstavlja područje koje dosad nije dovoljno istraženo te o kojem još ne postoji kompleksna slika. Disertacija je usredotočena na prikaz žene u pripovijetkama i novelama hrvatskih spisateljica objavljenim u knjižnom izdanju u međuratnom razdoblju (1919.–1941.). Naime, pripovijetke i novele hrvatskih autorica još uvijek su na rubu istraživanja književne znanosti. Rad proučava je li i kako su se u analiziranim djelima mijenjali prikazani ženski likovi tijekom praćenog razdoblja, i to prije svega u vezi ženskog pokreta koji se u hrvatskim zemljama počeo razvijati nakon prvog svjetskog rata. Tada su se žene u većoj mjeri počele organizirati u udruge, počele su izdavati časopise, objavljivati vlastita djela te se zanimati za politiku.

Rad predstavlja ukupno petnaest zbirki pripovjedaka ili novela od jedanaest autorica. Radi se o Adeli Milčinović, Zdenki Marković, Jagodi Truhelki, Štefi Jurkić, Josipi Glembay, Verki Škurli-Ilijić, Mariji Tucaković-Grgić, Zdenki Jušić-Seunik, Evi Tićak-Vajler, Mari Švel-Gamiršek i Mili Miholjević.

Lik žene se ne pojavljuje u svim zbirkama objavljenim u knjižnom izdanju određenog razdoblja. Zbog toga tridesete godine 20. stoljeća gotovo nisu spomenute, navedeno razdoblje zastupa samo jedina zbirka. Djela su pretežno iz dvadesetih godina te zatim tek s početka četrdesetih godina.

Slika žene u hrvatskoj književnosti počela se mijenjati od početka 20. stoljeća. Nestaje prijašnje crno-bijelo prikazivanje ili anđelske ili đavolje žene koje se pojavljivalo u djelima hrvatskih spisatelja, prikaz žene se počeo približavati realnosti. U analiziranim djelima je kod prikazivanja žene moguće opaziti dvije glavne tendencije. Ili se radi o usredotočenosti na unutarnji svijet ženskog lika i njegovu karakteristiku posredstvom njegove unutrašnjosti ili o realističnom prikazu žene u konkretnom ambijentu s trenutnim problemima. Osim toga pojavljuju se također ženski likovi koji nisu prikazani previše pozitivno i više služe u didaktičke svrhe.

Psihologiju ženskog lika i njegov unutarnji svijet prikazuju prije svega pripovijetke do kraja dvadesetih godina 20. stoljeća. Posebno se radi o pripovijetki *Sjena* A. Milčinović, zbirki *Let Z.* Marković, ali i o *Noveli Z.* Jušić-Seunik iz 1940. godine.

Od kraja dvadesetih godina se prikazivanje ženskog lika razvija u smjeru prema realističnom (čak i naturalističkom) prikazu. Isto se u djelima analiziranim u našem radu pojavilo prije svega tek na početku četrdesetih godina. Usredotočenost na regiju bila je

povezana s realizmom, a samim tim i s regionalizmom u hrvatskoj književnosti. Isti se pojavio prije svega kod Eve Tićak-Vajler, Mare Švel-Gamiršek i Mile Miholjević.

Spisateljice su prije svega prikazivale ženu i njenu ulogu u obitelji i društvu. Što je prvenstveno bila uloga majke. Tek rjeđe se pojavljivao lik udovice, stare djevojke ili ljubavnice. Međutim, uz naglašavanje drugih atributa smo otkrili puno drugih tipova ili podtipova ženskih likova, kao što su na primjer žena koketa, ubojica, sudbinska žena i dr., i ovi tipovi su se uzajamno isprepletali. Međutim, lik emancipirane žene se skoro nije pojavljivao, iako se u danom razdoblju razvijao ženski pokret u kojem su sudjelovale i analizirane autorice. Ipak smo opazili pomak u prikazivanju žena u smjeru prema realističnom pogledu i stoga književni lik žene nije više s tipološkog pogleda crno-bijeli.

Međutim, analizirane novele i pripovijetke predstavljaju samo ulomak ukupne produkcije hrvatskih spisateljica danog razdoblja. Određene autorice i njihova djela i nadalje ostaju nezapažene, prije svega djela objavljena u novinama i časopisima.

Seznam literatury

I) Primární literatura

- BRLIĆ-MAŽURANIĆ – MILČINOVIĆ – MARKOVIĆ: *Izabrana djela*. Zagreb 1968.
- GLEMBAY, Josipa: *Što sada? Poučne pripovijetke za djevojke*. Križevci 1914.
- GLEMBAY, Josipa: *Za narod svoj*. Osijek 1929.
- JURKIĆ, Štefa: *Legenda u bojama*. Zagreb 1927.
- JURKIĆ, Štefa: *Nevidljiva kraljica*. Zagreb 1995.
- JUŠIĆ-SEUNIK, Zdenka: *Novele*. Zagreb 1940.
- MARKOVIĆ, Zdenka: *Let*. Zagreb 1920.
- MIHOLJEVIĆ, Mila: *Za svjetlom. Pripovijesti*. Zagreb 1941.
- MILČINOVIĆ, Adela: *Gospodja doktorica. (Dio prvi. Sestra Marija-Liza)*. Zagreb 1919.
- MILČINOVIĆ, Adela: *Marija-Liza (Gospodja doktorica. Dio drugi i treći)*. Zagreb 1919.
- MILČINOVIĆ, Adela: *Novele I–IV*. Zagreb 1921.
- MILČINOVIĆ, Adela: *Sjena*. Zagreb 1919.
- ŠKURLA-ILJIĆ, Verka: *Djevičanstvo*. Zagreb 1929.
- ŠKURLA-ILJIĆ, Verka; MANDIĆ HEKMAN, Ivana (ed.): *Dalmatinke: priče iz dalmatinskoga svijeta*. Zagreb 2010.
- ŠVEL-GAMIRŠEK, Mara: *Šuma i Šokci*. Zagreb 1940.
- TIĆAK, Eva: *Suputnici. Novele*. Zagreb 1940.
- TRUHELKA, Jagoda: *Božja ovčica, Mali kadija, Šah kralju*. Zagreb 1926.
- TRUHELKA, Jagoda – MILČINOVIĆ, Adela: *Izabrana djela*. Zagreb 1997.
- TRUHELKA – ŠKURLA-ILJIĆ – PFANOVA – MIHOLJEVIĆ – ŠVEL-GAMIRŠEK: *Izabrana djela*. Zagreb 1970.
- TUCAKOVIĆ-GRGIĆ, Marija: *Majka*. Zagreb 1928.
- TUCAKOVIĆ-GRGIĆ, Marija: *Razbacana srca*. Zagreb 1931.

II) Sekundárni literatura

1. Monografije a sborníky

- Almanah društva hrvatskih književnica I*, č. 1, 1938.
- Almanah društva hrvatskih književnica II*, č. 1, 1939.

- ANIĆ, Jadranka Rebecka: *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*. Split 2003.
- BARAC, Antun: *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*. Zagreb 1964.
- BLAŽANOVIĆ, Stjepan: *Rječnik hrvatskog književnog nazivlja*. Zagreb 1997.
- BREŠIĆ, Vinko: *Autobiografije hrvatskih pisaca*. Zagreb 1997.
- ČORKALO, Katica: *Slavonica*. Vinkovci 1993.
- DETONI-DUJMIĆ, Dunja (ed.): *Leksikon hrvatske književnosti. Djela*. Zagreb 2008.
- DETONI-DUJMIĆ, Dunja: *Lijepi prostori: Hrvatske prozaistice od 1949. do 2010*. Zagreb 2011.
- DETONI-DUJMIĆ, Dunja: *Ljepša polovica književnosti*. Zagreb 1998.
- DIZDAREVIĆ, Branka; MIŠIĆ-JAMBRIŠAK, Jelka: *Bibliografija knjiga ženskih pisaca štampanih u Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini do svršetka godine 1935*. Zagreb 1936.
- DUJIĆ, Tatjana: *Modeli hrvatske ženske proze*. Doktorski rad 2012. Vedoucí práce: prof. dr. sc. Helena Sablić Tomić. Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- FALIŠEVAC, Dunja – NEMEC, Krešimir – NOVAKOVIĆ, Darko (eds.): *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb 2000.
- FORMÁNKOVÁ, Lenka; RYTÍŘOVÁ, Kristýna (eds.): *Abc feminizmu*. Brno 2004.
- FOŘT, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha 2008.
- FRANGEŠ, Ivo – ŽMEGAČ, Viktor: *Hrvatska novela – interpretacije*. Zagreb 1998.
- FRICKE, Harald – GRUBMÜLLER, Klaus – MÜLLER, Jan-Dirk: *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft: Neubearbeitung des Reallexikons der deutschen Literaturgeschichte. Band I. A–G*. Berlin 1997.
- HEYWOOD, Andrew: *Politické ideologie*. Praha 1994.
- HRABÁK, Josef: *Čtení o románu*. Praha 1981.
- HRABÁK, Josef: *Poetika*. Praha 1973.
- JELČIĆ, Dubravko: *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Zagreb 2004.
- JINDRA, Ranka: *Jagoda Truhelka: pedagoški i društveni rad (1864–1957)*. Zagreb 1982.
- JUŠIĆ-SEUNIK, Zdenka: *Na pragu tuđeg svijeta*. Zagreb 1969.
- KECMAN, Jovanka: *Žene Jugoslavije u radničkom pokretu i ženskim organizacijama: 1918–1941*. Beograd 1978.

- KORAĆ, Stanko: *Hrvatski roman između dva rata 1914–1941*. Zagreb 1972.
- LAUER, Reinhard: *Serbokroatische Autoren in deutscher U bersetzung: bibliographische Materialien* (1776– 1993), sv. 1. Wiesbaden 1995.
- MARKOVIĆ, Zdenka: *Njegov posljednji san. Iz ostavštine*. Požega 2007.
- MAYER, Hans: *Au enseiter*. Frankfurt am Main 1981.
- MOCNA, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literrnch  anr*. Praha – Litomyšl 2004.
- MORRISOVA, Pam: *Literatura a feminismus*. Brno 2000.
- NEMEC, Krešimir – FALIŐEVAC, Dunja – NOVAKOVIĆ, Darko (ed.): *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb, 2000.
- NEMEC, Krešimir: *Antologija hrvatske novele*. Zagreb 1997.
- NEMEC, Krešimir: *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*. Zagreb 1998.
- NOVAK, Slobodan Prosperov: *Povijest hrvatske književnosti. Od BaŐanske ploče do danas*. Zagreb 2003.
- PANTIĆ, Mihajlo: *Modernističko pripovedanje. Srpska i hrvatska pripovetka/novela 1918–1930*. Beograd 1999.
- PAVERA, Libor – VŐETIŐKA, FrantiŐek: *Lexikon literrnch pojmu*. Olomouc 2002.
- PAVLETIĆ, Vlatko: *Panorama hrvatske književnosti XX. stoljeća*. Zagreb 1965.
- PETRUSEK, Miloslav a kol.: *Velk sociologick slovník. I, A–O*. Praha 1996.
- PILAŘ, Martin: *Podoby  eskho povdkovho cyklu ve XX. stolet*. Ostrava 2008.
- PILAŘ, Martin: *Pokus o  anrov vymezen povdky*. Ostrava 1994.
- POSPIŐIL, Ivo: *Literrn genologie*. Brno 2014.
- PROHASKA, Dragutin: *Őenska lica u hrvatskoj književnosti*. Zagreb 1916.
- PROKOP-KULENOVIĆ, Ana: *Ravnopravnost  ene, brak i porodica po Ustavu Federativne narodne republike Jugoslavije*. Zagreb 1946.
- RAMET, Sabrina P. (ed.): *Gender Politics in the Western Balkans: Women and Society in Yugoslavia and the Yugoslav Successor States*. Pennsylvania 1999.
- ROGIĆ, Ivan (ed.): *Cvelferica, panonizam, pismo književnosti i kulture*. Osijek 2015.
- RYCHLK, Jan; PERENŐEVIĆ, Milan: *Djiny Chorvatska*. Praha 2007.
- SABLIĆ TOMIĆ, Helena: *Gola u snu: o ženskom književnom identitetu*. Zagreb 2004.
- SABLIĆ TOMIĆ, Helena: *Slavonski tekst hrvatske književnosti*. Zagreb 2003.
- SABLJAK, Tomislav (ed.): *Teorija priče. Panorama ideja o umijeću pričanja 1842.–2005*. Zagreb 2007.

- SOLAR, Milivoj: *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb 2006.
- SOLAR, Milivoj: *Teorija književnosti*. Zagreb 1977.
- STIPČEVIĆ, Aleksandar: *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga III. Od početka hrvatskoga narodnog preporoda (1825.) do danas*. Zagreb 2008.
- ŠESTÁK, Miroslav a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha 1998.
- ŠICEL, Miroslav: *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*. Zagreb 1997.
- ŠICEL, Miroslav (ed.): *Hrvatska novela između dva rata*. Zagreb 1959.
- ŠICEL, Miroslav: *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga IV. Hrvatski ekspresionizam*. Zagreb 2007.
- ŠICEL, Miroslav: *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga V. Razdoblje sintetičkog realizma (1928–1941)*. Zagreb 2009.
- ŠICEL, Miroslav: *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti*. Zagreb 1971.
- ŠTIMAC, Vlatka: *Hrvatsko modno-odjevno nazivlje. Jezična analiza modnih časopisa od 1918. do 1941.* Zagreb 2008.
- ŠURMIN, Đuro: *Povjest književnosti hrvatske i srpske*. Zagreb 1898.
- THON, Jan: *Jihoslovanská a československá literatura ve vzájemných překladech: (knihopisné příspěvky)*. Praha 1935.
- VITTORELLI, Natascha: *Frauenbewegung um 1900. Über Triest nach Zagreb*. Wien 2007.
- VLAŠÍN, Štěpán (ed.): *Slovník literární teorie*. Praha 1984.

2. Odborné studie a články

- Adolf Weiler [online]. Dostupné z: <<http://www.sumari.hr/sumari/kart.asp?id=12108>>.
- ANIĆ, Jadranka Rebeka: *Weiblichkeit als Schicksal. Frauen in der römisch-katholischen Kirche Kroatiens*. In: ADAMIÁK, Elzbieta – ANIĆ, Jadranka Rebeka – BUDAY, Kornélia (ed.): *Theologische Frauenforschung in Mittel-Ost-Europa*. Leuven 2003, s. 25–48.
- ANIĆ, Jadranka Rebeka: *Ženski katolički pokret od 1907. do 1925 godine*. In: MATIJEVIĆ, Zlatko (ed.): *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.* Zagreb 2002, s. 331–346.
- BALENTOVIĆ, Ivo: *Životna drama „lijepa Rice“ (Marija Tucaković-Grgić, 1878.–1967.)*. Hrašće 4, 1996, s. 35–38.

- BALKOVEC, Bojan: *Izborna zakonodavstvo prve jugoslavenske države (1918. – 1941.)* [online]. Dostupné z: <<http://hrcak.srce.hr/160762>>, s. 197–216.
- BARILAR, Vesna – JELAVIĆ, Željka – PRLENDA, Sandra: *Women in Croatia: continuity and change*. In: BILLSON, Janet Mancini – FLUEHR-LOBBAN, Carolyn (ed.): *Female Well-Being: Toward a Global Theory of Social Change*. London 2005, s. 159–180.
- BATINIĆ, Ana: *Plemkinje duha. Marija Jambrišak – Jagoda Truhelka – Zdenka Marković*. Nova Croatica II, 2008, s. 197– 215.
- BEGOVIĆ, Božena (ed.): *Almanah Društva hrvatskih književnica I*. Zagreb 1938.
- BENYOVSKI, Lucija: *Dobrotvorna gospojinska (ženska) društva u Hrvatskoj od osnivanja do Prvog svjetskog rata*. Časopis za suvremenu povijest, 30 (1998) 1, s. 73–93.
- BOBAN, Branka: „*Materinsko carstvo*“. *Zalaganje Stjepana Radića za žensko pravo glasa i ravnopravan položaj u društvu*. In: FELDMAN, Andrea (ed.): *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*. Zagreb 2004, s. 191–209.
- BOBAN, Branka: *Stjepan Radić o odgoju i naobrazbi*. Radovi 34-35-36, 2004, s. 135–156.
- BOKOVOY, Melissa: *Croatia*. In: PASSMORE, Kevin (ed.): *Women, gender, and fascism in Europe, 1919–45*. Manchester 2003, s. 111–123.
- BOŠKOVIĆ, Ivan: *Dramski rad Verke Škurla-Ilijić* [online]. Dostupné z: <<http://hrcak.srce.hr/82211>>, s. 275–289.
- Centar za ženske studije* [online]. Dostupné z: <<https://zenstud.hr/o-nama/>>.
- ČORKALO, Katica: *Časopis Domaće ognjište i urednička načela Jagode Truhelke*. In: HACKENBERGER, Dubravka – MARTINČIĆ, Julijo (ed.): *Zbornik radova Znanstvenog skupa Zlatni danci – Život i djelo Jagode Truhelke*. Osijek 1998, s. 93–107.
- Databáze českého uměleckého překladu* [online]. Dostupné z: <<http://databaze.obecprekladatel.lu.cz/databaze/ZZPREKLADY/totalsrbstinaaacharvatstina.htm>>.
- DETONI-DUJMIĆ, Dunja: *Mara Švel ili ako jedne zimske noći*. In: Mara Švel-Gamiršek, Drenovci, 4. listopada 1997. Prilozi sa Znanstvenog kolokvija 1997. održanog u sklopu 9. pjesničkih susreta. Drenovci 1997, s. 39–46.
- DIMITRIJEVIĆ, R.: *Pripovetke Verke Škurla Ilijić*. Pregled VII, č. 117, 1933, s. 539–540.
- DOROVSKÝ, Ivan: *K periodizaci dějin česko-slovensko-jihoslovanských kulturních styků* [online]. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/103073/X_SlavicaLitteraria_10-2007-1_10.pdf?sequence=1>, s. 91–96.

- EEBUŠNIK, Mira: *Vremeplov. Kroz minula desetljeća* [online]. Dostupné z: <<http://www.samborskiglasnik.net/kolumne.asp?sif=1974&tip=102&tempg=2015>>.
- FALIŠEVAC, Dunja: *Žena-autorica i lik žene u hrvatskoj novovjekovnoj književnoj kulturi (od XVI. do XVIII. stoljeća)*. In: BOTICA, Stipe (ed.): *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*. Zagreb 2003, s. 118–137.
- FELDMAN, Andrea: *Proričući gladnu godinu: Žene i ideologija jugoslavenstva (1918.–1939.)*. In: FELDMAN, Andrea (ed.): *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*. Zagreb 2004, s. 235–246.
- FELDMAN, Andrea: *Uz dvadeset godina neofeminizma u Hrvatskoj*. *Kruh i ruže*, (1998–1999) 10, 3–8.
- GJURGJAN, Ljiljana Ina: *Od Eve do Laure* [online]. Dostupné z: <<http://hrcak.srce.hr/73866>>, s. 311–320.
- GRDEŠIĆ, Maša: *Što je Laura? Otkuda je ona?: ženski nered u romanu U registraturi Ante Kovačića* [online]. Dostupné z: <<http://www.ffzg.unizg.hr/kompk/index.php?show=page.php&idPage=27>>, s. 1–17.
- HAVELKOVÁ, Hana: *Druhá vlna feminizmu*. In: *Ženská práva jsou lidská práva: sborník přednášek ze semináře*. Brno 2002, s. 169–182.
- Historie feminizmu* [online]. Dostupné z: <<http://zenskaprava.cz/files/let%C3%A1k-historie-feminizmu.pdf>>, s. 1–14.
- Hrvatska enciklopedija* [online]. Dostupné z: <<http://www.enciklopedija.hr/>>.
- Hrvatski biografski leksikon* [online]. Dostupné z: <<http://hbl.lzmk.hr/projekt.aspx>>.
- Hrvatske spisateljice 20. i 21. stoljeća* [online]. Dostupné z: <https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjetaG1OXSAhXFGCwKHQg4BkkQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.unizd.hr%2FPortals%2F8%2FSilabus-2017%2FSpisateljice%252020%2520i%252021%2520silabus.docx&usg=AFQjCNEfiym5py-Q9Z7p8_zLcZnevpEbbA&sig2=5B50Lzx_lGSvCO9rIz6G9A&bvm=bv.149760088,b.s.1,d.bGs&cad=rja>.
- IVIĆ, Vinko: *Životopis Josipe Glembay (1861.–1944.)*. *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 11, 2011, s. 419–426.
- Izveštaj IV. glavne skupštine Udruge učiteljica kraljevina Hrvatske i Slavonije, držane 24. kolovoza 1907. u dvorani učiteljskog doma*. *Domaće ognjište* 8 (I), 1907, s. 15–17.

- JAKOBOVIĆ-FRIBEC, Slavica: *Zazorno tijelo, feministički korpus. Žensko pisanje, ginokritika i feminizam u Hrvatskoj*. In: ČAKARDIĆ, Ankica – ČAČINOVIĆ-PUHOVSKI, Nadežda – VELJAK, Lino (ed.): *Nužnost feminističke teorije i prakse: kategorički feminizam*. Zagreb 2007, s. 197–210.
- JAKOVLJEVIĆ, Ilija: *Adela Milčinović: Gospođa doktorica*. Hrvatska prosvjeta VI, č. 5/6, 1919, s. 128.
- JAKOVLJEVIĆ, Ilija: *Adela Milčinović: Sjena*. Hrvatska prosvjeta VI, č. 5/6, 1919, s. 57–58.
- KAPRALJEVIĆ, Ana: *Women in the Croatian Literature of the First Half of the Twentieth Century – Zdenka Marković and Mara Švel-Gamiršek*. Most 3–4, 2009, s. 188–190.
- KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, Nevenka: *Ženski udio u književnom životu hrvatske moderne*. In: BATUŠIĆ, Nikola (ed.): *Dani Hvarškoga kazališta. Književnost i kazalište hrvatske moderne – bilanca stoljeća*, XXVII, 2001, s. 104–111.
- KOVAČIĆ, Ivan Goran: *Mila Miholjević, najveća pjesnikinja hrvatske seljačke majke*. Novosti XXXIV, č. 290, 1940, s. 15.
- KUVAČ-LEVAČIĆ, Kornelija: *Između Dalmacije i Bosne – interkulturalni aspekti konstrukcije identiteta ženskih likova Verke Škurla-Ilijić kroz temu majčinstva* [online]. Dostupné z: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=237524>, s. 165–180.
- KUVAČ-LEVAČIĆ, Kornelija – VULELIJA, Ana: *Komunikacija muških i ženskih likova u prozama Adele Milčinović*. In: KODRIĆ, Sanjin – PRELJEVIĆ, Vahidin (eds.): *Sarajevski filološki susreti II. Zbornik radova (knjiga II)*. Sarajevo 2014 [online]. Dostupné z: <<http://www.bfd.ba/wp-content/uploads/2013/10/Zbornik-SFSJ-2-knj2-web.pdf>>, s. 361–379.
- LEČEK, Suzana: *„Dosada se samo polovica hrvatskog naroda borila“*. Hrvatska seljačka stranka i žene (1918.–1941.). Historijski zbornik LIX, 2006, s. 93–130.
- LIVADIĆ, Lene U.: *Zdenka Marković: Let*. Kritika. Književno umjetnička revija, 2, 6, 1921, s. 232–234.
- LONČAR, Ivana: *Udruga Hrvatska žena u Osijeku* [online]. Dostupné z: <<http://hrcak.srce.hr/78169>>, s. 207–258.
- LOVRIĆ, Sanja: *Globalni pokreti i njihov odraz u djelima za djecu Štefe Jurkić* [online]. Dostupné z: <<https://bib.irb.hr/prikazi-rad?&rad=383313>>, s. 1–18.
- LUETIĆ, Tihana: *Počeci visokoškolskog obrazovanja za žene u Hrvatskoj i usporedba sa stanjem u susjednim zemljama*. Historijski zbornik LIX, 2006, s. 61–68.

- MANDIĆ HEKMAN, Ivana: *Hvarske pripovijesti u Dalmatinkama Verke Škurla-Ilijić* [online]. Dostupné z: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=122232>, s. 258–274.
- MARIJANOVIĆ, Stanislav: *Mara Švel-Gamiršek u kontekstu hrvatske književnosti*. In: Mara Švel-Gamiršek, Drenovci, 4. listopada 1997. Prilozi sa Znanstvenog kolokvija 1997. održanog u sklopu 9. pjesničkih susreta. Drenovci 1997, s. 7–11.
- MARUŠIĆ, Antonela: *Gdje su danas arhivi ugašenih feminističkih organizacija?* [online]. Dostupné z: <<https://www.voxfeminae.net/cunterview/kultura/item/7869-gdje-su-danas-arhivi-ugasenih-feministickih-organizacija>>.
- NEKIĆ, Nevenka: *Zdenka Marković*. Marulić. Hrvatska književna revija XXXVIII, 2005, s. 101–109.
- NEMEC, Krešimir: *Čuvarica ognjišta, svetica, vamp. Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća*. In: BOTICA, Stipe (ed.): *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*. Zagreb 2003, s. 100–108.
- OGRAJŠEK GORENJAK, Ida: *Odgovorne pred historijom. Prve učenice privremenog ženskog liceja*. Historijski zbornik LIX, 2006, s. 69–92.
- OGRAJŠEK GORENJAK, Ida: *Otvaranje ženskog liceja u Zagrebu*. Povijest u nastavi IV, 2006, s. 147–176.
- PEIĆ ČALDAROVIĆ, Dubravka: *Osnovne karakteristike profesionalne djelatnosti žena u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova (1918.–1941.)*. Časopis za suvremenu povijest 29, 1997, s. 491–503.
- PEIĆ ČALDAROVIĆ, Dubravka: *„Ženska posla“ između obitelji i profesije (Profesionalna djelatnost žena u Hrvatskoj 1918.–1941. u društveno-ekonomskom kontekstu)*. OTIUM 7–8, 1999–2000, s. 66–74.
- PERIĆ, Martina: *Kronologija života i rada. Marija Jurić Zagorka* [online]. Dostupné z: <<http://zagorka.net/kronologija-zivota-i-rada/>>.
- PETRAČ, Božidar: *Lik žene u hrvatskoj književnosti* [online]. Dostupné z: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58635>, s. 348–354.
- PLAZIBAT, Marinko: *Sličnosti i razlike u prozama Mare Švel-Gamiršek za djecu i odrasle*. In: Mara Švel-Gamiršek, Drenovci, 4. listopada 1997. Prilozi sa Znanstvenog kolokvija 1997. održanog u sklopu 9. pjesničkih susreta. Drenovci 1997, s. 69–72.

- PRENDA, Sandra: *Žene i prvi organizirani oblici praktičnog socijalnog rada u Hrvatskoj* [online]. Dostupné z: <<http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/viewFile/96/102>>, s. 319–332.
- REM, Goran: *Mara Švel-Gamiršek i korpus šokačke književnosti*. In: Mara Švel-Gamiršek, Drenovci, 4. listopada 1997. Prilozi sa Znanstvenog kolokvija 1997. održanog u sklopu 9. pjesničkih susreta. Drenovci 1997, s. 13–17.
- SABLIĆ TOMIĆ, Helena: *Počeci slavonskog ženskog pisma* [online]. Dostupné z: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=108501>, s. 77–88.
- SABLIĆ TOMIĆ, Helena: *Što kratku priču čini kratkom? (Problemi teorije kratke priče)*. In: SABLJAK, Tomislav (ed.): *Teorija priče. Panorama ideja o umijeću pričanja 1842.–2005*. Zagreb 2007, s. 414–424.
- SABLIĆ TOMIĆ, Helena: *Ženski likovi sa prijelaza stoljeća (na primjeru novela Josipa Kozarca, Živka Bertića, Joze Ivakića i Josipa Kosora)* [online]. Dostupné z: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=109757>, s. 112–122.
- SKLEVICKY, Lydia: *Antifašistička fronta žena: Kulturnom mijenom do žene „novog tipa“*. In: SKLEVICKY, L.; RIHTMAN AUGUŠTIN, Dunja (ed.): *Konji, žene, ratovi*. Zagreb 1996, s. 25–62.
- ŠILOVIĆ-KARIĆ, Danja: *Domaće ognjište – prvi ženski list u Hrvatskoj*. In: FELDMAN, Andrea (ed.): *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*. Zagreb 2004, s. 181–190.
- Što hoćemo i želimo!*, Na domaćem ognjištu I, 1900, s. 1–2.
- ŠUBIC KOVAČEVIĆ, Ivana: *Prisutnost žena u zagrebačkom političkom tisku od 1920. do 1927*. [online]. Dostupné z: <<http://hrcak.srce.hr/162655>>, s. 103–128.
- ŠUNDALIĆ, Zlata: *Prozno stvaralaštvo Adele Milčinović*. In: BATUŠIĆ, Nikola, BOGIŠIĆ, Rafo, PAVLIČIĆ, Pavao, MOGUŠ, Milan, ŠVELEC, Franjo, VONČINA, Josip (eds.): *Dani hvarškoga kazališta, XXVII – Književnost i kazalište hrvatske moderne – bilanca stoljeća*. Zagreb– Split 2000, s. 334–357.
- VALŠÍK, Kamil: *Národnostní otázka v časopisu Ženski svijet (1917–1918)*. In: HONZAK JAHIČ, Jasna – JENSTERLE-DOLEŽALOVÁ, Alenka (ed.): *Zofka Kvedrová (1878–1926). Recepce její tvorby ve 21. století*. Praha 2008, s. 179–186.
- VASILJEVIČOVÁ, Dajana: *Anděl nebo monstrum: typologie obrazu ženy v chorvatské próze 19. století*. In: POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš – ZELENKOVÁ, Anna (eds.): *Aktuální problémy současné slavistiky: jazyk – literatura – kultura – politika*. Brno 2015, s. 91–98.

- VLAŠIĆ, Vesna: *Panoramski pregled slavonskog ženskog pisma kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća*. Doktorska disertacija 2010. Vedoucí práce: dr. sc. Helena Sablić Tomić, red. prof. Filozofická fakulta, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- VRGOČ, Miro: *Štefa Jurkić*. Marulić. Hrvatska književna revija XXVI, č. 4, 1993, s. 559–561.
- z: *Hrvatice u književnosti i umjetnosti*. *Štefa Jurkić*. Hrvatica, roč. 1, č. 2, 1939, s. 65.
- ZOUFALÁ, Marie: *Ženská otázka v charvátské literatuře první poloviny 20. století* [online]. Brno 2009. Diplomová práce. Masarykova univerzita.
- Žene u Čehoslovačkej*. Novi ženski list 1, 1938, s. 34.
- ŽUPAN, Dinko: „Uzor djevojke“: *Obrazovanje žena u Banskjoj Hrvatskoj tijekom druge polovine 19. st.* Časopis za suvremenu povijest, roč. 33, č. 2, 2001, s. 435–452.
- ŽUPAN, Dinko: *Viša djevojačka škola u Osijeku (1882.–1900.)*. Scrinia Slavonica 5, 2005, s. 366–383.
- ŽUPAN, Dinko: *Više djevojačke škole u Požegi, Đakovu i Osijeku (1876.–1900.)*. Anali za povijest odgoja, č. 7, 2008, s. 123–142.